

**XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARINDA
KÜTAHYALI ŞAİRLER**

(Yüksek Lisans Tezi)

Murat DEĞER

Kütahya 2006

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARINDA KÜTAHYALI ŞAİRLER

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER

Hazırlayan
Murat DEĞER

0392040107

Kütahya-2006

Kabul ve Onay

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans öğrencisi Murat DEĞER'in hazırladığı "XVII. ve XVIII. Yüzyıl Kaynaklarında Kütahyalı Şairler" başlıklı tez çalışması, tez jürisi tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER (Danışman)

Prof. Dr. Ali TORUN (Üye)

Yard. Doç. Dr. Mustafa GÜNEŞ (Üye)

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “XVII. ve XVIII. Yüzyıl Kaynaklarında Kütahyalı Şairler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2006

Murat DEĞER

ÖZGEÇMİŞ

17.12.1977 tarihinde Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde dünyaya gelen Murat Değer; ilk, orta ve lise eğitimini Tavşanlı'da tamamlamıştır. 1994 yılında girdiği üniversiteye giriş sınavında Afyon Kocatepe Üniversitesi Uşak Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nü kazanmıştır. 1998 yılında buradan mezun olduktan sonra önce Tavşanlı İmam Hatip Lisesi'nde sonra da Tavşanlı Cumhuriyet Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeniği görevinde bulunmuştur. Hâlen Tavşanlı Cumhuriyet Lisesi'ndeki öğretmenlik görevine devam etmektedir.

ÖZET

Bu çalışmamda XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında geçen Kütahyalı şairlerin tanıtılması, bu dönemde Kütahya’da meydana gelen edebî muhitlerin tanıtılması ve Kütahya’nın Türk edebiyatındaki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmam Kütahya’nın kültürel envanterinin ortaya çıkarılmasına da katkıda bulunmaktadır.

Kütahya, Türk egemenliğine geçtiği dönemden itibaren Türk kültür coğrafyasında önemli bir yer tutmuştur. Gerek XVII. yüzyıl gerekse XVIII. yüzyıl kaynaklarında Kütahyalı pek çok şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu kaynaklarda Âhî Sâdık, Ârif Efendi, Ârif Mehmed, Askerî, Azbî, Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergün Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfî, Fâriğî, Fâtma Hânım, Fenâyî Alî, Firâkî, Gaybî, Hâlis Ahmed Dede, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Kühî, Mahvî, Nâsır, Nutkî, Sâkîb Dede, Senâyî, Sırrı, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şerîfî, Şeyhî, Şükrü, Ünsî, Visâlî, Vusûlî ve Zeynüddin Efendi olmak üzere otuz beş şair hakkında bilgi verilmiştir. Bu şairlerden yalnızca Sâkîb Dede, İzmirli ve Visâlî ise Niğdeli’dir. Her iki şair de vazife icabı geldikleri Kütahya’ya yerleşmişler ve ömürlerinin kalan kısımlarını bu şehirde geçirmişlerdir. Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergün Çelebi, Firâkî, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şeyhî, Vusûlî ve Zeynüddin Efendi ise XVII. ve XVIII. yüzyıldan önce yaşamış şairler olmalarına rağmen haklarında XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında bilgiler bulunmaktadır. Bu sayının diğer şehirlerle karşılaştırılmasıyla Kütahya’nın Türk edebiyatındaki önemli yeri kolaylıkla anlaşılabilir.

Şehzade Bayezid olayından sonra şehzadelerin sancağa çıkma geleneği sona ermiştir. Bu durum Kütahya’daki edebî hayatı olumsuz etkilemiştir. Kütahya’da yetişen şairler kendilerine bir hamî bulamadıkları için kadılık, müderrislik gibi çeşitli görevlerle Kütahya’dan çıkmak zorunda kalmışlardır. Ancak XVII. yüzyıldan itibaren Kütahya’daki edebî muhit kendine tasavvufî bir yol çizmiştir. Kütahya’daki Ergüniyye tekkesi şehrin sosyal ve siyasî hayatına etkide bulunurken şehirde önemli bir edebî muhit de meydana getirmiştir. Diğer tasavvufî düşünce sistemleri de Kütahya’da Mevlevîhane kadar olmasa bile kendi edebî muhitlerini oluşturmuşlardır.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to present the poets involved in the XVIIth and XVIIIth century sources, to introduce the literary surroundings that came into existence in this period and to bring up the place of Kütahya in Turkish literature my study also assists to expase cultural inventory of Kütahya.

Kütahya has had an important place in Turkish cultural georaphy since the period that it became under Turkish savereignty. The information about lots of poets from Kütahya given in the sources of boththe XVIIth century and the XVIIIth century. In this sources , the information about the poets such as Âhî Sâdık, Ârif Efendi, Ârif Mehmed, Askerî, Azbî, Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergûn Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfî, Fârîğî, Fâtma Hânım, Fenâyî Alî, Firâkî, Gaybî, Hâlis Ahmed Dede, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Kûnhî, Mahvî, Nâsır, Nutkî, Sâkîb Dede, Senâyî, Sırrı, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şerîfî, Şeyhî, Şükrü, Ünsî, Visâlî, Vusûlî and Zeynüddin Efendi is given. From all these poets, only Sâkîb Dede, is ariginally from İzmir and Visâlî is from Niğde. Both these two poets settled in Kütahya due to thair duties. Jobs and spent remaining of their lives in this town. Eventhough Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergûn Çelebi, Firâkî, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şeyhî, Vusûlî and Zeynüddin Efendi lived before the XVIIth and XVIIIth centurries, in formation about then exists in the XVIIth and XVIIIth centuries. In comparison this number with other towns, the important place of Kütahya in Turkish literature can be understood easily.

After shahzadah Bayezid event the tradition of sending shahzadas to sanjakdied out. That affected literary life in Kütahya negatively, the poets educated in Kütahya faced in the event of deporture from Kütahya with some jobs such as teaching and kadhing because of not beingable to find a protector. But after XVIIth century, literary surroundings in Kütahya ininclined towards sufism. Ergûniyye dervish lodge in Kütahya brought forth an important literary surrounding in the town, as well while it was affecting the sacial and political life of the city. Other sufistic thought systems also constituted their own literary surroundings even if they were not as much as Mevlevî lodge.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
TEZ HAKKINDA	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARI ve KAYNAKLARDA KÜTAHYALI ŞAİRLER

1.1. XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLAR.....	12
1.1.1. XVII. ve XVIII. Yüzyıl Tezkireleri	3
1.1.2. Şakâ'iku'n-Nu'maniyye Çeviri ve Zeyilleri	12
1.1.3. Tarih Kitaplarında Bulunan Biyografiler	13
1.1.4. Meslek Erbablarına Ait Biyografiler.....	13
1.1.5. Vefeyât ve Benzeri Kaynaklar	14
1.1.6. Evliya Tezkireleri.....	14
1.1.7. Muhtelif Biyografiler	15
1.2. XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARINDA KÜTAHYALI ŞAİRLER KADROSU	16
1.2.1. Âhî Sâdık.....	17
1.2.2. Ârif Efendi	18
1.2.3. Ârif Mehmed.....	19
1.2.4. Askerî	23
1.2.5. Azbî.....	25
1.2.6. Azmî.....	28
1.2.7. Burhaneddin İlyâs Çelebi.....	29
1.2.8. Celâleddin Ergûn Çelebi	32
1.2.9. Derviş Hüsâm.....	35
1.2.10. Esîfî	37
1.2.11. Fârîğî	39
1.2.12. Fâtma Hânım.....	40
1.2.13. Fenâyî Alî.....	43
1.2.14. Firâkî	44
1.2.15. Gaybî.....	47
1.2.16. Hâlis Ahmed Dede	52
1.2.17. İzârî	54

1.2.18. Kabûlî.....	56
1.2.19. Kalenderî.....	57
1.2.20. Kûnhî.....	58
1.2.21. Mahvî.....	61
1.2.22. Nâsır.....	64
1.2.23. Nutkî.....	70
1.2.24. Sâkıb Dede.....	76
1.2.25. Senâyî.....	84
1.2.26. Sırrı.....	85
1.2.27. Şah Çelebi Efendi.....	92
1.2.28. Şah Mehmed Çelebi.....	93
1.2.29. Şerîfî.....	94
1.2.30. Şeyhî.....	95
1.2.31. Şükrü.....	99
1.2.32. Ünsî.....	102
1.2.33. Visâlî.....	105
1.2.34. Vusûlî.....	107
1.2.35. Zeynüddin Efendi.....	108

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARDA KÜTAHYALI ŞAİRLER

2.1. ÂHÎ SÂDIK.....	111
2.1.1. Esrâr Dede'de Âhî Sâdık.....	111
2.1.2. Sâkıb Dede'de Âhî Sâdık.....	112
2.2. ÂRİF EFENDİ.....	113
2.2.1. Sâlim'de Ârif Efendi.....	113
2.3. ÂRİF MEHMED.....	114
2.3.1. Rızâ'da Ârif Mehmed.....	114
2.3.2. Güftî'de Ârif Mehmed.....	115
2.3.3. Mucîb'de Ârif Mehmed.....	116
2.3.4. Safâyî'de Ârif Mehmed.....	117
2.3.5. Safvet'te Ârif Mehmed.....	119
2.3.6. Vekâyiü'l- Fudalâ'da Ârif Mehmed.....	119
2.4. AZBÎ.....	119
2.4.1. Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de Azbî.....	119
2.5. AZMÎ.....	121

2.5.1. Riyâzî'de Azmî	121
2.5.2. Fâ'izî'de Azmî	122
2.6. BURHANEDDİN İLYÂS ÇELEBİ.....	122
2.6.1. Esrâr Dede'de Burhaneddin İlyâs Çelebi	122
2.6.2. Sâkıb Dede'de Burhaneddin İlyâs Çelebi	126
2.7. CELÂLEDDİN ERGÛN ÇELEBİ.....	127
2.7.1. Esrâr Dede'de Celâleddin Ergûn Çelebi	127
2.7.2. Sâkıb Dede'de Celâleddin Ergûn Çelebi.....	136
2.8. DERVİŞ HÛSÂM.....	137
2.8.1. Esrâr Dede'de Derviş Hüsâm.....	137
2.8.2. Sâkıb Dede'de Derviş Hüsâm.....	138
2.9. ESÎFÎ	140
2.9.1. Esrâr Dede'de Esîfî	140
2.9.2. Sâkıb Dede'de Esîfî.....	141
2.10. FÂRİĞÎ	143
2.10.1. Rızâ'da Fâriğî.....	143
2.10.2. Mucîb'de Fâriğî.....	143
2.10.3. Safâyî'de Fâriğî.....	144
2.10.4. Belîğ'de Fâriğî	145
2.10.5. Vekâyi'ü'l- Fudalâ'da Fâriğî.....	145
2.11. FÂTMA HÂNİM	146
2.11.1. Sâkıb Dede'de Fâtma Hânım	146
2.12. FENÂYÎ ALÎ	149
2.12.1. Hadîkatü'l-Cevâmi'de Fenâyî Alî.....	149
2.13. FİRÂKÎ	151
2.13.1. Riyâzî'de Firâkî.....	151
2.13.2. Fâ'zî'de Firâkî.....	151
2.14. GAYBÎ.....	152
2.14.1. Kendi eserlerinde Gaybî.....	152
2.14.1.1. Sohbetname'de Gaybî	152

2.14.1.2. Biatname'de Gaybî.....	152
2.14.1.3. Mes'ele-yi Sülûk'ta Gaybî.....	153
2.14.1.4. Akâidname'de Gaybî.....	153
2.15. HÂLİS AHMED.....	154
2.15.1. Esrâr Dede'de Hâlis Ahmed.....	154
2.16. İZÂRÎ.....	156
2.16.1. Riyâzî'de İzârî.....	156
2.16.2. Fâ'izi'de İzârî.....	157
2.17. KABÛLÎ.....	158
2.17.1. Riyâzî'de Kabûlî.....	158
2.17.2. Fâ'izi'de Kabûlî.....	159
2.18. KALENDERÎ.....	159
2.18.1. Riyâzî'de Kalenderî.....	159
2.18.2. Fâ'izi'de Kalenderî.....	160
2.19. KÛNHÎ.....	160
2.19.1. Esrâr Dede'de Kûnhî.....	160
2.20. MAHVÎ.....	163
2.20.1. Rızâ'da Mahvî.....	163
2.20.2. Mucîb'de Mahvî.....	165
2.20.3. Safâyî'de Mahvî.....	166
2.20.4. Belîğ'de Mahvî.....	166
2.20.5. Safvet'te Mahvî.....	167
2.20.6. Vekâyiu'l-Fudalâ'da Mahvî.....	167
2.21. NÂSİR.....	167
2.21.1. Esrâr Dede'de Nâsır.....	167
2.21.2. Hadîkatü'l-Cevâmi'de Nâsır.....	170
2.22. NUTKÎ.....	170
2.22.1. Esrâr Dede'de Nutkî.....	170
2.23. SÂKİB DEDE.....	172
2.23.1. Safâyî'de Sâkib Dede.....	172

2.23.2. Sâlim'de Sâkıb Dede.....	175
2.23.3. Belîğ'de Sâkıb Dede	177
2.23.4. Râmiz'de Sâkıb Dede.....	178
2.23.5. Safvet'te Sâkıb Dede.....	180
2.23.6. Esrâr Dede'de Sâkıb Dede	182
2.24. SENÂYÎ.....	193
2.24.1. Râmiz'de Senâyî	193
2.24.2. Tuhfe-i Hattâtîn'de Senâyî.....	193
2.24.3. Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de Senâyî	194
2.25. ŞAH ÇELEBİ EFENDİ	194
2.25.1. Esrâr Dede'de Şah Çelebi Efendi.....	194
2.25.2. Sâkıb Dede'de Şah Çelebi Efendi	197
2.26. ŞAH MEHMED ÇELEBİ.....	201
2.26.1. Esrâr Dede'de Şah Mehmed Çelebi	201
2.26.2. Sâkıb Dede'de Şah Mehmed Çelebi	203
2.27. ŞEYHÎ.....	204
2.27.1. Riyâzî'de Şeyhî	204
2.27.2. Fâ'izî'de Şeyhî	205
2.28. ÜNSÎ	207
2.28.1. Rızâ'da Ünsî.....	207
2.28.2. Âsım'da Ünsî	207
2.28.3. Güftî'de Ünsî.....	208
2.28.4. Mucîb'de Ünsî.....	211
2.28.5. Safâyî'de Ünsî.....	211
2.28.6. Belîğ'de Ünsî	214
2.28.7. Safvet'te Ünsî.....	215
2.28.8. Vekâyiü'l-Fudalâ'da Ünsî.....	216
2.29. VİSÂLÎ.....	219
2.29.1. Riyâzî'de Visâlî.....	219
2.29.2. Fâ'izî'de Visâlî.....	219
2.29.3. Rızâ'da Visâlî.....	219
2.29.4. Mucîb'de Visâlî.....	220
2.29.5. Safâyî'de Visâlî.....	220
2.29.6. Vekâyiü'l-Fudalâ'da Visâlî.....	221
2.30. VUSÛLÎ.....	221

2.30.1. Nev'îzade Atâyî'de Vusûlî.....	221
2.30.2. Fezleke'de Vusûlî	222
2.31. ZEYNÜDDİN EFENDİ.....	222
2.31.1. Esrâr Dede'de Zeynüddin Efendi.....	222
2.31.2. Sâkıb Dede'de Zeynüddin Efendi	223

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLARIN ŞAİRLERİ DEĞERLENDİRMELERİ

3.1.SOSYAL ve KÜLTÜREL DURUM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMELER	227
3.1.1. Öğrenim ve Yetişme ile İlgili Değerlendirmeler	227
3.1.2. İlmî Durum ve Seviye ile İlgili Değerlendirmeler	236
3.1.3. Meslek, Sosyal Mevki ve Geçim Durumu ile İlgili Değerlendirmeler	238
3.2. ŞAİRLERİN SANATKÂRLIKLARI ve ŞİİRLERİYLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER	243
3.3. ŞAİRLERİN ESERLERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER.....	249

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA'DA GELİŞEN EDEBÎ MUHİT

4.1. XVII. ve XVIII.YÜZYILLARDA KÜTAHYA'DA GELİŞEN EDEBÎ MUHİT	254
SONUÇ	258
SÖZLÜK.....	267
EKLER.....	333
KAYNAKÇA	342
İSİM, ESER ve YER DİZİNİ	346

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. : XVII. ve XVIII. Yüzyıl Tezkirelerinde Kütahyalı Şairler.....	11
---	----

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا : a, e, ı, i, u, ü	ص : ş
آ : â	ض : z, d
ء : ’	ط : t
ب : b	ظ : z
پ : p	ع : ‘
ت : t	غ : ğ
ث : s	ف : f
ج : c	ق : k
ح : h	ك : k, g, ñ
خ : ħ	ل : l
د : d	م : m
ذ : z	ن : n
ر : r	ه : h, (a, e)
ز : z	و : v, (o, ö, u, ü, û)
س : s	ی : y (ı, i, î)
ش : ş	

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı geçen eser
a.g.m.:	Adı geçen makale
a.g.t.:	Adı geçen tez
AÜ:	Atatürk Üniversitesi
BEEK:	Bursa Eski Eserler Kütüphanesi
C.:	Cilt
DPÜ:	Dumlupınar Üniversitesi
H.:	Hicri
İTÜ:	İstanbul Teknik Üniversitesi
M.:	Miladi
KB:	Kültür Bakanlığı
Küt.:	Kütüphane
Mat.:	Matbaası
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ:	Marmara Üniversitesi
nr:	Numara
S:	Sayı
s:	Sayfa
ss:	Sayfa sayısı
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ:	Süleyman Demirel Üniversitesi
Sül. Küt.:	Süleymaniye Kütüphanesi
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türk Diyanet Vakfı
Ünv.:	Üniversite
v:	Varak
Yay.:	Yayınevi
yk.:	Yaprak

TEZ HAKKINDA

1. PROBLEM

Kütahya'nın XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Türk kültür coğrafyasındaki yeri nedir? XVII. ve XVIII. yüzyılın değişen sosyal ve siyasî olayları Kütahya'daki edebî ortamı nasıl etkilemiştir? XVII. yüzyılda, Osmanlı Devletinde Şehzadelerin sancağa çıkma geleneği kaldırılmıştır. Bu durumun sancak merkezi olan Kütahya'da edebî muhiti nasıl etkilemiştir? Kütahyalı şairler bu durumdan nasıl etkilenmişlerdir? XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında geçen Kütahyalı şairler kimlerdir? Bu şairlerin Türk edebiyatındaki yerleri nedir?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında geçen Kütahyalı şairlerin ortaya çıkarılarak Türk edebiyatındaki yerlerinin tespit edilmesi, ayrıca bu şairlerin oluşturdukları edebî muhitlerin tanıtılması ve Kütahya'nın Türk edebiyatındaki yerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Türk edebiyatında Kütahya mühim bir yere sahiptir. Tarihin her döneminde olduğu gibi XVII. ve XVIII. yüzyılda da Kütahya'da önemli edebî ortamlar oluşmuş, Kütahya'dan pek çok şair yetişmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynakları taranarak Kütahyalı şair envanterinin oluşmasına katkıda bulunulmuş olması ve Kütahya'nın edebi zenginliğinin ortaya konulmuş olması önem arz etmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ

Kütahya Türk kültür coğrafyasının önemli merkezlerinden biri olmayı XVII. ve XVIII. yüzyılda da devam ettirmiştir. Ancak şehzadelerin sancağa çıkma geleneklerinin kaldırılmasından sonra Kütahyalı pek çok şair hamisiz kalıp kadılık, müderrislik gibi görevlerle şehir dışına çıkmıştır. Kütahya'da ise edebî muhit tasavvufî bir kimlik kazanmıştır.

5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında Kütahyalı Şairler adlı çalışmamız XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarıyla sınırlandırılmıŐtır. XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında bulunmayan fakat bu dönemde yaşamış ve eser verdiği bilinen Şairler diğer kaynaklardan da faydalanılarak çalışmamıza konu edinilmiŐtir. AraŐtirmamızın bir diğer sınırlandırılması ise Kütahyalı veya Kütahya'ya yerleşmiş Şairlerin konu edinilmesidir.

6. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

AraŐtırmada ele alınan konu ile ilgili öncelikle el yazması kaynaklar incelenmiŐtir. Daha sonra kaynaklarla ilgili yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri de incelenerek bunlardan da istifade edilmiştir. Bununla birlikte araştırmanın konusuyla ilgili kitap, makale, dergilerden oluŐan geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada ncelikli olarak XVII. veya XVIII. yüzyılda yaşamış Kütahyalı Şairlerin tespiti yapılmış ve hayatları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra kaynakların diliyle metinler verilmiştir. Kaynakların Şairleri değerlendirme yöntemleri incelendikten sonra Kütahya'da ortaya çıkan edebî muhitler incelenmiŐtir.

BİRİNCİ BÖLÜM

XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARI VE KAYNAKLARDA

KÜTAHYALI ŞAİRLER

1.1. XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARI

Edebiyat tarihimizin kaynakları arasında yerli kaynakların yanı sıra yabancı kaynakları da görmek mümkündür. Özellikle İslamiyet öncesi edebiyatımızı bize tanıtan ilk kaynaklar yabancı mahiyettedir. Orhun yazıtları gibi edebiyatımızın bilinen ilk yazılı eserlerini bizlere tanıtanlar yabancılardır. Hatta Kutadgu Bilig gibi İslami devir edebiyatımızın bilinen en eski eserlerini de ilk kez yabancı kaynaklardan öğrendik. Ancak İslamî devir Türk Edebiyatının esas kaynakları tezkireler ve benzeri yerli kaynaklardır. Hatta kültürümüz ve edebiyatımızla ilgili araştırma yapan yabancı araştırmacılar bile çalışmalarını söz ettiğimiz ve edeceğimiz yerli kaynaklara dayandırmışlardır. Klasik şairlerimiz için birinci dereceden kaynaklarımız şu'arâ tezkireleridir.¹ Diğer önemli kaynaklarımız ise sırasıyla:

1. Şakâiku'n-Nu'mâniyye ve zeyilleri
2. Tarih kitaplarında yer alan biyografiler
3. Padişah, sadrazam, vezir, şeyhülislam gibi devlet adamlarının biyografilerini toplayan eserler
4. Meslek erbaplarının biyografilerini toplayan eserler
5. Vefeyât kitapları
6. İllere ait biyografik eserler
7. Evliya tezkireleri
8. Bibliyografik eserler
9. Bunların dışında kalan muhtelif biyografiler.²

Biz de tezimizin hazırlanmasında XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait yukarıdaki kaynak listesine müracaat ettik. Ne var ki padişah, sadrazam, vezir, şeyhülislam gibi devlet adamlarının biyografilerini toplayan eserlerde ve bibliyografik eserlerde Kütahyalı şairlere ait bilgiler bulunmamakla beraber o dönemde Kütahya üzerine yazılmış bibliyografik bir eser de bulunmamaktadır. Ancak biz son dönemde Hamza GÜNER'in Kütahyalı Şairler ve İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI'nın yaptığı Kütahya

¹ Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Dördüncü baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1998, c.1, s.249.

² Cihan Okuyucu, **Divân Edebiyatı Estetiği**, İstanbul, L&M Yay., 2004, s.161.

Şehri isimli çalışmalardan istifade ettik. Çalışmamız da müracaat ettiğimiz kaynaklar şöyle sıralanabilir.

1.1.1. XVII. ve XVIII. Yüzyıl Tezkireleri

Bir edebiyat tarihçisi için en önemli belge eserin kendisi olmakla birlikte eserin daha iyi anlaşılabilmesi için, ne zaman ve ne gibi şartlar altında yazıldığıнын bilinmesi, eser sahibinin hayatının tanınması da çok önemlidir. Dolayısıyla bir edebiyat tarihçisinin tarihi vesika ve diğer kaynakların yanında ilk başvurabileceği eser tezkirelerdir. Tezkirelerde verilen bilgilerin birçoğu yazıldığı devri tam olarak vermese de, bugün için başvurulacak yegâne kaynaklardır. Bu tür eserlerin bir diğer özelliği, şairler hakkında hem tenkidî hem de övgüye layık sözlerin bir arada bulunmasıdır. Bir şairin yaşadığı devirde şiirleri ve sanatı hakkında aynı devirde yaşayan kişilerin fikirlerini öğrenmek, ne derece beğenildiğini ve okunduğunu bilmek, edebiyat tarihçisinin yapacağı değerlendirmeler için zarurîdir. Bu bakımdan tezkire yazarlarının edebî tenkitleri çok önemli bir ölçü sayılır.³

XVI. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar devam eden tezkire türü, geniş zaman dilimi içinde farklı şekli görünümlemlerle karşımıza çıkar. XVI. yüzyıl tezkirelerinin ele aldıkları şairlerin büyük bölümü kendi dönemlerinden önce yaşamıştır. Bu yüzden biyografiler, toplanan bütün bilgileri ihtiva ettiklerinden, uzundurlar. Buna karşılık örnek şiirler ortalama biyografinin üçte biri kadar bir bölümü kapsar. XVII. yüzyıl tezkirecileri ise daha çok kendi çağdaşlarını kaleme almışlardır. Bu yüzden söylenen şeyler bilineni tekrarlamak anlamına gelecek mütedavil malûmat olduğu için biyografiler kısalmış, buna karşılık örnek verilen şiirler artmıştır. Riyâzî Tezkiresi bu iki yüzyıl arasında bir geçiş dönemi eseridir. XVII. yüzyıl tezkirelerinde meydana gelen bu değişiklikler antolojik tezkire diyebileceğimiz bir tarzın doğmasına sebep olmuştur. Bu tezkirelerde bir kaç kelimelelik biyografik bilgi ve uzun şiirler yer almaktadır. Mesela Fâ'izî'de örnek şiir sayısı 545 beyite kadar çıkar. Fâ'izî ile başlayan antoloji tipi

³ Haluk İpekten, **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'arâ Tezkireleri**, Erzurum, Atatürk Üniv. Yay., 1986, s.8.

tezkirelerin diğerk temsilcileri Yümnî, Seyrekzâde Asım, Belîğ, Silahdarzâde Mehmed Emin ve Şefkât'tir.⁴

XVIII. yüzyıl tezkireciliği ise kendinden önceki döneme bir tepki ve XVI. yüzyılın mükemmel örneklerine bir özentidir. Bu yüzdendir ki bu yüzyılda biyografiler tekrar XVI. yüzyıldaki gibi uzamış, buna karşılık örnek şiirlerde azalma olmuştur. Safâyî, Sâlim, Râmiz bu tarz tezkirelerdir. Küçük hacimli Mucîb'i bir ara örnek olarak değerlendirmek mümkündür.⁵

XVII. yüzyıl tezkirelerinden ilki Çağatay sahasında Sadıkî tarafından yazılmış olan Mecmaü'l-Havâss'tır. Tezkire sekiz bölümden meydana gelir.⁶ Sadıkî, Mecmau'l-Havâss'ını, Mecâlisü'n-Nefâis'i örnek alarak "sekiz mecma"ya ayırmıştır. Nevâi'nin meclisleri onda mecma olmuştur. Bu mecmaların bölünüşü şöyledir:

Birinci mecmada, zamanın şair padişahları;

İkinci mecmada, şair şehzadeler;

Üçüncü mecmada, Türk sanat adamlarından şiir söyleyenler;

Dördüncü mecmada, İran saltanat adamlarından şiir söyleyenler;

Beşinci mecmada, Türk ve İranlı saltanat adamlarının çocukları;

Altıncı mecmada, Sâdât(seyyit) şairler;

Yedinci mecmada, Türk şairleri;

Sekizinci mecmada, Çağdaş İran şairleri vardır.

Türk şairlere ayrılan yedinci mecmada Fuzûlî, Necâtî, Bâkî gibi tanınmış şairlere yer verilmiştir.⁷ Yaptığımız incelemede Mecmaü'l-Havâss'ta Kütahyalı şairlerden hiçbirine rastlayamadık.

Anadolu sahasında XVII. yüzyılda ilk tezkire Riyâzî Mehmed Efendi tarafından yazılmıştır. Riyâzü'ş-Şu'arâ'nın H.1016 (M.1607) yılında yazılmaya başlanmış, H.1018 (M.1609) yılı receb ayında bitirildiği eserin sonunda düşürülen iki tarihten

⁴ Mustafa İsen ve Diğerkleri, **Şair Tezkireleri**, Ankara, Grafiker Yay., 2002, ss.13-14.

⁵ İsen, **a.g.e.**, s.14.

⁶ Filiz Kılıç, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara, Akçağ Yay., 1988, s.XXX.

⁷ İsen, **a.g.e.**, s.79.

anlaşılmaktadır. Tezkire bir mukaddime ve ravza adı verilen iki kısımdan meydana gelmektedir.⁸

Birinci ravza'da: Fatih'ten III. Mehmed'e sultan şairler vardır.

İkinci Ravza'da: XV. yüzyıl'dan kendisine kadar gelen şairler, elifba sırasına göre dizilmiştir ki, bunların bazıları daha önceki tezkirelerde de bulunur. Tezkirede 385 kadar şair bulunur. Şairler hakkında fazla övücü davranmamış, tarafsız kalmaya çalışmıştır. 1609'da tamamlanan eser Birinci Ahmed'e sunulmuştur.⁹

Riyâzî, tezkiresinin mukaddimesinde eserini hazırlarken dikkat ettiği hususları, şiir ve şair hakkındaki görüşlerini dile getirir. Buna göre tezkire okuyan ve yazarlar sıkılmasın diye kısa tutulmuş, fazla sözden kaçınılmıştır. Şair ile şairlik taslayanları birbirinden ayırmış, iyi olmayan şairleri eserine almamıştır. Şairlerin çoğunun defter ve dîvânlarını incelemiş, öteki tezkireciler gibi ezberden kitap yazma yoluna gitmemiştir. Tarafsız davranmış, bazı şairleri yalnızca övme, bazılarını da sadece yerme yoluna gitmemiştir. Tezkire bu dönemin en dikkate değer tezkiresidir. En önemli özelliği hemen hemen bütün şairlerin ölüm tarihlerinin verilmiş olmasıdır.¹⁰

Riyâzî Tezkiresi, Rızâ Tezkiresiyle birlikte XVI. yüzyılın şairler hakkında geniş bilgi verip eserlerinden çok fazla örnek vermeyen, biyografi ağırlıklı tezkireleri ile XVII. yüzyılın antoloji ağırlıklı tezkireleri arasında geçiş eseri olarak değerlendirilmektedir. Riyâzî, Rızâ'ya göre şairlerin hayatı hakkında daha çok bilgi verir. Riyâzî Tezkiresi'nin dili genellikle sadedir. Bazı şairlerde makamına ve sosyal durumuna göre daha süslü ve ağır bir dil kullanılmıştır.¹¹ Azmî, Firakî, İzârî, Kabûlî, Kalender, Şeyhî, Visâlî; Riyâzî'nin eserinde yer alan Kütahyalı şairlerdir.

XVII. yüzyılda antoloji mahiyetindeki ilk tezkire Fâ'izî Seyyid Abdulhay tarafından yazılmış olan Zübdetü'l-Eş'âr'dır. Fâ'izî, XV.yüzyıl'ın ikinci yarısından 1621 yılına kadar yaşamış şairleri elifba sırasına göre dizmiş kimin yalnız ölüm tarihini kaydetmiş, kimisinin de eserlerinden örnekler vermiştir. Eserde 14'ü kadın 514 şaire yer

⁸ Kılıç, a.g.e., s. XXX.

⁹ a.g.e., s. XXX.

¹⁰ İsen, a.g.e., s.85.

¹¹ a.g.e., ss.85-86.

verilmiştir. Bu şairlerden 57 tanesi sadece Zübdetü'l-Eş'âr'da geçmekte diğer tezkirelerde bulunmamaktadır. Tezkirede şairlerin hayatlarına dair bilgiler iki-üç cümleyi geçmez. Eser şairler hakkında bilgi vermesi açısından değil, seçilen şiirler bakımından önemlidir. Zira aynı zamanda birer şair olan tezkire yazarlarının seçtiği şiirler dönemin şiir zevkini ortaya çıkarmaktadır.¹² Fâ'izî'nin eserine aldığı Kütahyalı şairler; Azmî, Firâkî, İzârî, Kabûlî, Kalender, Şeyhî ve Visâlî'dir.

Rızâ Tezkiresi olarak da bilinen Tezkire-i Şu'arâ, Zehrimâr Mehmed Beğ'in oğlu Rızâ tarafından yazılmıştır. Eser H.1050 (M.1591) - H.1591 (M.1640) yılları arasında ölmüş olan şairler hakkında bilgi vermektedir. Devrin padişahı Sultan İbrahim'e sunulmuştur. Eser kısa bir mukaddime ve iki kısımdan oluşur. Rızâ da diğer tezkireciler gibi şair padişahları öne almış, bunların dışındakileri ise elifba sırasına göre yazmıştır. Rızâ şairlerin hayatını kısaca yazmıştır.¹³

Tezkirenin ilk kısmında Fatih'ten IV. Murad'a kadar dokuz şair sultana yer vermiştir.

İkinci kısmında çeşitli nüshalarda farklı olarak toplam 417 şaire yer verilmiştir. Rızâ şairler hakkında kısa bilgiler verdikten sonra genellikle olumlu ifadelerle örnek olarak aldığı şiirleri över. Bu örneklerin sayısı bir-iki beyitle sekiz-on beyit arasında değişir. Rızâ, Riyâzî'nin izinde ancak ondan daha muhtasar bir tezkire hazırlamıştır.¹⁴ Ârif Mehmed, Fâriğî, Mahvî, Ünsî, Visâlî; Rızâ'nın eserine aldığı Kütahyalı şairlerdir.

Yümnî Tezkiresi olarak da bilinen Tezkiretü's-Şu'arâ, Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ına zeyl olarak Yümnî Mehmed Salih tarafından yazılmıştır. Fâ'izî'nin bıraktığı 1621 yılından sonra yaşayan şairlerle başlayan tezkire 1622 yılında Yümnî'nin ölümüyle tamamlanamamıştır. Yazar zamanının ancak 29 şairi hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Tezkire daha sonra Ali Emirî tarafından temize çekilerek bugün elde bulunan haline getirilmiştir.¹⁵ Yümnî, tezkiresinde Kütahyalı şairlere yer vermemiştir.

¹² Kılıç, a.g.e., s. XXXII.

¹³ a.g.e., s. XXXII.

¹⁴ İsen, a.g.e., s.93.

¹⁵ Kılıç, a.g.e., s. XXXIII.

Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr, Seyrekzâde Mehmed Âsım tarafından Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'ârına zeyl olarak hazırlanmıştır. Âsım, 1630'dan başlayarak ölümüne kadar 55 yıl içinde yetişen şairleri toplamıştır. Elifba sırasına göre 123 şair hakkında bilgi verdikten sonra eserini Fâ'izî'ye zeyl olarak hazırladığını bildirmektedir. Eser tıpkı Fâ'izî'nin tezkiresi gibi antoloji özelliği göstermektedir. Âsım'ın ölümünden sonra yaşamış 15 şairin eserde olması bu şairlerin yazarın ölümünden sonra başka biri tarafından eklendiğini göstermektedir.¹⁶ Âsım, Kütahyalı şairlerden sadece Ünsî'ye eserinde yer vermiştir.

Güftî Ali tarafından yazılmış XVII. yüzyılın son tezkiresi Teşrifâtu'ş-Şu'arâ'dır. "Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün" kalıbıyla yazılmış edebiyatımızın ilk ve tek manzum tezkiresidir. 2400 beyitlik bir mesnevidir. İlk 210 beyitte kalemini ve şiirini övmüş, daha sonra çağdaşı olan 104 şairin biyografisini vermiştir ki 25 tanesi sadece bu tezkirede geçmektedir. Şairler elifba sırasına göre verilmiştir. Güftî şairleri alaylı bir biçimde bazen aşırıya kaçarak hicvetmiştir. Şairlerin vücut kusurlarına kadar inerken şairlerin yaratılışlarına ve psikolojilerine de yer vermiş olması dikkate değerdir. Tezkirenin dili oldukça ağırdır.¹⁷ Güftî'nin tezkiresinde Kütahyalı şairlerden Ârif Mehmed ve Ünsî bulunmaktadır.

XVIII. yüzyılın ilk tezkiresi olan Tezkire-i Mucîb, Mustafa Mucîb Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Yazar eserini giriş kısmında Rızâ Tezkiresi'nden seçerek aldığı bazı şairlerle eserini Riyâzî'ye bir zeyl olarak hazırladığını bildirmektedir. Mucîb IV. Murat'ın biyografisiyle başlayan eserinde XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak çağdaşı olan 117 şairden elifba sırasına göre bahseder. Yazar, şairlerin hayatları hakkında çok kısa bilgiler verdikten sonra örnek olarak en az bir en çok iki gazel verir. Şairlerin sanatları hakkında yüzeysel değerlendirmelerde bulunur. Tezkirenin dili süs ve özentiden uzak açık ve sadedir. Mucîb, eserinde diğer tezkirelerde bulunmayan 11 şairden bahseder. Fakat tezkirenin Riyâzî ve Rızâ'nın özeti olması bakımından eser fazlaca önemli bir tezkire olarak sayılmaz.¹⁸ Ârif Mehmed, Fâriğî, Mahvî, Ünsî, Visâlî tezkirede mevcut olan Kütahyalı şairlerdir.

¹⁶ Kılıç, a.g.e., s. XXXIII.

¹⁷ a.g.e., s. XXXIV.

¹⁸ İsen, a.g.e., ss.101-102.

Nuhbetü'l-Asâr min Fevâidi'i-Eş'âr, Mustafa Safâyî tarafından hazırlanmış, devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Devrin önemli tezkirelerinden kabul edilir. Safâyî, tezkiresini Rızâ Tezkiresi'ne zeyl olarak hazırlamıştır. Eser bir önsöz ve on sekiz takrizden ve 1640-1720 yılları arasında yetişen 493 şairden oluşur. Safâyî eserini tamamladıktan sonra devrinin önemli şair ve bilim adamlarına göstermiş ve onlara takriz yazdırmıştır.

Tezkirenin dili oldukça süslü ve ağırdır. Safâyî şairleri oldukça geniş ve ayrıntılı bilgiler vererek tanıtmıştır. Edebi kişilikleri üzerine isabetli değerlendirmelerde bulunmuş, fazlaca şiir örneği vermeye dikkat etmiştir. Bazen örnek olarak alınan şiirin üç-dört gazele kadar çıktığı görülür.¹⁹ Safâyî; Ârif Mehmed, Fâriğî, Mahvî, Sâkıb Dede, Ünsî, Visâlî'ye eserinde yer vermiştir.

Tezkire-i Şu'arâ, Sâlim Tezkiresi olarak bilinmektedir. Mirzazâde Sâlim'in 1722'de tamamladığı tezkiredir. Kendi doğum tarihi 1688'den 1722 yılına kadar olan devreyi kapsar. Tezkire uzun bir girişle biri padişahlara diğeri asıl şairlere olmak üzere iki bölümden oluşur. İkisi padişah toplam 426 şairi ele alan Sâlim, şairlerin hayatları hakkında geniş bilgi vermiştir. Şairlerin sanatları ve eserleri üzerine isabetli ve doğru değerlendirmeler yapmıştır. Fakat ilmiye sınıfından ve kendisi gibi hattat olan şairlere daha fazla yer vermiş, onları aşırı derecede övmüştür. Bu bakımdan Sâlim'in değerlendirmelerinde tarafsız kaldığını söylemek güçtür. Yine de şairler hakkında geniş bilgi vermesi, sosyal hayatlarını ve kişiliklerini ortaya koyması bakımından önemli bir tezkiredir.²⁰ Sâlim, tezkiresinde Ârif Efendi ve Sâkıb Dede'ye yer vermiştir.

Nuhbetü'l-Asâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr, Bursalı İsmail Belîğ'in Fâ'izî'nin tezkiresine yazdığı bir zeyldir. Belîğ, Fâ'izî'nin eserini 1621'den başlayarak 1727 yılına kadar getirmiştir. Tezkiresine kısa bir girişle başlayan Belîğ, Necîb mahlaslı Sultan III. Ahmed'den sonra 413 şairi elifba sırasına göre vermiştir. Belîğ'in bu eseri Fâ'izî'nin tezkiresi gibi antoloji türündedir. Şairlerin hayatlarını en çok iki-üç satırla özetlemiş, şiirlerinden örnekler vermiştir. Verdiği örnek şiirler şaire verdiği değer ölçüsünde bir beyitten 157 beyite kadar değişebilmektedir. Belîğ, şairler hakkında kısa ve öz bilgiler

¹⁹ İsen, a.g.e., ss.104-105.

²⁰ a.g.e., s.109.

vererek seçtiği örnek şiiirlerle okuyucuyu baş başa bırakmaktadır.²¹ Eserde Kütahyalı şairlerden Fâriğî, Mahvî, Sâkîb Dede, Ünsî'ye rastlıyoruz.

Âdâb-ı Zürefâ'yı Azizzâde Hüseyin Râmiz 1784 yılında Sâlim Efendi'nin tezkiresine zeyl olarak tamalamıştır. Eksik ve karalama halinde kalmış olmakla beraber önemli bir tezkiredir. Râmiz, 1720 yılından başlayıp 64 sene içerisinde yaşayan 375 şair hakkında önemli bilgiler verir. Şairlerin edebi kişilikleri ve eserleri üzerine isabetli ve doğru değerlendirmelerde bulunmuş, bir ile on bir arasında değişen sayıda şiiirlerinden örnekler vermiştir.

Tezkirenin dili oldukça ağırdır. Yine de XVIII. yüzyılın belli başlı tezkirelerinden olan Safâyî ve Sâlim'e göre dili daha sadedir. Lale devri şairlerinin çoğu hakkında bilgi bulunduran tek kaynaktır. Bu bakımdan tamamlanmamış olmasına rağmen önemli bir kaynak olarak kabul edilir.²² Râmiz'in tezkiresinde Sâkîb Dede, Senâyî Kütahyalı şairler olarak bulunmaktadır.

Silâhdârzâde Tezkiresi veya Tezkire-i Şu'arâ olarak bilinen eser Silâhdârzâde Mehmed Emîn'in 1790 yılında herhangi bir tertibe bağlı olmadan kaleme aldığı bir tezkiredir. Eser 1751-1790 yılları arasında yaşayan 127 şairi kapsamaktadır. Antoloji niteliğindeki eser Belîğ Tezkiresi'ne zeyl olarak hazırlanmıştır.

Silâhdârzâde, eserine aldığı şairler hakkında çok kısa bilgi verirken bazı şairlerin sadece isimlerini vermekle yetinmiştir. Genellikle bol şiiir örneği verme yoluna gitmiş fakat bu noktada da ölçülü olamamıştır. Aynı değerdeki iki şairden birine sadece bir örnek verirken diğerine on gazelden fazla örnek vermiştir. Bu tezkire bu yönleri itibariyle edebiyatımızda fazla değere sahip değildir.²³ Eserde Kütahyalı şairler bulunmamaktadır.

Nuhbetü'l-Âsâr fi-Fevâidi'l-Eş'âr, Mustafa Safvet Efendi tarafından 1783 tarihinde kaleme alınmıştır. Eser, 1720 yılında yazılan Safâyî Tezkiresi'nin bir özeti

²¹ İsen, a.g.e., ss.113-114.

²² a.g.e., ss.117-118.

²³ a.g.e., s.121.

hükmündedir. Safvet, Safâ-yî'den seçerek aldığı 326 şairi takrizleri de kısaltarak ve sonuna Tezyilü'l-Kitab kısmını ekleyerek eserini meydana getirmiştir. Bu yüzden eser edebiyatımızda fazla bir öneme sahip değildir.²⁴ Ârif Mehmed, Sâkıb Dede tezkirede yer alan Kütahyalı şairlerdir.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Esrâr Dede tarafından kaleme alınmış ve Esrâr Dede Tezkiresi olarak da bilinmektedir. Esrâr Dede, tezkiresinde 1211 yılına kadar yaşamış olan 212 Mevlevî şairi hakkında bilgi vermektedir. Esrâr Dede, Şeyh Gâlib'in isteği üzerine tezkireyi meydana getirmeye başlamış, şairlerin hayatlarını kendisi derlemiş, örnek şiirleri Şeyh Gâlib seçmiştir. Bunun yanı sıra Esrâr Dede bütün Mevlevî şairleri eserine almadığını sadece dîvân sahibi ve üstat olanları eserine aldığını belirtmektedir.

Eserini iki ay gibi kısa bir sürede tamamlayan Esrâr Dede, şairlerin hayatlarını iyi inceleyememiş, sözlü kaynaklara fazlaca yer verdiği için eksiklik ve yanlışlıklara düşmüştür. Esrâr Dede'nin şairlere bakışı Mevlevîlik bakımından olmuş, böylece şairlerin sanatlarını değerlendirmede tarafsız kalamamıştır. Bazı tanınmış Mevlevî şeyhlerini çok büyük şairmiş gibi övmüştür. Eserin dili oldukça ağırdır. Arapça ve Farsça sözcüklerle Mevlevî terimleri sıkça kullanılmıştır. Tanınmış Mevlevîler anlatılırken daha ağır ve süslü bir dil kullanılmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen tezkire bütün Mevlevî şairleri bir araya getirmesi bakımından önemlidir.²⁵ Tezkirede Kütahyalı Mevlevî şairlerden Âhî Sâdık, Burhaneddin İlyas Çelebi, Celâleddin Ergûn Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfî, Hâlis Ahmed Dede, Kühî Dede, Nutkî Dede, Nâsır Dede, Sâkıb Dede, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Zeynüddin Efendi yer almaktadır.

XVII. ve XVIII. yüzyıl tezkirelerinde yer alan Kütahyalı şairleri şöyle bir tabloda göstermek mümkündür:

---

²⁴ İsen, a.g.e., s.123.

²⁵ a.g.e., s.126.

1.1.2 Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye Tercüme ve Zeyilleri

Taşköprülüzâde Ebulhayr Isameddin Ahmed'in gözleri görmediği için başkasına yazdırarak hazırladığı Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye, Osman Gazi'den başlayarak Kanuni Sultan Süleyman devri sonlarına doğru 1552 yılına dek yetişen bilginlerle şeyhlerin biyografilerinden meydana gelmiştir. Eser padişahların sayısına göre on tabakaya ayrılmış ve her tabakada o padişah döneminde yetişenler gösterilmiştir. Eserde 150 şeyh ve 371 bilgin olmak üzere 521 kişinin biyografisi bulunmaktadır. Bu eseri ilk Osmanlı tarihlerinde yer alan kısa biyografiler bir kenara bırakılırsa, Osmanlı devrinde yetişen bilginlerle şeyhleri toplayan ilk eser saymak gerekir. Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye zamanında beğenilmiş, birçok çevirileri ve ekleri meydana getirilmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyılda da yazılan Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye zeyilleri çalışmamız için önemli bir kaynak oluşturmuştur.²⁶

Edirneli Mehmed Mecdî 1597 yılında Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye'nin tercümesini Hadâiku'ş-Şakâ'ik ismiyle tamamlamıştır. Çeviriyi yaparken Şakâ'ik'a yapılan ekleri ve tezkireleri de göz önünde tutarak, yaptığı eklemelerle eseri genişletmiştir. Nev'izâde Atâyî de Mecdî'nin çevirisini ve yine kendinden önceki ekleri de göz önünde tutarak Taşköprülüzâde'nin bıraktığı yerden padişahları tabakalara ayırarak, 1635 yılına kadar yetişen şeyh, alim ve şairlerin biyografilerini eserine almıştır. Atâyî'nin bu eseri Hadâiku'l-Hakaik fi Teklimetü'ş-Şakâ'ik'tir.²⁷ Atâyî eserinde Germiyanlı şairlerden Vusûlî'nin biyografisine yer verilmiştir.

Şeyhî Mehmed, Atâyî'nin zeyline zeyl yazan Uşşâkîzâde'nin eserini görmüş, bu eseri zayıf bulduğu için kendisi de bir Atâyî'nin zeyline bir zeyl olarak Vekâyiü'l-Fudalâ isimli eserini hazırlamıştır. Şeyhî, Atâyî'nin bıraktığı yerden başlayarak 1730 tarihine dek gelmiştir. Eser padişahlara göre tabakalara ayrılarak her padişah zamanındaki bilginlerin, şeyhlerin, şairlerin biyografileri verilmiştir. Eser zamanının en güvenilir kaynaklarından²⁸ Ârif Mehmed, Fâriğî, Mahvî, Ünsî, Visâlî gibi Kütahyalı şairlerin biyografileri Vekâyiü'l-Fudalâ'da bulunmaktadır.

²⁶ Levend, a.g.e., s.353.

²⁷ a.g.e., ss .355-356.

²⁸ a.g.e., s.360.

1.1.3. Tarih Kitaplarında Bulunan Biyografiler

Önemli ilk tarihçilerimizden Âşık Paşazâde'den itibaren tanınmış tarihçilerimizin çoğu padişahlar zamanında yetişen vezirler, emirler, bilginler ve şeyhler ya her padişahın ölümünden sonra ayrı bir bölüm olarak topluca gösterilmiş ya da her yılın olayları anlatılırken, “vefeyât, tebdilât, tevcihat” gibi başlıklar altında, bunların ölümleri dolayısıyla kısaca biyografileri verilmiştir. Bu tarihler arasında Gelibolulu Âli'nin Künhü'l-Ahbâr isimli eseri ve Kâtib Çelebi'nin Fezleke isimli eseri şairlere oldukça geniş yer vermiştir.²⁹ Bunlardan Fezleke XVII. yüzyıl kaynağı olması sebebiyle çalışmamıza kaynaklık etmiştir.

Kâtib Çelebi'nin eserleri arasında en tanınmış olanı Arapça Fezleke'ye zeyl olarak yazdığı Türkçe Fezleke'dir. Fezleke 1590 yılından 1654 yılına dek süren bir zaman dilimini kapsar. Eser iki cilt olarak düzenlenmiştir. Her yılın olayları sıralandıktan sonra tanınmış kişilerin ölümleri dolayısıyla “vefeyât” başlığı altında biyografileri verilmiştir. Germiyanlı Vusûlî'nin de bu vesileyle Fezleke'de biyografisi bulunmaktadır.³⁰

1.1.4. Meslek Erbablarına Ait Biyografiler

Osmanlı devrinde hattat ve musiki üstatları gibi çeşitli meslek gruplarına ait biyografiler yazılmıştır. Çalışmamızı yaparken Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in 1760 yılında hazırladığı Tuhfe-i Hattâtîn isimli eserden de faydalandık. Müstakimzâde önsözde besmele, bismelenin harfleri, yazılışı ve harflerin belirttiği anlam üzerine bilgi verdikten sonra, yazı hakkındaki kırk hadisi birer birer açıklamakta ve peygamberin ümmîlik vasfı üzerinde durmaktadır. Eserde sülüs, nesih, celî ve ta'lik yazan Türk, Arap ve Fars hattatlarından 1645 kişinin kısa biyografisi alfabe sırasıyla verilmektedir.³¹ Tuhfe-i Hattâtîn'de çalışmamız adına Senâyî hakkında bilgi bulunmaktadır.

²⁹ Levend, **a.g.e.**, s.389.

³⁰ **a.g.e.**, s.395.

³¹ **a.g.e.**, s.399.

1.1.5. Vefeyât ve Benzeri Kaynaklar

Vefeyât adı altında, ünlü kişilerin yalnız ölüm tarihlerini, kimilerinin ise nasb, nakil ve azil tarihlerini, kimilerinin de çok kısa biyografilerini kaydeden eserler vardır. Bunlardan XVIII. yüzyılda yazılmış olanı ve aynı zamanda en meşhuru olan Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî'nin hazırlamış olduğu Vefeyât-ı Ayvansarâyî'dir. Eser yazarının kendi ifadesiyle “Beyne'n-nas eserleri meşhur ve sebeb-i istînas olup ulûm-ı maarifle nam iden eslâf-ı kiram hazaratının namların ve eyyamların ve medfen ü makamların...” bildirmektedir.³² Çalışmamız esnasında biz de Ayvansarâyî'nin vefeyâtından faydalandık. Vefeyâtta Azbî ve Senâyî ile ilgili malumat bulunmaktadır.

Yine Ayvansarâyî, 1768 yılında İstanbul'un Üsküdar ve Boğaziçi semtlerinde bulunan camilerle mescitleri elifbe sırayla tanıtmıştır. Tanıtırken cami ve mescitleri yaptıranların, buralarda gömülü olanların, buraların eğer varsa türbeleri, tekke ve zaviyeleri ile tekkelerin şeyhlerinin; medreselerin müderrislerinin biyografilerini de yazmıştır. Ayvansarâyî, Müstakimzâde'nin teşvikiyle üç yıl bütün semtleri dolaşarak Hadîkatü'l-Cevâmi isimli bir diğer eserini meydana getirmiştir.³³ Eserde Fenâyî Alî Efendi ile Yenikapı Mevlevî şeyhleri olan Kühî, Nâsır ve Nutkî Dede'ler hakkında da bilgi bulunmaktadır ve tarafımızdan istifade edilmiştir.

1.1.6. Evliya Tezkireleri

Tanınmış tarikat kurucuları ile halifelerinin ve ünlü şeyhlerinin biyografilerden meydana gelmiş eserler bulunmaktadır. Bu eserlerde tarikata mensup şairlerin biyografileri ve şiirleri de bulunabilir.³⁴ Celaleddin Ergûn Çelebi'nin Hezâr-ı Dînâr denilen mescide Mevlevî şeyhi olarak atanmasıyla Kütahya önemli Mevlevî merkezlerinden biri durumuna yükselmiştir. Sonradan Ergûniyye Dergâhı denilen Mevlevî tekkesinde pek çok Mevlevî şair yetişmiştir. Yine bu dergâhta şeyhlik yapan ve Mevlevîlikte Hanedân-ı Sâkîb adıyla bir ekol oluşturan Sâkîb Dede, Sefîne-i Mevlevîyân isimli bir eser vücuda getirmiştir.

³² Levend, a.g.e., s.423.

³³ a.g.e., s.426.

³⁴ a.g.e., s.427.

Mevlevî tarikatında Mevlâna devrinden başlayarak, Mevlâna ve ona bağlı olanların biyografilerini vermek bir gelenektir. Sâkıb Dede de bu geleneğe uyarak, eserinin birinci cildinde Menâkıbü'l-Ârifin'in bittiği tarihten kendi zamanına kadar Konya'da dergâhına şeyh olan, Mevlâna soyundan gelen çelebiler "Esâmî-i Sâmiye-i Evlâd-ı Zevî'l-İhtirâm-ı Hazret-i Mevlâna"dan 61 kişinin; ikinci cildinde muhtelif tekkelerde şeyhlik eden Mevlevî şeyhlerin "Esâmî-i Şerîfe-i Dervîşân-ı Eshâb-ı Hâl-i Ferhunde-me'âl-i Tarîka-i Mevleviyye"den 78 kişinin; üçüncüsünde Mevlevîler arasında tanınmış bazı dervişler "Hulefâ-yı 'Izâm ve Meşâyih-i Kirâm-ı Tarîkat-i Mevleviyye"den 80 kişinin biyografilerini vermiştir. Birinci ve ikinci ciltlerinin son kısımlarında Mevlevî kadınlarının hal tercümelerini de yazmıştır. Eserin kapağının içindeki adı, "Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân"dır ve metin 645 sayfadır. Eser, Mısır'da H.1283/M.1866'da Matbaa-i Vehbiyye'de üç cilt halinde basılmıştır.

Sefîne-i Mevleviyân, bir menâkıbnâme özelliği taşımaktadır. Sefîne-i Mevleviyân, Mevlâna soyundan gelen çelebilerin, Mevlevî şeyhlerinin ve bu tarikat içerisinde isim yapmış kimselerin biyografilerini ihtiva eden bir eserdir. Mevlevîliğin kurucuları ve Mevlâna soyundan gelen çelebilerin hemen hepsi şair, mevlevî şeyh ve dervişlerinin büyük bir kısmı dîvân sahibi, güzel sanatların herhangi bir şubesinde temâyüz etmiş kişilikleri bulunması itibarıyla da Türkçe yazılan şu'arâ tezkireleri arasında düşünülebilir. İşte bu eser, Kütahyalı şairlerden Âhî Sâdık, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergün Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfi, Fâtma Hânım, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi ve Zeynüddin Efendi hakkında bilgi ihtiva etmektedir.

1.1.7. Muhtelif Biyografiler

Yukarıda yapılan sınıflamaların hiçbirine uymadan bazı meşhur kimselerin biyografilerini veren eserler de bulunmaktadır. Bu kaynaklardan bizim faydalanabildiğimiz eser ise Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in yazdığı Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkab'dır. Eser Arapça'dır. İslam âleminde yetişen tanınmış kişilerin biyografilerinden toplanmıştır. Kâtib Çelebi'nin Süllemü'l-Vusûl'unun zeylidir. Müstakimzâde, Kâtib Çelebi'nin bıraktığı yerden başlayarak eseri kendi zamanına kadar getirmiştir. Yazar 1757'de başladığı eserini 1761 yılında bitirebilmiştir. Alfabe sırasına göre tertip edilmiş eserin ilk 447 yaprağı biyografidir.

Buradan 472. yaprağa kadar olan kısımda da şecere ve silsileler yer almaktadır.³⁵ Eserden Azbî, Fâriğî, Şerîfî, Şeyhî hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

1.2. XVII. ve XVIII. YÜZYIL KAYNAKLARINDA KÜTAHYALI ŞAİRLER KADROSU

Kütahya yetiştirdiği şairlerle her dönemde Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Yaklaşık yüz elli sene süren Germiyân Beyliği döneminde, bilhassa Yakub Çelebi'nin âlim ve şairlere önem vermesiyle şehirde ciddi bir edebî bir ortam oluşmuştur. Şeyhî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî Şeyhoğlu Mustafa gibi Dîvân şiirimizin ilk üstatları Kütahya'da yetişmiş; Kütahya Osmanlı şiir geleneğinin temellerinin atıldığı bir merkez olmuştur. Osmanlı'nın şehzadelerini tahta çıkarmadan önce yetiştirmek üzere gönderdiği merkezlerden biri olan Kütahya'da şehzadelerin çevresinde önemli edebi muhitler oluşmuştur. Sonraki dönemlerde de Kütahya'da pek çok şair yetişmiştir.³⁶

Çalışmamızın hazırlanması sırasında XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarına ulaşılmış ve bu kaynakların titizlikle taranması sonucu toplam otuz beş Kütahyalı şairin varlığı tespit edilmiştir. Bu şairler alfabe sırasına göre şu şekilde sıralanmıştır: Âhî Sâdık, Ârif Efendi, Ârif Mehmed, Askerî, Azbî, Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergün Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfî, Fâriğî, Fâtma Hânım, Fenâyî Alî, Firâkî, Gaybî, Hâlis Ahmed Dede, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Kühî, Mahvî, Nâsır, Nutkî, Sâkıb Dede, Senâyî, Sırrı, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şerîfî, Şeyhî, Şükrü, Ünsî, Visâlî, Vusûlî, Zeynüddin Efendi.

İsmi geçen şairlerden Sâkıb Dede aslen İzmirli ve Visâlî ise Niğdeli'dir. Her iki şair de vazifeleri icabı geldikleri Kütahya'ya yerleşmişler ve ömürlerinin kalan kısımlarını bu şehirde geçirmişlerdir. Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergün Çelebi, Firâkî, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şeyhî, Vusûlî ve Zeynüddin Efendi ise XVII. ve XVIII. yüzyıldan önce yaşamış şairler olmalarına rağmen haklarında XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında bilgiler

³⁵ Levend, a.g.e., s.417.

³⁶ Kadir Güler, *Kütahya Yazıları*, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2004, s.49.

bulunmaktadır. Bu şairlerin kendilerinden sonraki kaynaklarda isimlerinin geçiyor olması, ayrıca şair kadrosunun bu kadar kalabalık olması Kütahya'nın Türk Edebiyatı açısından nedenli önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda isimleri geçen bu şairler verdikleri eserlerle Türk edebiyatına ve diline hizmet etmişlerdir.

1.2.1. Âhî Sâdık

İsmine Esrâr Dede'nin tezkiresinde ve Sâkıb Dede'nin yazdığı Sefîne-i Mevleviyye'de tesadüf ettiğimiz Kütahyalı Mevlevî bir şairdir. Kaynaklarda adı Mehmed olarak geçmektedir.³⁷ Sâkıb Dede, Âhî Mustafa Sâbık'ın kardeşi olduğunu bildirmektedir.³⁸

Âhî Sâdık makam, mal ve vakar sahibi iken Muzafferüddin Çelebi'ye kapılarak varını yoğunu Mevlevîliğe saçmış, melâmet göstererek Muzafferüddin Çelebi'nin hizmetinde dergâhın hamamının külhanında görev almıştır.³⁹ Sefîne'de anlatıldığı üzere ömrünün sonuna doğru dervişlerin bu görevi bırakma, istirahatâta çekilme tekliflerine Farsça bir kıt'a ile karşılık vermiştir.

“...hattâ evâhir-i ‘ömrlinde cümle-i kibâr-ı hânedân-ı iltimâs-ı pür şefkatiyle çend rûze istirâhat buyurub hucûrât-i hâssadan mülâyim-i tab-‘ı şerîfleri olanı zât-ı şerîflerine tahsîs olunmağa müsâ‘ade-i hüsn-i rızâların ricâmend olduklarında bu kıt‘a-i zîbâyı bedîheti inşâ ve celî hatla bâlâ-yı külhan-i merkûma terkîm buyurmuşlardır:

Kıt'a

Men be-gülşen nede hem külhan-i germ-âbe-i yâr
Tâ miyân-i men ü û germ bemâned her bâr
Dîde-i germ-âbe-i ‘akseş dil pür gam-i külhan
Key tevânem ki şevem bâ dil ü dîde bikâr⁴⁰

Kıt'anın Türkçe'ye çevirisi:

“Ben gül bahçesine değişmem yarın hamamını
Benimle onun arasında her zaman kerem kalsın yeter ki
Aksinin hamamının gözü külhanın gamla dolu gönlüdür
Gönül ve gözle nasıl savaşıyım⁴¹”

³⁷ İlhan Genç, *Esrâr dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2000, s.29; Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*, Mısır, Matbaa-yı Vehbiyyer, 1283, c.I, s.114.

³⁸ Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s.114.

³⁹ Genç, *a.g.e.*, s.29; Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s.115.

⁴⁰ Sâkıb Dede, *a.g.e.*, s.115.

⁴¹ Genç, *a.g.e.*, s.30.

Sefîne'ye göre külhanlıktan vazgeçmeyip ömrünün sonuna kadar bu görevi üstlenmiş, burada gösterdiği kerametleri bütün diyarlarda duyulmuştur. Külhandaki ağır çalışma koşulları zamanla Âhî Sâdık'ın sağlığını bozmuş, vefatına sebep olmuştur. Âhî Sâdık kendi mahallesine defnedilmiştir.⁴²

Âhî Sâdık'ın vefatı esnasında kendi eliyle yazdığı kıt'a hem Esrâr Dede hem de Sâkıb Dede'de şöyle yer almaktadır:

“Sarsar-i âfet-i şöhret çûn vezîd ez külhan
Pes kocâ mâned ez-ân şem-‘i dilem râ me’men
Guftemeş çâre zi pervâne be-pors ey pür-sûz
Guft porsîdem ve fermûd hemânâ morden”⁴³

Kıt'anın Türkçeye çevirisi:

“Külhandan şöhret afetinin fırtınası esince
Gönül mumum nasıl güven içinde olabilir?
Ona dedim, çareyi kelebekten sor ey kanadı yanmış
Dedi, sordum da ölmek dedi”⁴⁴

Âhî Sâdık'ın şiirleriyle ilgili olarak ne Esrâr Dede ne de Sâkıb Dede bir değerlendirmeye gitmişlerdir. Her iki kaynak da Mevlevî tarikatına ait olup öncelikli olarak ele aldıkları şahsiyetlerin erdemlerini ve Mevlevîlikle ilgilerini anlatmaktadırlar. Bu yüzden şairimizle ilgili bir değerlendirmede bulunmamaları kendileri açısından normaldir. Fakat bu kaynakların Âhî Sâdık'a ait naklettikleri şiirlere bakıldığında şairimizin davaya olan bağlılık, dünya nimetlerine değersizliği, bir an önce gerçek varlık sahibi olan Allah'a kavuşma isteği gibi konuları işlediği görülmektedir.

1.2.2. Ârif Efendi

XVIII. asır şairlerinden Ârif hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. Kaynaklardan sadece Sâlim'in bahsettiği Ârif, Kütahyalı Ahmed Efendi'nin

⁴² Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.115.

⁴³ Genç, **a.g.e.**, s.30; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.115.

⁴⁴ Genç, **a.g.e.**, s.30.

akrabalarındandır.⁴⁵ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Ahmed Efendi'nin Şam ve Mısır kadılıklarında bulunduğunu da bildirir.⁴⁶ Ârif hakkında Sâlim Tezkiresinde elde ettiğimiz en önemli bulgu 1134 (M.1721) tarihinde, Osmanlı Devletine İran'dan gelen ve şair olup Nâmî mahlasını kullanan elçinin söylediği Türkçe bir gazele nazire söylemiş olmasıdır. Sâlim bu nazirenin sadece matla' beytine yer vermektedir:

“Ey zülf bağ-ı hüsnde sünbül misün nesin
Ol mah-rûya hâle yâ gül misün nesin”⁴⁷

İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Nâmi mahlasını kullanan bu elçinin Murtazâ Han, İran Şahı'nın ise Şah Hüseyini Safavî olduğunu söyledikten sonra; Murtazâ Han'ın, gazeline nazire yapan Türk şairlerini fevkalade takdir ederek “Ben Suhansâz-ı Rum'u böyle bilmezdim.” dediğini bildirir.⁴⁸ Buradan hareketle ‘Ârif Efendi'nin şairlik kabiliyetinin takdire şayan bulunduğu söylenebilir.

1.2.3. Ârif Mehmed

XVII. asırda yaşamış olan şairin adı Ârif Mehmed Hilmi'dir. Babası aslen Niğdeli olmasına rağmen Kütahya'da müderrislik, kadılık ve müftülük yapan ve Kütahya'ya yerleşen şair Visâli'dir.⁴⁹

Meşhur Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi'den mülâzım olmuş fakat hiçbir tarikata bağlanmamıştır.⁵⁰ Mülâzım olduktan sonra bazı beldelerde kadılık görevinde bulunduğunu Safâyî bildiriyor.⁵¹ Güftî de Teşrifatu'ş-Şu'arâsında Ârif'i “Hâricî dâhilî müderrisdür” diye tanımlar.⁵²

Güftî, Mucîb, Rızâ Tezkirelerinde ve Vekâyü'l-Fudalâ'da Kütahyalı olarak tanıtilen Ârif; Safâyî ve Kemiksizzâde Safvet Tezkiresinde Eskişehirli olarak

⁴⁵ Gazi Asker Sâlim Efendi, **Tezkire-i Sâlim**, İstanbul, İkdâm Mtb, 1315, s.446.

⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932, s.221.

⁴⁷ Sâlim, **a.g.e.**, s.446.

⁴⁸ Uzunçarşılı **a.g.e.**, s:221.

⁴⁹ Kudret Altun, **Tezkire-i Mucib**, Ankara, Atatürk Kültür Yay., 1997, s49.

⁵⁰ İsmail Kayacıoğlu, **Vekâyü'l-Fudalâ'daki Şair Biyografileri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1998, s.229.

⁵¹ Pervin Aynagöz, **Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî, inceleme-metin-indeks**, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, Elazığ, Fırat Ün., 1988, s.323.

⁵² Kaşif Yılmaz, **Güftî ve Teşrifatu'ş-Şu'arâsı**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2001, s:176.

tanıtılmaktadır. Safâî ve Safvet'in bu görüşlerini doğrular hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Buna karşın Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, Arapça olarak yazdığı Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Nisbi ve'l-Künâ ve'l-Elkab isimli biyografik eserinde şairimizin Visâlî'nin oğlu olduğunu ve Kütahya'da doğduğunu yazmıştır.⁵³

Ârif'in vefat tarihi Safâî Tezkiresinde ve Vekâiyü'l-Fudalâ'da H.1068 (M.1657) olarak gösterilmiştir. Mecelletü'n-Nisâb'a göre ise vefat tarihi H.1069 (M.1657)'dur.

Rızâ Tezkiresi'nde ve Vekâiyü'l-Fudalâ'da Ârifi'ye ait şu beyit yazılmıştır:

“ ‘Andelbüñ ciğeri pâreleridür yer yer
Bağda zînet olan sanma ki dal üstüne gül”

Tezkire-i Mucîb'de ise bu beyitten başka bir gazelinin şu iki beyitine yer verilmiştir:

“Ġam-ı sikenc-i zülfüñ dili güsâde ider
Tecellî tâlib-i rûyuñ ümîd-i sadâ ider

Dilâ niyâzı ko gör lutfuñ ol vefâ-tab'ıñ
Hezâr 'işve vü nâzı o bir cefâda ider”

Kemiksizzâde Safvet de tezkiresine şu beyitleri almıştır:

Dem-â-dem sâğar-ı sahbâ-yı yârân ile nûş eyle
Tuyurma zâhid-i nâdâna rindân ile nûş eyle

Bahâr oldı bu demde mutrib-i meyhâne diñlenmez
Mey-i bezm-i çemende fazl-ı mürğân ile nûş eyle

Velehu

‘Ârif yogısa nola bizüm hiç kasîdemüz

⁵³ Müstakimzade Süleyman, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Ktp., Halef Ef., No.1716/67,yk.307-b.

Mazmûn olur mı şimdi yârân pesend ide

Biz nâ-murâduz eylemezüz gayriden ricâ
Minnet Hüdâ'ya hâmd ü senâ âl-i Ahmed'e⁵⁴

Safâyî ise Kemiksizzâde Safvet'de bulunan beyitlerden başka şu beyitlere yer vermiştir:

“Gitudükçe gâlib olmada ceşş-i muhabbeti
Meydân-ı ‘aşk içre ‘adûyu yekem gibi

Hâli derûn olmada ‘Ârif mezâk yok
Bir şîvekârı ben yine âhir sevem gibi”

Ârif'in şiirleri üzerinde yorum yapan kaynaklar Rızâ, Mucîb ve Güftî Tezkireleri'dir. Rızâ ve Mucîb, Ârif'in şiirlerini eşsiz ve gönül okşayan olarak değerlendirip beğenirlerken, Rızâ: “Eş‘ârı bînazîr ve güftârı dilpezîr”⁵⁵, Mucîb: “Eş‘ârı dilpezîr ve güftârı lânazîre kudret-yâbdır”⁵⁶ ifadelerini kullanırlar. Güftî ise manzum ve mizahi tezkiresinde Ârif'i beğenmeyip, değersiz bir şair olarak görür. Hakkında şu ifadelerde bulunur:

“Nefes-i şi‘ri eyle âgeşte
Zarta-i nâ-mahal fûrû-hişte

Nefes-i ş‘rine mahall-i sükûn
Zarta-i saht Kûh-ı Kâf-nümûn

Lehçe-i pâkine kühen-varta
Kûh-ı Kâf-ı cezîre-i zarta

⁵⁴ Kemiksizzade Safvet, **Nuhbetü'l-Âsâr fi fevâidi'l-Eş‘âr**, İÜ. Ktp. Nr: Ty. 6189., yk.71.

⁵⁵ Seyyid Rızâ, **Tezkire-i Rızâ**, İstanbul, İkdâm Matb., 1316, s:76.

⁵⁶ Kudret Altun, **a.g.e.**, s.49.

Satr-ı Şi‘rinde hem-sirişt-i dıger
Şütür ü gürbe dâsitân-eser

Şi‘ri kim mâye-i celîlesidür
‘Âlemüñ Dimne vü Kelîlesidür

Şi‘ri hayret-fezâ sudâ‘ gibi
Râ‘Şe-perver dem-i cimâ‘ gibi

Olur itdükce Şi‘rden perhiz
Kabz-ı rîh-i fesâneden leb-rîz

Böyledür didi râviyân-ı be-nâm
Ėalat-eş‘âr-ı ‘Ârif-i güm-nâm’’⁵⁷

Rızâ ve Mucîb, Şairin bir Şehrengiz vücuda getirdiğini söyleyerek Şehrengiz’indeki Şu beyitleri örnek olarak alırlar:

‘Evvelâ dilber-i dilefuzuñ
Ateş-i hüsnile cihânsûzuñ

Biri İbrâhîm-i Şukufte ‘izâr
Gösterir ateş içre ol güzâr

Cümle bütler anuñ Şikestesidür
Deyr-i hüsn içre cümle hastesidür

Vaslına olsa idüm erzânî
Olur idüm yolunda kurbânî’’⁵⁸

⁵⁷ Yılmaz, a.g.e., s.176.

⁵⁸ Altun, a.g.e., s.49; Seyyid Rızâ, a.g.e., s:76.

1.2.4. Askerî

XVII. yüzyıl'da yaşamış Halvetî şeyhlerinden bir zattır. XVII. veya XVIII. yüzyıl kaynaklarından hiçbiri Askerî'den bahsetmemektedirler. Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri ile Hamza GÜNER'in Kütahyalı Şairler isimli eserlerinde kendisinden bahsedilmiştir.

Osmanlı Müellifleri'nde Kütahya'ya bağlı Zemme köyünden mutasavvıf bir şair olduğu yazılıdır.

Cihân fânidir aldanma Mehmed ey Külâboğlu!

Gözün bağlamasın hırs u hased 'akl-i ma'âş-i süflî

beyitinden Askerî'nin lakabının "Gülâboğlu" olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹ Niyâzî-yi Mısırî'nin dîvânındaki "Biz beş er idik, çıktık bir demde yola girdik" mısrasındaki beş erden birinin de Askerî olduğu şeyhler arasında rivayet olunmaktadır.⁶⁰ Şairimizin ünlü mutasavvıf Niyâzî-yi Mısırî'nin(1621-1699) ülküdaşı ve yoldaşı olduğuna göre 1621 senesi civarında doğmuş olması gerekmektedir.

Güner, bu bilgilerin yanı sıra Askerî'nin ilk tahsilini köyünde okur-yazar bir hocadan veya müderris olan babasından tamamlamış olduğunu belirtmektedir. Zaten Zemme'de çok eskiden beri medrese bulunduğu mahkeme-i Şer'îye kayıtlarında gözükmektedir.⁶¹ M. Saadettin Aygen, Askerî'nin 25-30 yaşlarına kadar Kütahya'da tahsiline devam ettikten sonra Elmalı'ya gidip Halvetî şeyhi Sinân Ümmî'ye intisap ettiğini belirtir.⁶² Elmalı Sinân Ümmî'nin halifesi olduğu dîvânındaki:

Mürşidimdir Pîr Sinân Ümmî 'azîzim 'aşkına

Pâdişâhım bizi bizden lütfedip etme su'âl

beyitinden anlaşılmaktadır.⁶³ Güner, Askerî'nin Elmalı'ya giderek Şeyh Sinân Ümmî'ye intisap ettiği tarihi 1664 olarak göstermektedir. Aygen ise Askerî'nin Afyon'a gelmeden

⁵⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2000, c.II, s.308.

⁶⁰ Tahir, **a.g.e.**, s.308

⁶¹ Hamza Güner, **Kütahyalı Divan Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Âşık ve Ozanlar**, Kütahya, Kütahya İl Basımevi, 1967, s.66.

⁶² M. Saadettin Aygen, **Gülâboğlu Muhammed Askerî**, Afyon, Türkeli Mat., 1979, s.11.

⁶³ Tahir, **a.g.e.**, s.308.

önce Elmalı'ya gitmiş olması gerektiğini belirterek şairin 1646 yılında Elmalı'ya gitmiş olduğunu ileri sürer⁶⁴ ki bu görüş bizce de akla daha yatkındır.

Afyon Müzesi'ndeki şer'iyye sicilleri 8 no'lu defterdeki bir kayda göre, Şeyh Muhammed Askerî H.1065 şevval (M.1655 Ağustos) ayında Afyon Hisarardı Medresesi'ne tayin olmuştur.⁶⁵ Askerî, Afyon'a geldiğinde 34 yaşlarında olmalıdır. Edip Ali Bâkî, onun Afyon'a gelişiyle ilgili iki ihtimal üzerinde durur.

1. *"Delibaşı" tarafından Afyon soyulup ileri gelen ulema ve eşrafın çoğu imha edilmekle, ilmin boşluğunu doldurmak için şöhretli müderris Muhammed Askerî Kütahya'dan davet edilmiştir.*
2. *Diğer bir tahmine göre mutasavvıf şairlerden kendisine manevî bir zarar geleceğini düşünerek Malatyalı Niyâzî'yi süren II. Sultan Ahmed onun arkadaşı Askerî'yi de Afyon'a sürgün etmiştir.*⁶⁶

Niyâzî-yi Mısrî, Limmi'ye 1693 yılında sürülmüştür. Hâlbuki Askerî'nin Afyon'a geliş tarihi daha önce belirttiğimiz gibi 1655 yılındadır. O halde Edip Ali Bâkî'nin ileri sürdüğü birinci ihtimal daha kuvvetlidir. Çünkü Delibaş isyanını Katırcıoğlu Haydar isimli bir şahıs 1650 yılında çıkarmıştır.

Askerî, hayatının geri kalan kısmını Afyon'da sürdürmüştür. Hisarardı Mederesesi'nde pek çok öğrenci yetiştirmiş, aynı zamanda irşad vazifesini de sürdürmüştür. Halvetî silsilesine baktığımızda Askerî'nin ardında bir halife bırakmadığını görüyoruz.⁶⁷

Askerî'nin ne zaman vefat ettiğini de kesin olarak bilemiyoruz. Edip Ali Bâkî'nin elindeki mensur bir risalenin (Sulûku's-Sâlikin fi Beyân-ı Esrârü'l-Ârifin) sonunda eserin tamamlama yılı olarak H. 1103 (M. 1692) yılı gösterilmektedir Buna göre Askerî bu tarihte hayattadır. Aygen ise Askerî'nin Afyon'da otuz yıldan fazla ders verdikten sonra 1693 yılında vefat edip Çavuşlar sultan mezarlığına defn edildiğini yazıyor.⁶⁸ Bu mezarlık yakın zamanda kaldırılmış yerine binalar yapılmıştır. Fakat Askerî'nin türbe haline getirilen mezarı aynı yerde muhafaza altındadır.

⁶⁴ Halil Karagöz, **Askerî Dîvânı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, SDÜ, 1997, s.3.

⁶⁵ Karagöz, **a.g.t.**, s.3.

⁶⁶ **a.g.t.**, s.3.

⁶⁷ **a.g.t.**, s.3.

⁶⁸ Aygen, **a.g.e.**, s.28.

Askerî'nin Türkçe bir dîvânı bulunmaktadır. Edip Ali Bey'deki nüshada yine Askerî'ye ait 250 beyitlik Câmî-i Esrâr adlı bir mesnevi ile "Sulûku's-Sâlikin fi Beyân-ı Esrârü'l-Ârifin" başlıklı 22 sayfalık bir risale bulunmaktadır.⁶⁹

Bir Halvetî şeyhi olan Askerî, aynı zamanda bir müderristir. Onun ortaya koyduğu edebî kişilik mesleği ve meşrebiyle mütenasiptir. Askerî'nin edebiyattaki asıl amacı bir Ahmed Yesevî, bir Yunus Emre gibi halkı irşad etmektir. Fakat bu durum bizi onun şiirlerinde sanat kaygısı yoktur, şiirlerinin edebî değeri yoktur, gibi yanlış düşüncelere sevk etmemelidir. Fakat Askerî bir sanatkâr olarak iddialı değildir.⁷⁰

1.2.5. Azbî

Azbî hakkında XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarından sadece Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de ve Mecelletü'n-Nisâb'ta bilgi bulunmaktadır. Şairin ismi Şeyh Mustafa Azbî olarak verilmektedir. Bu kaynaklar da Azbî'nin Kütahya'dan gelerek Niyâzî-yi Mısrî'ye intisap ettiğini ve kendisinden hilafet aldığını belirtir. Azbî, Bektaşî bazı kimselerle muhabbeti neticesinde Üsküdar yakınlarındaki Nerdübanlı köyündeki tekkeye şeyh olmuştur⁷¹ ve burada yerleşik iken 1160(M.1747) tarihinde vefat edip, şeyhliğini yaptığı türbeye defn edilmiştir. Azbî'nin dîvânı ve Mısrî'nin dîvânına yaptığı tahmininin bulunduğu Vefeyât'ta anlatılmaktadır.⁷²

Azbî'nin Kütahyalı olduğu, H.1160 tarihinde vefat ettiği hususunda bütün kaynaklar birleşmektedir:

"Mustafa Dede el-Kütahyavî er-Rûmî el-Sûfî min-halifei'ş-şeyh Niyâzî el-Mısrî el-mütehalls. Be Azbî el-müteveffâ sene-i 1160"(Bağdatlı İsmail Paşa:II,446)

"Türkî hû Mustafa Dede el-Kütahyavî el müteveffa sene-i 1160"(Bağdatlı İsmail Paşa:II,446)

" 'Azbî Mustafa Efendi (Derviş 'Azbî): Dergâh-ı Âlî çavuşlarından iken âti-yüt-terceme Hazret-i Niyâzî'de gördüğü asar-ı kemale binâen terk-i hizmetle meşairü'l-ileyhe intisab eyledi. Mevliden Kütahyalı'dır. Müteveccihe'r-ruhâniye terkibinin natık olduğu H.1160 tarihinde irtihâl

⁶⁹ Aygen, **a.g.e.**, s:67.

⁷⁰ Karagöz, **a.g.t.**, s.11.

⁷¹ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, **Vefeyat-ı Ayvansarâyî**, İstanbul Üniv. Ktp., Ty, No. 2464 , yk.108; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.315-b.

⁷² Ayvansarâyî, **a.g.e.**, yk:108.

iderek Üsküdar kurâsından Nerdüban Köyündeki Şahkulu dergahına defn edildi...”(Tahir 2000: I. 128)

Kütahya hakkında yaptıkları çalışmalarla tanınan Hamza GÜNER ve İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI’da aynı bilgileri doğrulamaktadır.⁷³ Fakat Nail TUMAN ve Saadet Nüzhet ERGUN, Azbi’nin divanında 75. varakta İmâm Mustafâ’nın düşürdüğü tarihten hareketle Azbî’nin vefat tarihinin H.1149 olma ihtimalini belirtmektedirler. Hatta Ergun, bu tarihin daha doğru olduğu kanısındadır⁷⁴. İmâm Mustafâ’ya ait tarih şöyledir:

“Târih-i İmâm Mustafâ ez-berâ-yı vefât-ı Hazret-i ‘Azbi Dede
Hânedâna eylemiş cân bahş nedîm-i çâr-yâr
Bir elinde top u çevgân bir elinde zülfikâr

Hem ‘Alî kurbânıdır hem sıdk ile teslîmdir
Hazret-i ‘Azbi’dir ol kim eylemiş ‘uzlet karâr

Bî-vefâ dehrin elinden nice zehri nûş edip
İsteğiyle ‘azmi ‘ukbâ eyledi bu âşikâr

Şâh Mansûruñ çerâğın yandırıp pîr ‘aşkına
Hizmetini cân ü dilden eyledi leyl ü nehâr

Hem hulûs-ı kalble bir ferdi dil-gîr etmedi
Vârını ‘âlemlere mebzûl edip kıldı nisâr

Hâtifü’l-gayb fevtine târihini kılmış tamâm
Sene biñ yüz kırk tokuzda eyledi ‘azm-i güzâr”⁷⁵

⁷³ Güner, a.g.e., s:62; Uzunçarşılı, a.g.e., s.223.

⁷⁴ Saadet Nüzhet Ergun, **Türk Şairleri**, İstanbul, c:I, s. 614.; Nail Tuman, **Tuhfe-i Naili**, Ankara, Bizim Büro Yayını, 2001, c.II, s.655.

⁷⁵ Mehmet Erol, **Azbi Baba Dîvânı**, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. 2002, s.5.

Azbi'nin hayatıyla ilgili diğer kaynaklar hemen hemen aynı bilgileri tekrarlamaktadırlar: Azbî Dergâh-ı Âlî çavuşlarından. Niyâzî-yi Mısırî'yi sürgün yeri olan Rodos'a götürmekle görevlendirilmiştir. Yanında bulunduğu süre zarfında onun bir takım kerametlerini müşahede eder. Rodos'a geldiklerinde görevi bittiği halde istifa edip yanında kalır ve ona intisap eder.⁷⁶ Mısırî'den hilafet almıştır. Mustafa KARA, Azbî'yi Mısırî'nin 9.halifesi olarak göstermektedir.⁷⁷

Mecelletü'n-Nisâb isimli Arapça biyografik eserde de Azbî'nin Mısırî'nin halifesi olduğu ve Üsküdar'da Bektaşîlere ait Nerduvânîye zaviyesinde şeyh olduğu yazılmaktadır.⁷⁸ Mısırî'nin vefatından sonra Azbî, İstanbul'a gelerek Elvan Çelebi adındaki bir Bektaşî şeyhine bağlanır. Burada Bektaşî usul ve erkânına göre sülûkunu tamamlar. Adı geçen şeyhin H.1142 (M.1729) tarihinde vefatından sonra Merdivenköy Şahkulu Bektaşî tekkesinde şeyhlik yapar. Bu tekkede H.1160 (M.1747)'de vefat ederek aynı yere defnedilir.⁷⁹

Azbi'nin hayatı ile ilgili diğer bilgileri dîvânından öğreniyoruz. Dîvânında bulunan bir şiirden onun muhtemelen şair olan "Hakîr" ve "Râvî" mahlaslı iki oğlu olduğunu öğreniyoruz:

"Tutar elimdir görür gözüm medârımdır benim
Gülşen-i firdevs içinde gül-'izârımdır benim
'Ahdine sahib kadem hem tâb-dârımdır benim
Bunlarıñ babası olmak iftihârımdır benim
İki seyyîdzâde oğlum var yâr-ı ğarımdır benim
Dünyada hem âhiretde elde vârımdır benim

'Azbîniñ Râvî Hakîrle iki cünbîş-bânıdır
Hem erenler hizmetinde bende-i fermânıdır
Birisiniñ ismi Râvîdir rivâyet kânıdır
Biriniñ ismi Hakîrdir 'ilm-i hikmet kânıdır

⁷⁶ a.g.t, s. 6.

⁷⁷ Mustafa Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler I**, Bursa, Uludağ Yayını, 1993, s.183.

⁷⁸ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.315-b.

⁷⁹ Erol, a.g.t, s. 4.

İki seyyîdzâde oğlum var yâr-ı ğarımdır benim
Dünyada hem âhiretde elde vârımdır benim”⁸⁰

Azbî, Niyâzî-yi Mısırî’nin dîvânındaki Türkçe şiirlerin tamamını tahmis ederek Türk Edebiyatında eşine az rastlanır bir eser ortaya koymuştur. Bu hem tasavvufî hem de şair olarak Mısırî’den etkilendiğini gösterir. Dîvânda da ona bağlılığını ve sevgisini ifade eden söyleyişlere rastlanır:

“Bu kuş diliniñ remzidir vücûdum anıñ şehridir
Mısırî vücûdum mısırıdır Niyâzîdir sultân baña

‘Azbî Hakdan toluyum has bâğçeniñ gülüyüm
Niyâzî’nin kuluyum cânımdır mihmân baña”⁸¹

Yine dîvânındaki bir şiirinde Elvan Çelebi’ye intisap ettiğini ve Bektaşî geleneğinde “pîr-i sâni” olarak kabul edilen Balım Sultan’a bağlılığını şöyle ifade eder:

“Bu dem Elvan Efendi mürşidimdir
Balım Sultan nazarıyla diriyim”⁸²

1.2.6. Azmî

Azmî esasen XVI. yüzyıl şairlerindedir. Kendisi hakkında zamanına ait kaynaklarda bilgi bulunmakla beraber XVII. yüzyıl kaynaklarından da Fâ’izî ve Riyâzî gayet sınırlı da olsa bilgi vermektedir.

Fâ’izî, şairin Gedizli olduğunu ve dîvânını gördüğünü ifade ediyor. Eserine dîvânından şu beyitleri almıştır:

“Zîr-i bâline alur himmet ile dünyâyı
Gözün aç kâf-ı vucûd içre ne ‘ankâlar olur”⁸³

⁸⁰ a.g.t, ss:5,6.

⁸¹ Erol, a.g.t,s:6.

⁸² a.g.t,s:6.

⁸³ Bekir Kayabaşı, **Kafzade Faizinin Zübdetül Eş’arı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, İnönü Üniv, 1996, s. 402.

Riyâzî'den ise Azmî'nin isminin Murad olduğunu Germiyan'da Gediz'den tımar erbabı bir kimse olduğunu ve H.1016 (M.1607) senesinde vefat ettiğini öğreniyoruz.⁸⁴

Riyâzî, Azmî'nin dîvânından şu iki beyiti nakleder:

“Ten-i zârumda sanma penbe-i dağı nihân itdüm
Senüñ-çün saklarum ey sîm-ten birkaç gurusum var

Tîğ-ı Hurşîd ile hakk olsa n'ola 'akd-i perin
Çıkısa eşkâli beyâza kazınur nokta-i şek”⁸⁵

Azmî hakkında XVII. yüzyıl kaynaklarında bu kadar bilgi bulunurken, XVIII. yüzyıl kaynaklarında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Ne var ki XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ'sında Azmi'den bahsetmektedirler.⁸⁶

Hasan Çelebi, tıpkı XVII. yüzyıl şairleri gibi gayet sınırlı bilgi vermektedir. Fakat Ahdî, diğer tezkirecilere göre daha fazla bilgi vermektedir. Azmi, vaktini marifet erbabıyla ve devlet büyükleriyle geçirerek marifet ve fazilet tahsil etmiştir. Bunun yanında Fars diline ve şiir tekniğine çalışmıştır.⁸⁷ Bunun neticesinde Ahdî, Azmî'nin şiirini “Bibâ'en 'llâ zâlik eş'âr-ı dürer-bârı pâk ve kelimât-ı şeker-güftârı ferah-nâk ve pesend-i ehl-i idrâkdür.” İfadeleriyle övmektedir.⁸⁸ Zaten tezkiresine Azmî'nin bir gazelini ve üç kıt'asını almış olması⁸⁹ da Ahdî'nin beğenisini göstermektedir.

1.2.7. Burhaneddin İlyâs Çelebi

Celâleddin Ergûn Çelebi'nin oğludur. Babası gibi Mevlevî büyüklerindedir. Kendisinden Sefîne-i Mevleviyye ve Esrâr Dede'nin tezkiresinde bahsedilmektedir. Şiirlerinde Burhan ismini kullandığı görülür. Her iki kaynakta da Mevlevîhânedeki hilafet makamında olduğu, bu esnada keramet göstererek “Yâ eyyühe'n-nâsü kad câ'eküm

⁸⁴ Namık Açıkgoz, **Riyazü's-Şu'arâ**, **Riyazi Mehmed Efendi, (metin-dizin)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniv., 1982, s.163.

⁸⁵ **a.g.t.**, s.163.

⁸⁶ Ersen Ersoy, **XVI. yy. kaynaklarına göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya'da Edebî Muhit**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, DPÜ, 2003, s.45.

⁸⁷ Ersoy, **a.g.t.**, s.45.

⁸⁸ **a.g.t.**, s.140.

⁸⁹ **a.g.t.**, s:45.

bürhânün min rabbiküm” ayetini okurken vefat ettiği yazıyor.⁹⁰ Esrâr Dede’ye göre Çelebi’nin bu kerameti o dönemde herkesin kulağına kadar gitmiş, meşhur bir olaydır. Esrâr Dede, Çelebi’nin ölüm tarihini H.797 (M.1395) olarak vermektedir.⁹¹ Sâkıb Dede ise Sefîne-i Mevleviyye’de şairimizin babasından 18 yıl sonra vefat ettiğini yazıyor.⁹² Aynı kaynakta şairimizin babası yani Ergûn Çelebi’nin H.775 (M.1374) senesinde öldüğü yazmaktadır.⁹³ Bu halde Sefîne’ye göre şairimiz H.793 (M.1392) senesinde vefat etmiş olmalıdır. İlyas Çelebi’nin vefatı üzerine çağdaşı Sultan Dîvânî’nin söylediği kıt’ayı Esrâr Dede kaydetmiştir:

“Lisânü’l-ğayb idi yek-ser vücûdı
N’ola burhân-ı dîn olsa nişânı
Olup feryâd-res-i nezdîk ü dü-reh
Dimişler nâmına İlyâs-ı Sâni”⁹⁴

Sefîne’de İlyas Çelebi’nin Mevlevîhânedede Şeyhü’l-ledün unvanına sahip olduğu şöyle anlatılıyor:

“her sulh zahve-i kübrâya deġin halka-i meclis-i ‘âlileri dîvânâne-i suveri- ‘âlem-i misâl ve herkesin mazhar olduġı tefsîr-i terkîb-i tahayyüli ke’nfîlâkı’s-subh-ı bilâ-taġyîr-i cilveger-i minessa-i zuhûr olmaġla lisânü’l-ğayb ve tercümânü’s-sirr şöhretiyle ma’rûf ve ba’îd ve karîbin müşkilât-ı müşâhede-i hıyâliyyelerin kem âhiye hall itmekle Şeyhü’l-ledün ‘unvânıyla mevsûf olmuşlar idi”⁹⁵

Esrâr Dede, nazım ve nesir eserlerinin olduğunu, ancak mürettep bir dîvânının duyulmadığını, lakin şiirlerinin cerideleri süslediğini yazıyor. Burhaneddin İlyâs Çelebi’nin aşağıdaki gazeline bakarak da Mevlevîler içerisinde dikkat çekebilecek nitelikte şiirler yazdığı söylenebilir. Esrâr Dede’nin eserine aldığı Burhan’ın iki gazelinden Türkçe olanı şudur:

“Âyîne-i cânân olalı cân-ı hazînim
Pertev-fiken-i şeş cihet-i rûy-i zemînem

Germiyet-i hâliyle olup pür-dem ü devrân
Hem-cive-i çarh-ı felek ü ‘arş-ı berînem

⁹⁰ Genç, **a.g.e.**,s.51; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁹¹ Genç, **a.g.e.**,ss.51-52.

⁹² Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁹³ **a.g.e.**, s.92.

⁹⁴ Genç, **a.g.e.**,s.52.

⁹⁵ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s:97.

Sad kevne mutalsım dahî olsa der-i matlab
Samsâm-i teveccühle âña feth-i mübînem

Ma‘mûre-i tîni sanur ancak gören ammâ
Vîrâne-i genc-i gevher-i millet ü dînem

‘Aynumda ‘ıyândur o ki ‘âlemde nihândur
Ser-tâbe-kadem dâ’ire-i ‘ayn-i yakînem

Hod-bîn olamaz mahrem-i râz-i dil-zârım
Mânend-i ney-i nefha-serâ perde neşînem

Şartıyla beyân eyledi da‘vâsını Burhân
Virse n’ola hayrû’l-halef-i cedd-i güzînem

Pey-revlik idüp ney gibi enfâsına zîrâ
Hû hû diyerek seyr-i makâmât-ı rehînem”⁹⁶

Sefine’de Burhaneddin İlyâs Çelebi’den sonra Mevlevîhanede halife olan Zeyneddin Çelebi’nin yazdığı mersiyeğe yer verilmiştir:

“Hazreti Burhân-ı dîn-i dil-penâh
‘Azm-i dâru’l-kurb-i ‘ulyâ eyledi

Seyr olup câm-ı hayât-ı ‘âleme
Terk-i ‘ayş-i bezm-i dünyâ eyledi

Dermendân-ı reh-i ecdâdının
Eşk-i çeşmin seyl ü deryâ eyledi

Bülbülân-ı gülşenîn feryâddan
Hicre mersiye-gûyâ eyledi

⁹⁶ Genç, a.g.e., ss. 53-54.

Cânını cânâna idüb rû-nümâ
Zâd-ı râhın hôş müheyyâ eyledi

Hâne hînü'l-irtihâlî bendeye
Zâhiren temhîd-i ihyâ eyledi

Lîk târîh-i vefât olup dirîğ
Meşhedin mir'ât-ı ru'yâ eyledi"⁹⁷

1.2.8. Celâleddin Ergûn Çelebi

Kütahya'da Mevleviliğin en önemli isimlerinden biridir. Kendisinden Mevleviliğin önemli kaynaklarından Sefîne-i Mevleviyye ile Esrâr Dede tezkiresinde bahsedilmektedir. Aile kökleri bir taraftan Germiyan hanedanına, bir diğer taraftan ise Hazret-i Mevlâna'ya dayanır. Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın oğlu Burhaneddin İlyas Paşa'nın çocuğudur.⁹⁸ Hamza GÜNER'e göre Burhaneddin İlyas Paşa'nın annesi, Âbide Mutahhare Hatun'dur ki Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in kızıdır.⁹⁹ Hem Sâkıb Dede'nin hem de Esrâr Dede'nin kaydettiği rivayete göre Ergûn Çelebi'nin doğacağı gece babası Burhaneddin İlyas Çelebi cedlerinden Ergûn Han'ı tüm haşmetiyle evlerine teşrif etmiş bir şekilde görmüştür. İşte bu kerametvari hal üzerine o gece doğan Ergûn Çelebi'ye bu ismi vermiştir.¹⁰⁰

Ergûn Çelebi önce Sultan Abâpuş sonra da Ya'kûb Çelebi nezaretinde eğitime başlamıştır.¹⁰¹ Fakat asıl Emîr Âlim ve Emîr Vâcide'nin terbiyelerinden geçmiştir.¹⁰² Ömrünün ortalarına doğru Kütahya'da o zamanlar Hezâr-ı Dînâr mescidi denilen yerdeki Mevlevihânenin şeyhliğine getirilmiştir.¹⁰³ Sefîne'ye göre, Muzafferüddin Çelebi Mevlevihane'yi ziyarette bulunmuş, burada gördüklerinden memnun kalmış ve teşekkür mahiyetinde şu gazeli söylemiştir:

⁹⁷ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁹⁸ Genç, **a.g.e.**, s.96.; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.60.

⁹⁹ Güner, **a.g.e.**, s.112.

¹⁰⁰ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.60; Genç, **a.g.e.**, s.96.

¹⁰¹ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.60.

¹⁰² Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.60; İlhan Genç, **a.g.e.**, s:97.

¹⁰³ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s:60; İlhan Genç, **a.g.e.**, s:97.

“Zehî ‘izzet ki mısr-ı hüsn sûretde ola dâ’im
Kef-i mîzân-ı zâtı cevher-i cânile mâlâmâl

Zehî rif’at ki evc-i lutf sûretde sebât üzre
Zamân sebkat-i akrân ola mirkât-ı istikmâl

Îlâhî bunları çeşm ü çerâğ it bezm-i ahhâba
Safâ-yı vaktle oldukca ânlar hasretü’l-emsâl

Demâdem rehnümâ-yı hânkâh-ı vahdet olsunlar
Ki kesret itmeye ihvânımız ser-geşte ve pâmâl

Dil âgâhdır ancak muzaffer-i devlet bîdâr
Ki cem‘ olmaz ferâğ-ı bâl ve zevk-i hâl ve câh u mâl”¹⁰⁴

Ergûn Çelebi, H.775 (M.1374) senesinde vefat edene kadar bu görevini sürdürmüştür. Esrâr Dede’de ve Sefîne’de tarikat ehlince ölümüne düşürülen bir tarih şöyle yer almaktadır:

“Hazreti Sultân Ergûn-i velî
Bezm-i vasl-ı asla itdi hôş-hırâm

Mürşid-i ahyâ iken idüb şitâb
Oldı emvâta dahî pîr-i hümâm

Ya’nî zâhirde butûnı gösterüb
Kıldı bâtında zuhûra ihtimâm

Gerçi şem-‘i râh-ı ‘aynü’l-cem‘ idi
Buldı lîken menzil-i bedri’t-temâm

¹⁰⁴ Sâkıb Dede, a.g.e., s.63.

Ser-zede olup niyâm-ı cisimden
Sâye-i nev-güster oldu ol hüsâm

İtmede ehl-i hilâfa serzeniş
Virdi ahlâf-ı vifâka çûn nizâm

Rahm idüb feryâdına ‘uşşâkının
Virmiş âhir-i demde rûhı hõş peyâm

Kim ‘acebdir gam-revân-ı şâd için
Keyfe yündeb men bihî hayra’l-hitâm

Pes lisânü’l-ğayb târîhin didi
Rabbühü’l-mevlâ da‘î dâra’s-selâm. Sene: 775”¹⁰⁵

Sefîne’de yer alan ifadeye göre kendisinden sonra dergâha oğlu Burhaneddin İlyas Çelebi halife olmuştur.¹⁰⁶ Esrâr Dede’nin bildirdiğine göre Ergûn Çelebi’nin Risâle-i Şerîf veya İşâretü’l-Beş’âre olarak bilinen bir eseriyle Gencnâme isimli mesnevisi bulunmaktadır.¹⁰⁷ Şiirlerinde Ergûn ismini kullandığı görülmektedir. Gencnâme’si Sefîne’de ve Esrâr Dede’de kırk beyit olarak kaydedilmiştir:

“.....

Gehî pîr ü gehî bernâ gehî ümmî gehî dâna
Olup ol gevhere meclâ görenler didi âmennâ

Belâ-kûrâne rû-pûş-i edîm-i hâk olup hâ’il
Göze göstermeyüp mânend-i iblîs oldılar bâtıl

¹⁰⁵ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.92; Genç, **a.g.e.**, s.104.

¹⁰⁶ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.92.

¹⁰⁷ Genç, **a.g.e.**, ss. 97-98.

Ne bilsün neş'e-yi sahbâ-yı vaslı merdüm-i mehcûr
Nice âmîziş eyler ser-hoş-ı sıhhat ile rencûr

O kim pîşîn ide nakd-ı revânın yok yire isrâf
Ne kâbil devlet-i eşrâf ile ol müflisi işrâf

Bi-hamdi'llâh harâb-ı 'aşk-ı Mevlâna olup Ergûn
Küşâd-ı genc keci tenden oldı cânumuz memnûn

»108

Esrâr Dede, Ergûn Çelebi'nin şiirinden övgüyle bahseder. Ergûn Çelebi'nin şiirleri gösrerişli büyük inci tanesi olup gayb âleminin hazinesinin cevheridir.¹⁰⁹ Esrâr Dede, Ergun Çelebi'nin şiirlerini şu şekilde över:

“âsâr-ı nazmiyyeleri el'an mecâmi'-i ihvân u hullânda zerrîn-kalem-i lâciverd-i rakam-ı tahsîn ile nigârân-ı sahâyif-i i'câzu'l-beyândur. Husûsâ Genc-nâme ismiyle müsemmâ buyurdıkları mesnevî-i garrâları hakkâ deryâ-yı gevher-i ma'rifet ve enhâr-ı mütevâliye-i füyûzât-ı ehadiyet olup her bir dürr-e-i garrâ-yı bir gevher-i gâltân-ı hazîne-i gaybü'l-gayb-ı şühûd ve her bir nükte-i âşinâ-yı ma'nâsı bedrü't-temâm-ı âsmân-ı tılsımât-ı maksûd olup ...”¹¹⁰

1.2.9. Derviş Hüsâm

Kütahya'da yetişen Mevlevî şairlerden biridir. Kendisi hakkında Esrâr Dede ve Sâkıb Dede bilgi vermektedir. Esrâr Dede'ye göre Kütahya'da Lala Paşa Camii imamı olan bir zatın oğludur.¹¹¹ Sâkıb Dede ise babasıyla ilgili bir bilgi vermeden onun İmâm Dede'nin amcazâdesi olduğunu yazıyor.¹¹² Esrâr Dede ise İmâm Dede'yi kardeşi olarak göstermekte ve Mevlevîliğe beraber girdiklerini anlatmaktadır.¹¹³ Sâkıb Dede de küçüklükten itibaren beraber eğitim aldıklarını fakat Derviş Hüsâm'ın Ergûniyye dergâhında hizmete devam etmekle ve Şeyh İbrahim Dede'den eğitim görmesi sebebiyle daha yüksek makamlara ulaştığını yazmıştır.¹¹⁴ Esrâr Dede de Derviş Hüsâm'ın Şeyh İbrahim Dede'nin hizmetinde yetiştiğini ayrıca nazım ve nesirde gönül

¹⁰⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, ss. 67-68; Genç, **a.g.e.**, ss. 98-102.

¹⁰⁹ Genç, **a.g.e.**, s.98.

¹¹⁰ **a.g.e.**, s.98

¹¹¹ Genç, **a.g.e.**, ss. 121-122.

¹¹² Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.28.

¹¹³ Genç, **a.g.e.**, s.122

¹¹⁴ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.28.

okşayan güzel eserler verdiğini bildiriyor.¹¹⁵ Esrâr Dede, Dervîş Hüsâm'ın Sâkîb Dede'ye dayandırdığı ölümüyle ilgili kerametini şöyle aktarıyor:

“Sefîne-i Nefîse-i Sâkîbiyye de tafsîl olındığı vech üzere vefâtlarından çend rûz mukaddem ihvânü's-safâ ve hullânü'l-vefâ ile teşrîf-i cilve-gâh-ı bekâ ideceklerini işâret ü imâ buyurarak veda' u musâfaha ve müdâvemet-i ism-i celâl ile hatm-i meclis-i 'alem-i fenâ buyurup,...”(GENÇ, 2000: s:122)

Kaynak olarak gösterilen Sâkîb Dede, olayı daha tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.¹¹⁶ Kaynaklarda anlatıldığı üzere Dervîş Hüsâm, vefat edeceğini birkaç gün önce arkadaşlarına bildirmiş, onlarla helalleşip, vedalaşmış ve birkaç gün sonra da vefat etmiştir. Dervîş Hüsâm'ın vefat tarihini sadece Esrâr Dede bildirmekte ve vefatını H.1100 (M.1688) olarak gösterilmektedir.

Dervîş Hüsâm'ın şiiirleriyle ilgili ne Esrâr Dede ne de Sâkîb Dede bir bilgi vermektedir. Ancak her iki kaynakta da Dervîş Hüsâm'a ait Farsça bir kıt'a bulunmaktadır. Bu kıt'a'yı şairimizin ilahi bir neşve ile yazdığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen kıt'a şudur:

Kıt'a

“Zâviye-i tengnâ bâ-to merâ lâ-mekân
Bâdiye-i Lâmekân bî-to merâ tengnâ
Bâ dil-i bî-dest ü pâ hâk-nişîn-i deret
Ber kef-i dest-i âsmân zîr-i kadem-i bûryâ”

Kıt'anın Türkçe'si:

“Dar zaviye bana seninle sınırsızdır
Sınırsız çöl, sensiz bana dar
Elsiz ayaksız kalple kapına çöken toz
Göğün avcuna onun ayağının altı hasırdır”¹¹⁷

¹¹⁵ Genç, a.g.e., s.122

¹¹⁶ Sâkîb Dede, a.g.e., ss. 28-29.

¹¹⁷ Genç, a.g.e., s.122; Sâkîb Dede, a.g.e., s.28.

1.2.10. Esîfî

XVIII. yüzyıl Mevlevî şairlerinden olan Esîfî'nin esas adı Mehmed Sıdkı'dır. Kendisi hakkında Esrâr Dede ve Sâkıb Dede bilgi vermektedir. Tavşanlı kasabası yakınlarında Ayvalı köyünde cami'i ve medresenin banisi olan ve Halvetî tarikatı şeyhlerinden Pîr Mehmed Efendi'nin oğludur.¹¹⁸ Babasının yanında ilk eğitimini almış, Halvetî usullerine göre seyr ü sulûkunu tamamlamıştır.¹¹⁹ Babasının tembihiyle Kütahya'da Ergûniyye dergâhında Sâkıb Dede'nin hizmetine girmiştir.¹²⁰

“...âsâr-i bedî'ati'n-nizâm-i eslâf-ı kirâm-ı Tarikat-i Mevleviyye'ye işğâl ve intisâbıyla nâ'il-i bizâ'a-i nûrâniye-i işti'âl-i karîha-i sâfiye olup esnâ-yı çend sâlde tecâret-i râbiha-i bâzâr-i fakr ve fenâda mâlik-i fevâid-i letâ'if ve sâlik-i sâhibü'l-ma'ârif olmuşdur fi'l-vâki' tahâret-i neseb-i ve zekâvet-i hasebi ve letâfet-i edebi ve sülûk-i pişin ve âhirîni birbiriyle tezâ'ud ve te'âvün idüb hâtîme-i i'tibâr ve şânî el-sine-i fukarâda Dervîş Mehmed Sıdkı 'unvânıyla imzâ-kerde-i ta'bir-i nefes-i hayr olmuşdur...”¹²¹

Sâkıb Dede'den hilafet alarak memleketi Tavşanlı'da bir Mevlevîhane kurmuştur. Bu Mevlevihane'de kendisinden sonra çocukları ve torunları şeyhlik yapmıştır.¹²²

Sâkıb Dede'ye göre şiirlerinde Sıdkî mahlasını kullanmışlardır.¹²³ Esrâr Dede de bu bilgiyi verdikten sonra sonradan “Esîfî” isminin gerçek mahlası olarak kullanıldığını yazar.¹²⁴ Gerçekten de Esîfî'nin kaynaklarda geçen şiirleri dikkate alındığında hep bu mahlası kullanmış olduğu görülür:

“Gül gibi olmak dilersen şâd u hândan ey gönül
Lâle-veş elden bırakma câmı bir an ey gönül

Dest-i dehr-i keç-devirden içdigüm demler durur
Cism-i dilden katre katre gelmede kan ey gönül

Nekteb-i gerdûna olma hergiz ey dil gam-küsar
Nebet ile 'izzetine olma şâdân ey gönül

¹¹⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.125.

¹¹⁹ **a.g.e.**, s.125.

¹²⁰ Genç, **a.g.e.**, s.36.

¹²¹ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.125.

¹²² Genç, **a.g.e.**, s.36.

¹²³ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.126.

¹²⁴ Genç, **a.g.e.**, s.36.

Balsa mesken devha-i kûyında ol ‘alî-şehûñ
Bağ-ı dehri ihtira‘ eyler mi insân ey göñül

Olmış âşüfte Esîf-âsâ o mâha âftâb
Seyr ider me’vâsını ‘aşkıyle her an ey göñül”¹²⁵

Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa kitaplığı No:864’te Esîfi ismiyle kayıtlı bir dîvân bulunmaktadır. Dîvânın baş tarafında “Sâkıb Dede hazretlerinin tebiyekerdelerinden Tavşanlı Mevlevîhanesinin bânisi Mehmed Esîf Dede hazretlerinin dîvânıdır.” yazısı bulunmaktadır.

Sâkıb Dede, Esîfi’nin otuz yaşına henüz girmişken, şeyhliğinin altıncı-yedinci senesi ansızın öldüğünü yazıyor.¹²⁶ Esrâr Dede, şairin H.1145 (M.1729) senesinde öldüğünü bildiriyor. Tezkirenin İstanbul Üniversitesi Kitaplığı nr:Ty. 89. kayıtlı nüshasında altı seneden fazla şeyhlik yaptıktan sonra otuz beş yaşında vefat ettiği yazıyor.¹²⁷ Bu nüshanın ve Sâkıb Dede’nin verdiği bilgiler ışığında Esîfi’nin M.1694 senesinde doğduğu sonucuna ulaşılabilir. O halde Esîfi M.1722-1723 senelerinde Tavşanlı’da şeyh olmalıdır. Aynı nüshada Mevlevîhânenin şeyhliğine Esîfi’nin on iki yaşındaki oğlu Abdülhafız Dede’nin geçtiği yazmaktadır.¹²⁸

Sâkıb Dede ve Esrâr Dede’den Esîfi’nin şiirleri ile ilgili herhangi bir değerlendirme alamamaktayız. Fakat 19. yüzyıl tezkirecilerinden Fatin, Hadimetü’l-Eş‘âr isimli tezkiresinde Esîfi’nin şiirleriyle ilgili “Mümâileyhin eş‘ârı hûb ve zîbâ olup ta‘rifden ziyâde vâki‘ olmuşdur” ifadesini kullanmaktadır. Fakat Nüzhet ERGUN’e göre 1388 beyitten ibaret olan Esîfi’nin dîvânında şiir denilebilecek hiçbir manzume yoktur. Bütün şiirleri teknik bakımdan hatalıdır.¹²⁹

¹²⁵ Genç, a.g.e., s.37.

¹²⁶ Sâkıb Dede, a.g.e., s.126.

¹²⁷ Genç, a.g.e., s.36.

¹²⁸ a.g.e., s.37.

¹²⁹ Ergun, a.g.e., c.III, s.1342.

1.2.11. Fâriğî

XVII. yüzyıl şairlerinden olan Fâriğî hakkında Rızâ, Mucîb, Safâyî, Belîğ, Vakâiyü'l-Fudalâ, Mecelletü'n-Nisâb bilgi vermektedir. Kaynakların tümüne göre şairin asıl adı Abdurrahim Çelebi'dir.¹³⁰ Rızâ ve Mucîb, Fâriğî'nin Mahvî'nin kardeşi olduğunu bildirirler.¹³¹ Safâyî, genç yaşta İstanbul'a tahsil için geldiğini ve dîvân sahibi bir şair olan Şehrî'nin terbiyesine girerek asrının şairlerinden biri olduğunu haber veriyor.¹³² Nitekim tezkirelerden Rızâ, Belîğ; biyografik eserlerden Vekâyü'l-Fudalâ ve Mecelletü'n-Nisâb şair hakkında verdikleri bilgilerde onun şiirdeki üstadını Şehrî olarak göstermişlerdir.¹³³ Adı geçen kaynakların hemen hepsinde Fâriğî'nin vefat tarihi H.1079 (M.1669) olarak verilir.¹³⁴

Kaynaklarda Fâriğî'nin şiirleri üzerine sadece Rızâ yorum yapmıştır. Rızâ'ya göre: "Eş'ârı bu gûne cilveger zebân-ı ehl-i dildür."¹³⁵ Rızâ tezkiresine aldığı şairler hakkında hep iyimser bir havayla ve hep övücü sözler sarf etmiştir. Ancak devrinin tanınmış şairleri hakkında kısaca fikirlerini söylemiş ve edebî değerlendirmede bulunmuştur. Bunların dışındaki şairler hakkında çok genel sözler söylemiştir.¹³⁶ Rızâ şairi şu beyitlerine yer vermiştir:

"Mübeddel eylemişdür nâme âver reşkden yohsa

O şâh-ı hüsn dîvânında yazılmaz galat kâğıd

Dilim ol bâğbândur sînesin gülzâr-ı derd imiş

Hemîşe dağ-ı gam perverde eyler gayr-ı fen bilmez"¹³⁷

İşte Rızâ, Fâriğî'nin şiiri hakkında ancak bu kadar bilgi vermekle yetinmiştir. Mucîb, Fâriğî'nin şiirlerine eserinde en fazla yer veren tezkirecidir. Mucîb, tezkiresine

¹³⁰ Aynagöz, **a.g.t.**, s.403; Altun, **a.g.e.**, s.53.; Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.; Abdülkerim Abdülkadiroğlu, **İsmail Belîğ, Nuhbetül Asar li zeyli Zübdetü'l-Eş'ar**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1988, s.303; İsmail Kayacioğlu, **a.g.t.**, s.236.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.333-b.

¹³¹ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83; Altun, **a.g.e.**, s.53

¹³² Aynagöz, **a.g.t.**, s.403.

¹³³ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.; Abdülkadiroğlu, **a.g.e.**, s.303.; Kayacioğlu, **a.g.t.**, s.236.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.333-b.

¹³⁴ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.; Abdülkadiroğlu, **a.g.e.**, s.303.; Kayacioğlu, **a.g.t.**, s.236.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.333-b. ;Altun, **a.g.e.**, s.53; Aynagöz, **a.g.t.**, s.403.

¹³⁵ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.

¹³⁶ İpekten ve diğerleri, **a.g.e.**, s:93.

¹³⁷ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.

Fâriğî'nin üç beytini, bir na'atına ait iki beytini ayrıca da bir gazelini kaydetmiştir. Gazeli şöyledir:

“Nâz itmeyeydi ye’s ile bu rüzgara baht
Vâsıl olurdu ni‘metî-i sad-hezâra baht

Kaldı gamıyla kesñ-i dil bahr-ı gussada
Âhir müsa‘id eylemedi bir kenara baht

Künc-i belâda yana gide sûz-ı ‘aşkile
Yâr olmaz ise ger bu dil-i dâğ-dâra baht

Cânâ ümîd-i genc-i visâliñle gam degül
İtmezse rûy-ı devlet-i devre nezâre baht”¹³⁸

1.2.12. Fâtma Hânım

XVII. yüzyılın Mevlevî şairlerindedir. Kendisi hakkında dönemin kaynaklarından sadece Sâkıb Dede, Sefine-i Mevleviyye’de bilgi vermektedir. Fâtma Hânım Mevlâna’nın soyundan Küçük Ârif Çelebi’nin kızı Kâmile Hanım’ın kızıdır.¹³⁹ Sefine’de babasının ismi verilmemesine rağmen Hamza GÜNER şairin babasının, Kütahya devlet müteferrikalarından Mustafa Ağa olduğunu yazıyor.¹⁴⁰ Sâkıb’a göre genç yaşta Osman Paşazâde Mahmud Bey’le evlenmiştir.¹⁴¹ Güner, Mahmud Bey’in 1680 yılında Kütahya valiliği yapan Osman Paşa’nın kardeşi olduğu yazarak bu bilgiyi genişletmektedir.¹⁴² Sâkıb, bu evlilikten sadece Hacer isimli bir çocuklarının dünyaya geldiğini, fakat genç yaşta vefat ettiğini yazıyor. Çocuğunun vefatından sonra kutsal toprakları ziyaret etmiştir.¹⁴³ Bu hac ziyaretinin dönüşünde cediti Mevlâna’yı ziyaret etmiş, niyazda bulunurken şu gazelini söylemiştir:

¹³⁸ Altun, a.g.e., s.53

¹³⁹ Sâkıb Dede, a.g.e., s.259.

¹⁴⁰ Güner, a.g.e., s.139.

¹⁴¹ Sâkıb Dede, a.g.e., s.259.

¹⁴² Güner, a.g.e., s.139.

¹⁴³ Sâkıb Dede, a.g.e., s.259.

“Dili halvet-güzîn-i râz eden ayş-ı hayâlidir
Dü dîdem reh-nişîn-i râz eden şevk-i visâlidir

Dil ü dîde niçe bî-dûd u derd olsunbu esnâda
Ezelden her biri bir gûne ser-mest-i celâlidir

Nola dâim harâb-ı neş'e-i feyz olsalar zîrâ
Dü âlemde iki kardeş hayrân-ı kemâlidir

Yeridir olsalar rû-mâl-ı fırsat âsitânında
Biri yek-pâre ihlâs ü biri ayn-ı cemâlidir

Aceb mi olsalar âyine-dâr-ı dest-i ihsânın
Biri dervîş-i gam-pîşe biri abdâl-ı halindir

Gerekmez ruşenâ-yı mihr ü mehden anlara şâhâ
Ki bunlarda harîf-i meclîs-i câm-ı hâlindir

Eğerçi kem-nümâdır Fâtma keç-bîn ü kem-fehme
Velî çeşm-âşinâ-yı hikmete günc-i nevâlindir”¹⁴⁴

Eşinin ölümünden sonra dünya nimetleriyle alâkasını kesmiş, kendisini Mevlâna yoluna adamıştır.¹⁴⁵ Sâkıb Dede'nin Sefîne'deki ifadelerinden Fâtma Hânım'ın zamanının bazı mutasavvıflarının tarizlerine maruz kaldığı anlaşılıyor. Fâtma Hânım, bu tarizlere çok aldırış etmemiş, fakat bu şiirle eleştirilere karşılık verme yoluna gitmiştir:

“Mevlâyadır vilâmız ü biz Mevlevîleriz
Ser-mest-i sırr-ı ma‘rifet-i Mesnevîleriz

¹⁴⁴ Sâkıb Dede, a.g.e., s.260.

¹⁴⁵ a.g.e., s.260.

Neyler gibi ki seyr-i makâmât etmede
Hem-pâ-yı vecd ü hâlet-i hû-yı kavîleriz

Bîgânelerle peyrev-i pîr olmazız hele
Hem-demler ile kâfile-i ma‘nevîleriz

Bî-üft ü hîz tayy-ı mekân eyleriz müdam
Sülâk-zâd u râhile-i pertevîleriz

Mânend-i şems-i Fâtma tenhâ-rev ol yürü
Mevlâyadır vilâmız ü biz Mevlevîleriz”¹⁴⁶

Rivayetlere göre Fâtma Hânım, Ergûniyye dergâhında dervişlere, fakir ve acizlere son derece cömert davranmış, bu yüzden Ümmü’l-fukarâ “Fakirlerin Annesi” unvanıyla anılır olmuştur.¹⁴⁷

Kardeşi Hüseyin Çelebi’nin vefatından sonra terbiyesine aldığı kızı Havva Hanım’ı Sâkıb Dede ile evlendirmiş, bu evlilik yirmi üç sene Havva Hanım’ın vefatına kadar sürmüştür.¹⁴⁸

Fâtma Hânım’ın vefatına Sâkıb Dede şöyle tarih düşürmüştür:

“Rihleti tarihini Sâkıb duagüyu dimiş
Rahmetullahi aleyha küllema emlezzaman”¹⁴⁹

Bu beyitten Fâtma Hânım’ın H.1122 (M.1710) yılında vefat ettiği anlaşılıyor.

Sefîne’de Fâtma Hânım’ın edebiyatçılığı hakkında çok az da olsa değerlendirmeye gidilmiştir. Sefîne’ye göre Fâtma Hânım’ın nazım ve nesirde benzerlerinden üstün, akranları arasında benzersiz olduğu, onun eşsiz ve benzersiz eserlerinden anlaşılmaktadır. Sâkıb Dede’nin değerlendirmesi şöyledir: “...nazm u

¹⁴⁶ a.g.e., s.260.

¹⁴⁷ a.g.e., s.260.

¹⁴⁸ Sâkıb Dede, a.g.e., s.261.

¹⁴⁹ Güner, a.g.e., s.140.

nesirde fâiketü'l emsâl ve nâdiretü'l-akrân oldukları âsâr-ı kilik-i ibdâlarından nümâyân ve rüsûm-ı hâme-i letâyif-nigârlarından bedîdârdır...»¹⁵⁰

Sâkıb Dede'nin bu yorumu yaparken eserine aldığı bütün Mevlevîleri aşırı bir biçimde övmüş olduğu ve Fâtma Hânım ile Sâkıb Dede arasındaki sıkı bir münasebet olduğu da unutulmamalıdır. Fakat Fâtma Hânım'ın elimizdeki şiirlerine baktığımızda kendisinin duygu ve düşüncelerini dile getirmede hiç zorlanmadığını, yaşadığı münzevî hayata paralel olarak eserlerinde cediti Mevlâna'ya bağlılığını ve hayranlığını dile getirdiğini görüyoruz.

1.2.13. Fenâyî Alî

Fenâyî Alî Efendi hakkında bilgiye dönemin kaynaklarında sadece Hüseyin Ayvansarâyî'nin İstanbul'un camilerini tanıttığı Hadîkatü'l-Cevâmi isimli eserinde rastlıyoruz.¹⁵¹ Ayvansarâyî, Fenâyî Tekkesi Cami'ini tanıttığı bölümde Fenâyî Alî Efendi hakkında da malumat veriyor.

Ayvansarâyî, Kütahyalı olarak tanıttığı Fenâyî'nin Üsküdarlı Şeyh Selâmî Alî Efendi'ye intisâp ettikten sonra Manisa'ya göç ettiğini bildiriyor.¹⁵² Hamza GÜNER de Fenâyî'nin ilk ve medrese eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gittiğini doğruluyor.¹⁵³ İnkâmet amacıyla geldiği Manisa'da bir cami ve tekke binâ ettirmiş bir de Şeyh Kuyusu olarak bilinen su kuyusunu yaptırmıştır. Selâmî Alî Efendi'nin H.1104 (M.1692/3) tarihinde vefât etmesi üzerine Fenâyî, Üsküdar'a dönerek şeyhinin yerine Selâmî Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Daha sonra Tekkeyi yine tarikatından bir zata bırakarak, H.1126 (M.1714) senesinde Üsküdar'da Çavuşbaşı Mektebi karşısına kendi ismiyle anılan bir cami ve hücreler yaptırarak burasını bir Celvetî dergâhı haline getirmiştir. Bu yeni tekkede otuz iki yıl post-nîşîn olarak irşad hizmetinde bulunmuş H.1158 (M.1745) tarihinde vefât etmiştir. Mezkûr türbede medfundur.

Kilisli Hüseyin Efendi, Fenâyî'nin ölümü üzerine türbesinin üzerine tarih düşürmüştür.

¹⁵⁰ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.260.

¹⁵¹ Hüseyin Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, Haz: Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul, İşaret yay., Mayıs 2001, ss.630-632.

¹⁵² Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.630.

¹⁵³ Güner, **a.g.e.**, s.141.

“Gaybdan hâtîf idüp tebsîr tâtihin didi
Kıldı es-Seyyid Fenâyî dâr-ı firdevsi makam”¹⁵⁴
(1158)

Fenâyî, H.1123 (M.1711) senesinde Baltacı Mehmed Paşa'nın ikinci sadrâzamlığında meydana gelen Rus savaşına katılmıştır. Hatta bu savaşta aldığı sancak türbesi ucunda bulunmakta, bayrağı sandukasını örtmektedir.¹⁵⁵

Ayvansarâyî hayatı hakkında bunları anlattığı Fenâyî'nin şiirleri ve ilahilerinin de bulunduğunu söyler.¹⁵⁶ Ancak bunlarla ilgili hiçbir örnek vermez. Fenâyî, hakkında Osmanlı Müelliflerinde de gayet sınırlı bir bilgi bulunmaktadır. Buna göre ariflerden bir zat olup ilâhiler yazmıştır. Şiirlerinde Fenâyî mahlasını kullanmıştır. Bursalı Mehmed Tahir, Fenâyî'nin şu beyitine yermiştir:

“Yâ İlâhî âsitaniñ hastaya darü'ş-şifâ
Şerbet-i vashñ buldu her derde devâ”¹⁵⁷

1.2.14. Firâkî

XVI. yüzyıl şairlerindedir. XVII. yüzyıl kaynaklarından Riyâzî ve Fâ'izî'de kendisi hakkında bilgi verilmektedir. Riyâzî, Firâkî'nin hakkında Kütahyalı olduğunu, isminin Abdurrahman Çelebi olduğunu ve vâ'iz olduğunu yazıyor.¹⁵⁸ Firâkî'nin şu beyitini aktarıyor:

“Okındı mûm ile pervâneler hep
Meger şem'ün yine cem'iyeti var”¹⁵⁹

Fâ'izî, Firâkî ile ilgili olarak sadece H.993 (M.1585) senesinde vefat ettiğini bildirmektedir.¹⁶⁰ Bu tarih Riyâzî'nin verdiği tarihle çelişmektedir. Riyâzî, Firâkî'nin

¹⁵⁴ Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.631.

¹⁵⁵ **a.g.e.**, s.630.

¹⁵⁶ Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.631.

¹⁵⁷ Tâhir, **a.g.e.**, c.I, s.83.

¹⁵⁸ Açıkgoz, **a.g.t.**, s.183.

¹⁵⁹ **a.g.t.**, s.183.

¹⁶⁰ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.438.

H.988 (M.1580) senesinde vefat ettiğini bildirmektedir.¹⁶¹ Fâ'izî, eserinde Riyâzî'nin de yer verdiği beyite ve ayrıca şu beyite yer vermiştir:

“Dime her bir gubâr ölmüş gedâya hâk-i rehdür bu
Fenâ mülkinde çok tozlar koparmış pâdşâhdur bu”¹⁶²

Firâkî hakkında XVI. yüzyıl kaynakları daha tafsilatlı bilgiler vermektedirler. Kınalızâde Hasan Çelebi, tezkiresinde Firâkî'nin H.988 (M.1580) senesinde vefat ettiğini, Gelibolulu Âlî ise tahminen H.990 (M.1582) senesinde vefat ettiğini yazıyor.¹⁶³ Görüldüğü gibi kaynaklar vefat tarihi üzerinde birleşmemektedirler. Fakat Hasan Çelebi ile Riyâzî'nin aynı tarih üzerinde birleşmesi bizde bu tarihin daha doğru olduğu kanısını uyandırmıştır.

Gelibolulu Âlî, Firâkî'nin Acemzâde olduğunu bildirmektedir. Âşık Çelebi de onu şehzade olarak tanıtmaktadır. Bu durum şairimizin babasının İran'dan gelmiş ve Kütahya'yı mesken tutmuş bir sûfî olduğunu düşündürmektedir. Mutasavvıf bir aileden gelmesi, tasavvufun Firâkî'nin şiir ve hayal dünyasını zenginleştirdiğini düşündürülebilir.¹⁶⁴

Kaynakların hepsi şairimizin iyi bir eğitim aldığını belirtmektedirler. Latîfî onu muhaddis ve müfessir olarak tanıtırken, Ahdî onun âlimler ve sâlihler zümresinden olduğunu yazmıştır. Hasan Çelebi, onun bir zaman ilim yolunda yürüdüğünü ancak bir müddet sonra bu yoldan vazgeçip çileye çekildiğini anlatmaktadır.¹⁶⁵

Âşık Çelebi, Firâkî'nin Bursa'da Şeyh Abdülmü'min adlı bir zatın zaviyesinde sûfîliğe soyunduğunu, çile çekmeye razı olduğunu ancak tekkenin o zamanki şeyhiyle bazı sorunlar yaşadığını anlatmakta ise de bu sorunların ne olduğu hakkında bir bilgi vermemektedir.¹⁶⁶

¹⁶¹ Açıkgöz, a.g.t., s.183.

¹⁶² Kayabaşı, a.g.t., s.439.

¹⁶³ Ersoy, a.g.t., ss.58-59.

¹⁶⁴ a.g.t., s.59.

¹⁶⁵ Ersoy, a.g.t., s.59.

¹⁶⁶ a.g.t., s.59.

Kaynakların Firâkî üzerinde hemfikir olduğu bir başka husus onun vaiz olmasıdır ki bu özelliği bile onun özellikle dinî ilimlerde iyi bir eğitim aldığına dalâlet eder. Kaynakların geneli onun vaizliğini överken vaaz etmek için kürsüye çıktığında bazen hasımlarını da yerdiği ismi geçen kaynaklarda bildirilmektedir. Firâkî'nin bu kötü yönü Âşık Çelebi tarafından şöyle anlatılmaktadır:

“... bir kayyum rakîbi vardı ki her zamânda andan dil-gîr olup hattâ va'zında bile münâsebetle bir hikâye irâd eyler idi ve dirdi zemân-ı evâilde vilâyet-i Bâbil'de Kal'a-i Selâsil'de bir kâfir var imiş dîninde hayli kayyûm-ı kâfi imiş âhir bununla dahi öykesin alamayup katı cânına geçüp tokuz kötek tutup eldeki asâsıyla urup başın yardukda dimişdür:
Çıkarmadum göz ammâ kaş yardım
Dahi şimdi er oldum baş yardım”¹⁶⁷

XVI. yüzyıl kaynaklarda Firâkî'nin bazı tarihi şahsiyetlerle yakınlığından da bahsedilmektedir. Latifî, onun devrin önemli mutasavvıflarından Lamiî Çelebi ile sohbet arkadaşı olduğunu söylerken Gelibolulu Âlî, Lamiî Çelebi'nin Firâkî'nin şâkirdi olduğunu yazar. Firâkî'nin ilişkisi olduğu bir diğer şahsiyet, o zamanlarda sancakbeyi olarak Kütahya'da bulunan Kanunî'nin oğlu Şehzade Bayezid'dir Kaynaklarda anlatıldığına göre Şehzade Bayezid, pek çok kereler Firâkî'nin vaaz u nasihat meclisine teşrif etmiş, bu sırada da Firâkî irticalen Şehzade'ye methiyeler okumuştur.¹⁶⁸

İsmi geçen XVI. yüzyıl kaynaklarında Firâkî'ye ait pek çok şiire yer verilmektedir. Biz de Âşık Çelebi'de bulunan bir gazeline yer veriyoruz:

“Cihânda şâh olup şâhâ cihân turdukça turdun tut

Cihân mülkinde şeddâd-ı bünyâdın urdun tut

Göçersin kûs-ı rihlet çalınur âhir bu menzilden

Otagun pâdşâhun lâle-veş her yirde kurdun tut

Vücûd-ı ikliminiñ farzâ ki olmuşsın Süleymânı

‘Adem deryâsına ol saltanat mühriñ düşirdiñ tut

Bu ‘âlem murğ-zârunda murâdunca şikâr alup

Şehâbâzû-yı devletten niçe şehbâz uçurdun tut

¹⁶⁷ a.g.t., s.60.

¹⁶⁸ a.g.t., s.60.

Elinden rûzgar-ı zûr-kârun kurtuluş yokdur
Sabâ gibi bu sahralarda hâildün yüpürdün tut

Ayagı götürür her kişi âhir bu meclisten
Firâkî bir el önden âlem-i vahdetde yürdün tut”¹⁶⁹

XVI. yüzyıl kaynaklarının sadece Latîfi, şairin dîvânı olduğunu manzum ve mensur başka eserlerinin de bulunduğunu ve bunların hepsinin övülmeğe değer olduğunu bildiriyor. Diğer kaynakların hiçbiri Firâkî’ye ait bir eserden bahsetmemektedirler. Ancak Bursalı Mehmed Tahir, Firâkî’nin H.964 (M.1558) senesinde Ahlak-ı Muhsinî’yi tercüme ettiğini bildiriyor. Hatta tercümenin bir nüshasının Enderûn-ı Hümâyün’da Revân Odası kütüphanesinde olduğunu yazıyor. Ayrıca kaynaklarının büyük kısmının İsrailiyat’a dayandığı Kırk Su’âl isimindeki matbu eserin mukaddeme bölümündeki ibareye dayanarak Mehmed Tahir, bu eserin Firâkîye nisbet edildiğini bildirmektedir.¹⁷⁰

1.2.15. Gaybî

Kütahyalı meşhur mutasavvıftır. Kendisinden dönemin kaynakları herhangi bir şekilde bahsetmemektedirler. Gaybî ile ilgili bütün bilgiler eserlerinden elde edilmektedir. Şairimiz, adını ve künyesini mensur eserlerinde, “Sun’ullah b. Ahmed b. Beşîr”¹⁷¹ ve “Kalburcuzâde Sun’ullah Gaybî el Kütahyevî”¹⁷² olarak vermektedir. Sun’ullah b. Ahmed şiirlerinde Gaybî mahlasını kullanmıştır:

“Hakdan ayrı gözümüz görmez ledünni **Gaybîya**
Hamdülillah kalmadı bir hâtır-ı âzârumuz

Gaybî aşkında anun mahv olalı
Birdür ana nûrumuzla nârumuz

¹⁶⁹ Ersoy, **a.g.t.**, s.62.

¹⁷⁰ Tâhir, **a.g.e.**, c.II s.363.

¹⁷¹ Sun’ullah Gaybî, **Risâle-i Esma**, Kütahya Belediyesi, nr24596, yk.66a; **Tariku’l-hak fi Teveccühi’l-Mutlak**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr K.292, yk.46b; **Risâle-i Ruhü’l-Hakika**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 107, yk.16b; **Akâidnâme**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı O. Ergin Yazmaları, nr.62/5, yk.18a.

¹⁷² Sun’ullah Gaybî, **Risâle-i Esma**, yk.30b.

Güç olanı çek kalmasın söz pek

Gaybî tek ol tek derviş ol derviş

Hak yolına kim girerse ‘akibet şâdân olur

Anun için buldı **Gaybî** çok şükür şirkden halâs

Tecellî itmese **Gaybî**’ye o zât

Niçün ‘âlem olurdu ana hâşi’¹⁷³

Gaybî’nin doğum tarihiyle ilgili kesin bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak onun İstanbul’a gelerek İbrahim Efendi’ye intisab ettiği tarih 1059(1649) olarak bilinmektedir.

“Hazret-i şeyh İbrahim Efendi’nin 1059 senesinden 1065 târihine varınca meclîs-i şerîf-i dil-güşâ ve sohbet-i can-fezâlarına hâzır olduğumuzda ta’lim-i tarîkat-ı vâhidiyyete ihrâc buyudukları kelâm-ı dürer-bâri ve güftâr-ı letâfet-i şî’ar u hikmetnîsârların be-kemâl u hıfz u zabta cân u dil iktizâ...”¹⁷⁴

Gaybî’nin İstanbul’a en azından Kütahya’da temel eğitimini tamamladıktan sonra gitmiş olması gerekmektedir. Bu ise yirmi – yirmi beş yaş arası döneme tekâbüle eder. Bu faraziyeden hareketle onun 1034(1624)-1039(1629) tarihleri arasında doğmuş olduğu düşünülebilir.

Lemazât-ı Hulviyye’ de verilen bilgiye göre bu aile aslen yöründür. Yine bu kaynağın verdiği bilgiye göre Gaybî’nin büyük dedesi Pîr Ahmed İstanbul’da hilafet aldıktan sonra Anadolu’ya irşad için gelip Kütahya’ya yerleşmiştir¹⁷⁵. Gaybî, büyük dedesiyle ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“Cedd-i ‘âlamız Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmed Efendi hazretleri Karaman’da Cem Seyyah’a ve İstanbul’da Koca Mustafa Paşa şeyhi Sünbül Sinân’a nice müddet kemâl-i mertebe hizmetler eyleyüp tarîkleri muktezâsincâ hilâfete ‘ icâzet buyurduklarından sonra, hâle muvâfik ve isti’dâdîma lâyük insân-ı kâmil sohbetine vâsıl olamadum deyü tehassürleri menâkiblerinde mezkûrdur ve beyne’l – ahbâb meşhûrdur.”¹⁷⁶

¹⁷³ M. Güneş ve K. Güler, **Kütahyalı Gaybî Sun’ullah ve Şiirleri**, Kütahya, Kütahya Belediyesi, 1999, ss.164-183.

¹⁷⁴ Sun’ullah Gaybî, **Sohbetnâme**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. K. 292, yk.1b.

¹⁷⁵ Mahmud Celaleddin Hulvî, **Lemazât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye**, Haz. Serhan Tayş, İstanbul, MÜ İlahiyat Fak. Yay., 1993, s.459

¹⁷⁶ Sun’ullah Gaybî, **Biatnâme**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, O. N. Ergin Yazmaları, nr. 107, yk.8b.

Buna göre; Kalburcu Şeyhi Pîr Ahmed Efendi hem Karamanlı Cem Seyyahtan ve hem de Koca Mustafa Paşa Şeyhi Sünbül Sinân'dan hilafet almıştır.

Gaybî'nin dedesi Şeyh Beşîr, Çavdar Şeyh olarak anılmaktadır. Bu lakabın menş'ine ilişkin olarak Evliya Çelebi “ ömründe yalnız Çavdar ekmeği yediği için”¹⁷⁷ Çavdar şeyh olarak anıldığını belirtmektedir. Mahmud Celâleddin el- Hulvî, Lemazât-Hulvî'de Şeyh Beşîr'in Akkaya denilen mevkide mescid ve zaviye yaptırıp burada isteyenleri irşad ettiğini kaydeder.¹⁷⁸

Gaybî'nin babası Ahmed b. Beşîr'dir. Gaybî babasıyla ilgili olarak Biatnâme'de şunları yazmıştır:

“... ve valid-i mâcidimiz Müftî Şeyh Ahmed Efendi hazretleri dahi, cediti Kalburcu Şeyhi gibi yirmi sene mikdarı erbâb-ı taklîdin dâmına giriftâr olup beşer tâkat götürmeyecek riyâzat-ı şakka irtikâbından sonra tekmil-i esmâ eyleyüp hilâfete mecâz ve silsilenâmelerine mukayyed olmuşken âkıbet kendilerine rahat bağışlayacak ma'rifet hasıl olmayup bi'l – âhire âhir 'ömürlerinde tarîk-i vahdet semtine azîmet ve himmet buyurmuşlardır.”¹⁷⁹

Bu ifadeye göre babası müftüdür. Gaybî'nin sadece tek nüshası tespit edilen Mesele-i Sulûk isimli eserinin dibacesinde ise müstensih, yazarın babası hakkında şunları söylemektedir:

“Mezkûr Sun'ullah Efendi, Müftî Dervîş demekle ma'ruf eş- Şeyh Ahmed Efendi b. eş- Şeyh Beşîr Efendi'nin oğludur. Mezbûr Şeyh Ahmed Efendi Medîne-i Kûtâhya'ya on sekiz yıl müftî olup, ba'dehû müftîliği terk edüp Elmalılı Ümmî Sinân Efendi hazretlerinden bi'at eyleyüp teslim-i küllî olmuşdur. Âhiru'l-emr irşâd olup, tarîk-i hâlvetiyye'de kâmil mürşid oldu. Amma evvel müftî iken gayet münkîrînden idi; inkârdan geçüp ikrâra geldiği kıssa-ı dırâzdır; bu mahâlde zikr olması mümkün değildir. Fe'fhem”¹⁸⁰

Bu kayıttan anlaşıldığına göre, Müftî Dervîş, Ümmî Sinân'ın halifelerinden biridir. Aynı zamanda bir şair de olan Ahmed b. Beşîr'in Müftî Dervîş olarak bilinmesi şairlerinde bu mahlası kullanmasından kaynaklanır.

¹⁷⁷ M. Güneş ve K. Güler, **a.g.e.**, s.16.

¹⁷⁸ Hulvî, **a.g.e.**, s.609.

¹⁷⁹ Sun'ullah Gaybî, **Biatnâme**, yk.31b

¹⁸⁰ Sun'ullah Gaybî, **Mes'ele-i Sülûk**, AÜ. İlahiyat Fak. Kütüp. Yazmaları, nr:1468.

Gaybî eserlerinde hiçbir şekilde çocuklarından söz etmemiştir. Bununla birlikte Mecelletü'n-Nisâb'da Gaybî'nin Şeyh İlâhi veya asıl ismiyle Ali İlâhi olan bir oğlundan bahsedilmektedir.¹⁸¹

Gaybî'nin hayatındaki en önemli unsur hiç şüphesiz tasavvuttur. Gaybî'nin tasavvufa meyli ve tasavvufî düşünceleriyle ilgili eserlerinden şu bilgilere ulaşılmaktadır. Biatnâme'deki: “ ... ve bu fakirlerine dahi bu tarîka himmet ü vasiyet buyurmuşlardır.”¹⁸² ifadesinden Bayrâmî-Melâmîlerinden, Halvetîlik yönü de olan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'ye babasının vasiyeti üzerine intisab ettiği anlaşılmaktadır. İbrahim Efendi, Halvetîlik ve Bayramîliğe olan bağlılığını: “Silsile-i süriyyemiz Halvetiyyeden Şeyh Osman Hakikizâde'ye ve silsile-i mâ'neviyyemiz ceddîm Şah Ali'ye muntehîdir.”¹⁸³ ifadesiyle açıklamaktadır.

Sohbetnâme'den öğrendiğimize göre Gaybî, İstanbul'a gelerek, İbrahim Efendiye 1059(1649) yılında intisap etmiştir.

“Hazret-i Şeyh İbrahim Efendi'nin 1059 senesinden 1065 târihine varınca meclîs-i şerîf-i dilgüşâ ve sohbet-i can-fezâlarına hâzır olduğumuzda ta'lim-i tarîkat-ı vâhidiyyete ihrâc buyudukları kelâm-ı dürer-bârî ve güftâr-ı letâfet-i şî'ar u hikmet-nisârların be-kemâl u hıfz u zabta cân u dil iktizâ...”¹⁸⁴

Gaybî, tasavvufî görüşlerinin halk arasında yanlış anlaşılması olmasından bizzat kendisi eserlerinde bahsetmiştir. Bu su-i zanların ortadan kaldırılması için eserler yazmıştır. Akâidnâme'yi şu ifadelerle bitirir:

“Bâb-ı i'tikâdda sû-i zannı def ve cemi'-i i'tikâdâdın icmâlen mazmûnını cami' bir kelâm-ı sa'âdet encâm ile mâhûve'l – maksûdumuz itmâm eyleyelim.
Her kişi bir dîn ve bir mezheb tutar illâ bize
Dîn-i İslâm, Şer'-i Ahmed, mezheb-i Nu'man yeter.”¹⁸⁵

Gaybî, kendi meşrebi olan ve Halvetîliği ve Bayramîliği anlattığı Risâle-i Halvetiyye vü Bayramiyye eserinin girişinde bu konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Bu fakîr-i Kesîrû't-taksîr Sun'ullah b. Şeyh Ahmed b. Şeyh Beşîr der ki; fi zamâninâ fukârâmızdan geçinür nice cühelâ-i rezîlle ve dervîşânımızdan görünür nice hüzelâ-i bâtıla, tarîkatımız haberdârı ve 'aşk u muhabbetimiz giriftârı olmağın ehyânen alâ tarîki'z-ziyâre kelimesini mertebe-i irâde sanup, gâhi münâsebetle el-kelâm bahru'l-kelâm fehvâsinca esnâ-yı

¹⁸¹ Müstakimzade , **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.166-a.

¹⁸² Sun'ullah Gaybî, **Biatnâme**, yk.63a.

¹⁸³ Sun'ullah Gaybî, **Sohbetnâme**, yk.72.

¹⁸⁴ **a.g.e.**, yk.1b.

¹⁸⁵ Sun'ullah Gaybî, **Akâidnâme**, yk.27a.

sohbetde alâ tarîki'n-nakl ve'l-hikâye meşâyihi'n-nizâmın ve evliyâ-yı kirâmın hakâyık-ı ma'ârifeye müte'lik olan kelimât-ı kudsiyyelerinden ba'zı evfâh-ı kelimât isti'mâ eyledükce, mücerred za'm-ı fâside ve fehm-i kâsid...Teveccüh ve mürâkabeye mülâzemet eylesini tabî'at u niyetine mülâyim ve muvâfik dâr-ı bâbu'l-ilhâd u zındıka meşreb ve mesleğine münâsib ve mutâbık bir semti ihtirâ eyleyüp şeri'at-ı mutahhareye muvâfik değil, ba'zı ekvâl u ef'al u hakikat-ı münevvereğe mutâbık değil, ba'zı evdâ u ahvâl ile râh-ı dalâlete tâbi' ve beyne'l-hâlk sût-i hulk ve su'-i amel ve sût-i i'tikâdla şâyi'olmağın..Tarîk-ı Hak'da olan mesleğimizi beyân u izhârı mümkün olan mertebe-i tarîkatımızı 'ıyân etmek lâzım geldi. Tâ ki, tarîkatımıza muvâfik ve mesleğimize mutâbık olan 'âşık-ı ile kendi hevâssına mutâbe'at üzre olupda bu tarîka müstenid geçinen müdde'î ve kâzib ve münâfik zâhir u bâhir ola.¹⁸⁶

Anlaşılaçağı üzere Gaybî, sohbetlerine devam ederek kendisini dinledikleri halde kendisini tam olarak anlayamayan bir kısım cahil dervişlerin, sohbetlerinde anlatılan konuya ve kullanılan dile vakıf olmadan ulu orta konuşmaları neticesinde onları dinleyen bazı insanların kendilerini haksız yere itham ettiğini söylemektedir. Bu sebeple söz konusu risaleyi kaleme alarak bu yanlış ithamlardan kurtulmayı amaçlamıştır.

Gaybî'nin hayatından ve eserlerinden anlaşılacağı üzere kendisi ömrünün sonuna kadar bu yanlış anlaşılmalara ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Çeşitli kaynaklarda ölüm tarihiyle ilgili farklı bilgiler verilmektedir. Nailî TUMAN 1072(M.1661) tarihinden sonrasını verirken, İ. Hakkı UZUNÇARŞILI, Gaybî'nin Makâsid-i Ayniyye'yi 1076(M.1665) tarihinde tercüme ettiği bilgisinden hareketle onun bu tarihten sonra vefat etmiş olduğunu düşünmektedir. Hiçbir vesika gösterilmeden Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Gaybî'nin ölüm tarihini 1074(M.1663) olarak göstermektedir. Oysaki yazılış tarihi kesin belli olan Risâle-i Esmâ'yı 1087(1676)de yazdığına göre ölümü bu tarihten sonra olmalıdır.

Hamza GÜNER Gaybî'nin kabri civarında yaptığı araştırmalar dayanarak vefat tarihi olarak 1106(M.1693) tarihini vermektedir. Ancak bu bilgiyle ilgili hiçbir kaynak belirtmemektedir.

¹⁸⁶ Sun'ullah Gaybî, **Risâle-i Bayramiyye**, Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Genel 1441/1, yk.9b.

1.2.16. Hâlis Ahmed Dede

XVIII. yüzyıl Mevlevî şairlerindedir. Kaynaklarımızdan sadece Esrâr Dede kendisinden bahsetmektedir. Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi Sâkîb Dede'nin oğludur.¹⁸⁷ Annesi bir diğer Mevlevî şairimiz Fatma Hanım'ın kardeşi Hüseyin Ağa'nın kızı Havvâ Hanım'dır.¹⁸⁸

“Olup ruşen çerağı çeşmi Sâkîb

Didi tarih ola Hâlis muammer”

Sâkîb Dede'nin oğlunu doğumuna düşürdüğü yukarıdaki tarihten, Hâlis Ahmed Dede'nin H.1112 (M.1700) senesinde doğduğu anlaşılıyor.¹⁸⁹

Babasından aldığı eğitimle ve Mevlevîhanenin bereketiyle yetişmiş, babasından sonra H.1148 (M.1735) senesinde Kütahya Ergüniyye dergâhına şeyh olmuştur. Şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş H.1191 (M.1777) senesinde vefat etmiştir.¹⁹⁰ Esrâr Dede, Ahmed Dede'nin vefatına tarih düşüren Galib Dede'nin dört beyitine yer veriyor:

“Hâlis Ahmed Dede ol kâmil-i Sâkîbzâde

Kıldı bu mesnedi çil sâlden efvân me'men

Pute-i ‘aşkda kâl eyledi cism-i sâfin

Pederinden olup iksîr-i nazar-tâb-efgen

Nukre-i kalbi ‘alâyıkla degüldi mağşuş

Kân-ı ihsândı ‘irfândı ma‘den ma‘den

Şeş-cihetden gelür âvâz-ı te'essüf Ğâlib

Nakd-i Hâlis gibi Ahmed Dede çıkdı elden”¹⁹¹

Yine Esrâr Dede, Ahmed Dede'nin bir kıt'asına ve gazeline yer veriyor:

¹⁸⁷ Genç, a.g.e., ss.154-155.

¹⁸⁸ Sâkîb Dede, a.g.e., s.261; Halis Ahmed Dede, Tufeyl-i Menâkıbe'l-Kibârı Mevlevî fi Menâkıbet-i Hazret-i Şeyh Sâkîbe'l Ma'nevi, Süleymaniye küt. Nafiz Paşa Böl. No: 1186, yk.45-b.

¹⁸⁹ Güner, a.g.e., s.185.

¹⁹⁰ Genç, a.g.e., s.155.

¹⁹¹ a.g.e., s.156.

“Kıt‘a:

Mevlevîler subha dek şeb zinde-dâr olmakdadur
 Girye vü sûzişle mahviyyetleri hep ma‘nevî
 Mahv ider şem‘i fitîl-i ‘aşk ile sûzân idüp
 Oldığıyçün şu‘lesi şekl-i külâh-ı Mevlevî

Gazel:

Gören kûyında cûş-i mevc-i giryem yem kıyas eyler
 O gül-ruhsâr ise mânend-i şeb-nem nem kıyâs eyler

Eger zehr olsa nûş eyler rakîbüñ sundığı câmı
 Ben añâ âb-ı hayvân dahi virsem sem kıyâs eyler

Dil istib‘âb ider ol deñlu neyl-i devlet-i vaslı
 Eger râm olsa ol âhû-yı mahrem rem kıyâs eyler

Dil istib‘âb ider ol denlû neyl-i devlet-i vaslı

Ġâm-ı la‘lî ile hûn-âbe-i pâş-ı mihnet oldukça
 Sırışk-i çeşmün seyr iden âdem dem kıyâs eyler

Senüñ her bir sözüñ bir gevher-i sencîdedür Hâlis
 Velî kej-tab‘ olan yârân-ı ebkem kem kıyâs eyler”¹⁹²

Hâlis Ahmed Dede’nin, babasının biyografisini yazdığı Tufeyl-i Menâkibe’l-Kibânı Mevlevî fi Menâkîbet-i Hazret-i Şeyh Sâkibe’l-Ma‘nevi isimli eseri de vardır. Bu eser babasını Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân eseri gibi ağır bir dil ve üslûp ile yazılmıştır. Eser bir çeşit menakıbnâmedir.

¹⁹² Genç, a.g.e., ss.156-157.

1.2.17. İzârî

XV. yüzyıl şairlerinden olmasına rağmen XVII. yüzyıl tezkirecilerinden Riyâzî ve Fâ'izî kendisinden bahsetmişlerdir. Bu tezkirelerin dışında Mecelletü'n-Nisâb, şairimiz hakkında bilgi veren bir diğer kaynağımızdır.

Riyâzî, İzârî'yi Germiyanlı Kâsım Çelebî olarak tanıtmaktadır. Ayrıca Hüsrev ü Şîrîn şairi Şeyhî'nin kız kardeşinin oğlu olduğu bilgisi verilmektedir.¹⁹³ Bu bilgiler Mecelle'de aynen tekrar edilmektedir.¹⁹⁴

Fâ'izî ise İzârî'yi molla olarak tanıtmakla yetinmiştir¹⁹⁵ ki Riyâzî, İzârî'nin Semân medreselerinin birinde görev aldığını açıkça belirtir. Bununla birlikte İzârî'nin ilmini net bir şekilde över. “Medâris-i Semânuñ birinde gûşe-nişîn-i seccâde-i ifâde vü beyân olmuş idi. Cevâhir-i efkâr-ı ‘ilmiyyesi kalâ'idin zîver-i sudûr-ı harâyid-i cerâyid kılmışdur.”¹⁹⁶ Mecelle'de ise İzârî'nin çok iyi Farsça bildiği yazılıdır.¹⁹⁷ Zaten Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde Sahn-ı Semân gibi çok önemli bir medresede görev almış olması, Şeyhî gibi bir şairin yeğeni olması onun çok iyi bir eğitim almış olduğunu, yüksek bir ilime sahip olduğunu düşündürmektedir.

Adı geçen kaynakların hepsinde İzârî'nin H.901 (M.1496) yılında öldüğü bildirilmektedir. Fâ'izî ve Riyâzî, Müftü Sa'dî Efendi'nin şairin vefatına şöyle tarih düşürdüğünü yazarlar: “İzârî bî-ser u pâ şod der-in râh”¹⁹⁸ Riyâzî, şairimizin İstanbul'da medfun olduğunu yazmaktadır.¹⁹⁹

İsmi zikrettiğimiz kaynaklardan hepsi İzârî'nin ilmini övmekle birlikte hiçbiri şiirleriyle ilgili bir değerlendirme yapmadığı gibi eserleri hakkında da bir bilgi vermemektedirler. Ancak XVI. yüzyıl kaynaklarında bu türden bilgiler bulunabilmektedir.

¹⁹³ Açıkgöz, a.g.t., s.160.

¹⁹⁴ Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb*, yk.315-b.

¹⁹⁵ Kayabaşı, a.g.t., s.398.

¹⁹⁶ Açıkgöz, a.g.t., s.160.

¹⁹⁷ Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb*, yk.315-b.

¹⁹⁸ Kayabaşı, a.g.t., s.398; Açıkgöz, a.g.t., s.160.

¹⁹⁹ Açıkgöz, a.g.t., s.160.

Mecdî Efendi'nin Şakâ'ik tercümesinde ve Tâcü't-tevârih'te Şerh-i Mevâkîf isimli esere haşiye yazdığı ayrıca aynı medresede beraber müderrislik yaptığı ve aralarında çekememezlik ve mücadelenin bulunduğu Molla Lütî isimli bir zatın Seb'un Şidâd isimli eserine cevap mahiyetinde bir eser yazdığı bildirilmektedir. Kınalızâde Hasan Çelebi de İzârî'nin şiirine şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "... maşrık-ı zamîrinden tâli'olan eş'ar u metâli' tarz-ı hûb ve üslûb-ı mergûb üzre vaki' olmuşdur nitekim bu eş'ârından zâhir ü bedîdârdur..." Mecdî efendi ise yazdığı Türkçe şiirlerin bahr-i hafif üzre yazıldığını belirtip zamanın kulağına onun gibi bir inci takılmadığını belirtir. Beyânî de İzârî'nin matlalarının ve şiirlerinin güzel olduğunu yazar.²⁰⁰

Fâ'izî ve Riyâzî, İzârî'nin şu kıt'asına yer vermektedirler:

“Bir yaña küşt-gîr-i ‘aşk-ı nigâr
 Bir yaña âteş-i ğam u dil-dâr
 Bilmezem kankısıyla tutuşayum
 Vakınâ rabbenâ ‘azebe’n-nâr”²⁰¹

Ayrıca Fâ'izî şairin şu gazeline de yer vermiştir:

“Sakın âhumdan ey nigâr sakın
 Kîne-cûdur bu rûzgâr sakın

Tokınur çarhına felek bir gün
 Yirde kalmaz bu âh u zâr sakın

Ben ne hâküm keder virem bahra
 Göñlüñe vermesün ğubâr sakın

Dile seng-i melâmet oldu siper
 Bulmasun tîrûñ inkisâr sakın”²⁰²

²⁰⁰ Ersoy, a.g.t., ss. 69-70.

²⁰¹ Kayabaşı, a.g.t., s.398; Açıkgöz, a.g.t., s.160.

²⁰² Kayabaşı, a.g.t., s.398.

1.2.18. Kabûlî

Kabûlî'den XVII. yüzyıl tezkirecilerinden Riyâzî ve Fâ'izî bahsetmekle beraber esasen ve XVI. yüzyıl şairidir. Hem Riyâzî hem de Fâ'izî Gedizli olduğunu yazar.²⁰³ Riyâzî'ye göre ismi İbrahim Çelebi'dir.²⁰⁴ Fâ'izî bu konuda bilgi vermez.²⁰⁵ Fakat şairden bahseden XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Kınalızâde Hasan Çelebî ve Beyânî'ye göre ismi Ahmet'tir.²⁰⁶

Riyâzî, Kabûlî'nin İstanbul'da Nazırzâde'den mülâzım olduğunu daha sonra “zevk ve safâya çıkar yoldur” diyerek kadı olmayı tercih ettiğini anlatıyor. Nitekim H.1000 (M.1592) senesinde kadılıktan azl olunup Mısır'dan geri dönüş yolunda boğularak vefat etmiştir.²⁰⁷ Vefat senesi Fâ'izî tarafından da H.1000 (M.1592) olarak gösterilmektedir.²⁰⁸

Her iki kaynaktan da Kabûlî'nin dîvânı olduğunu öğrenmekle beraber başkaca bir eseri olup olmadığını öğrenemiyoruz. Riyâzî, Kabûlî'nin çoğu şiirinin tavrını belirsiz olarak nitelemekle birlikte bazı sözlerinin “rütbe-i kabûle vusul” olduğunu belirtmektedir.²⁰⁹ Fâ'izî ise Kabûlî'nin şiirleri üzerine herhangi bir yorum yapmamıştır. Fakat hakkında bilgi veren diğer XVI. yüzyıl kaynakları şiirini öven ifadelerde bulunmuşlardır. Kınalızâde Hasan Çelebi, “fenn-i belâgatta tab'ının kabûli ve dekâik-i şî'r ü inşâya şümûli vardır. Hey'et ü sohbeti zerâfet ü letâfet şî'r ü inşâsılutf u melâhat üzredür...” ifadelerini kullanırken Beyânî de Kabûlî'nin edebiyatçılığıyla ilgili olarak “...nazmı makbûl-i ehl-i 'irfân-ı kâbil-i şândur...” ifadelerinde bulunmaktadır.²¹⁰

Riyâzî ve Fâ'izî, Kabûlî'nin dîvânından şu beyitleri kaydetmişlerdir:

“Gerçi kim gam-hâneme çok dil-ber-i Ra'nâ gelür

Baňa ol serv-i revânüm cümleden a'lâ gelür

²⁰³ Açık göz **a.g.e.**, s.171; Kayabaşı, **a.g.t.**, s.457.

²⁰⁴ Açık göz, **a.g.t.**, s.171.

²⁰⁵ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.457.

²⁰⁶ Ersoy, **a.g.t.**, s.73.

²⁰⁷ Açık göz, **a.g.t.**, s.171.

²⁰⁸ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.457.

²⁰⁹ Açık göz, **a.g.t.**, s.171.

²¹⁰ Ersoy, **a.g.t.**, s.73.

Bilirsin dahi sev çün birisi terk-i cefâ etmez
Dilâ dil-ber saña birkaç gerek biri vefâ etmez

Egerçi hayli müşkildür kişi dünyâda kâm almak
Bütün dünyâ deger ammâ ‘adûdan intikâm almak

Mukîm-i kûy-ı yâr ol bekle yiründür didüm saña
N’içün olmazsın ey dîvâne-dil ben didüğüm yerde”²¹¹

1.2.19. Kalenderî

XVI. yüzyıl şairidir. Kalenderî hakkında XVII. yüzyıl şu’arâ tezkirecilerinden Riyâzî ve Fa’izî’de bilgi bulunmaktadır. Fâ’izî’de bulunan bilgi son derece sınırlıdır. Fâ’izî’den şairimiz hakkında sadece kadı olduğunu öğrenebiliyoruz.²¹² Riyâzî’de ise nispeten daha teferruatlı bilgi bulunmaktadır.

Riyâzî, şairimizi Germiyanlı olarak tanıtip, Ebu’s-Su’udzâde Muhammed Efendinin oğlu Abdulkerim Efendi’den mülâzım olduktan sonra Balçık kadısı olduğunu bildiriyor. Buradaki görevindeyken aklını yitirdiği, kalenderâne bir tavırla dünya nimetlerini terk ettiğini yazıyor. Riyâzî’ye göre Kalenderî H.1000 (M.1592) senesinde vefat etmiştir. Şairimizin kabri Bursa’da Pınarbaşı’ndadır.²¹³

Hem Fâ’izî hem de Riyâzî, Kalenderî’nin şu beyitlerine yer vermektedirler:

“Saf-dilsin yüri hoş geç diyü sayemde benüm
Cû-yı dil-cûya eli gölgesini virdi çenâr

Mushaf-ı haddini o meh bir kez
‘Âşık-ı zâra öpmege virmez

²¹¹ Açıköz, a.g.t., s.171; Kayabaşı, a.g.t., s.457.

²¹² Kayabaşı, a.g.t., s.465.

²¹³ Açıköz, a.g.t., s.172.

Ruhuñ vasfında hep rengîn edâlar iltizâm olsun
Lebüñle her ne söz kim söylenür ruh-ı kelâm olsun”²¹⁴

Kalenderî hakkında kaynaklarda ve bizden önce yapılan çalışmalarda başkaca bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Hamza GÜNER’de Kalenderî’nin şu beyitine rastladık:

“Gülünü kokmayam dehrün ruhuñsuz bağ-ı dünyâda
Harâm olsun lebüñsüz nûş idersem bir kadeh bâde”²¹⁵

1.2.20. Kühî

Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Kütahyalı Seyyid Ebubekir Dede’nin küçük oğlu, Abdurrahim Dede’dir. Ali Nutkî Dede ve Abdalbâki Nâsır Dede’nin kardeşleridir. Şiirlerinde “Kühî” mahlasını kullanmıştır.²¹⁶ Hamza GÜNER ve Ziya Bey Kühî’nin doğum tarihini H.1183 (M.1769) olarak göstermektedir.²¹⁷ XVIII. yüzyıl kaynaklarında Kühî hakkında Esrâr Dede bilgi vermektedir. Esrâr Dede’nin tezkiresini hazırladığı sırada hayatta olan Kühî, Tezkîre-i Şu’arâ-yı Mevlevî’de anlatıldığı üzere; o sıralar Yenikapı Mevlevîhanesinde kudumzen başıdır. Nefesinin ve sesinin güzelliğiyle âşıkların kalbine hayat bahşeden arif bir kimsedir. Hayatını Mevlâna ve mana sarhoşlu içerisinde geçirmektedir.²¹⁸

Nâyî Osman Dede’nin meşhur Hicâz ayini okuyanların ve meşk edenlerin kayıtsızlıkları neticesinde vuruş usulü ve ses perdeleri unutulup kaybolmuştur. Bunun üzerine Abdurrahim Dede hicâz makamında yeni bir ayin bestelemişlerdir. Musiki sahasında kudretli bir şahsiyet olan Abdurrahim Dede’nin “Anberefşan” isimli bir de terkinin olduğunu ağabeyi Nasır Dede’den öğreniyoruz.²¹⁹ Onun bu hüneri ve kabiliyeti Galata Mevlevîhânesi kudumzen başı Derviş Muhammed’in tesiriyle etrafa yayılmıştır. Derviş Muhammed’in ahbablarından, Sultan III. Selim’in musahibi Ahmed Ağa’ya kadar ulaşan şöhretiyle mûsikişinâs bir zat olan Ahmed Ağa Mevlevî olmuş;

²¹⁴ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.465; Açıkgöz, **a.g.t.**, s.172.

²¹⁵ Güner, **a.g.e.**, s.192.

²¹⁶ Genç, **a.g.e.**, s.454.

²¹⁷ Güner, **a.g.e.**, s.200; Mehmed Ziya, **Yenikapı Mevlevîhanesisi**, Haz: Yavuz Senemoğlu, İstanbul, Tercüman Yay., 1987, s.159.

²¹⁸ Genç, **a.g.e.**, s.455.

²¹⁹ Abdalbâki Nasır Dede, **Tedkîk u Tahkîk**, Sül. Küt. Nâfiz Paşa 1242/1, yk.39-a.

Hicâz, Nihâvend ve Sabâ makamında üç ayin bestelemiştir. Bu bestelerini padişahın huzurunda okuyarak padişahın gönlünde vecd meydana getirmiş, bunun neticesinde sultan bizzat kendisi Rast makamı kollarından Sûz-i dil makamını icat ederek yeni bir ayin bestelemiştir.²²⁰

Ziya Bey, Yenikapı Mevlevîhanesi isimli eserinde ve Berrin YURDAER, Defter-i Dervîşân isimli basılmamış yüksek lisans tezinde, Yenikapı Mevlevîhanesindeki Tezkîre-i Şu'arâ-yı Mevlevî'de şeyhin hal tercümesine ait sahifenin dip notunda kırmızı kalemle şunların yazıldığını bildirirler:

“...Hatta Sultan Selim hazretleri, Abdurrahim Dede'yi Yenikapı kudümzen başısı iken, musiki bilimindeki üstün marifetinden dolayı Çengi Yusuf kıyasla enderûna almak istemiş, Dede bile bunu içten arzulamış olduğu halde bir ‘ayn-el-cem’ toplantısında kardeşi ve terbiyecisi Seyyid Ali Nutkî Dede'nin derin ve tesirli bir bakışı ile bir vecd ve hürriyet denizine salarak onu bu vartadan kurtarmıştır. Hatta Ali Nutkî Dede'nin vefatından sonra bile epeyi müddet bu vecd halini devam ettirip sonunda kendine geldiğini Yenikapıya şeyh olduklarını, o devri yaşamış olan kardeşlerden işittim.”²²¹

Tezkîre-i Şu'arâ-yı Mevlevî'nin diğer nüshalarında rastlanılmayan bu bilgiye göre Sultan Selim, musiki bilgisini takdir ettiği Kühî'yi Enderûna almak istemiş, fakat Ali Nutkî Dede'nin etkisiyle cezbeye kapılan Kühî'nin bu hali uzun zaman devam etmiş, hatta Nutkî'nin ölümünden sonra bile devam etmiş, nihayet kendine geldiğinde Kühî Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh olmuştur.

Kardeşi Abdulbâki Nasır Dede'nin oğlu Recep Dede'nin H.1245 (M.1829)'de ölümü üzerine Abdurrahim Dede Seyyid Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh tayin edilmiştir. Bu dergâhta iki sene kadar şeyhlik yaptıktan sonra H.1247 (M.1831) senesinde vefat etmiştir. Kabri; dergâhta babasının kabri yanında, soldan ve ön sırada birinci sandukadır. Sandukanın üzerindeki kitabede şu yazılıdır:

“Yek sâz kâre düşmüş ağaze-i usul
Vaktinde feryâd-ı acz ile ebkem olmuş
Bir peşrev çalınmış gûşuna irci'îden
Peyrevlik, ol mevaya, hakkında elzem olmuş.”

²²⁰ Genç, a.g.e., s.457.

²²¹ Mehmed Ziya, a.g.e., ss.159-160.; Berrin Yurdaer, **Defter-i Dervîşân**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İTÜ Sosyal Bilimler Ens.1993, s.2.

Semahanenin kubbesi kenarındaki talik yazıları yazan, “Keresteci” diye meşhur Mustafa Nuri Dede Künhî’nin sandukasındaki bir levhada şunları yazmıştır:

“Hakka bulunmuş iki tarih: Evvelki tam, ikinci, üçlere ilham olmuş.

Mahv oldu aşk-ı hakdan Abdurrahim Efendi.

Abdurrahim Efendi Pirâna hemdem oldu. 1247”²²²

Mustafa Nuri Dede’nin levhaya yazdığından da açıkça anlaşılacağı üzere Künhî’nin vefat tarihi H.1247 (M.1831)’dir.

Gerek Esrâr Dede’de gerekse diğer kaynaklarda Künhî’nin Türkçe bir şiirine rastlayamadık. Esrâr Dede’de Farsça bir rubaiye, beyite ve gazeline yer verilmiştir. Bu şiirlerinden İlahi aşk ile dopdolu olduğu, Mevlâna yoluna sınıksız bağlandığı ve bunu da herkese telkin ettiği görülür. Bahsi geçen rubâi ve beyit şunlardır:

“Yâ Rab to merâ be nefsi-nezzâre medeh

Bâ her çi cuz tust merâ sâz medeh

Men der to hemî gorîzem ez fitne-i hîş

Men ân-ı toem merâ benem bâz medeh

Kıt’anın Türkçe’si:

“Ya Rab beni seyredenlerin eline bırakma

Senin dışındakilerle beni uyumlu kılma

Ben hep sana kaçırım kendi fitnemden

Ben seninim, beni bana yeniden verme

Beyit:

“Be-nakş-ı Mevlevî aheng ber dâr

Hadîs-i dîgerân kon perde-i târ

Beyitin Türkçe’si:

“Mevlâna’nın nakşına uy

Başkalarının sözünü sazına perde eyle”²²³

²²² Mehmed Ziya, a.g.e., ss.159-160; Yurdaer, a.g.e., s.2.

Esrâr Dede, Künhî'nin güzel söz söylemeye muktedir olduğunu fakat kendisinin tezkireye şiir vermekten kaçındığını, halbuki Mevlevîler arasında otuza yakın güzel şiirinin bulunduğunu da belirtmektedir.²²⁴

1.2.21. Mahvî

XVII. yüzyıl şairlerinden Ahmed Çelebi'dir. XVII.-XVIII. yüzyıl kaynaklarından Rızâ, Mucîb, Safâyî, Belîğ tezkireleri ile Şeyhî'nin Vekâyiü'l Fudalâ eserinde kendisinden bahsedilmektedir. Safvet tezkiresinde ise kendisinden hiç bahsedilmeden, sadece kendisine ait

“Böyle mestâne olur hâne-i ağıyâra giden

Bir ‘aceb hasta olur hastaya timâra giden”

beyitine yer verilmiştir.²²⁵

Rızâ, Mucîb ve Safâyî; Mahvî ve Fâriğî'nin kardeş oldukları noktasında birleşmektedirler. Rızâ ve Mucîb tezkirelerinin Fâriğî başlıklı bölümlerinde Kütahyalı şair Abdurrahim'i tanıtırken bu şahsın Mahvî'nin kardeşi olduğunu söylerler.²²⁶ Safâyî ise tezkiresinin Mahvî bölümünde bu bilgiyi vermektedir.²²⁷

Rızâ'nın “Hâlâ ‘asr-ı ferhunde-likâ şu‘arâsından olup”²²⁸ ifadesinden tezkiresini hazırladığı sırada Mahvî'nin hayatta olduğu anlaşılıyor. Mucîb ise “Hâlâ şiirde mâhirdir”²²⁹ ifadesini kullanmaktadır. Fakat Mucîb, tezkiresini H.1122 (M.1710) yılında kaleme almıştır.²³⁰ Buna göre yazar, tezkiresini oluşturduğu sırada hayatta olmayan şairimiz için Rızâ tezkiresindeki bilgiyi aynen aldığı için böyle bir ifadeyi kullanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Mucîb Efendi, tezkiresinin giriş kısmında bazı şairleri Rızâ'dan aldığını kendisi belirtiyor.²³¹

²²³ Genç, **a.g.e.**, ss.455-456.

²²⁴ **a.g.e.**, s.456.

²²⁵ Kemiksizzade Mustafa Safvet, **a.g.e.**, yk..109.

²²⁶ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90; Altun, **a.g.e.**, s.33.

²²⁷ Aynagöz, **a.g.t.**, s.499.

²²⁸ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90.; Altun, **a.g.e.**, s.57.

²²⁹ Altun, **a.g.e.**, s.33.

²³⁰ İsen ve diğerleri, **a.g.e.**, s.101.

²³¹ **a.g.e.**, s:101.

Mahvî'nin vefat tarihinde Safâyî hariç diğer bütün şairler mutabıktırlar. Rızâ, Belîğ, Şeyhî ve Mucîb şairimizin H.1055 (M.1645) tarihinde; Safâyî ise H.1089 (M.1678) tarihinde vefat ettiğini bildiriyor. Şeyhî, Mahvî'nin ölümüne Rızâ'nın düşürdüğü tarihi de veriyor:

“Çün Mahvî idi mahlası târih için Rızâ
Didi ki mahv eyledi âhir zamânımız”²³²

Kaynaklarda Mahvî'nin şairliği ve şiiri üzerine pek yorum yapılmamıştır. Rızâ ve Mucîp “ihtirâda misli nâdir” diyerek onun yeni buluşlar, söyleyişler ortaya çıkarmada başarısından bahsederler.²³³ Ayrıca Rızâ, şairin her beyitin manasını verebilmeye kâdir olduğu bilgisini vermektedir.²³⁴ Diğer kaynaklarda Mahvî'nin sanatı üzerine bir değerlendirme yapılmamıştır. Sadece şiirinden beyitler verilmiştir ki bu beyitler de hemen hemen birbirinin aynıdır. Mucîb, Rızâ ve Belîğ şairden en çok beyit nakleden tezkirecilerdir.

Mucîb ve Rızâ'da bulunan beyitler şunlardır:

“Gird-bâd itse n'ola tâb nesim-i nutkun
Reşk ider metebe-i za'fda her gâh bize

Biziz ol Yûsuf-ı bi-kayd u gam delv ü resen
Dest-gir oldı kad-i zezeme-i âh bize

Za'f-ı gamınla sinemi seyr iden görür
Âyine-i dilimde olan inkisârımı

Dil sanur gâhi ki çeşmi mest-i h âb-ı nâz olur
Gamze-i mesti hucûm-ı 'işveden bi-tâb olur

²³² Kayacıoğlu, a.g.t., s.236.

²³³ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.90; Altun, a.g.e., s.57.

²³⁴ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.90.

Şöyle bi-tâb itdi istilâ-yı nevmidi beni
Pâyıma nûr-ı nigâhım mevce-i girdâb olur

Böyle mestâne olur hâne-i ağyâra giden
Bir ‘aceb hasta olur hastaya timâra giden

Ateşgede-i zülfüne bi-nûr dimezler
Dâg-ı dilime meş ale-i tûr dimezler

Olmakda siyeh-pûş-ı şem’ her seher ü şam
Mürg-i dil-i pervâneye bi-sûr dimezler

Şol mertebe-i bi-tâb u tüvan eyledi hayret
Ah-ı dilime zezeme-i mûr dimezler

Nigâhımdır değildir nakş-ı hattın
Tokunmuş rûyuna olmuş siyeh-pûş²³⁵

Belîğ’de bulunan beyitler şunlardır:

‘Dile keyf-i nihânî neşve-i zevk-i tebessümdür
Tebessüm ‘âşika sermâye-i lutf u terahhumdur

Dili bîmâr iden zehr-i nigâh-ı pür-füsûnuñdur
Beni bî-tâb iden hüsn-i mezâyâ-yı tekellümdür

Bâde-i nâzile bîmâr-ı zebûndur çeşmüñ
Ġamzede şîvede sehhâre-nümûndur çeşmüñ

‘Aklımı alsa eger sihrile dest-i nigeñ
Pâsbân-ı harem-i râz-ı derûndur çeşmüñ²³⁶

²³⁵ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90; Altun, **a.g.e.**, ss.57-58.

²³⁶ Abdulkadiroğlu, **a.g.e.**, ss. 378-379.

1.2.22. Nâsır

XVIII. yüzyıl kaynaklarından Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevî ve Hadîkatü'l Cevâmi'de adı geçmektedir. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Ebubekir Dede'nin ikinci oğlu Abdalbâkî Nâsır Dede'dir. Ali Nutkî Dede'nin küçük kardeşi, Abdurrahim Kûnhî Dede'nin ağabeyidir.²³⁷ H.1179 (M.1765) tarihinde Yenikapı dergâhı yakınındaki baba evinde doğduğunu Mehmed Ziya'dan öğreniyoruz.²³⁸

Nâsır Dede Mevlevî bir ailenin oğlu olarak doğduğu andan vefat edene kadar bu muhitin içinde yaşamıştır. Babasının vefatından sonra dergâha şeyh olan ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin dergâhın kayıtlarını tutmaya başladığı Defter-i Dervîşân isimli mecmuada: "Bu fakîrin zamân-ı meşihatimde semâ-ı şerîfi meşk idüp mukâbele-i şerîfe giren canların târîhleridir. Birâderim Seyyid Abdalbâkî Dede 1190"²³⁹ ibaresi, Nâsır Dede'nin H.1190 (1776) yılında yani henüz 11 yaşında semâ çıkardığını göstermektedir.

Mevlevîhânenin o dönemde sosyal ve kültürel sahalarda verdiği hizmet ve yetiştirdiği seçkin şahsiyetlerle, saray ve devlet erkânın dikkatini çeken bir kültür muhiti haline geldiği Defter-i Dervîşân'daki kayıtlardan rahatlıkla anlaşılmaktadır. İşte böyle bir ortamda hayatını geçiren Nâsır Dede tıpkı ailenin diğer bireyleri gibi tasavvuf, musiki ve edebiyat alanlarında yaptığı çalışmalarla dikkat çeken devrinin önemli simalarından biri olmuştur.

Esrâr Dede, tezkiresini yazdığı sırada Nâsır Dede hayattadır ve Ali Nutkî Dede'nin şeyhliğindeki Yenikapı dergâhında neyzenbaşısıdır. Esrâr Dede, şeyhin bu genç kardeşinin şiir yazmaya hevesli olduğunu ve üç seneye kadar dîvân sahibi olabileceğini ifade ediyor. Ayrıca Nâsır Dede'nin musiki ilminde de mahir olduğunu ve İsfehân, Acem-bûselik makamlarında iki bestesinin olup, bunların Mevlevî ayinlerinde okunduğunu belirtiyor. Ayrıca ağabeyinin izni ile Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin

²³⁷ Genç, a.g.e., s.503.

²³⁸ Mehmed Ziya, a.g.e., s.161.

²³⁹ Abdalbâkî Nâsır Dede, **Defter-i Dervîşân**, Sül. Küt. Nâfiz Paşa. 1194., yk.7.

isimli Farsça eserinin tercümesiyle meşgul olduğunu ve bitirmeye yakın olduğunu anlatıyor.²⁴⁰

Nâsır Dede, Ebubekir Dede'nin 1189 senesinde vefat etmesiyle 10 yaşında yetim kalmıştır. Ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin de küçük yaşta olması sebebiyle hem dergâhtaki dervişlerin ve dedelerin hem de Nutkî Dede'nin talim ve terbiyesiyle Sahih Ahmed Dede ilgileniyordu.²⁴¹ Buradan Nâsır Dede'nin Mevlevî adab ve erkânı ile ilgili ilk bilgileri amcasının oğlu Sahih Ahmed Dede'den aldığı söylenebilir.

Nâsır Dede'nin içinde yaşadığı ortam ve devirde Arapça ve Farsça bilmek bir kültür meselesi olarak algılanmaktaydı. Nâsır Dede'nin Ahmed Eflâki'nin Menâkıbü'l-Ârifin isimli Farsça eserini H.1209 (M.1793) tarihinde 30 yaşında Türkçe'ye tercüme etmeye başlamış olması²⁴² kültür seviyesini göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Ayrıca Tercüme-i Menâkıb'ın giriş kısmındaki, “Bi-kadri't-tâka fenn-i zebân-ı Fârisîsi âmuhte ve funûn-ı lîsân-ı Arabiyyede geveşt-nihâ olup sâ'im miktarınca tahsil esnâsında...”²⁴³ ifadelerinden Farsça öğrenimini tamamlayıp tercümeyle başladığı sırada Arapça öğrenimine de devam ettiği anlaşılmaktadır. Fatin Tezkiresinden öğrendiğimize göre Nâsır Dede'nin Arapça hocası Milâs müftüsünün oğlu Halil Efendi'dir.²⁴⁴

Nâsır Dede'nin musikiyi, Tedkîk u Tahkîk eserindeki ifadesinden önce Mevlevîhanedeki ayinlerden icra yoluyla öğrendiğini; işin nazariyesini ise sonradan okuduğu kitaplardan öğrendiğini anlıyoruz.²⁴⁵ Esrâr Dede'nin tezkiresini yazdığı sırada dergâhta neyzenbaşı olmasından²⁴⁶ üstat bir musikişinas olduğu anlaşılıyor. Nitekim Rauf Yektâ, Nâsır Dede'nin musikimizin önemli isimlerinden Hammâmîzâde İsmâil Dede'ye bir süre ney meşk ettiğini yazıyor.²⁴⁷

²⁴⁰ Genç, **a.g.e.**, s.503.

²⁴¹ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.158.

²⁴² Genç, **a.g.e.**, s.504.

²⁴³ Fatma Âdile Başer, **Türk Musikisinde Abdülbâkî Nâsır Dede**, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniv., 1996, s.8.

²⁴⁴ Başer, **a.g.t.**, s.8.

²⁴⁵ **a.g.t.**, s.8.

²⁴⁶ Genç, **a.g.e.**, s.504.

²⁴⁷ Başer, **a.g.t.**, s.9.

Abdübâkî Nâsır Dede'yi, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin H.1219 (M.1804) senesinde vefat etmesinden sonra Yenikapı Dergâhı'nın 14. şeyhi olarak görüyoruz.²⁴⁸ Şeyh oluş tarihini Defter-i Dervîşân'a şöyle kaydetmiştir: "El-fakîr el hakîr Şeyh Seyyid Abdübâkî Şeyh-i Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd hâlen 1219 Cemâziü'l-evvel 16"

Şeyhliğe geçişinden on sene sonra H.1229 (M.1814) senesinde Kazasker Mekkevîzâde Asım Efendi tarafından dergâhın vakıf işlerinin sorumluluğu da kendisine verildi.²⁴⁹ Yenikapı Mevlevîhânesi Nâsır Dede zamanında en önemli tamirlerinden birini geçirdi. Hüseyin Ayvansarâyî'nin Hadîkatü'l-Cevâmi de anlattığına göre, dergâh II. Mahmud'un himmetiyle bütünüyle yenilenerek, H.1232 senesi Cümâde'l-Evvelisinin 9. günü okunan mevlid ile açılmıştır. Zamanın bütün şeyhlerinin davetli olduğu bu mevlide padişah da tebdil-i kıyafetle katılmıştır.²⁵⁰

Nâsır Dede padişahın dergâhın tamirindeki ihsanı karşısında şu kasideyi yazmıştır:

“Bi-hamdillâh bu devrâna zehî ihsân-ı sübhânî
Zehî ihsân-ı âlî âleme bu lutf-ı rahmânî

Ki mazhar eylemiş Bârî Teâlâ lutfuna daim
Cihân-ı mekremet Sultân-ı Mahmûd-i cihân bânı

Zehî râna makâm-ı dilguşâ-yı uşşak şevk ile
Hey'et-i pençgâh-ı evvelşâhın olsun duâ-hânı

Cemî'-i âşıkân şevk ile meydan sema'ında
Kılursa vecd ü hâlât içre hem yâ çerh-i gerdânı

Gerek evsâf-ı şahâne gerekse vâsf-ı hayrâtı
Kemâl-i icmâldir mümkün mü yâ tafsîlin imkânı

²⁴⁸ Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.306.

²⁴⁹ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.162.

²⁵⁰ Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.306.

Duâ-yı devletinde Nâsır âciz eyle güftâra
Duâdır maksad ancak yoksa vasfın var mı pââyânı

Hemîşe Hakk-ı Te‘âlâ kılsın ömr ü devletiñ efvân
Mükerrerrem eylesüñ zâtıyla dâim iyş-i devrânı

Felek devr eyledi kim dâim olsun sahn-ı ‘âlemde
O sultân-ı cihânın nev-be-nev hayrât ve ihsânı”²⁵¹

Nâsır Dede, teşekkür mahiyetinde yazdığı bu kasidenin başına “Padişaha verilmeğen”²⁵² şeklinde bir ifade yazmıştır. Bu not Nâsır Dede’nin nezâketinin yanında vakârını da göstermektedir.

Ayvansarâyî, Nâsır Dede’nin şeyh olduktan sonra kendisinin ve de özellikle ağabeyi Ali Nutkî Dede’nin yetişmesinde büyük emeği geçen amcazadeleri Sahih Ahmed Dede’yi tekkeden uzaklaştırdığını yazıyor. “...birâderleri Abdalbâkî Efendi yerine şeyh oldukda, akrabâsından Aşçıbaşı Ahmed Dede’yi tekyeden tard edüp...”²⁵³

Nâsır Dede ise Ahmed Dede’nin vefatı üzerine Defter-i Dervîşân’a şöyle not düşmüştür:

“Vefât-ı emmizâdemiz Seyyid Ahmed Dede el-Mevlevî 1228 fi safer yevmi’s-sebt. Merhum Ahmed emmimiz, merhum Ömer Dede’nin oğludur ki, Ömer Dede, merhum pederimizin ortanca kardeşi idi. Ve merhum Ahmed Dede dergâhda türbedâr ve meydancı ve kandilci idi...ve fakîrin vaktimde dahî iki buçuk sene, bir müddet meydancılıktan mâdâ, mezkûr hizmetlerde mevsuüm olup, iki buçuk sene sonra mâbeynimizde zuhûr eylemiş olan küdürât sebebiyle dergâhdan hâric olup ve hâric-i Bâb-ı Cedîd’de Mümhâne sokağında vâki hânesinde bir iki şehir ikâmemetden sonra...”²⁵⁴

Nâsır Dede, “mâbeynimizde zuhûr eylemiş olan küdürât sebebiyle” şeklindeki ifadesiyle aralarında bir anlaşmazlık zuhur ettiğini bunun neticesinde Ahmed Dede’nin kendi isteğiyle dergâhı terk ettiğini dile getirmiştir. Bize göre Ahmed Dede’nin elinde

²⁵¹ Fatma Âdile Aksu, **Abdalbâkî Nâsır Dede ve Tedkîk u Tahkîk**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Ün, 1988, s.25.

²⁵² a.g.t, s.26.

²⁵³ Ayvansarâyî, **Hadikatü’l-Cevâmi**, s.306.

²⁵⁴ Abdalbâkî Nâsır Dede, a.g.e., yk.43.

büyüyen bir şeyhin bazı emirlerini uygulamakta sıkıntı yaşamış olması muhtemeldir. Bu da aralarındaki anlaşmazlıkların çıkış noktasını teşkil etmiş olabilir.

Abdülbâkî Nâsır Dede, H.1236 (M.1820/21) senesinde vefat etmiştir.²⁵⁵ Oğlu Hüseyin Recep Dede, Defter-i Dervîşân'a babasının vefatını şöyle kaydetmiştir:

“Vefât-ı pederim velinimetim Seyyid Şeyh Abdülbâkî Dede Efendi. Nevverallâhü hakkın merkadehu amin 20 Cemâziü'l-evvel 1236 Yevmi'l-Cuma-Şubat Cuma gecesi saat 5'te intikâl-i dar-ı bekâ buyurmuşlardır. Hak Te'âlâ hazretleri ruhâniyet-i 'alîyyelerini sâiebân eyleye. Amin.”²⁵⁶

Kabri ağabeyi Ali Nutki Dede'nin yanındadır. Mezar kitabesinde şu mısra: “‘Âlem-i lâhûte can atdı bu dem Bâkî Dede” yer almaktadır.²⁵⁷ Abdülbâkî Nâsır Dede'nin ölümüne düşürülen bazı tarihler şunlardır;

Safâi'nin tarihi:

“Seyyid Abdülbâkî merdân-ı Hüdâ'nın aslhi
Per açup gülzâr-ı kudsî rûhu kıldı âşiyân

Heft deh sâl şeyh olup bu hangâh içre bu zât
Şeyh ibni'ş-şeyh Ebûbekir idi meşhûr-ı cihân

Dediler târihiñ söyle Safâi Nâsır'ın
Fevtini etsün edâ cevherle yek mısra' hemân

Sâlike terk-i fenâ etmekliği ta'lim için
Şeyh Abdülbâkî ukbâ râhına oldu revân”²⁵⁸

Keçecizâde İzzet Molla'nın tarihi:

“On sekiz yıl şeh olup Bâkî Dede azm eyledi
Vâlidî Ebûbekir Efendi'den yana Allâh deyüp

²⁵⁵ Ayvansarâyî, **Hadikatü'l-Cevâmi**, s.306.

²⁵⁶ Abdülbâkî Nâsır Dede, **a.g.e.**, yk.66-a.

²⁵⁷ Aksu, **a.g.t.**, s.29.

²⁵⁸ **a.g.t.**, ss.29- 30.

Etdi İzzet dâne-i sübhâyla târîhiñ hisâb
Şeyh Bâkî buldu fâniden rehâ Allâh deyüp”²⁵⁹

Esrâr Dede, Nâsır’ın edebiyatçılığı ile ilgili olarak şiire hevesli olduğunu, “Kadr-i müşterek-i ihvân eş‘âr-ı âbdârları ve pesendîde-i yârân güftâr-ı dürer-bârları olup” ifadesinden nükteli, zarif şiirlerinin olduğu, bu inci tanesi gibi kıymetli sözlerinin dostların dillerinde olduğunu söylüyor.²⁶⁰ Cevher güzelliğinde eser veren kaleminden şu üç gazeli veriyor:

“ ‘Uşşaka yanma dil-bere resm-i vefâ gerek
Gûyâyâ nâle gönçeye reng-i bahâ gerek

Cânâna mâ-cerâ-yı gam-ı hecri añma göl
Ey dil disende dir ki ne bundan baña gerek

‘Âşık arar mı dağdağa-yı kıl ü kâli lîk
Dil-ber hemîşe ‘âşika şefkat-nümâ gerek

Añlar mı hâl-i ‘aşkı kelâm ile bir kişi
Bir pâre derd-i ‘aşka hele âşinâ gerek

Nâsır humâr-ı ‘aşka şarabın bir nef‘i var
Mümkünse gâhi bûs-ı leb-i dil-rübâ gerek

Velehû

Gitmez hayâli dîdeden ol serv-i kâmetüñ
Nakş oldu dilde sûreti şûr-ı kıyâmetüñ

Evvel bakışda yaktı karârum bırakmadı
Âyâ nigâhı âteş-i dil mi o âfetüñ

²⁵⁹ Aksu, a.g.t, s.30.

²⁶⁰ Genç, a.g.e., s.504.

Gül göncedür mecâz ile teşbîh olinsa ger
Ruhsârıdur hakîkati reng-i târevetüñ

Ruyında hatmi belki görünmiş nigâhdan
Âzürdelik nişânı o cism-i letâfetüñ

Nâsır eger tasavvur olinsa bi-‘aynihi
Ol şuhdur mücessemi resm-i zerâfetüñ

Velehû:

Kelâm-ı fakr fahrı ile ‘âmil Mevlevîlerdür
Tevekkül-pîşe dervîşân-ı kâmil Mevlevîlerdür

Cenâb-ı feyz-ı Monlâ ile hergiz bahs-i ‘aşk itse
Hezerân nükteye bir nutkı şâmil Mevlevîlerdür

N’ola meclislerinde kalsa şâhân bir meges-âsâ
Edeb ta‘vizini her bâr-hâmil Mevlevîlerdür

Hümâ-meşreb hemîşe pâdişâh-ı mülk-i istigna
Kanâ‘at kûşesinde merd-i hâmil Mevlevîlerdür

Sipihre Nâsırânâz eyleyüp minnet-keşi olmaz
Tevekkül-pîşe dervîşân-ı kâmil Mevlevîlerdür²⁶¹

1.2.23. Nutkî

XVIII. yüzyıl kaynaklarından Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevlevî ve Hadîkatü'l Cevâmî’de adı geçen Seyyid Ali Nutkî Dede’dir. Yenikapı Mevlevîhanesisi Şeyhi Seyyid Ebubekir Dede’nin en büyük oğludur.²⁶² Abdülbâkî Nâsır Dede ve Abdurrahim Kühî Dede’nin ağabeyidir. H.1176 (M.1762) senesi Muharrem ayının beşinci günü,

²⁶¹ Genç, a.g.e., ss.503-504.

²⁶² Genç, a.g.e., s.502

Yenikapı Mevlevîhanesi bitişiğindeki evde doğmuştur.²⁶³ Babası Seyyid Ebubekir Dede Yenikapı Mevlevîhanesinin 12. şeyhidir.²⁶⁴

Seyyid Ebubekir Dede Kütahya’da Halvetî şeyhlerinden Ahmed Efendi isimli bir zatın oğlu olarak H.1117 (M.1705) senesinde doğmuştur. Mevlevî büyüklerinden Mustafa Sâkîb Dede’nin müridi olarak 30 yaşına kadar onda tahsil ettikten sonra Konya Çelebisi Ebubekir bin Ârif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh tayin edilmiştir.²⁶⁵ Ebubekir Dede, Nâyi Osman Dede’nin oğlu Galata Mevlevhanesi şeyhi Sırrî, Abdalbâkî Dede’nin kızı Sa’îde Hanımla evlenerek Galata ve Yenikapı hanedanlarını birleştirmiştir.²⁶⁶ Şeyh Seyyid Ebubekir Dede ve Sa’îde Hanım’ın bu evlilikten üç oğlu dünyaya gelmiştir; bunlar sırasıyla Ali Nutkî Dede, Abdalbâkî Nâsır Dede ve Abdurrahim Künhî Dede’dir.²⁶⁷ Sa’îde Hanım vefatı üzerine, oğlu Abdalbâkî Dede Defter-i Dervîşân’a not düşmüştür:

“Vefât-ı vâlidem Şerîfe Sa’îde Hanım 1227 Yevmi’l-ahad merhûme vAlidem Şerîfe Sa’îde Hanım bir sene mikdârı inhirâf-ı mîzâc olup, sonra bir sancı ile bir mikdâr ishâl zuhûr idip, bir buçuk gün hasta yatup vefât eyledi. Dergâh-ı şerifde, Türbe-i Şerifede abâğir ucunda defn olunmuşdur ve pazargünü öğle vakti vefât idüp, pazartesi günü defn olunmuşdur. (Rahmetuhâ)”²⁶⁸

Ebubekir Dede ve oğulları “seyyid” lakabını kullanmışlardır. Bu durum onların Hz. Hüseyin yoluyla Hz. Peygamber’in soyundan geldiklerini düşündürüyor. Fakat Hüseyin Ayvansarâyî’nin Hadîkatü’l Cevâmi eserinde Ebubekir Dede için “şürefâdandır”²⁶⁹ ifadesi dışında bu konu ile ilgili hiçbir kayda rastlanmamaktadır.

Yenikapı dergâhına şeyh olarak otuz sene hizmet ettikten sonra Ebubekir Dede, 1189 senesinde vefat etmiştir.²⁷⁰ Yerine, Yenikapı dergâhına 13. şeyh olarak büyük oğlu Seyyid Ali Nutkî Dede geçmiştir.²⁷¹ Nitekim Ali Nutkî Dede, daha doğumunda beşiğine konulmadan, babası tarafından kendisine “halife” ilan edilmiştir. Ebubekir Dede, Nutkî’nin tahsil ve terbiyesini kardeşi Ömer Efendi’nin oğlu, aynı zamanda manevi

²⁶³ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.158.

²⁶⁴ Ayvansarâyî, **Hadîkatü’l-Cevâmi**, s.306.

²⁶⁵ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.156.

²⁶⁶ Genç, **a.g.e.**, s.499.

²⁶⁷ Aksu, **a.g.t.**, s.8.

²⁶⁸ Abdalbâkî Nâsır Dede, **a.g.e.**, yk.43.

²⁶⁹ Ayvansarâyî, **Hadîkatü’l-Cevâmi**, s.306.

²⁷⁰ Genç **a.g.e.**, s.502.

²⁷¹ Ayvansarâyî, **Hadîkatü’l-Cevâmi**, s.306.

evladı Sahih Ahmed Dede'ye emanet etmiştir. Babasının ölümü üzerine Ebubekir bin Ârif Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh tayin edildiğinde henüz 14 yaşındadır. Bu durumda Sahih Ahmed Dede bir taraftan dergâhın idaresi, diğer taraftan kendisine emanet edilen genç şeyhin talim ve terbiyesiyle uğraşmak zorunda kalmıştır.²⁷² Ali Nutkî Dede reşit çağa erişip şeyhliğini hakkıyla eda etmeye başladığında edepli, faziletli, hassas ve sanatkâr mizacıyla tanınır olmuştur. Etrafında pek çok seçkin şahsiyet toplanmaya başlamıştır. Mevlevî büyüklerinden Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine kadar yükselecek olan şair Galib Dede, Nutkî Dede'nin müntesipleri arasındadır.²⁷³

Şeyh Galib, Ali Nutkî Dede için Cezîre-i Mesnevî Şerhi adlı eserinin mukaddimesinde şunları yazmıştır:

“Hulâsatü'l-evliyâi'l-Mevleviyye ve nekâvetü'l-asfiyâi'l-evleviyye şeyhim, azîzim, mürşîdim eş-Şeyh Ali Dede Efendi”²⁷⁴

Şeyh Gâlib'in dîvânında de şu beyitlere rastlıyoruz:

“Dedem kim Hazret-i Seyyid Ali'dir
Kerâmet vech-i pâkine celîdir
Odur seccâde-i ma' nada el'an
Sezâdır rütbe-i irşâda el'an”²⁷⁵

Galib Dede, şeyhi Ali Nutkî Dede'nin sakal bırakması üzerine de şöyle bir tarih düşmüştür:

“Sâkin-i Hânkâh-ı Bâb-ı Cedîd
Mevlevî Şeyh Ali-yi dil-âgâh
Ya' ni Bû Bekr Efendi'nin veledi
Vâris-i sırrı âna peyrev-i râh

²⁷² Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.158.

²⁷³ **a.g.e.**, s.159.

²⁷⁴ Aksu, **a.g.t.**, s.10.

²⁷⁵ Ergun, **a.g.e.**, s.414.

Etti isbât hatt ile nesebin
 Şecere oldu hatt-ı siyâh
 Nevcivân merd-i pîr-meşrebirdir
 Pîrdendir ana bu lutf-ı nigâh

Çıktı târih deyu nezr ettim
 Geldi bu iki mısra' işte güvâh
 Safha-i rûy-i âl-i Bekre
 Nûr-ı sebz-i Ali veliyullah"²⁷⁶

Ali Nutkî Dede aynı zamanda devrinin önemli musiki üstatlarından birisi idi. Rauf Yektâ, musiki üstatlarını tanıttığı Esâtîz-i Elhân eserinin Dede Efendi başlıklı üçüncü cüzünde Nutkî'yi Dede Efendi'nin hem mürşîdi, hem de musîkide üstadı olduğunu ve Nutkî'nin ölümünden az önce meşhur Şevk u Tarab ayinini besteleyip ayini talebesi Dervîş İsmail'e ithaf ettiğini anlatıyor.

“Dede'nin hem mürşîdi hem de fenn-i mûsikîde üstadı olan Şeyh Ali Nutkî Dede merhum vefâtından pek az mukaddem Şenk u Tarab makâmında bir âyîn-i şerif bestelemiş ve bu şâheser-i san'at ilk defâ olarak 19 Rebûlâhir 1219 tarihinde Yenikapı dergâhında esnâ-i mukâbele de okunmuş idi. Maahâza Nutkî Dede âyini şâkird-i güzînin ithâf atmış olduğundan âyinin dergâh mecmuasındaki kaydının üzerine Dervîş İsmail nâmını yazmış idi...”²⁷⁷

Mehmed Ziya, şiirle de meşgul olan Ali Nutkî Dede'ye babası tarafından “Memîş” mahlâsının verildiğini kendi el yazısı bir yazmada gördüğünü yazmış. Aynı mecmuada ve Esrâr Dede'nin Ali Nutkî Dede'yi anlattığı bölümün dipnotunda, Nutkî'nin “Memîş” ismiyle şu gazelinin bulunduğunu haber veriyor:

“Her kime derdim desem, derler tabibe söyle sen
 Korkarım andan dahi eyler nice azarlar

Ey acep bu çeşm-i dil bir gün görür mü vuslatı
 Yare hâlim söyleyip nice bin zârlar

²⁷⁶ Aksu, a.g.t, s.11.

²⁷⁷ a.g.t, s.12.

Ger disem yârim senin derdinle mecnûndur
 Memiş yaksam aşkınla bu sahrâ-yı dilde nârlar²⁷⁸

Fakat şiirlerinde esas olarak “Nutkî” mahlasını kullanmıştır. Esrâr Dede’de tezkiresini hazırladığı sırada hayatta olan Nutkî Dede’nin şu gazelini vermiştir:

“Âh eyle gönül âteş-i ‘aşkıyla zamândur
 Her dem işimüz fûrkat-i yâr ile figândur

Bilmem ne zamân ola vasluñla müşerref
 Zîrâ ki firâkuñla derûnum yanagandır

Elden koma sabrı ki cihânda neler olmaz
 Elbette niyâz ehline çok nâz olagandır

‘Ayb eylemeñüz subha degin nâle vü zârüm
 Yalvarmak için yâre o bir başka zamândur

Nutkî görebilseñ ne virürsin baña yârı
 Zîrâ görünürse baña yâr saña nihândur²⁷⁹

Ali Nutkî Dede, musikişinas ve şair olduğu kadar aynı zamanda iyi bir hattat idi. H.1203 (M.1788) senesinde talik yazı ile istinsah ettiği Neşâtî Dîvânı, Süleymâniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 942 numaradadır. Eserin girişinde Nutkî şunları yazmıştır:

“Bu kitâb-ı belâgat-ı ünvân Yenikapı Mevlevîhânesinde sâkin olan ihvân-ı asfâya vakf ve şart eyledim ki, mezkûr kitabı okuyup, yâhud nazâr olundukca bu fakir u pür-taksîri duâ-yı hayrla yâd etmekden hâli olmayalar. Ve ene’l-fakir Seyyid Ali el-Mevlevî Şeyh-i Mevlevîhâne-i bâb-ı Cedîd hâlen²⁸⁰

Mehmed Ziya, Ali Nutkî Dede’nin kendisinin talim ve terbiyesine terk edilen Sahih Ahmed Dede’yi dergâhtan uzaklaştırdığını, bunun kadirşinaslık ve incelikle bağdaşmayan bir davranış olduğunu yazıyor.²⁸¹ Ne var ki burada bir bilgi yanlışlığı vardır. Nutkî Dede’nin kardeşi Abdalbâkî Nâsır Dede, bizzat kendisi Defter-i Dervîşân

²⁷⁸ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.160-161.

²⁷⁹ Genç, **a.g.e.**, ss.502-503.

²⁸⁰ Aksu, **a.g.t.**, s.25.

²⁸¹ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.159.

isimli eserde tuttuğu notta, artık iyice yaşlanan Sahih Ahmed Dede'nin emirlerini dinlemediğini ve başına buyruk hareket ettiğini aralarındaki anlaşmazlıklar neticesinde dergâhı terk ettiğini yazıyor.²⁸² Hüseyin Ayvansarâyî de aynı bilgiyi doğruluyor.²⁸³

Abdülbâkî Nâsır Dede, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin vefatını Defter-i Dervişân'da şöyle haber veriyor.

“...Birâderim eş-Şeyh Ali Efendi'nin vefâtı 1219 şeb-i Perşembe râbi mâh-ı cemâziül-evvel Temmuzun yirmisekizinci gecesi saat üçü geçerek vefât eyledi. Merhum bir hafta mikdârı hasta olup, hastalığında hânesinden dergâha gelüp, iki gün dergâhta oturup, dergâhda hücrelerinde vefât eylemiştir ve marazı ishâl idi ki, ishalden üç gün sonra munkatı olmuş idi. dergâh-ı şerîfde türbe-i şerîfin Çelebi Ebubekir hazretlerinin ve pederimiz Ebubekir Dede Efendi hazretlerinin ayakları ucunda defn olunmuştur. Müddet-i meşihati otuz iki sene içindedir.”²⁸⁴

Nâsır Dede'nin haber verdiği gibi Ali Nutkî Dede, H.1219 (M.1804) senesinde vefat edip, dergâhta babası Seyyid Ebubekir Dede'nin yanına defn edilmiştir. Ali Nutkî Dede'nin vefatına düşürülen tarihlerin bazıları şöyledir:

Sürûrî Efendi:

“Devrin tamâm kıldı mecded şeyh-i hânkâh
Kim Mevlevîlerin bu idi ekmeli Dede
Târîh-i fevtini diye Rıdvân duam odur
Kevser sfâsı eyledi Seyyid Ali Dede”²⁸⁵

Veledî:

“Dönüp Yenikapı'da Şeyh-i Mevlevîhâne
Teveccüh etdi der-i cennete bu meskenden
Olunca karîb Hüdâ'ya devrân dedim târîh
Dedi Ali Dede Hû, çıkdı tekke-i tenden”²⁸⁶

Şeyh Galib:

“Hüsn ile Es'ad dedim târîhini
Hû deyüp Mevlâya döndü Şeyh Ali”²⁸⁷

²⁸² Abdülbâkî Nâsır Dede, **Defter-i Dervişân**, yk.43.

²⁸³ Ayvansarâyî, **Hadikatü'l-Cevâmi**, s.306.

²⁸⁴ Abdülbâkî Nâsır Dede, **Defter-i Dervişân**, yk.28.

²⁸⁵ **a.g.e.**, yk.46.

²⁸⁶ Abdülbâkî Nâsır Dede, **Defter-i Dervişân**, yk.46.

Nutkî'nin edebiyatçılığı üzerine kaynaklardan net değerlendirmeler alamamaktayız. Esrâr Dede'nin tezkiresini yazdığı hazırladığı sırada hayatta olduğu anlaşılan Nutkî Dede hakkında yüksek vasıfları bütün dost ve kardeşlerce bilinmektedir, ibaresi yer almaktadır. Bununla birlikte güzel yaratılışının numunesi olarak nitelendirdiği şu gazeli eserine kaydetmiştir:

“Âh eyle gönül âteş-i ‘aşkıyla zamândur
Her dem işimiz fûrkat-i yâr ile figândur

Bilmeme ne zamân dil ola vasluñla müşerref
Zîrâ ki firâkuñla derûnum yanağandır

Elden koma sabrı ki cihânda neler olmaz
Elbetteniyâzehline çok nâz olağandır

‘Ayb eylemeñüz subha degin nâle vü zârüm
Yalvarmak için yâre o bir başka zamândur

Nutkî görebilsen ne virürsin baña yârı
Zîrâ görünürse baña yâr saña nihândur”²⁸⁸

1.2.24. Sâkıb Dede

Mevlevî tarikatının en önemli isimlerinden olup, asıl ismi Mustafa'dır. Mevlevîlik içerisinde hanedanlık kuran Sâkıb Dede, kaynaklarda genişçe yer almakla beraber kendisiyle ilgili bilgilerin esas kaynağı, ölümünden sonra oğlu Halis Ahmed Dede tarafından yazılan ve Sâkıb Dede'nin biyografisi olan Tufeyl-i Menâkıbe'l-Kibârı Mevlevî fi Menâkıbet-i Hazret-i Şeyh Sâkıbe'l Ma'nevî isimli eserdir. Bunun dışında XVII.-XVIII. yüzyıl kaynaklarından Sâlim, Esrâr Dede, Belîğ, Safvet, Safâyî ve Râmiz, Sâkıb Dede hakkında bilgi vermektedir.

²⁸⁷ a.g.e., yk.46

²⁸⁸ Genç, a.g.e., ss.502-503.

Yukarıda saydığımız kaynakların hepsi Sâkıb Dede'nin İzmirli olduğunda birleşmektedirler. Fakat şairimizin ailesi hakkındaki bilgileri Tufeyl'de Hâlis Ahmed Dede'den öğreniyoruz. Sâkıb Dede'nin 1492'deki Haçlı istilasından önce Endülüs'ten İzmir'e göç eden Muhyiddîn-i Arabî'nin müridlerinden bir şeyhin soyundan geldiğini şöyle bildiriyor:

“Cedd-i ebcedleri bir şeyh-i sahib-rütbe imiş. Tasavvufda yegâne-i zamân ve pesendide-i devrân olup diyâr-ı Endülüse tâ'ife-i Efrenc istilâsından makdem taraf-ı Hazret-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i 'Arabî cenâbınıñ rûhâniyyetinden müşâd olup İzmir'e nakl ile mevtın-ı asflilerin terk...”²⁸⁹

Halis Ahmed Dede, Mevlâna'nın bir beyitine istinaden bu şeyhin Muhyiddîn-i Arabî'nin çocuklarından biri olma ihtimaline de yer verir:

“...ve şeyh hazretlerinüñ işârât-ı 'aliyyelerinden münfehîm olan budur ki evlâd-ı kirâmından olmak aaleb-i ihtimâldür. Hazret-i Pir Kuddise sırruhü'l-Münîr Mesnevî-i Ma'nevîde bir beyt-i şerif ile bu kelâmı mü'eyyed buyururlar.”²⁹⁰

Tufeyl, Sâkıb Dede'nin babasını El-Hâc İsmail Efendi, annesini Halime olarak tanıtmakta ve babasının tüccar olduğunu haber vermektedir.²⁹¹ Doğum tarihiyle ilgili ne Tufeyl'de ne de diğer kaynaklarda bir kayıt bulunmaktadır. Ancak Tufeyl'de Sâkıb Dede'nin Fâzıl Mustafa Paşa'ya intisap ettiğinde 15–16 yaşlarında olduğu ve çocuğu olmayan paşanın Sâkıb Dede'nin gelişinden birkaç yıl sonra çocuk sahibi olduğu anlatılır.²⁹² Paşa'nın büyük oğlu Numan Paşa'nın M.1670 yılında doğduğu bildirildiğine göre.²⁹³ Sâkıb Dede'nin XVII. yüzyılın ikinci yarısının hemen başlarında doğmuş olması gerekir.

Esrâr Dede'nin bildirdiğine göre ilk tahsilini İzmir'de babasının yanında o çevrenin âlimlerinden almıştır.²⁹⁴ Buradaki hocalarını yeterli görmeyerek İstanbul'a gelmiş, sarf ü Nahiv, Mantık ve Me'anî derslerini okumak üzere Fatih Medresesine girmiştir.²⁹⁵ Bu sırada Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın himayesine girdiğini Sâlim, Esrâr Dede, Belîğ, Ahmed Dede, Safâyî ve Râmiz ittifakla bildiriyorlar.

²⁸⁹ Halis Ahmed Dede, **a.g.e.**, yk.3a.

²⁹⁰ **a.g.e.**, yk.3b.

²⁹¹ **a.g.e.**, yk.4a.

²⁹² **a.g.e.**, yk.8-b,9-a.

²⁹³ Mehmed Süreyya, **Sicilli Osmani**, İstanbul, Sebil Yay., 1998, C.IV.,s:1265

²⁹⁴ Genç, **a.g.e.**, s.80.

²⁹⁵ Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, yk.3a.

Fâzıl Paşa'nın yanında çok iyi bir tahsil gören Sâkıb Dede parmakla gösterilir hale gelmiştir. Bu durumu Esrâr Dede şöyle ifade ediyor:

“gerek bi'n nefis Fâzıl-ı Meş'ârün-ileyh'den ve gerek intihâ dâ'iresiyle müste'id olan nahârîr-i fuzâlâdan telemmüz-i mâ-lâ-keîâm ve 'ulûm-i nakliyye vü 'akliyye ve funûn-ı 'rabîyye vü edebîyyede tahsîl-i kadh ve mu'alla-yı sihâm idüp Elsine-i Selâse'de karz-ı şî'r ve inşâ-i nesre kâdir bir fâzıl-ı zevi'l-mefâhir olup...”²⁹⁶

Fâzıl Paşa'nın yanında Çehrin seferine katılmış, bu seferde Dervîş Hâc Muhammed Mevlevî adlı bir şahsın etkisiyle o zamana kadar hiç bilgisinin olmadığı Mevlevîliğe ilgi duymaya başlar.²⁹⁷ Öncelikle Acem Ahmed Efendi'den Farsça öğrenir.²⁹⁸ Daha sonra Konya'ya giderek Köşeç Ahmed Dede'den Füsûs okumuştur.²⁹⁹

Tarikat seçiminde oldukça temkinli davrandığı görülen Sâkıb Dede İstanbul'a dönüşünden bir miktar zaman sonra Edirne'ye giderek Neşâtî Dede'nin yetiştirmesi Seyyid Muhammed Dede'nin terbiyesine girmiştir.³⁰⁰ Tufeyl'de burada çile çıkartıp “Dede” vasfını aldığı bildiriliyor.³⁰¹

Seyyid Muhammed Dede'nin vefatından sonra Nesîb Dede, Hasîb Dede, Lebîb Dede, Vehbî Dede, Münecim Ahmed Dede ve Handî Dede ile Mısır'a gidip Siyahî Dede'nin hizmetlerinde bulunmuşlardır.³⁰² Tekrar İstanbul'a dönen Sâkıb Dede, Galata Mevlevîhâne'si şeyhi Gavsî Dede'ye intisap etmiş, Fâsîh Dede, Nâyî Osmân Dede ve Bâzârbaşı Nazîm Çelebî gibi devrin tanınmış edipleriyle burada arkadaşlıklar kurmuştur.³⁰³ Halis Ahmed Dede'nin Tufeyl'de belirttiğine göre bu dönemde hayatında önemli bir durum söz konusu olmuştur. Beşiktaş Mevlevîhâne'sinde mukabelelerde bulunan Sâkıb Dede, zaman zaman bu mukabelelere katılan ve Gavsî Dede'ye büyük muhabbeti olan dönemin padişahı Sultan IV Mehmed ile sohbetlerde bulunmuştur.³⁰⁴ İşte bu sebepten dolayı Münecim Ahmed Dede'nin kıskançlığına uğramıştır. Çareyi

²⁹⁶ Genç, **a.g.e.**, s.80.

²⁹⁷ Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, yk.12-b.

²⁹⁸ **a.g.e.**, yk.14a.

²⁹⁹ **a.g.e.**, yk.16-b.

³⁰⁰ Genç, **a.g.e.**, s.82.

³⁰¹ Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, yk.20-a.

³⁰² Genç, **a.g.e.**, s.82.

³⁰³ **a.g.e.**, s.82.

³⁰⁴ Halis Ahmed Dede, **a.g.e.**, yk.24-b.

seyahate çıkmakta bulmuş ve bütün bir Rumeli'yi dolaşmış, en önemli eserlerinden Sefine-i Nefise-i Mevleviyye'yi bu sıralarda yazmaya başlamıştır.³⁰⁵

Bu seyahatin devamında Esrâr Dede'ye göre Sabûhî Dede ile Konya seyahatine çıkmış, bu esnada II. Bostan Çelebi tarafından Kütahya'daki Ergûniyye Dergâhı'na şeyh tayin edilmiştir.³⁰⁶ Halis Ahmed Dede ise Tufeyl'de beraber seyahate çıktığı kişinin Sucu Mehmed Dede olduğunu söylüyor. Sabûhî'nin H.1054 (M.1644) yılında öldüğü kabul edildiğine göre³⁰⁷ Sabûhî Dede'nin Sâkıb Dede'ye yol arkadaşlığı yapması mümkün değildir. Dolayısıyla burada Tufeyl'de verilen bilgi daha güvenilirdir.

Esrâr Dede'de, Sâkıb Dede'nin Şeyh oluşuna tarikat kardeşlerinden birinin söylediği tarih bulunmaktadır.³⁰⁸ Makta' beyiti şöyledir:

“Kâl idüp târîhin ihvânü's-safâ
Didiler ey şeyh-i sâhib-hâl-i mâ”³⁰⁹
(H.1102- M.1671)

Sâkıb Dede'nin Kütahya'ya şeyh tayin edilmesinde Mevlevi kadınlarının ileri gelenlerinden Küçük Ârif Çelebi ahfadından Kâmile Hanım'ın kızı Hâce Fatmâ Hânım - şair olması sebebiyle kedisine eserimizde yer verilmiştir- etkili olmuştur. Sâkıb Dede, Kütahya'da kendisini evlatlık da edinen Fatma Hanım'ın kardeşi Hüseyin Ağa'nın kızı Havvâ Hanım ile evlenmiştir.³¹⁰

Yirmi iki sene evli kaldığı Havvâ Hanım'dan sırasıyla Ayşe, Muhammed Muhlis, Halime, Ahmed Hâlis, Mahmud Hâmid, Ali Şâkir ve Fatma isimli çocukları dünyaya gelmiş, bunlardan sadece Ahmed Hâlis, Sâkıb Dede'den sonra vefat etmiştir.³¹¹

³⁰⁵ a.g.e., yk.26-a.

³⁰⁶ Genç, a.g.e., s.84.

³⁰⁷ Mehmed Sarı, **Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri, Edebi kişiliği, Dîvânının Tenkidli Metni**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniv., 1993, s.26.

³⁰⁸ Genç, a.g.e., ss.84-85.

³⁰⁹ a.g.e., s.85.

³¹⁰ Sâkıb Dede, a.g.e., s.261 ve Halis Ahmed Dede, a.g.e., yk..45-b.

³¹¹ Halis Ahmed Dede, a.g.e., yk.104-a.

Havvâ Hanım'ın vefatından sonra Nesîbe isimli bir hanımla evlenmiş on yedi yıl süren evliliğinden Hasan, Hüseyin, Abdurrahim ve Fatma isimli çocukları dünyaya gelmiş, Hasan'ın dışındakiler Sâkıb Dede'nin sağlığında vefat etmişlerdir. Son olarak Ümmühânî isimli dul bir hanımla evlenmiş, bu evliliğinden de Abdüsselâm, Rabia ve Selime isimli çocukları dünyaya gelmiş, Abdüsselâm daha bebekken diğerleri Sâkıb Dede'nin vefatından dört yıl sonra vefat etmişlerdir.³¹²

Esrâr Dede'nin “elli seneye karîb”, Hâlis Ahmed Dede'nin “kırk sekiz sene” dediği Ergûniyye'deki şeyhlik süresi ölüm tarihi göz önüne alındığında (1102–1148) kırk altı yıldır. Bu süre içerisinde üç-dört yıl kadar Afyon âsitânesine de vekâlet eden³¹³ Sâkıb Dede Mevlevîler içinde önemli bir yere sahiptir. Yenikapı Mevlevîhâne'si şeylerinden Seyyid Ebubekir Dede, Sâkıb Dede'nin yetiştirmesidir.

“...kendülerden müstahlef ve terbiyet-kerdeleri olup hâlen hısn-ı Dârül-hilâfeden Mevlevîhâneye mensub Yeñikapu hâricinde vâki' âsitânedede câ-nişîn-i makâm-ı meşihat Sıddık-nihâd-ı riyâzat-kede es-Seyyid Ebûbekir Dede Efebdiniûn edeb ve vakârından ma'lûmü'l-etvâr olur.”³¹⁴

Râmizden başka aynı konuyla ilgili Esrâr Dede de, Seyyid Ebubekir Dede'nin Sâkıb Dede'nin hizmetinde yetişmesinden hareketle “Hanedân-ı Sâkıb” tabirini kullanıyor:

“Şeyhüm reh-i Mevlevî'de Gâlib oldu
Feyz-i nefesi 'âleme vâhib oldu
Esrâr egerçi bî-nevâdur ammâ
Bir çâker-i hânedân-ı Sâkıb oldu”³¹⁵

Sâkıb Dede'nin vefatını Râmiz ve Esrâr Dede H.1148 (M.1735) senesi olarak göstermektedir. Yine Esrâr Dede'nin verdiği bilgiye göre Seyyid Ebubekir Dede'nin oğlu Nutkî Dede'nin yetiştirmesi Şeyh Gâlib'in Sâkıb Dede'nin vefatı üzerine yazdığı mersiyenin makta'ında şöyle tarih düşürülmüştür:

“Mâtemin gûş eyleyüp Galib gürûh-ı 'âşıkân
Didiler târîh-i fevtin hây hatm-i Mevlevî”³¹⁶

³¹² Hâlis Ahmed Dede, a.g.e., yk.104-b,105-a.

³¹³ a.g.e., yk.57-a.

³¹⁴ Sadık Erdem, **Ramiz ve Adab-ı Zürefası inceleme- tenkidli metin-indeks-sözlük**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 1994, s:56.

³¹⁵ Genç, a.g.e., s.86.

³¹⁶ a.g.e., s.91.

Sâkîb Dede'nin Mevlâna'dan itibaren Mevlevî şeyhlerinin biyografilerini verdiği mensur Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân isimli bir eseri ve Dîvân'ı vardır.³¹⁷ Sefîne üç ciltlik bir eserdir. Birinci ciltte Sâkîb Dede'nin kendi devrine kadar şeyh olan çelebilerin hayatından, ikinci ciltte çeşitli tekkelerde şeylik yapanların hayatlarından, üçüncü ciltte ise Mevlevîler arasında ün kazanmış dervişlerin hayatlarından bahsedilir. Sâkîb Dede eserini yazarken Mevlevîliğin yazılı kaynaklarından faydalandığı gibi sözlü kaynaklardan da faydalanmıştır. Bu durum eseri bir çeşit menâkıbnâme dönüştürmüştür. Bununla birlikte eser son derece ağır ve ağıdalı bir üslupla kaleme alınmıştır. Buna rağmen eser Mevlevîlik ve kültür tarihimiz açısından son derece önemli bir kaynak olarak görülmüştür.

Sâkîb Dede'nin şiirlerine baktığımızda da doğal olarak Mevlevîliğin etkisi görülmektedir. Bazı şiirlerinde ise özellikle Mevlevîliğin savunuculuğuna soyunmuş gibidir. Şiirlerinde Nâbî'nin Hîkemî tarzına uygun bir söyleyiş göze çarpar.

“Gelmez kişinüñ rütbesine şemme-i noksân
Mâlen bedenen itmeden ahbâbına hizmet”³¹⁸

Son derece müntesib bir hayat yaşamasına rağmen dîvânındaki pek çok şiirinde lirik, samimi bir hava yakalamayı da başarmıştır.

“Her geçene zülf-i müşkînin güzel silker döker
Nahl-i ‘ömrüm hâsılın yâd-ı ecel silker döker”³¹⁹

Sâkîb Dede'nin şiirleri ve dîvânı üzerine tezkirelerde önemli bir değerlendirmeye rastlayamamaktayız. Fakat tezkirelerde kendisine ait pek çok şiire yer verilmiştir. Tezkirelerde en çok yer alan gazelleri şunlardır:

Gazel

“Taht-ı cefâya kim o şeh-i bi-vefâ çıkar
Cânum dem-i nezâre için rû-nümâ çıkar

³¹⁷ Genç, a.g.e., s.87; Erdem, a.g.e., s.56.

³¹⁸ Ahmet Arı, **Sâkîb Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni**, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Ünv., 1995, s.17.

³¹⁹ a.g.t., s.17

Giysûları o beyt-i mu'ammâdur olsa hall
Nâm-ı dil-fütâde-i dâm-ı belâ çıkar

Âguşa alsa cevher-i âyine-i 'aksini
Âh-ı füsûs her bûn-ı mûdan dü-tâ çıkar

İtsün şikest seng-i sitem kalbimiz dürüst
Hem-pâre çünkü kâbil-i feyz-i likâ çıkar

Kalmaz ayakda pâyına bir kerre yüz süren
Rihiyle çıkarsa başa hâk-i pâ çıkar

Âmâç tir-i gamze iken çeşm-i dil yerine
Her gördigine âyine-veş âşinâ çıkar

Dâmân-ı hürrem çıkmaz idi dest-i hûşdan
Lik ol peri çıkınca yüze huşrübâ çıkar

Gûyâ kemân-ebrû-yı dilkeş kemindür
Andan hemişe 'asker-i tir-i kazâ çıkar

Ruhsat bulursa merdüm-i dide açılmaya
Mabeynimüzde yâr ile çok macera çıkar

Âyine itdi â-yı safâ itmesün tehi
Zirâ görünce nakşını bir müdde'â çıkar

Te sir-i feyz-i sohbetimiz bundan it kıyâs
Kârun girerse halkamıza bi-nevâ çıkar

Divâr-ı şeş-cihât-ı ider reşk-i âyine
Ol mâh-pâre sipere ki burka'-küşâ çıkar

Ey dil görsen ol şehi tir ü kemân-bâz
Hâzır bulur ki şâyet elinden hatâ çıkar

Hem-kâre yok bahânemüz illâ ki hâmeler
Vaktinde ney-şekerler ney-i bûriyâ çıkar

Zir-i külehde nâ il olur devlete bu ser
Bir pûtedür gülle ki giren kimyâ çıkar

Sâkıb bilür ne çehdüğini kûy-ı yârda
Gûyâ garib hissesine hep cefâ çıkar³²⁰

Gazel:

“Sûziş-i nevâ-yı ateş dildür hevâ-yı ney
‘Uşşâk ‘aceb mi olsa esir nevâ-yı ney

Güm-kerde râh-ı tih-i muhabbet olanlara
Hakkâ ki Hızr-i zinde sadâdur verây-ı ney

Âyin-i nâz sırr-ı niyâzı beyân ider
Remz-i beyân neyzen-i müşgin-i revâ-yı ney

Gûyâ ki kumri-i dile sevr-i âşiyândur
Oldukça vecd ü hâl ile hû hû serây-ı ney

Bir demde sad-füsürde dili raksnâk ider
Sihri helâldür hele ey dil sedâ-yı ney

Tutdı sirişk-i dide-i hûnbârımız gibi
Bezm-i semâyı nağme-i pür-mâcerâ-yı ney

³²⁰ Aynagöz, a.g.t., s.403.; Kemiksizzade Mustafa Safvet, a.g.e., yk.20.

Sâkîb sedâ-yı şehper-i ruh emindür
Sığmaz halâsa perde-i fikre edâ-yı ney”³²¹

1.2.25. Senâyî

Tuhfe-i Hattâtîn, Vefeyât-ı Ayvansarâyî ile dönemin şu'arâ tezkirelerinden sadece Râmiz'de tesadüf ettiğimiz bir başka şairimiz de Senâyî'dir. Bizden önce Kütahya üzerine yapılan çalışmalarda bu şairimizin ismi geçmemektedir. İsmi saydığımız üç kaynakta da şairimizin adı Ahmed olarak verilmekte ve Kütahyalı olduğu bildirilmektedir.

Ayvansarâyî'nin “Kütâhya'dan gelüp tahsîl-i ‘ulûm ve ma‘ârif eyledükte³²²” ifadesinden Senâyî'nin eğitimi için İstanbul'a geldiği anlaşılıyor. Ayvansarâyî, ifadesinin devamında müderris olduğunu ve Kemah kadısı iken H.1145 (M.1733) senesinde vefat ettiğini bildiriyor.³²³ Kemah'ta kadılık görevinde bulunan Senâyî'nin nerede veya nerelerde müderrislik yaptığını bilemiyoruz.

Ayvansarâyî, eserinde Senâyî'nin na'atından şu iki beyiti naklediyor:

“Sen olduñ hazret-i hatem-i risâlet yâ Rasûlallah
Hem olduñ mazhar-ı lutf u ‘inâyet yâ Rasûlallah

Senâyî bendene eyle kerem ey hâdî-yi ümmet
Saña kaldı hemân ancak mürüvvet yâ Rasûlallah”³²⁴

Râmiz övgüye değer bir şair ve hattat olduğunu söyler. Bunun yanında inşasından da beğeniyle bahsettiği Senâyî'nin Daltaban Paşa'ya damat olarak şöhret kazandığını haber veriyor. H.1145 (M.1733) senesinde Mekke'de vefat ettiğini bildiriyor.³²⁵ Bu bilgi görüldüğü gibi Ayvansarâyî'deki bilgi ile çelişmektedir. Ne var ki Tuhfe-i Hattâtîn'de de Senâyî'nin Mekke'de vefat ettiği yazmaktadır.³²⁶

³²¹ Sâlim Efendi, **a.g.e.**, s.446.; Erdem, **a.g.e.**, ss.56-57.

³²² Ayvansarâyî, **Vefeyat-ı Ayvansarâyî**, yk.137.

³²³ **a.g.e.**, yk.137.

³²⁴ **a.g.e.**, yk.137.

³²⁵ Erdem, **a.g.e.**, s.57.

³²⁶ Müstakimzade Süleyman, **Tuhfe-i Hattâtîn**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s.102.

Müstakimzâde Süleyman Saadeddin'in yazdığı Tuhfe-i Hattâtîn'de şairimizin Kütahya'dan İstanbul'a geldiğinde Hocazâde Mehmed Efendi'nin terbiyesine girdiğini kendisinden hat sanatını üzerine eğitim aldığını, daha sonra da Daltaban Mustafa Paşa'nın damadı olarak onun himayesinde Kudüs ve Mısır'da bulunduğunu öğreniyoruz. Ramiz'de olduğu gibi Senâyi'nin H.1145 (M.1733) senesinde Mekke'de vefat ettiği bildiriliyor. Tuhfe'de Seyyid Vehbî'nin Vekâletnâme'sinden alınan şu beyite yer verilmiştir:

“Senâ ister Senâ’î kimse şânına revâ görmez
Nice fağfûr kaderin bula Kütâhya fincânı”³²⁷

Tuhfe-i Hattâtîn'de Seyyid Vehbî'nin bu şiirle Senayî'ye latife yollu takılmasına rağmen Senâyi'nin eserlerinin takdire şayan olduğu vurgulanmıştır. Kaynakta son olarak Senâyi'nin babasının Ali isminde bir kimse olduğu bilgisi verilmektedir.³²⁸ Senâyi hakkında başkaca bir bilgi bulunamamıştır.

1.2.26. Sırrı

Kütahyalı halk şairlerinden adı en eskiye dayananı Âşık Sırrı'dır. On sekizinci yüzyılın ikinci yarısı ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen Sırrı'nın³²⁹ H.1259'da Hacı Şemseddinzâde Abdullah Lütfi Efendi'nin yazmış olduğu bir mecmuada Tavşanlı'nın Kayı köyünü metheden şiirinden Kütahyalı olduğu anlaşılmaktadır.³³⁰

H.1211 tarihli Güftâr-ı Sırrı başlıklı koşmasından anladığımıza göre köyünden ayrılmış ve gurbet elde sıla hasreti çekmektedir. Köyünden ayrılmasının sebebi Kilisli Muallim Rıfat'a göre Sipahi olmasıdır.³³¹

Güftâr-ı Sırrı

Gurbet ele döndürmüşüz yönümüz
Ayrılık ateşi yakdı canımız

³²⁷ Müstakimzade, **Tuhfe-i Hattâtîn**, s.102.

³²⁸ **a.g.e.**, s.102.

³²⁹ Fuad Köprülü, **Türk Saz Şairleri**, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, c. II, s.338.

³³⁰ Muallim Mustafa Hakkı, **Kütahya Halk Şairleri**, Kütahya, Kütahya Vilayet Mat.,1934, s.1.

³³¹ **a.g.e.**, s. 1.

Selam edin dosta ermez elimiz
Ah ederin kimse bikmez halimiz

Ben okumu gurbet ele atarın
Belki gurbet eli vatan tutarın
Selam sana döner dönmez bakarın
Kalıyor dostlarımız ehl ü ayalimiz

Gurbet kemendini taktı boynuma
Kısmet defterini koydum koynuma
Ayrılık hil'atin geydim eynime
Acep ne diyara kalır ölümüz

Firkat yaşı durmaz gözümde akar
Sılamın kokusu burnuma kokar
Gurbetin ateşi bağrımı yakar
Nasib olur uğrar m'ola yolumuz

Sırrı bu gurbetin halin pek bilir
Gidüp geri gelen binde bir olur
Sıla terk edenin hali ya ne olur
Gurbetin bu hâli büker belimiz³³²

Sırrı'nın ailesi hakkında bilgilerimiz de sınırlıdır. H.1129'da söylediği bir ağıttan Rıdvan isimli bir oğlu olduğunu ve daha süt çocuğu iken öldüğünü biliyoruz. Belki de bu ıstırap Sırrı'nın gurbete düşmesine sebep olmuştur.

Ağıt

Dünya yuvasından bir kuş uçurdum
Adı Rıdvan idi cennete gitti
Ol cennet bülbülü idi kaçırdım
Bunda mihman idi cennete gitti

³³² Muallim Mustafa Hakkı, a.g.e., s.3

Ol bülbülüm benim hüsandar idi
 Ötüşü mevzundu mânidâr idi
 Mevladan bana ol bergüzar idi
 Mürg-i ihsan idi cennete gitti

Ol bülbülü bana Hak atâ etti
 Kafesde yavrucuk birkaç gün öttü
 Ecel geldi geldiği yere gitti
 Tayr-ı sübhân idi cennete gitti

Benim bülbülüm bülbüller başıdır
 Cennet bülbülleri anınanın eşidir
 Ötüşündenbildim cennet kuşudur
 Revh ü reyhan idi cennete gitti

Süt yavrusu idi tane yemezdi
 Şakı şakır öter bir söz demezdi
 Gülzarı dünyaya meyl eylemezdi
 Ziyb-i cinân idi cennete gitti

Ol bülbülüm ötmez şakımaz oldu
 Kesildi sadası yuva boş kaldı
 Gitti bülbül cenneti buldu
 Bahş-ı Rahmân idi cennete gitti³³³

İstanbul Millet Kütüphanesinde Kütahyalı Pesendî'ye Karadonlu namındaki bir zata, yine Kütahyalı halk şairi Ârifi'ye ait türkülerin ve koşmaların bulunduğu 849 numaralı mecmuada Sırrı'nın da iki koşması kayıtlıdır.

³³³ Güler, a.g.e., s.77.

1.KOŞMA

Böyle melûl melûl gezmeden ise
 Ne durursun paşam ur öldür beni
 Tatlı aziz candan bezmeden ise
 Ya ne durun beyim ur öldür beni

Bu güzellik kalmaz senden de geçer
 Kaşların kemanı bağrımı biçer
 Gamzelerin cellât gözlerin hançer
 Sapla sineme ur öldür beni

İçtiğim lebinden ol abû zûlal
 Aşkına bent etti gani zülcelâl
 Sana katlim olsun efendim helal
 Ya ne durun beyim ur öldür eni

Yolunda sayılmaz çektiğim emek
 Safadır bana uğruna can vermek
 Sizde âdet imiş âşık öldürmek
 Ya ne durun beyim ur öldür beni

Bi-vefa olduğun evvel bilmezdi
 Böyle olduğun bilse meyil vermezdi
 Sırrı şaşkın senden böyle ummazdı
 Ya ne durun beyim ur öldür beni

2.KOŞMA

Anca yıllar bunca günah işledim
 Ne amel işleyim ben şimden gerü
 Hakka taat yolun eyvah boşladım
 Çürür toprak olur ten şimden gerü

Bozuldu bağlarım geçti çağlarım
 Ömrüm geldi geçti ona ağlarım
 Mevlâm mâ'mur eyle ahret evlerim
 İstemem sarayı gülşeni ben şimden gerü

Temel suyun içti yiğtlik kaçtı
 Dünyam hay hayamma ahretim göçtü
 Ömüm şuna benzer: ikindin geçti
 Az kaldı inmeğe gün şimden gerü

Ömrüm harmanı geldi erişti
 Savruldu dane değirmene düştü
 Hazır lokma tükenmesi yaklaştı
 Dönüp buğday olmaz un şimden gerü³³⁴

Şiirlerinden anladığımızı göre Sırrı ömrünü gafletle geçirmiştir. İhtiyarlık döneminde söylediği anlaşılabilir bir şiirinden; rahat bir hayat yaşadığı, çok günah işlediği, pişman olduğu, fakat son pişmanlığın fayda vermeyeceğini bildiği görülmektedir.

Yaşadığı yörenin şive özellikleriyle yazan Sırrı, gerek kullandığı nazım şekillerinde, gerekse vezin ve kafiyede fazla başarılı değildir. Edebi kıymeti Fuat Köprülü tarafından vasattan daha aşağı olarak nitelendirilmektedir.³³⁵

Ayrıca Sırrı'nın bir diğer koşması İstanbul Üniversite Kütüphanesi edebiyat yazmaları arasında 137 numaralı mecmuada bulunmaktadır:

Derd ü game boyandın
 N'oldun a gönü n'oldun
 Aşk ateşine yandın
 N'oldun a gönül n'oldun

³³⁴ Muallim Mustafa Hakkı, a.g.e., s.3

³³⁵ Saim Sakaoğlu, **Sırrı, Büyük Türk Klasikleri**, İstanbul, Ötüken-Söğüt Yay., 1988, c.7, s.367.

Dost ele yâd eyle
 Feryâd eyle dad eyle
 Ahile cân şâd eyle
 N'oldun a gönül n'oldun

Can ile teni yaktın
 Dil hanesini yıktın
 Zarımı halka duyurdun
 N'oldun a gönül n'oldun

Bu aşkı muhibbâne
 Etti beni divâne
 Gelmiş meclis-i cânâne
 N'oldun a gönül n'oldun

Bir yerde karârın yok
 Hiç derde yarârın yok
 Bir kimseden ârın yok
 N'oldun a gönül n'oldun

Âşık Sırrı zâr etdin
 Sırrı ana yâr etdin
 Bi-sabr u karâr etdin
 N'oldun a gönül n'oldun³³⁶

Aşağıdaki Sırrı'ya ait koşma araştırmalarımız neticesinde Tavşanlı'da Mustafa Kemal ŞİRİN'e ait bir cönkte bulunmuştur.

Güftâr-ı Sırrı Makam Semahı
 Dilâ fehm eyle dünyayı
 Rahat üzre ne yer kaldı

³³⁶ Muallim Mustafa Hakkı, a.g.e., s.3

‘Amele göredir zahmet
Ne fikr idüp ayar kaldı

‘Iyar et sikke tuç oldu
Togan veledler piç oldu
Geçinmek gayet güç oldu
Düşmüşlere kir kaldı

Görürsün bir yavaş sözlü
Hilekâr hem ikiyüzlü
Zenginler cümle açgözlü
Ne gedada duyar kaldı

Bilinmez insan tonundan
Irag ol geçme yanından
Sak ol adem şeytanından
Sakın gözü bayar kaldı

Cihanda kalmamış bir sag
Gerek tüccar satan bal yag
Ki kurmuş önüne bir ag
Dutup halkı soyar kaldı

Nefsimi azdırmış bağlamaz
Yer harami havf eylemez
Bilenler togru söylemez
Ne kitaba uyar kaldı

İşidince bu güftârı
Hatıra koma gubarı
Yokla kendin za’if Sırrı
Sanma nushin sayar kaldı

1.2.27. Şah Çelebi Efendi

Mevlevî şairlerdendir. Kendisi hakkında sadece Mevlevîliğin temel kaynaklarından Sefine-i Mevleviyye’de ve Esrâr Dede’nin tezkiresinde bahsedilmektedir. Esrâr Dede, Germiyanlı İlyas Paşa’nın oğlu olduğunu yazmaktadır.³³⁷ Buna göre Celâleddin Ergûn Çelebi ile kardeş olmaları gerekmektedir. Esrâr Dede, Şah Çelebi’yi doğrudan Sefine’den kaynak göstererek anlatmaktadır. Buna göre Şah Çelebi, Karahisar Çelebileri’ndendir. Makam ve mevki heveslisi bir kimse olmayıp halka her zaman şefkat ve türlü ihsanlarda bulunup halkın memnuniyetini kazanmıştır. Âşıklarla bir araya geldikleri meclislerde söylediği güzel sözler daima âşıkların dillerinde gezinmiştir. Yazmış olduğu Farsça na’at-ı şerif en nefis eserlerinden biri olarak gösterilir.³³⁸

Şah Çelebi, ömrünün sonuna doğru bütün malını hayır ve hasenat yolunda harcamıştır.³³⁹ Esrâr Dede’ye göre H.780 (M.1379) senesinde vefat etmiştir³⁴⁰. Türbesi, Germiyan mülkünün serhaddinde bulunan Kula kasabasında kendi hayratı ve vakfi olan yerdedir.³⁴¹

Şah Çelebi’nin Farsça na’tı

“Cüz cemâlet çûn vedûd-ı pâk-râ mahbûb nîst
Pes be-‘akl esbâb-ı hüsn-i cevheret mahsûb nîst

Zerrehâ-yi ‘âlemî sergerm-i ânet kîst ân
Der zemîn ü der zamân ez mühr-i tû meczûb nîst

İktibâs-ı nûr-i sırret cân-i Mûsâ râ keşîd
Ve’rne der çeşmeş bon-i hurmâ be-ğayr ez çûb nîst

Tâlib-i hak râ çi kâr âyed çerâğ-ı mihr ü mâh
Der reh-i matlab be cuz to-i ziynet-i matlûb nîst

³³⁷ Genç, **a.g.e.**, s.245.

³³⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, ss.117-118.

³³⁹ **a.g.e.**, s.118.

³⁴⁰ Genç, **a.g.e.**, s.249.

³⁴¹ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.119.

Rišk-i muşk ü tûtiyâ dânenend hâk-i ravzaet
Zân benezd-i evliyâ mânend-i û merğûb nîst”³⁴²

Na'tın Türkçe'si

“Cemalin dışında vedûd olan Allah’a sevgili bulunmadığından
Akıl için cevherinin güzelliğinin sebepleri sayılamayacak ölçüdedir.

Bir âlemin zerrelere senin anıyla meşguldür
Zeminde ve zamanda sevginden dolayı cezbeyle kapılmayan kim vardır?

Sırrının nurunun iktibası, Musa’nın canını kendine çekti
Yoksa onun gözünde hurma kütüğü çöpten başka bir şey değildir

Hak talibine güneş ve ay lambası ne yapabilir?
Matlab yolunda senden başka güzel ziynet yoktur

Bahçenin toprağını misk ve sürmenin kışkandığını bilirler
Bu yüzden evliya katında onun gibi rağbet gören yoktur.”³⁴³

1.2.28. Şah Mehmed Çelebi

Mevlevî şairlerimizdendir. Sefîne-i Mevleviyye ve Esrâr Dede’nin tezkiresinde kendisinden bahsedilmektedir. Esrâr Dede, Hızır Şah Çelebi’nin oğlu olduğunu yazmaktadır³⁴⁴. Dervişlerin dinî ve dünyevî sıkıntılarını halletmekle bilinen, zamanının mühim mürşidlerinden biri olarak gösterilmektedir.³⁴⁵

Esrâr Dede’nin yazdığına göre aralarında tartışan iki dervişten biri diğerinin kendisine “odun” demesi sebebiyle durumu Şah Mehmed Çelebi’ye arz-ı hâl eder. Bunun üzerine Şah Mehmed Çelebi, şu beyiti latife olarak söyler:

³⁴² Sâkıb Dede, a.g.e., s.118.; Genç, a.g.e., s.248.

³⁴³ Genç, a.g.e., s.249.

³⁴⁴ Genç, a.g.e., s.249.

³⁴⁵ Genç, a.g.e., s.249; Sâkıb Dede, a.g.e., s.243.

“Nefs-i bed-hû k’ola pür-âteş otun lafzından
Hîme-i nâr-ı gazab olduğuna şahiddür”³⁴⁶

Ayrıca kaynaklarda kendisine ait şu beyitlere de yer verilmiştir:

“Zikr u fikr-i mâsivâyı terk iden
Hâl ü kâl ü sirr-i kârı derk iden

Hayret ile eyleyüp tayy-i zamân
Kande olsa ‘ayşını pür-berg iden

Kadr-i va‘îd olup şeb u rûzı tamâm
Oldurur def‘-i telâş-ı merg iden”³⁴⁷

Esrâr Dede, şairimizin H.1000 (M.1590) senesinde vefat ettiğini ve Hızır Şah’ın kabri yanına defn edildiğini bildirmiştir.³⁴⁸

1.2.29. Şerîfî

Kaynaklarımız arasında kendisinden sadece Mecelletü’n-Nisâb bahsetmektedir. Bu kaynağa göre ismi Seyyid İbrahim’dır. Germiyânî Hüsam Efendi’nin oğludur. Müderrislik yaparken H.1016 (M.1608) yılında vefat etmiştir. Tekmiletü’l-Miftâh isimli bir eseri vardır.³⁴⁹

Buradaki bilgiler aynen Hamza GÜNER’in Kütahyalı Şairler isimli eserinde de bulunmaktadır. Ne var ki burada şairin babası olarak Derviş Hüsam gösterilmektedir.³⁵⁰ Halbu ki Derviş Hüsam eserimizde ayrıca ele alındığı gibi H.1100 (M.1688) senesinde vefat etmiştir. Bu bilginin kaynağı Esrâr Dede’dır.³⁵¹ Üstelik Hamza GÜNER de eserinde Derviş Hüsam Efendi’nin vefatını 1688 senesi olarak göstermektedir³⁵²

³⁴⁶ Genç, a.g.e., ss.249-250.

³⁴⁷ Genç, a.g.e., s.249; Sâkıb Dede, a.g.e., s.245.

³⁴⁸ Genç, a.g.e., s.250.

³⁴⁹ Müstakimzade Mecelletü’n-Nisâb, yk.273-b.

³⁵⁰ Güner, a.g.e., s.245.

³⁵¹ Genç, a.g.e., s.122.

³⁵² Güner, a.g.e., s.116.

Bu durumda Şerîfî'nin babasının Derviş Hüsâm'dan başka bir Hüsâm Efendi olması gerekir. Nitekim Mecelletü'n-Nisâb'ta bu Hüsâm Efendi'nin Maraş kadısı olduğu söylenmektedir³⁵³ ki bu durum Derviş Hüsâm için söz konusu değildir.

XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında bilgi edinemediğimiz şairimiz ile ilgili geri kalan bilgileri Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri esrinden alıyoruz. Buna göre İbrahim Hüsâmzâde şiirlerinde Şerîfî mahlasını kullanmaktadır. İbn-i Kemâl'in Miftâh isimli eserine tekmilesi vardır. Yine bu eserde şairimizin Fıkh-ı Ekber ve Şafiye'yi nazmen şerh etmiş olduğu bildirilmektedir.³⁵⁴ Meşhur bir âlim olup fazıl ve kâmil bir zattır. İbrahim Hüsâmzâde'nin kabri İstanbul'da Şerife Hatun Mescidi sahasındadır.

1.2.30. Şeyhî

XV. yüzyıl şairlerinden olup Dîvân edebiyatımızın seçkin isimlerinden biridir. Hem Germiyan hem de Osmanlı sarayında bulunmuş, çeşitli iltifatlara mazhar olmuştur. Hayatı boyunca devletin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmayı başaramıştır. Gerek şairliği ile gerekse tabipliği ile kendisini hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde kabul ettirmiştir. Kendisinden XVII. yüzyıl tezkirecilerinden Riyâzî ve Fâ'izî bahsetmektedir.

Her iki kaynakta da Germiyanlı olarak tanıtılmaktadır.³⁵⁵ Adı Riyâzî'de Sinan olarak verilmektedir ki tam adı kaynaklarda Yusuf Sinân olarak verilir.³⁵⁶ Riyâzî, Şeyhî'nin Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Murad Han'ın emri ile Hüsrev ü Şîrîn'i yazmaya başladığını ancak ömrünün bunu tamamlamaya yetmediğini bildiriyor.³⁵⁷ Osmanlı Müellifleri'ne göre bu mesneviyi kız kardeşinin oğlu Cemâlî tamamlamıştır.³⁵⁸

XVII. yüzyıl tezkirelerinde Şeyhî ile ilgili son olarak Sultan II. Murad devrinde vefat ettiği yazılmaktadır. Fakat net bir tarih verilmemektedir. Müstakimzâde

³⁵³ Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb*, yk.273-b.

³⁵⁴ Tahir, *a.g.e.*, c.I, ss.276-277.

³⁵⁵ Açıkgöz, *a.g.t.*, s.98; Kayabaşı, *a.g.t.*, s.362.

³⁵⁶ Tahir, *a.g.e.*, c.II, s.254.

³⁵⁷ Açıkgöz, *a.g.t.*, s.98.

³⁵⁸ Tahir, *a.g.e.*, s.255.

Süleyman'ın Arapça Mecelletü'n-Nisâb eserinde ise II. Murad devrinde fetihten önce H.855 (M.1451) senesinin rebiü'l-evvel ayında vefat ettiğini yazmaktadır. Bu eserde ayrıca Şeyhî'nin Ahmed Paşa'nın öğrencisi olduğu, Hacı Bayram Veli'nin müridi olduğu bilgileri de kaydedilmiştir.³⁵⁹

Şeyhî ile ilgili XVI. yüzyıl kaynaklarından daha fazla bilgi edinmek mümkündür. Gelibolulu Âli'nin Kühü'l-Ahbâr isimli eserinde Şeyhî'nin bir diğer Kütahyalı şair Ahmedî'den ders aldığı kaydedilmiştir. Sehi Bey'in tezkiresinde Şeyhî'nin ilim tahsili için İran'a gittiği, hatta zamanın meşhur âlimlerinden Seyyid Şerif Cürçânî ile burada arkadaşlık ettiği yazılıdır.³⁶⁰ Osmanlı Müellifleri'nde de Şeyhi'nin şiir kaidelerini Ahmedî'den öğrendiği yazmaktadır.³⁶¹

Gelibolulu Âli, Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin yazdığına göre Anadolu'nun fetret devrinden sonra birliğini sağlayan Sultan Çelebi Mehmed hastalanır. Şeyhî, Germiyanoglu II. Yakup Bey'in emriyle Çelebi Mehmed'i tedavi etmek üzere padişahın huzuruna varır. Şeyhî yaptığı muayene sonucunda padişahdaki göz ağrısının moral bozukluğundan ileri geldiğini söyler. Akabinde padişaha fethi zor bir kalenin fethedildiği haberi gelince padişahın gözü iyileşir. Padişah, Şeyhî'ye mükâfat olarak Tokuzlar adındaki köyün tımarını bağışlar.³⁶²

Latîfî ise tezkiresinde Şeyhî'nin Hacı Bayram Veli'ye intisap ettiğini fakat irşad ve insanları terbiye etme yolunu seçmeyip dertlilere şifa bahşeden hikmetli bir kimse olduğunu yazıyor. Ayrıca Şeyhî'nin Hurûfilik akımının en önemli temsilcisi olan Seyyid Nesîmî ile Bursa'da bir araya geldiğini de kaydetmektedir.³⁶³

Şeyhî'nin dîvânı, Harnâme ve Hüsrev ü Şîrîn isimli mesnevîleri ve tıbbî dair bir eserinin var olduğu bilinmektedir. Bunların dışında Osmanlı Müellifleri'nde, Habnâme

³⁵⁹ Müstakimzade, *Mecelletü'n-Nisâb*, yk.283-a.

³⁶⁰ Ersoy, *a.g.t.*, s.85.

³⁶¹ Tâhir, *a.g.e.*, s.254.

³⁶² Ersoy, *a.g.t.*, s.86.

³⁶³ *a.g.t.*, s.86.

ve Neynâme³⁶⁴ isimli iki eserinden daha bahsedilmekle beraber bu eserler ele geçmemiştir.

Riyâzî, şairimizi “şeyh-i seccâde nişîn-i savma‘a-i belagat u beyan”³⁶⁵ olarak; Fâ’izî ise “pişterîn-i şu‘arâ-yı Rum”³⁶⁶ olarak tanıtır. Kaynakların genelinde ise Şeyhü’ş-Şu‘âra olarak tanıtılmaktadır. Riyâzî tezkiresine Şeyhî’den hiçbir şiir almamakla birlikte Fâ’izî, dîvândan ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinden şu örnekleri almıştır:

“Dîvânından:

Gerçi ki hâk eyledi müdbirleri debûr
Sen bir çerâgısın saña nusret ider sabâ

Mihrüñden ide zerreleri toprağumuñ raks
Senden kim ire kabrûme bâd-ı seher ey dost

Boynuma sal saçuñ selâsilini
Boynuña olmasun vebâl ey dost

Şol cânki yüzüñ şevkine pervânelik eyler
Nûr olsun anuñ yiri ki merdânelik eyler

Yaşumdan özge âhuma hem-dem bulunmadı
Sâyemden özge sırrıma mahrem bulunmadı

Hüsrev ü Şîrîni görilüp intihâb olındı:

Gel imdi hor bakma bir gubâra
Ki hem-serdür emîr-i tâcdâra

³⁶⁴ Tâhir, a.g.e., s.255.

³⁶⁵ Açığöz, a.g.t., s.98.

³⁶⁶ Kayabaşı a.g.e., s.363.

Eger bir cidd ola biñ lehvedür
Eger bir secdedür yüz sehvedür

Dil-i sahtiyle yârûñ cengle aydı
Anuñçün derdi dâ'im sengle aydı

Didi di-teşneyüm la'l-i nigâra
'Aceb mi taşı itsem pâre pâre

Bu sûz u şevk içinde eyle devr-sâz
Ki ide nâgmene cân mürği pervâz

Senüñ oduñ söyünür subh-demden
Ben âh itsem göyinür subh-demden

Tahammül idemezsin bir deme señ
Dem ursam yakam iki 'âlemi ben

Senüñ devrûñ mekânı sakf-ı hâne
Benüm irür dühânum âsmâna

Sen ol susın ki pâyânuñ belürmez
Dökersen sırr-ı pinhânuñbelürmez

Ben ol cûyum ki hoş pâk u revândur
Nekim içinde var ise ayandur³⁶⁷

XVI. yüzyıl kaynaklarında ise Şeyhî'nin sanatına daha geniş yer ayrılmıştır. Mecdî Efendi, Hadâiku'ş-Şakâ'ik adlı eserinde Şeyhî için şiir çeşitleri arasında gazel vadisinde mükemmel bir dîvân tertip etmiştir, Kasideleri de benzersizdir, ifadesini kullanmaktadır. Sehî ise tezkiresinde kaside, gazel, rubâi, mesnevi ve kıt'a söylemekte

³⁶⁷ Kayabaşı, a.g.t., ss.363-364.

ilim sahibi olduğunu söylemektedir. Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi de Şeyhî'nin gazellerinin bulunduğunu ancak mesnevideki kudretinin gazellerinde bulunmadığını yazarlar. Gelibolulu Âlî'ye göre Ahmedî ve Şeyhî fesahat ve belagatin ne olduğunu bilmektedirler.³⁶⁸ Görüldüğü gibi Şeyhî gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki dönemlerde sanatı üzerine güzel sözler almış ve kendisine verilen Şeyhü'ş-Şu'arâ unvanını hak ettiğini göstermiştir.

1.2.31. Şükrü

XVIII. yüzyıl halk şairlerinden olan Şükrü, Sırrı'nın muasırı olmakla beraber, Kütahya'nın hangi mahallesinden olduğu, hangi yıllar arasında yaşadığı bilinmemektedir. Mustafa YEŞİL, bazı zevatın şifaî rivayetlerinde Âşık Şükrü'nün Ahardı veya Gökçimen mahallesinden olduğunu söylediklerini bildirmektedir.³⁶⁹

M. Rüştü Efendi isminde bir zat tarafından H. 1259/M.1837 tarihinde düzenlenen mecmuadan yola çıkarak Yeşil, şairimizin bu tarihte hayatta olduğunu bildirmektedir³⁷⁰. Bu dönemde başta Ârifî olmak üzere başka Kütahyalı halk şairlerinin varlığı bilinmektedir. Buna rağmen bu mecmuada sadece Şükrü'nün şiirlerine yer verilmiş olması, Kadir GÜLER'e göre bu mecmuanın Şükrü'nün son zamanlarında yazılmış olabileceğini akla getirmektedir³⁷¹

Mecmuada Şükrü'ye ait Cennet Mekan isimli destanda:

Gel gözüm sen yatma gafletten uyan
Nafile boş yere gezersin yayan
Sene bin iki yüz elli beş tamam
Şad oldı dillere destan ağladı

mısralarında H.1255/M.1833 tarihine rastlıyoruz. Bu tarih, şairin bu yıllarda hayatta olduğunu göstermektedir. Vefatı bu tarihten sonra olmalıdır.³⁷²

³⁶⁸ Ersoy, a.g.t., s.89.

³⁶⁹ Muallim Mustafa Hakkı, a.g.e., s.4.

³⁷⁰ a.g.e., s.4.

³⁷¹ Güler, a.g.e., s.125.

³⁷² a.g.e., s.125.

Köprülü ve Kocatürk tarafından I. Abdulhamid, III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinin meşhur saz şairleri arasında gösterilen Deli Şükrü'nün,³⁷³ yaşadığı dönemi dikkate alarak Kütahyalı Âşık Şükrü'den başkası olamayacağı görüşünderiz. Bazı araştırmacılar iki Deli Şükrü'nün varlığından bahsetseler de yaşadıkları tahmin edilen yılların aynı yıllara tesadüf etmeleri, ayrıca aynı inanç sistemi içerisinde gösterilmeleri bize iki farklı Şükrü yerine tek bir Şükrü'nün varlığını düşündürmektedir.³⁷⁴

Şaire niçin Deli Şükrü isminin verildiği belli değildir. Mecmudaki şiirleri arasında deli mahlaslı şiirine rastlanmamaktadır. Şiirlerinin muhtevasında da bu mahlası hatırlatacak bir olay geçmemektedir.³⁷⁵

Şairin bazı şiirlerinde Kul Şükrü mahlasını kullanan şair bu isimle de anılmaktadır.

Kul Şükrü eder ki geçmişi candan
Korkmazam dünyada ölümden kandan
Seyyid Hasan oğlu ister kim senden
Kerbela çölüne eden azmullah³⁷⁶

Şairin, Kul Şükrü olarak anılmasını sebebini Yeşil, şairimizi Köprülü'nün Bektaşî şairler arasında göstermesinden³⁷⁷ yola çıkarak Bektaşiliğe bağlamaktadır. Şairin bazı şiirlerinden Bektaşiliğe meyli olduğu, Abdal Musa'ya intisap ettiği sonucuna da ulaşılabilmektedir:

Şah Abdal Musa'ya bende olalı
Çilenin muradın verir tez ilden
Kara sancağına niyaz idil
Muhammed'in yadigârı ezelden

³⁷³ Muallim Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s.4; Vasfi Mahir Kocatürk, **Tekke Şiiri Antolojisi**, Ankara, Buluş Kitabevi, 1955, s:419.

³⁷⁴ Kemal Samancıgil, **Alevi Şairler Antolojisi**, İstanbul, Gün Basımevi, 1946, s.149.

³⁷⁵ Güler, **a.g.e.**, s.126.

³⁷⁶ Kocatürk, **a.g.e.**, s.419.

³⁷⁷ Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, Akçağ Yay., 2003, s:322.

Mer ırağ bātıl olmaz bātıdan
 Hücetin var Şah-ı Merdân zâtından
 Halâs etti bizi nâr katlarından
 Eşiğin bekleyüp tozun toz ezelden

Ateşe kül oldu gösterdi nişan
 Hüdâ emreyleyüp oldu gülistan
 İmanı getirdi çün Yezid Mervan
 Kim Ali kabrini yıkıp bozaldan

Nefes etti yedi dağı yürüttü
 Tuttu mesken tuzağını yer etti
 Nuş eyledi yedi derya sir etti
 Hakikat sırrını bize çözelde

Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir
 Kokmak için imamların gülüdür
 Kul Şükrü der Abdal Mussa Ali'dir
 Ağlayıp da bu meydana girelden

Âşık Şükrü'nün aruzla yazılmış şiirleri de bulunmaktadır:

Gazel

Gönül imdi tahammül kıl benim mihnet tecellimdir
 Mukadder tâ ezel sevdâ benim firkat tecellimdir

Teşekki etme bir ferdi şu ahvali ne yamandır
 Aman sabret bu hicranı hükmi zahmet tecellimdir

Sabavetden berü gurbet diyarında esir oldum
 Düşeliden rahm-ı derde benim minnet tecellimdir

Bana Şükrî Ferhad ile Mecnûn bu hasretde misal olmaz
Eli şâd derd u gam hüznü benim zillet tecellimdir

Şükrü'nün aruzla şiirler yazması onun belli bir eğitim almış olabileceğini düşündürmektedir. Ne var ki şiirleri incelendiğinde konu ve vezin açısından çok başarılı olmadığı görülmektedir.³⁷⁸

Kütahyalı Şükrü'nün mecmulardaki şiirlerinden yola çıkarak hayatıyla ilgili ancak bu kadar bilgiye ulaşabilmekteyiz.

1.2.32. Ünsî

Kaynaklarda adı en fazla geçen şairlerimizden biri de Ünsî'dir. Mucîb, Rızâ, Safâyî, Âsım, Güftî, Belîğ ve Şeyhî şair hakkında bilgi vermektedir. Kaynakların hepsinde şairimizin ismi Abdüllatîf olarak verilir. Safâyî, tahsil için İstanbul'a geldiğini, daha sonra Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra medrese erbabına dâhil olduğunu anlatıyor.³⁷⁹

Şeyhî ise Nihâli Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra medreseler ile meşgûl olduğunu, Kırk Akçe Medreseden azl edilmiş iken H.1028 (M.1619) senesinde Şam süvari alayına kadı, hemen ardından Kâhire evkaf muhasebesine memur olduğunu bildiriyor. Daha sonra H.1032 (M.1622) senesinde Emre Hoca medresesinde iken Sultan Mehmed Hân Camii (Fatih Camii) olaylarında-Genç Osman'ın Yeniçeriler tarafından tahtan indirilmesi olayıdır- görevinden azl edilip, on yıl kadar bu hâl ile bekleyip H.1042 (M.1632) senesinde Hâfız Paşa medresesinde görev aldı. H.1048 (M.1638) senesinde Şam kadısı oldu. H.1050 (M.1641) senesinde azl edip, memleketi olan Kütahya'ya kadı olarak görevlendirilmiştir.³⁸⁰

Sonra birbirini takip eden azl ve atamalarla sırasıyla H.1056 (M.1646) senesinde Maraş ve H.1057 (M.1647) sensinde ikinci kez Şam kadılıklarında bulunmuştur. Mekke

³⁷⁸ Güler, a.g.e., s.155.

³⁷⁹ Aynagöz, a.g.t., s.10.

³⁸⁰ Kayacıoğlu, a.g.t., s.108.

kadılığı kendisine verilince bu yüce görevi istiğna göstererek kabul etmemiştir. H.1063 (M.1653) senesinde Bağdad kadılığına atanmıştır. H.1065 (M.1655) senesinde üçüncü kez Şam kadılığına getirildi. H.1067 (M.1657)'de Üsküdar kadısı, H.1071 (M.1661)'de İzmir kadısı oldu.³⁸¹ H.1073 (M.1663) senesinde Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferinde ordu kadısı ve akabinde Siroz kadısı oldu.³⁸²

Zaferden sonra H.1075 (M.1664) senesinde dördüncü kez Şam'a kadı olarak atandı. Bu şehre geldikten üç gün kadar sonra vefat etmişlerdir. Sinâniyye Camii bahçesinde medfundur.³⁸³ Ünsî'nin anlatıldığı Rızâ ve Mucîb'in dışındaki bütün kaynaklarda vefatına düşürülen şu tarih bulunmaktadır: "Ola cennet de kudsîler ile Ünsî" Şeyhî, Belîğ, Âsım ve Râmiz bu tarih düşürmenin Sofyalı Fethî Beye ait olduğunu³⁸⁴ fakat bu tarih düşürmenin Avarezâde Mes'ud Efendi'ye yakıştırıldığını Şeyhî söylemektedir.³⁸⁵

Safâyî, Safvet ve Güftî; Ünsî'yi "nükde-perver" olarak tanıtmaktadırlar.³⁸⁶

Safâyî ve Safvet, Ünsî'nin bazı hazır cevaplarına ve nüktelerine şöyle yer vermişlerdir:

"Mevlâna-yı mezbûr Şâm kâdısı iken a'yân-ı Şâm'dan bir kimesne seksen yaşında bir pire-zen câriyesini huzûr-ı kâdıya getürüp âzâd idüp 'ıtk-nâme tahrir ve imzâya geldükde ol kâdı-i dâna bu beyt ile imzâ ider ki:

Salıversen gidebilmez kaçmaga yok tâkati
Kendin âzâd eylemiş âzâda yokdur hâceti"³⁸⁷

Şeyhî, Ünsî'yi bir şair olarak beğenmekte, üç dilde de şiir ne inşâda güzel eserler verebilecek zamanın nadir ediplerinden biri olarak göstermektedir.³⁸⁸

Güftî, şairin âlimliğinden ve şiirlerinden övgüyle baseder:

"Rûmda nükte-perver-i garrâ

Ünsî-i tâze-gûy u pâk-edâ

³⁸¹ a.g.t., s.108.

³⁸² Kayacioğlu, a.g.t., s.109; Aynagöz, a.g.t., s.10.

³⁸³ Kayacioğlu, a.g.t., s.109.

³⁸⁴ Ali Osman Coşkun, *Seyrekzade Muhammed Asım'ın Hayatı ve Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniv., 1985, s.46.; Kayacioğlu, a.g.t., s.109.; Abdulkadiroğlu, a.g.e., s.22.; Erdem, a.g.e., s.46.

³⁸⁵ Kayacioğlu, a.g.t., s.109.

³⁸⁶ Kayacioğlu, a.g.t., s.109; Kemiksizzade Mustafa Safvet, a.g.e., yk.11. Yılmaz, a.g.e., s.98.

³⁸⁷ Kayacioğlu, a.g.t., s.109; Kemiksizzade Mustafa Safvet, a.g.e., yk.11.

³⁸⁸ Kayacioğlu, a.g.t., s.109.

Mücmelen kâr-dân u nükte-nasîb
‘Ulemâ-yı zemîn-i Rûma edib

Olmış ol dâver-i hîred-‘îrfân
İftihâr-ı gürûh-ı monlâyân

‘İlm ü ‘îrfân ile tefahhur ider
Cehlîni mâye-i tasaddur ider

Yine ol hoş-nişîn-i mülk-i sūhan
Dağıdur sıkleti edânîden”³⁸⁹

Güftî, kendisine Şeyhü’l-İslâm Bahâyî tarafından Bağdat kadılığı va’d edildiğinde şu kıt’ayı söylediğini iletiyor:

“Silsile-i tarhımı itdükde Bahâyî-i ferîd
İtdi isbat-ı merâkim ‘ulemâ-yı ‘asra
Şükr kim düşdi bizüm pâyumıza devletden
Va‘d-ı Bağdâd o da ba‘de harabe’l-Basrâ”³⁹⁰

Rızâ ve Mucîb de güzel hattının ve takdir edilen bir inşâsının olduğunu bildirmektedirler.³⁹¹ Âsım’ın “bu eş‘âr dîvânından intihâb olundu” ifadesinden Ünsî’nin bir dîvânı olduğu anlaşılıyor.³⁹² Bunun dışında taradığımız kaynakların hiçbirinde Ünsî’ye ait bir eserden bahsedilmemektedir.

Hakkında bilgi veren kaynaklar Ünsî’nin çeşitli beyitlerini eserlerine almışlardır. Fakat beraberinde Uyvar seferine gittiği Vezîr-i A‘zam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’ya yazdığı kasidenin bir kısmını Safâyî şöyle kaydetmiştir:

“Melâzâ dergehüñdür melce’im dâr-ı cihân içre
‘Aceb mi hâk-i pâkine idersem cübhe-fersâyı

³⁸⁹ Yılmaz, a.g.e., ss.98-99.

³⁹⁰ Yılmaz, a.g.e., s.100.

³⁹¹ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.14; Altun, a.g.e., s.23.

³⁹² Coşkun, a.g.e., s.46.

Cefâ-yı çarh-ı kec-revden penâhumdur ölürsem de
Komam yüz sürmeden ol südde-i bâb-ı felek-sâyı

Kümevt-i kilkülüm olmasa katı pâ-der-gill-i hasret
Bu yoldan mı iderdüm midhatüñde râh-ı peymâyı

Ne cünbüşler iderdi ‘arsa-i vasfuñda görseydi
‘Înân-ı esb-i hâtır-râyız-ı mihnetten irhâyı

Niçe dem-beste vü lâl olmayam kim zehrlere sundı
Felekden her kaçan itdümse ümmîd-i şeker-hâyı

Bu deñlü söylersen de iltifâtuñdur dili yohsa
Çkarmışdum gönüldeñ güft ü gûyu şî’r ü inşâyı

Çıkarsam nakş-ı bîkr-i fikrimi bir lahza bâzâra
Salarum h’acegân-ı heft-çarha şûr u gavğâyı

Husûsa ol sühanver h’ace-i bâzâr-ı ‘irfânüm
Ki yokdur nutkuma tercih ider lü’lü’-yi lâlâyı

Yeter lâf urdun ey Ünsî senüñ bilmez mi mikdârüñ
Niçün tasdi‘ idersin yok yire ol tab‘-ı dâñâyı”³⁹³

1.2.33. Visâlî

XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarından Rızâ, Mucîb, Riyâzî, Safâyî, Fâ‘izî ve Şeyhî’de ismi geçen Mehmed Efendi’dir. Eserimizde yer alan Ârif Mehmed Efendi’nin babasıdır.³⁹⁴

³⁹³ Aynagöz, a.g.t., s.12.

³⁹⁴ Altun, a.g.e., s.49.

Fâ'izî ise şairi Karamanî olarak tanıtmaktadır.³⁹⁵ Riyâzî, Safâyî ve Şeyhî'de Niğdeli olduğu ve gençliğinde tahsil için İstanbul'a geldiği bildirilir.³⁹⁶ Taşköprüzâde Kemal Efendi'den mülâzimetle³⁹⁷ Kırk Akçe medreseye müderris olmuştur.³⁹⁸ Buradan azl olunduktan sonra çeşitli yerlerde kadılıklarda ve mutasarrıflıklarda bulunmuştur.³⁹⁹ Riyâzî hariç diğer kaynaklar Kütahya'da emekli olduğunu haber veriyorlar. Rızâ, Mucîb ve Safâyî burada fetva makamında "mesned-nişîn-i iftâ" olduğunu yazıyorlar.⁴⁰⁰

Kaynaklardan Safâyî ve Şeyhî, Visâlî'nin H.1057 (M.1647) senesinde Kütahya'da vefat ettiğini bildiriyorlar.⁴⁰¹ Mucîb ise Visâlî'nin H.1030 (M.1620) senesinde vefat ettiğini yazıyor.⁴⁰²

Safâyî, zamanının dîvân sahibi şairlerinden olduğunu bildiriyor.⁴⁰³ Rızâ ve Mucîb Kıyâfetnâmesi ve Kasîde-i Bürde şerhi olduğunu, şiirlerinin güzel ve sözlerinin rağbet gördüğünü yazıyorlar.⁴⁰⁴ Rızâ, Mucîb ve Safâyî tezkirelerine Visâlî'ye ait şu beyitleri almışlardır:

“Âteş-i ‘aşk ile bir âh eylesem ‘âlem yanar
Sûz-ı dilden nâle itsem cümleten âdem yanar

Şem-i meclis gice yanarsa sabâhın dinlenür
Bezm-i gamda gör Visâlî'yi sabâh ahşam yanar⁴⁰⁵

Riyâzî, Fâ'izî ve Şeyhî'de ise şu beyitler yer almaktadır:

“Tığ-ı sitemle başımı gel itme kana ğark
‘Uşşâk içinde bendeñe lâzım degül mi fark⁴⁰⁶”

³⁹⁵ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.590.

³⁹⁶ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.65; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72.

³⁹⁷ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.65; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72

³⁹⁸ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72

³⁹⁹ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁴⁰⁰ Altun, **a.g.e.**, s.61; Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.104; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁴⁰¹ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁴⁰² Altun, **a.g.e.**, s.61

⁴⁰³ Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁴⁰⁴ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.104.; Altun, **a.g.e.**, s.61

⁴⁰⁵ Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.; Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.104; Altun, **a.g.e.**, s.61

⁴⁰⁶ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.65; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72; Kayabaşı, **a.g.t.**, s.590.

1.2.34. Vusûlî

Bir diğerk XVI. yüzyıl şairimiz Vusûlî'dir. Kendisi hakkında XVII. yüzyıl tarihçisi Katib Çelebi, Fezleke isimli eserinde ve Nev'izâde Atâyî, Hadâiku'l-Hakâik isimli Şakâyıku'n-Nu'mâniyye zeylinde ve Mecelletü'n-Nisâb'da bilgi bulunmaktadır.

Her üç kaynakta da şairimizin ismi Hamza olarak geçmektedir.⁴⁰⁷ Atâyî ve Mecelletü'n-Nisâb, Vusûlî'nin memleketini Germiyanda Şuhud kasabası olarak belirtmektedir.⁴⁰⁸ Fazileti ve Hakka bağlılığıyla kendisini tanıtip 'İvâz Efendi âsitânesine intisâb etmiştir. Buradan mülâzım oladıktan sonra Kırk Akça Medrese'de görev almış, daha sonra buradan azl olunmuş, H.995 (M.1587) senesinde Hamâmiyye diye bilinen Kadı Hüsam medresesine müderris olmuştur. Bu görevinden H.997 (M.1589) senesinde azl olunup Koca Acem'e gönderildi. H.998 (M.1590) senesinde Zeynelabidin Efendi'nin yerine Bursa Sultaniyesi'nde görevlendirildi. H.1002 (M.1593) senesinde Amid kadılığına atanmış, H.1003 (M.1594) senesinde Kâmizâde yerine Erzurum kadısı oldu. Aynı sene bu görevinde iken vefat etmiştir.⁴⁰⁹

Atâyî ve Kâtib Çelebi şahsın esas olarak ilim ve irfanla meşhur olduğunu bildirirler. Ancak Vusûlî mahlasıyla yazdığı şiirlerin halka mal olduğunu ve şair tezkirelerinde mevcut olduğunu belirtirler.⁴¹⁰ Vusûlî'den bahseden XVI. yüzyıl tezkirecisi Kınalızâde Hasan Çelebi, Vusûlî'den şu şiiri eserine almıştır:

“Yüz sürüg ayağuna ağlasa bu dîde-i ter
Ter düşer gözlerüme hâk-ı rehûñ ey gül-i ter

Şâh-râhuñda elegeirse ayağun tozı
Kühl iderdi gözine zümre-i erbâb-ı nazar

⁴⁰⁷ Nev'izade Atâyî, **Hadâiku'l-Hakâik fi Teklimetü's-Şakâyık**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yay., 1989, s.292.; Kâtib Çelebi, **Fezleke-i Kâtib Çelebi**, İstanbul, Ceride-i Havâdis Matbaası, 1286, c.I, s.58.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.436-b.

⁴⁰⁸ Nev'izade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.436-b.

⁴⁰⁹ Nev'izade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s.58.

⁴¹⁰ Nev'izade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s.58.

Sakın eşkim seni zencîre çeker serviye misâl
Kâmet-i yâra ulaşama yûri var ey ‘ar‘ar

Hûblar içre gönül bir ser-tırâşa egdi baş
Mâ-sivâ-yı ‘aşkı başdan eyledi bir ser-tırâş”⁴¹¹

1.2.35. Zeynüddin Efendi

Kütahyalı Mevlevî şairlerimizdendir. Sefîne-i Mevleviyye ve Esrâr Dede’nin tezkiresinde kendisinden bahsedilmektedir. Esrâr Dede’ye göre Muzafferüddin Efendi’nin oğludur.⁴¹² Sefîne’de ise İlyas Paşa’nın oğlu Şah Melik’in çocuğu olduğu yazmaktadır.⁴¹³ İlk eğitimini Ergûn Çelebi’den almıştır. Ergûn Çelebi’nin vefatından sonra oğlu Burhaneddin Çelebi’nin terbiyesi altına girmiştir.⁴¹⁴ Burhaneddin Çelebi’nin vefatından sonra Ergûniyye dergâhında hilafet makamına oturmuştur.⁴¹⁵ Zeynüddin Efendi’nin vefat tarihini Esrâr Dede H.800 (M.1398) olarak vermektedir.

Esrâr Dede Zeynüddin Efendi’ye ait şu kıt’ayı da kaydetmiştir:

“Nisbet-i Mevlâ yeter ‘abde şeref
Neylesün mısır-ı sevâd-ı ‘izzeti
Şöhret ü şânı olunca Mevlevî
İstemez andan ziyâde rif‘ati”⁴¹⁶

Ayrıca Sefîne-i Mevleviyye’de Zeynüddin Efendi’nin Burhaneddin İlyâs Çelebi’ye yazdığı bir mersiye de bulunmaktadır.⁴¹⁷

“Hazreti Burhân-ı dîn-i dil-penâh
‘Azm-i dâru’l-kurb-i ‘ulyâ eyledi

⁴¹¹ Ersoy, **a.g.t.**, s.110.

⁴¹² Genç, **a.g.e.**, s.51.

⁴¹³ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁴¹⁴ Genç, **a.g.e.**, s.222.; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁴¹⁵ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁴¹⁶ Genç, **a.g.e.**, s.223.

⁴¹⁷ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

Seyr olup câm-ı hayât-ı ‘âleme
Terk-i ‘ayş-i bezm-i dünyâ eyledi

Derdmendân-ı reh-i ecdâdının
Eşk-i çeşmin seyl ü deryâ eyledi

Bülbülân-ı gülşenîn feryâddan
Hicrle mersiye-gûyâ eyledi

Cânını cânâna idüb rû-nümâ
Zâd-ı râhın hôş müheyyâ eyledi

Hâne hînü’l-irtihâlî bendeye
Zâhiren temhîd-i ihyâ eyledi

Lîk târîh-i vefât olup dirîğ
Meşhedin mir’ât-ı ru’yâ eyledi”⁴¹⁸

⁴¹⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102; Genç, **a.g.e.**, s.223.

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLARDA KÜTAHYALI ŞAİRLER

2.1. ÂHÎ SÂDIK

2.1.1. Esrâr Dede'de Âhî Sâdik⁴¹⁹

Nâm-ı nâmîleri Muhammed olup fi'l-aşlı Kütâhiye'de âhiyân-ı mâldâr sâhib-i câh u vaqâr iken rubûde-i şîve-i Cenâb-ı Çelebî Muẓafferü'ddîn olup mâ-melek nişâr-ı tarîka-i hünkâriyye ve ba'd-i ilbâs-ı külâh u hırka sarây-ı Muẓafferî'de hizmet-i külhân-ı gülşen-nişânlarıyla telebbüs-i hâkister-i melâmet buyurup hatta Sefine-i Şâkıbiyye'de tafşil olındığı vech üzre evâhir-i 'ömr-i 'azîzlerinde bi'l-cümle ihvan u hullân bu hizmet-i şakqayı çend rûz ta'file mütene'im-i künc-i istirahat olmaları niyâz olunduğda bedâheten inşâ buyurdıkları kıt'a-i ğarrâdur.

Qıt'a-i quddise Rûhuhû

Men be-gülşen nede hem gülhan-i germ-âbe-i yâr
Tâ miyân-i men u û kerem bemâned her bâr
Dîde germ-âbe-i 'akseş dil pür ğam-i gülhan
Key tevânem ki şevem bâ dil ü dîde bî-kâr

Ve bu kıt'a-i ğarrâ dahi zîr-i visâde hârâ-nihâdelerinde kendü kalem-i celî-raqamlarıyla intikâl-i 'âlem-i 'uqbâ buyurdıkları eşnâda bulunan kıt'a-i âteşinleridür.

Velehüm quddise Rûhuhû

Şarşar-i âfet-i şohret çûn vezîd ez gülhan
Pes kocâ mâned ez-ân şem'-i dilem râ me'men
Goftemeş çâre zi-pervâne bepors ey persûz
Guft porsîdem ve fermûd hemânâ morden

⁴¹⁹ Genç, a.g.e., ss.29-30.

2.1.2. Sâkıb Dede'de Âhî Sâdık⁴²⁰

Hâzret-i Ahî Muhammed Şâdıķ ki birâderi Ahî Muştafa Sâbık'dır Raĥmetüllâhi 'aleyhimâ ebeden ihvân-ı zî-şervet ü câh iken şayd-i şâhbâzân-i İlyâsî-nejâdân ve kaydbend-i irâdet-i Hızır-nihâdân olup ve bi'l-cümle râh-ı muĥabbet-i hânedân-ı hünkâr-ı ekberde bezl-i sermâye-i iktidâr idüb kemâ hüve haķķuhû edâ-yı hıdmet-i bendegî eyleyüb kendüye ilbâs-i hırķa-i hilâfet olunmuşken yine kemâ fi'l-ibtidâ-i neş'e-i câm-ı 'ubûdiyet-i şâhzâdegân-i velâyet-tıynet olup dimâĝ-ı himmet-i vâlâsına mûy-i endîşe-i âzâdî rehyâb olmayup âhîr farķ-ı işti'âl-i nâ'ire-i iştiyâķ kendüyi külhan hıdmetine tenezzül ile evc-i kemâle teraķķiye mirķâti'l-hüdâ olmuşdur ki hâlâ cây-ı âsâyiş-i beden-i Enverleri olan maţbaĥ-ı dâru'l-vüzerâda zamân-ı sa'âdetlerinde külhan ve civârında vâķi' ĥarâbe ķubâb-i ĥamâm-i ĥaremsarây olup şad hezâr niyâzla ol külhan-i şûrî ve gülşen-i ma'nevîde evkķtgüzâr-ı hıdmet-i şâķķa ve mütevârî-i ķubbe-i mülâyeme olmuşlardır ĥattâ evâĥir-i 'ömrlerinde cümle-i kibâr-ı hânedân-ı iltimâs-ı pür şefķatiyle çend rûze istirâĥat buyurub ĥücürât-i ĥâşşadan mülâyim-i ũab'- şerîfleri olanı zât-ı şerîflerine taĥşîş olunmaĝa müsâ'ade-i ĥüsn-i rızâların ricâmend olduklarında bu kıt'a-i zîbâyı bedîheti inşâ ve celî ĥaţla bâlâ-yı külhan-i merķûma erķîm buyurmuşlardır:

Men be-gülşen nedeĥem gülĥan-i germ-âbe-i yâr

Tâ miyân-i men u û kerem bemâned her bâr

Dîde germ-âbe-i 'akseş dil pür ĝam-i gülhan

Key tevânem ki şevem bâ dil ü dîde bî-kâr

Ve fi'l-ĥaķîķa ekşer evânda ictimâ-'ı ĥullânil-vefâ ile reşķ-i gülşen-i cihân belki naķd-i bâĝ-ı cinân ve pür-nûr-i ma'ârif ve mâlâmâl-i nûr-i leũâ'if ve zârâ'if olup ķadr-şinâsân-i şohbet-i kemînsâz-ı fırsat olmaĝla ĝüyâ ķâ'im-maķâm-ı beyne'l-menzileteyn-i hıdmet ve şohbet olmuşlar idi:

⁴²⁰ Sâkıb Dede, a.g.e., c.I,ss.114-115.

Şoĥbet-i ŧâhân-i vaĥdet kemter ez mi‘râc nîst

Ķadr-i îñ devlet kesî dâned ki bâ Mevlâ nişest

(Mervîst ki) Ol ser ĥalkâ-i ebdâl-i bî-bedel ve ĳuĥb-i dâ‘ire-i aĥvâl-i bî-kesel ber-vaĳt-i neşât bî-daĳdaĳa-i ĥalellerinde ki ĥıdmet-i külĥan ve tedârik-i heyzüme dest ü pâ-yi bî-mâ ve men olduklarında ittifâĳ teshîn-i külĥana vefâ idecek mertebe heyzüm bulunmayub ve hengâm-i tedârik dahî olmamaĳla ba‘de‘l-‘iŧâ dest-i kerâmet-i peyvestlerinde olan ŧem-‘i sûzânı telĳîn-i vârid-i ĳaybî muĳtezâsınca derûn-i külĥanda meşâbe-i merkez-i dâ‘ire olan maĥalle nişânde ve der-i külĥanı üstüvâr sedd ü bend ve müddet-i medîde ŧu‘le-i ŧem‘le külĥan pür-tâb ve ĳaĳ‘â ŧem‘a dahî kem ve kâst ĳârî olmayup lâkin vaĳtâ-vaĳt ta‘yîn buyurulan heyzüm maĥalline cem‘ olup ve eŧer-i isti‘mâl ve ‘alâmet-i istihlâk nümâyân olmamaĳla müteferrisân aĥvâl-i me‘âle muĳtâlî‘ ve ĥaber-i ĳût-i ĳudsiyeleri derûn ve bîrûn-i diyâr ve yâr ve aĳyâr-i diyâra münteŧir olduĳda âfet-i ŧöhretten farĳ-ı ĳürîzlerine binâ‘en es-selâmetü fi‘l-melâme mazmûnıyla ‘amel buyurup mütevâri-i ĳubbe-i ŧûret-i külĥanî olmuşlar iken ol peyĳûle-i ĥamûle dahî âfet-i ma‘hûdenin⁶ sirâyetin müŧâhede idicek nâĳâĥ ŧem-‘i fânûs-ı vüçûd-ı behbûdları intifâsıyla ŧem-‘i külĥan-i tâb dahî püfkerde-i serd-i bâd-ı nefes-i vâfesînleri olduĳda cesed-i münevverlerin maĥall-i âsâyîŧ-ı dîrînelerine defn idüp her çend ta‘yîn ve temyîz iktizâ ider tevĳîr ve terkîm-i türbe-i müŧerrefelerine ŧürû‘ olunsa elbette vâĳı‘an ve vâĳı‘aten ‘alâmet-i ŧârife ve emâret-i râfi‘a zuhûriyla ĥalânü‘l-vefâ destekŧ-i binâ-yi türbe ve ŧandûĳa ve ĳaraf-zen olup faĳaĳ nişân-i ser ü pâları olmaĳ üzere dû-pâre sengle iktifâ olunmuŧdur.

2.2. ÂRİF EFENDİ

2.2.1. Sâlim‘de Ârif Efendi⁴²¹

Mevâlî-i kirâmdan Kütâhyalı Ahmed Efendi nâm sühanŧinâsıñ aĳribâsından olup sene biñ yüz otuz dört târîĥinde saltanat-ı ‘aliyeye ‘acem diyârından Nâmî maĥlası

⁴²¹ Sâlim, a.g.e., s.446.

ile gelen elçi şu‘arâdan olmağla Zebân-ı Türki’de bu zemînde bir ğazel eyledikte bunlardan dañi bu ğüne bir nazîre şudûr eylemişdi. Maţla‘ ı budur:

Ey zülf bağ-ı hûsnde sünbül misün nesin
Ol mah-rûya hâle yâ gül misün nesin

2.3. ÂRİF MEHMED

2.3.1. Rızâ’da Ârif Mehmed⁴²²

Tercümede şebt olan Vişâliniñ ferzendi Kütâhya’dan ‘Ârif Mehmed Çelebi’dür. Şeyhü’l-İslâm Yâhyâ Efendi Hazretlerinüñ Şeref-i mülâzimetleriyle müşerref olup eş‘ârı bî-nazîr, güftârı dilpezîrdür. Bu beyit bî-hemtâzâde-i tab‘ -ı latîfleridür:

‘Andelbûñ ciğeri pâreleridür yer yer
Bağda zînet olan şanma ki dal üstüne gül

Bu ebyât behcet-engîz “Şehrengîz”indendür:

Evvelâ dilber-i dilefruzûñ
Ateş-i hûsn ile cihânsûzuñ

Biri İbrâhîm-i şukufte ‘izâr
Gösterir ateş içre ol güzâr

Cümle bütler anuñ şikestesidür
Deyr-i hûsn içre cümle hastesidür

Vaşlına olsa idüm erzânî
Olur idüm yolunda kırbânî

⁴²² Seyyid Rızâ, a.g.e., s:76.

2.3.2. Güftî'de Ârif Mehmed⁴²³

Mevlâna 'Ârif

Şi'ri nâ-sâz kendi hem nâ-sâz

Bir daği 'Ârif-i galat-perdâz

Vâridât-ı hayâle mûnîsdür

Hâricî dâhilî müderrisdür

Nazmı vâdî-i fikre dâhiyye

Hâr-gedâ sâkin-i Kütâhiyye

Dâğ-ı nisyân-ı hâtır-ı îrâd

Sûret-i cehl-i 'âlem-i inşâd

Gâv-ı Âdem-liqâ hâr-ı 'âlem

Şekl-i mevhum-ı şûret

Selselü'l-bevl-i şadr-ı meclis-i kâl

Hande-i hezl ü renciş-i ishâl

Nâ-gehân ceste-i zarfa-i sevdâ

Rîh-i im'â-yi Koncolos-ı halâ

Nefes-i şi'ri eyle âgeşte

Zarfa-i nâ-mağal fûrû-hişte

---

⁴²³ Yılmaz, a.g.e., ss.174-176.

Nefes-i ş‘rine maḥall-i sükûn
Zârta-i saḥt Kûh-ı Kâf-nümûn

Lehçe-i pâkine kühen-varṭa
Kûh-ı Kâf-ı cezîre-i zârta

Saṭr-ı şî‘rinde hem-sirişt-i dîger
Şütür ü gürbe dâsitân-eşer

Şî‘ri kim mâye-i celîlesidür
‘Âlemüñ Dimne vü Kelîlesidür

Şî‘ri hayret-fezâ sudâ‘ gibi
Râ‘şe-perver dem-i cimâ‘ gibi

Olur itdükce şî‘rden perhiz
Kâbz-ı rîḥ-i fesâneden leb-rîz

Böyledür didi râviyân-ı be-nâm
Ġalaṭ-eş‘âr-ı ‘Ârif-i güm-nâm

2.3.3. Mucîb’de Ârif Mehmed⁴²⁴

Tecemesi şebt olınacaḫ Vişâli’niñ ferzendi Kütâhyalı ‘Ârif Mehmed Çelebî’dir. Şeyhü’l-İslâm Yâhyâ Efendi’den mülâzim olup eş‘ârı dilpezîr ve güftârı lâ-nazîre kudret-yâbdır.

⁴²⁴ Kudret Altun, a.g.e., s.49.

Ġam-ı sikenc-i zülfüñ dili güsâde ider

Tecellî tâlib-i rûyuñ ümîd-i sadâ ider

Dilâ niyâzı ko gör lutfuñ ol vefâ-tab‘ıñ

Hezâr ‘işve vü nâzı o bir cefâda ider

‘Andelîbüñ ciğeri pâreleridür yer yer

Bağda zînet olan şanma ki dal üstüne gül

Bu ebyât behcet-âmîz “Şehrengîz”indendür:

Ola dilber-i dil-i firûzuñ

Ateş-i hûsn ile cihânsûzuñ

Biri İbrâhîm-i şukufte-‘ izâr

Gösterir ateş içre ol güzâr

Cümle bütler anuñ şikestesidür

Deyr-i hûsn içre cümle hâstesidür

Vaşlına olay idüm erzânî

Olur idüm yolunda kırbânî

2.3.4. Safâyî’de Ârif Mehmed⁴²⁵

Nâmı Mehmed’dür. Eskişehirden zühûr itmişdür. Vişâlî-nâm şâ‘irüñ ferzendidür. Evâ’il-i hâlinde taşşîl-i ma‘rif idüp tarîk-i ‘ilme ‘âzim ve mülâzım olup tarîk-i kazâyâ sâlik olmağla ba‘zı bilâd-ı celîleye kâdı olmuşdur. ‘Asruñ şu‘arâsından

⁴²⁵ Pervin Aynagöz, a.g.t., s.323.

olup biñ altmış sekiz târihinde ‘âzim-i râh-ı beğâ olmuşdur. Eş‘ârından bu bir kaç beyt taḥrîr olundu.

Naẓm

Dem-â-dem sâğar-ı şahbâ-yı yârân ile nûş eyle

Fuyurma zâhid-i nâdâna rindân ile nûş eyle

Bahâr oldı bu demde mutrib-i meyhâne diñlenmez

Mey-i bezm-i çemende fazl-ı mürğân ile nûş eyle

Velehu

Gitdükçe ğâlib olmada ceyš-i muḥabbeti

Meydân-ı ‘aşq içre ‘adûyu yekem gibi

Ḥâli derûn olmada ‘Ârif mezâk yok

Bir şivekârı ben yine âḥir sevem gibi

Velehu

‘Ârif yoğısa nola bizüm hiç kaçıdemüz

Mazmûn olur mı şimdi yârân pesend ide

Biz nâ-murâduz eylemezüz ğayriden ricâ

Minnet Ḥüdâ’ya ḥamd ü şenâ âl-i Aḥmed’e

Velehu

‘Andelîbüñ ciğeri pâreleridür yer yer

Bağda zînet olan şanma ki dal üstüne gül

2.3.5. Safvet'de Ârif Mehmed⁴²⁶

Dem-â-dem sâgar-ı şahbâ-yı yârân ile nûş eyle

Fuyurma zâhid-i nâdâna rindân ile nûş eyle

Bahâr oldu bu demde mutrib-i meyhâne diñlenmez

Mey-i bezm-i çemende fazl-ı mürgân ile nûş eyle

Velehu

‘Ârif yogısa nola bizüm hiç kaçıdemüz

Mazmûn olur mı şimdi yârân pesend ide

Biz nâ-murâduz eylemezüz gayriden ricâ

Minnet Hüdâ’ya hâmd ü şenâ âl-i Ahmed’e

2.3.6. Vekâyiü'l-Fudalâ'da Ârif Mehmed⁴²⁷

Tabağa-i Sulţan İbrâhim İbrâhim Hânın şu'arâsından tercemesi sebķ iden Vişâlî'nün ferzendi Mehmed Efendi'dür. Hâk-i pâk-i Kütâhya'da zuhûr ve Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Efendi'den mülâzemetle mesrûr olduğdan soñra terk idüp bir tarîķa sülûk itmemiş idi. Biñ altmış sekiz senesi hudûdunda fevt oldu. Bu beyt güftârındandır.

Beyt

‘Andelibün cigeri pâreleridür yer yer

Bağda zînet olan şanma ki el üstüne gül

2.4. AZBÎ

2.4.1. Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de Azbî⁴²⁸

El-Şeyh ‘Azbî Muştafâ Dede Kütâhya'dan gelüp Mışri Şeyh Mehmed Niyâzî kıddüse sırruha el bâri hâzretlerinden ahz-ı tarîķat nâ'il-i hilâfetle Bektâşîye'den

⁴²⁶ Kemiksizzade Safvet, a.g.e., İÜ. Ktp. Nr: Ty. 6189. s.71

⁴²⁷ Kayacioğlu, a.g.e., s.229.

⁴²⁸ Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Ayvansarâyî, s.108.

ba‘zıları ile mu‘habbet idüp ol e‘snâda Nerdübânlı kıaryesinde vâkı‘ zâviyeye şeyh olmuşdur anda mesâkin iken mütevecihe’r-ruhâniye sene-i 1160 tarihinde vefât idüp anda defn olunmuşdur âşârından dîvân-ı eş‘ârı ve mezbûr Niyâzî efendinün dîvânını bil-cümle tahmîs itmişdür bu güfte anların âşârından teberrük olundu:

Ne şafâdan haberim var ne cefâdan haberim
Düşmamamı dost bilürüm ikisini bir severim

Kimseniñ hayrı ile şerrine yokdur nazarım
Bir kıuru laqlağadır elde olunca hünerim

Ne alandan haberim var ne şatandan haberim
Serseri güne gelelden beri sersem gezerim

Gâh olur kendi özüm ‘âlem içinde bulamam
Gâh olur hâl ile nâlemi hiç söyleyemem

Ne ‘allîm ne vellîm ne veliyyim bilemem
Bir pula mâzî ve müstağbeli versin dilemem

Ne alandan haberim var ne şatandan haberim
Serseri güne gelelden beri sersem gezerim

Bahş-i ‘ilme gelicek kıl ile kıâl eyleyemem
Her ne dilersem diyem Hakkı cidâl eyleyemem

Ne belâdır başıma kıayd-ı zevâl eyleyemem
Bir daği tövbe idüp ‘arz-ı mağâl eyleyemem

Ne alandan haberim var ne şatandan haberim
Serseri güne gelelden beri sersem gezerim

Ah ‘Azbî gibi bir derd-i derûnum diyemem
Gâh olur şâmit olup şöhet-i cân eyleyemem

Beni orâk idüben fark-ı ‘adüvv eyleyemem
Her ne dirlerse disünler kimseyi dem eyleyemem

Ne alandan haberim var ne şatandan haberim
Serseri güne gelelden beri sersem gezerim

2.5. AZMÎ

2.5.1. Riyâzî’de Azmî⁴²⁹

Nâmı Murad’dur. Vilâyet-i Germiyân’da Gedüs’den erbâb-ı tîmârdandır. Bu iki beyt anuñdur. Dîvânından intihâb alınup şebt olındı.

Nazm

Ten-i zârumba şanma penbe-i dağı nihân itdüm
Senüñ-çün şaqlarum ey sîm-ten birkaç gurusum var

Tiğ-ı Hürşîd ile haqq olsa n’ola ‘kd-i perin
Çıkça eşkâli beyâza kazınur nokta-i şek

Biñ on altıda fevt olmışdur.

⁴²⁹ Açıkğöz, a.g.e., s.163.

2.5.2. Fâ'izî'de Azmî⁴³⁰

'Azmî Gedûsî dîvânî görilüp bu beyitler şebt olındı:

Zîr-i bâline alur himmet ile dünyâyı
Gözün aç kâf-ı vucûd içre ne 'anķâlar olur

Çü gördüm incinür âhumdan ol serv
Hemân ol aradan ayırd hevâyı

2.6. BURHÂNEDDİN İLYÂS ÇELEBÎ

2.6.1. Esrâr Dede'de Burhâneddîn İlyâs Çelebî⁴³¹

Hazret-i fahrü'l abdâl Sulţan Celâleddin Ergun Hazretleri'nün mir'ât-ı cemâl-şâhid-i celâlet-bahtı ve şâh-ı dil-i pâklerinün tâc u tahtı olup kabîl –i intiķallerinde cümle-i ihvân u hullâna “Yâ eyyühe'n-nâsü ķad ca'eküm burhânün min rabbiküm” âyet-i celîlesiyle ternnüm-rîz Kabûl ü teslîm olarak taht-gâh-ı irşâd-penâh-ı salţanat-ı Mevleviyye ve hilâfet-i ma'neviyye iclâs ve kûs-ı velvele-i keşf ü kerâmatı kûşe-gîr-i şimâh-ı 'alem-i 'alemiyân olup hatta Cenâb-ı Hayderiyyet-me'âb Sulţan Dîvânî ķuddise sırruhu'n-nûrânî zamân-ı pür-şevket ü şânlarına resîde olmağla ol zât-ı Ahmediyyü'ş-şîfât daħi bu kıt'a-i ğarrâ ile kerâmat-ı bâhire ve ķudret-i zâhirelerini teslim buyurduķların Cenâb-ı irşâd-me'âb Şâķıb Dede Hazretleri Sefîne-i Neffise-i Mevleviyye'de işâret-fermâ olmışlardır.

Lisânü'l-ġayb idi yek-ser vücûdı
Nola burhân-ı dîn olsa nişânı
Olup feryâd-res-i nezdîk ü dü-reh
Dimişler nâmına İlyâs-ı Sânî

⁴³⁰ Kayabaşı, a.g.e., s. 402.

⁴³¹ Genç, a.g.e., ss.51-56.

Hakka ki bir zât-ı celilü's-şifât ve bâhiü's-sayyinâtuñ ki Cenâb-ı Sultân Semâ'î-i Dîvânî kudde sırruhu'n-nûrânî lisân-ı ençaqu'l-beyânlarından bu gûne kıt'a-i gevherîn ve nûkte-i mübîn ile dürer-i şenâları rişte-nişân-ı hüsn-i beyân ola. Fî-mâ-ba'd her ne rütbede vaşf u ıtrâ olınsa yine ol vaşf-ı cemîl ve şenâ-i celilün dâ'ire-i intihâsına irişmediği 'ıyân olmağla

Mışra': Der hane eger kesest yek harf besest

'unvânınca rütbe-i intihâ ve maqâm-ı vâlâları ol kıt'a-i garrâdan ma'lûm-ı ülü'l-efhâm ve'l-ezhândur. Ve daği ezmân-ı irtihâl ve âvân-ı intikalleri takarrüb itmekle yevmen mine'l-eyyâm meclîs-i semâ'-ı Mevlevî ve cem'iyet-i tezkîr-i Meşnevî'de medd-i âh-keş-i iştiyak olup Hân hînu'l-irtihâl 'ibâre-i keşfiyesiyle teşrif-i 'âlem-i beka ve vâşıl-ı aşl-ı a'lâ olıcaklarına işâret-fermâ olmalarıyla fi'l-hakîka çend rûz mürûrında fecî'a-i intikalleri zuhûr idüp Hân hînu'l-irtihâl fıkra-i câmi'ası hisâb olınuğda sene-i intikalleri olan yedi yüz tokşan yedi târîhine intibâkı muhayyeretü'l-'uqul-i suhân-dânân-ı zamân olup cânişîn-i hilâfetleri olan Çelebî Zeyneddîn fıkra-i merkûmı tazmînen inşâd buyurdukları târîh-i garrâ rişte-keş-i intizâm-ı terceme-i celîleleri kılınmışdur.

Târîh:

Hâzreti Burhân-ı dîn-i dil-penâh

'Azm-i dâru'l-kurb-i 'ulyâ eyledi

Bülbülân-ı gülşenîn feryâddan

Hicr ile merşiyeye-güyâ eyledi

Hân hînu'l-irtihâlî bendeye

Zâhirâ temhîd-i ihyâ eyledi

Lîk târîh-i vefât olup dirîğ
Meşhedin mir'ât-ı ru'yâ eyledi

Âşâr-ı nazmiyye vü neşriyyeleri zeynû'l-mecâlis-i ihvân u hullan olup egerçi Dîvân-ı mürettebleri nâ-şinîde-i suhan-verân-ı hizb-i Mevlevî'dür. Lâkin el'ân cevâhir-i zevâhir-i güftârları tâcü'l-mecâmi' ve iklîlü'l-cerâ'id olup muharrer sefer-i menkabe-i 'aliyyeleri olan fakîr-i pâ-der- gilüñ resîde olduğum işbu iki 'aded gazelleri burhân-ı câmi' ve 'unvân-ı lâmi' rütbe-i kemâlât-ı suhan ve maqâm-ı müselleme-i her-nâdire-fenn olmağla taḥrîr-i zeyl-i tercemeleri kılındı.

Âyîne-i cânân olalı cân-ı ḥazînim
Pertev-fiken-i şeş cihet-i rûy-i zemînem

Germiyyet ḥâliyle olup pür-dem ü devrân
Hem-cive-i çarḥ-ı felek ü 'arş-ı berînem

Şad-kevne mutalsım dahî olsa der-i maṭlab
Şamşâm-i teveccühle âña feth-i mübînem

Ma'mûre-i ṭîni şanur ancağ gören ammâ
Vîrâne-i genc-i gevher-i millet ü dînem

'Aynumda 'ıyândur o ki 'âlemde nihândur
Ser-tâbe-kadem dâ'ire-i 'ayn-i yaqînem

Hod-bîn olamaz maḥrem-i râz-i dil-zârım
Mânend-i ney-i nefḥa-serâ perde neşînem

Şartıyla beyân eyledi da‘vâsını Burhân
Virse nola hayrû’l-halef-i cedd-i güzînem

Pey-revlik idüp ney gibi enfâsına zîrâ
Hû hû diyerek seyr-i maķâmât-ı rehînem

Velehüm Rûhu’llâhi Ruḥuhû

Yârab ez sûz-i muḥabbet nâle-i cângâh deh
Dîde-i şâyân-i dîdâr u dil-i evvâh deh

Çûn dem-i âḥir koned novmîd ez herçi ki hest
Ânci bâbest cenâb-ı raḥmet est ân-gâh deh

Sedd-i râh behremendî ḥâheş-i bîvaķt şud
Murğ-ı bî-hengâm m ârâ fırsat-i nâgâh deh

Ġayr-i ḥursendî nedâred derd-i nâdârî devâ
Ḥâh zer-i dehdehî deh ḥâh berg-i kâh deh

‘Îşret-i yek dem dehed hüşyâr râ sermed-i ḥumâr
Bes neşât-ı bîḥodî ez ḥâtır-ı âgâh deh

Tûtüyâ rûşen nesâzed çeşm-i şebgîremrâ
Şemmeî ey bâd-ı subh ez ḥâk-i ân dergâh deh

Nefs râ burhân burhân ez kuyûd-i mâ vü men
Ya‘nî û râ cilve-i âzâdî-i her gâh deh

Velehüm Rûhu'llâhi Ruḥuhû

Ders-i her nüşha zi-üstâd-i ma'âyış be-ḥân
Ver ne îñ merdüm-i hod-bîn sevâdî beḥâned

Âñ ki ez âyine-em nükte-i 'aqs âmûzed
Tersem ez aşl nedâniste murâdî ḥanend

Velehüm Rûhu'llâhi Ruḥuhû

Şerh-i mecmû'a-i gülgonçe nedâned her murğ
Ger ne her kû varaḳî ḥâned mu'ammâ dânist
Ey ki ez defter-i hod ders-i merâ mî ḥânî
Key tevân mâhiyet-i mes'ele-i mâ dânist

2.6.2. Sâkıb Dede'de Burhaneddin İlyâs Çelebi⁴³²

(Der beyân-ı ḥılâfet-i ân güzîde-'i nâs ve mihter-i ḥaḳ-şinâs ve ummân-ı gevher-i istînâs e'nâ bihî Ḥazret-i Burhân'ed-dîn İlyâs tayyeb'allâhü te'âlâ mekânehû ve e'azze fi'l-ferâdis-i cenânehû ve mette'anâ ve 'âmmet'el-fuḳarâ-i bi-şefâ'atihî ve fi 'araşati'l-'arz-ı bi-himâyetihî) Âvurde-end kî vâlid-i mâcidleri 'âzim-i şavb-i cedd-i emcedleri olup kendüler mesned-neşîn-i hılâfet-i sûriyye ve ma'neviyye oldıḡın müş'ır Hazret-i 'Alâ'e'd-dîn ve Cenâb-ı Muzaḳfere'd-dîn ve Çelebi Zeyne'd-dîn ve bunlar emşâli kibâr-ı evlâd-ı kirâm-ı Ḥızır ve İlyâsî ve 'aynü'l-cem-'i ihvân ve ḥullân-ı mevleviyye bi'l-icmâ' ser-nihâde-i zânû-yi inâbetleri olup kemâ fi'l-evvel dâ'ire-i cem'iyetleri merkez-i vücûd-i pür-cûdları üzre devrân idüb ser-i mü sekte ve rahne-i iḥtilâl nümâyân olmamaḡla gûyâ neş'eteyn beyninde fark faḳaḳ ismi ve cismi olup sirr-i rûḥâniyet-i kemâl-i ittihâd üzre olmaḡın aşl-ı aşılllerinden rû-nümâ olan âşâr-ı celîle ḥasbe'l-iḳtizâ vaḳtâ vaḳt ol fer-'i cemîlden daḡî pedîdâr olup âşinâ ve bî-gâne taḫḳîḳ-i ḥılâfet ve taşdıḳ-i velâyetlerinde yek-dil ve neyyir-i a'zam zât-ı melekiyyü's-şıfatları def'aten

⁴³² Sâkıb Dede, a.g.e., s.102.

pertev-i iştiâr-efken-i âfâk olmuşdur. Hattâ gâh u bî-gâh maqâşid-ı müşkilet'ül-ḥuşûl-i muḥibbîn ve 'avârız-ı 'asîretü'd-def-'i müstemid-dîn-i mâ'rûz-i pîş-gâh-ı sa'âdetleri olduğda kemâl-i ibtihâlle rûmâl-i südde-i rafî'a-i türbe-i firdevs rütbe-i vâlid-i mâbârekelerinden ṭâlî'a ve âyine-i ṭal'at-i meymûneleri cilve-gâh-ı beşâşet-i beş'âret ve cümleten maqzıyyü'l-merâm ve me'mûnü'l-âlâm oldukları şübût-i müdde'â-yi merḳûma dû-güvâh-i bî iştibâh olduğu müttefekun 'aleyh ruvât-i şikât ve mecma'i 'aleyh-i erbâb-ı ḥacâtıdır. (Naklest ki) Hâzreti zübdetü's-sülâleti's-şiddîkiyye ve kıdvetü's-silsiletü'l-celâliyye cenâb-ı velâyet-me'âb Çelebi Burhâne'd-dîn İlyâs kudde sîrruhû 'an şevâ'ibi'l-ednâs câmi'u cemâ-i 'ulûmü'n nakliyye ve 'aqliyye ve keşfiyye olup siyyemâ 'ilm-i ta'bîrde ferîd-i 'asr ve vahîd-i dehr belki Yûsuf-i Şiddîk-i şânî olmağla her şubh zaḥve-i kübrâya değın halka-i meclis-i 'âlîleri dîvânḥâne-i şuveri-'âlem-i mişâl ve herkesin mazḥar olduğu tefsîr-i terkîb-i taḥayyüli ke'nfilâkı's-şubḥ-ı bilâ-tağyîr-i cilveger-i mineşşa-i zuhûr olmağla lisânü'l-ğayb ve tercümânü's-sirr şöhretiyle ma'rûf ve ba'îd ve qarîbîñ müşkilât-ı müşâhede-i ḥıyâliyyelerin kemâhiye hall itmekle Şeyhü'l-ledün 'unvânıyla mevşûf olmuşlar idi.

2.7. CELÂLEDDİN ERGÜN ÇELEBİ

2.7.1. Esrâr Dede'de Celâleddin Ergün Çelebi⁴³³

Hânedân-ı tâhire-i selaṭîn Germiyâninüñ mir'ât-ı cemâl-i şâhid-baḥtı ve şâh-ı dil-i pâkinüñ tâc u tâḥtı olup ism-i sâmilere Celâleddin ve maḥlas-ı nâmîleri Ergün olduğmuñ sebebi Sefîne-i Şâkıbiyye'de ol vech ile tafşîl olunmuşdur ki peder-i vâlâ-aḥterleri Cenâb-ı Burhaneddin İlyâs Paşa Hâzretleri leyle-i milâdlarında ḳable'l-velâdet-i 'âlem-mişallerinde cedd-i emced-i a'laları olan Ergün Hân Hâzretleri'ni cümle erbâb-ı salṭanat ve aşḥâb-ı ḥayl şevket mevfürla gülşen-i ḥ'abdan gonce-güşâ-yı dîde-i bî-dârı olduklarında ḥademe-i serây-ı felek-âsâları ol âftâb-ı celâlet-me'abuñ tulû'ını müjdesân olmağın vâkı'a-i vâkı'ı 'âlâmet-i ikbâl-i şuriyye vü ma'neviyye ittiḥazıyla

⁴³³ Genç, a.g.e., ss.96-105.

şâhzâde-i müşârün-ileyhüñ maḥlaş-ı sâmilerini Ergun Hân behişt-âşiyânuñ nâm-ı nâmileriyle müşârün-bi'l-benân “Ergûn henüz âmede bûdî încâ” nükte-i laṭifesiyle îmâyı nişân buyurmışlardır. Mervîdür ki ol pâdişâh-ı beḳâ-mevkib ve ol şehzâde-i fenâ-meşreb ḳaṭ‘-ı iltifât-ı serîr-i saltanat-ı cedd ü peder ve terk-i ḡâile-i hâ‘ile-i ḥayr u şer buyurup ḥizmet-i pür bereket-i Cenâb-ı Emîr ‘Âlim ba‘dehû Emir Vâcide müsara‘at ve ol iki şehin-şâh-ı erîke-ima‘rifetüñ naẓar-ı iksîr eşerleriyle bâliğ-i netîce-i maṭlab-ı aḳsâ ve ser-sebz-i ‘alamet-i ḥadrâ-yı ḥaṭṭ-ı istivâ olup Kütahiye‘de vâḳi‘ ḥanḳâh-ı İmâdü‘d-dîn-i hezar-ı Dînâr‘da seccâde-nişîn-i irşâd olmaḡla mişal-i Süleymân ‘âlem-gîr-i nûr-ı iḥsân ile cebr-i inkisâr-ı ḳulûb-ı dedmendândan izhâr-ı şefḳat-i bî-pâyân buyurup ḥattâ pîş-i bâb-ı ‘inâyet me‘ablarına taḳdîm-i müstemiddîn olan nüzur u hedâyâ “Velev kâne riclü‘l-cerâdi” berg-i sebz-i dervîşân-ı ser-dâdegân-ı dâ‘ire-i kerâmetlerini ḥüsn-i telâḳḳi vü ḳabûlle aḡz buyurup i‘mâr-ı ḳulûb-ı münkesire-i müstemiddîn ve a‘ṭâ-yı meṭâlib-i mürîdîn ü muḥibbîn buyurup cümle-i evḳât-ı eyyâmiyye vü leyâliyyeleri ezḳâr u ‘ibâdat ve irşâd u murâḳabât ve mütâla‘a-i cezîle-i eslâf ve terbiyye-i süllâk-ı aḡlafları olup bi‘n-nefa ḳalem-keş-i şaḥîfe-i taşnîf ve yâd-ḥoş-ı lehçe-i pür-behçe-i te‘lîfleri olan kütüb-i nefise ve resâ‘il-i münîfeden evvelâ çil-kelime-i ṭayyibe ‘ünvâniyle mevsûm Risâle-i Şerîfleri ve yine İşâretü‘l-Beş‘âre nâmıyla müşârü‘n-bi‘l-benân-ı iḥvân ve ḥullân olan kitâb-ı meşhûre hec-deh ibârât-ı laṭifeleri daḡı bir risâle-i cemîle olup âşâr-ı nazmiyyeleri el‘an mecâmi‘-i iḥvân u ḥullânda zerrîn-ḳalem-i lâciverd-i raḳam-ı taḥsîn ile nigârân-ı şahâyif-i i‘câzu‘l-beyândur. Ḥuşûşâ Genc-nâme ismiyle müsemmâ buyurdıkları mesnevî-i ḡarrâları ḥaḳḳâ deryâ-yı gevher-i ma‘rifet ve enhâr-ı mütevâliye-i füyûzât-ı ehadiyet olup her bir dürre-i ḡarrâ-yı bir gevher-i ḡaltân-ı ḥazîne-i ḡaybü‘l-gayb-ı şühûd ve her bir nükte-i âşînâ-yı ma‘nâsı bedrü‘t-temâm-ı âsmân-ı ṭılsımât-ı maḳsûd olup ol gencîne-i devlet-serây-ı ma‘rifet-i Ḥudâvendigârî ḥazîne-i iksîr-i peydâ-yı ḥaḳîḳât-ı şehryârî bî-nevâyân-ı dergâh-ı devlet-i Mevleviyye‘ye şeravet-baḡş-ı ma‘nevî fütûḥ-künûz-ı kerâmet-muḥtevî olmaḡla bu mecmû‘a-i faḳîrâne ve bu cerîde-i ‘cizâneye yâd-gâr-ı süḡan-dânân-ı aḡzâb-ı Mevlevî olmaḡ içün taḥrîr olunmuşdur.

Mesnevî

Nedür ol künc-i pinhân kim hemîşe kubbesi devvâr
Zemînin eylemiş yek-nokta üzre dest-i hikmet kâr

Hişâr-ı şeş-cihet bârû-yı meydân-ı tılışmâtı
Kavâlib cünbiş ü ârâmla rûşen emârâtı

İşârât-ı hurûfî turfe-şekl ü nâmesi gûyâ
Rumûz-ı pür künûz-ı 'ibret-i dünyâ vü mâ-fihâ

Harâb-âbâd iden dehri anuñ sevdâ-yı sûdîdur
Viren hayret 'uqûl-i 'âleme bûd u ne-bûdîdur

Anun ebhâs-ı fethidür bu bezmüñ mâ-cerâsı hep
Ki zîkr-i 'ayş olur ümmîd-vâra nîme-i maţlab

Der ü dîvârı ma'cûn-ı mevâlîd ü 'anâşîrdur
O zîbâ san'atı tavşîfde ta'bîr-i kâşîrdur

Egerçi rehn-i zîr-i hâne-i her-kesdür ol maqşad
Reh-i Neyline lîkin seng-i mâ vü mendür ancak sed

Derûn-ı enfüs ü bîrûn-ı âfâk ol şebistânuñ
Görünmez çeşmine ammâ 'acebdür gâfil insânun

Esîr-i serserî seyr-i sürâğı der-be-der eyler
Anı kim cüst ü cüda kâm-ı evvelden güzêr eyler

İdüp ser-geştelük hursend-i da'vî kendüyi âhir
Olur efsâne vü efsûs-ğ̃ân-ı ğ̃â'ib ü hâzır

Yoğ iken iltifât-ı ğayrden ğayrı ana hüsran
İder bilmezlik ile dîv ü nefse bî-sebeb bühtân

Füsûn-ı cümle esbâb-ı ğüşâdı zîr-i destinde
Velî cüyendesî bîhûde-gird eknâf ü pestinde

Riyâzetle ki şakku'l-arz-ı cisme olmaya mâlik
Muğarrerdür k'ider ümmîd-i huşki 'âkıbet hâlik

Buhûr-ı 'anber-i sarây-ı deryâ-yı süveydâdur
Ğidâsı kebş-i tenle ğâv-ı nefsi 'ayş fermâdur

Degüldür kâr-ı teşhîr-i müyesser merd-i hod-bîne
Virilmez devlet-i bîdâr ehl-i ğaflet ü kîne

Gerekdür kendüye bîğâne vü hem âşinâ olmak
Gerekse kenz-i lâ-yefnâya tâlib dest-res bulmak

Olnca sîne-i ehl-i fenâdan ser-zede şûrı
İder yek-reng ü hem-bû hâr-ı mâtemle ğül sûrı

Fağîr-i kâmrân-ı haşmet-i câvîd iderdi ol
Bulunsa hâtır-ı vîrân-ı pîr-i mey-fürûşa yol

'Azîmet da'vet-i payinde sîne hoş-icâbetdür
 Reh-i fetihinde hizmet sa'y-i meşkûr-ı isâbetdür

O kâm-ı hasretü'l-'uşşâka nâ-kâmı gerek evvel
 Ki âhir renc-i sûrî genc-i ma'nâya ola mübdel

Müsemâyı hakîm itmiş tılısımın muhkem-i esmâ
 Yine miftâhı İsm-i A'zam-ı Fettâhdur yârâ

N'ola hâne harâb-ı derd-i hicri olsa bû-derdâ
 Olur elbette şâhib-beyt-i 'âkil cümleden idrâ

Meger insân-ı kâmindür anuñ var ise gencûrı
 Bulunmaz biñde bir yoħsa bu keşret içre mesrûrı

Cihânı gû-be-gû gû gû nice tutmuş ise peydâ
 Nihânı sû-be-sû hû hû pür itmişdür anı cânâ

Sezâdur Mevlevî-veş rakş iderse fâ'izi her dem
 Gehî ser ser be-mihr-i dehre olmuş hâmil ü maħrem

Melâmet mihr-bânına kıbâb-ı pür-selâmetdür
 Şemâtet-meşreb-i şükrânına şîrîn hikâyetdür

Niçün olmaz o gencîne meţâf-ı hayl-i Kerrûbî
 Görince kem-yâb anda hezâr Eyyûb u Ya'kûbı

Ne ğam pür-gerd-i faqr u fâka gösterse bîrûnından
 Ne'am kim olmaya yek-dem cüdâ bezm-i derûnından

Gehî pîr ü gehî bernâ gehî ümmî gehî dâna
 Olup ol gevhere meclâ görenler didi âmennâ

Belî gûrâne rû-pûş-i edîm-i hâk olup hâ'il
 Göze göstermeyüp mânend-i iblîs oldılar bâtıl

Ne bilsün neş'e-yi şahbâ-yı vaşlı merdüm-i mehcûr
 Nice âmîziş eyler ser-hoş-ı şöhet ile rencûr

O kim pîşîn ide nakd-ı revânın yok yire isrâf
 Ne kâbil devlet-i eşrâf ile ol müflisî işrâf

Bi-ğamdi'llâh ħarâb-ı 'aşk-ı Mevlâna olup Ergûn
 Küşâd-ı genc keci tenden oldu cânumuz memnûn

Serîr-i ahsenü't-tağvîmüñ oldu Şâh Cem-câhı
 'Acab mi eylesek ber-bâd-ı hâlet bârû bün-gâhı

Şikest-i çarğ-ı tedbîrâtla dehlîz-i şûretde
 Olup âyîne-dâr-ı şems-i dîn eflâk-ı sîretde

Hilâl-i sîne-çâkin itdi ya'nî feyz-i nâ-gâhı
 Hilâfet bezmine şem'-i sa'âdet evcinüñ mâhı

Budur encâm-ı kâr u hâşıl-ı bâzâr-ı virânı

Ki sûd-ı bî-ziyân u sermedîdür ‘ayş ü ‘ümrânı

Dirîgâ meyl-i mâl iden niçün fikr-i ma’âl itmez

Kimûn mağz-ı serin âhîr o câdû pây-mâl itmez

Ne lâzım fetḥ-i genc-i mâ-sivâ Allâh yetmez mi

Meger her iş anuñ yek-şemme-i fazlıyla yetmez mi

İlâhî ehl-i fakrı mün‘im-i kenz-i hafîñ eyle

Küdûrât-ı beğâyâdan şafi ibn-i şafîñ eyle

Rivâyet olunur ki havâşş-ı muḥibbân-ı dergâh-ı kerâmet-penâhlarından bir şadâkat-şî‘ar meydân-ı kürsî-aqrânlarına gelüp kûçek-i hizmet-i ‘aliyyelerine Çelebî Efendî bunda mıdur diyü su’âl eylediği sem‘-i şerîflerine resîde olduğda gerek ḥâdim-i merkûm ve gerek muḥibb-i mezbûra ta‘lim-fermâ oldılar ki Çelebî bundadır lâkin Efendî bunda dgüldür. Zîrâ Çeleb lügât-i Türkî’de Cenâb-ı Haḫ celle zikruhü Ḥazretleriniñ ism-i şerîfleri olup min-ciheti’n-nisbet biz Çelebî ve ilâhilerüz. Zîrâ elfâz-ı müterâdifeüzre Mevlevî ve Çelebî ve İlâhî lafızları min-ciheti’l-ma’nâ bir şîfât-ı nisbiyye üzre da’irdür. Ol vechile nisbet mekânı menşûb-ı lâ-mekânî olmaḫ ca’iz olur. Ammâ Efendî ve Mevlâ münezzeh-i mekân ve muḫaddes-i mekân ve muḫaddes-i nisbet-i in ü ân olup merâtib-i ‘ubûdiyyetde kuşurrı olanlara Efendî itlâkı ‘adem-i ḥürmeti münticdür diyü dil-bestegân-ı rişte-i maḫabbet ve gerden-nihâdân-ı silsile-i irâdetlerini lutf-ı terbiyye ve kerem-i tesliyye ile pîçiş-i ‘alayık-ı kusûrdan ḫalâş buyururlar idi. Vaḫı‘â bu ‘ibâre-i laṫife ve bu işâre-i münîfeyi ḫazmen li-nefsihî şûretde kendülerine isnâd buyurmışlardır. Lâkin min-ciheti’l- ma’nâ henüz nisbet-i şûret ile üftâde-i çirk-âb-ı ‘alâyık-ı nefis ü hevâ olan ter-dâmenân-ı dünyâ ü mâfihâyâ Efendî ve Mevlâ lafzınıñ isnâdı nâbe-ca olup vücûd-ı müste‘ar-ı ḫulkîden ḫalâş ve ḫıl‘at-ı bekâ-yı

hâfî ile kesb-i ihtîşâş idenlere ta'bîr-i merkûm na't-i şaḥîḥ ve vaşf-ı melîḥ olduğunu iş'r buyurmuşlardır.

Nazm:

Çun sâye fenâyîm be ḥurşîd-i cemâlest

Eyîmen şude ez cümle âfât efendî

Der-ḥane-i dil kej mekân ây cân be-efsûs

K'emrûz ayânest ḥafîyyat efendî

Rûzî ki rev^cânib-i deryâ-yı ma'anî

Yâd âyedest in cümle maḳâlât efendî

Şemsü'l-ḥaḳḳ-ı Tebrîzî toyî Mûsâ-yı eyyâm

Ber tûr-ı Ḥudâ refte be-mîḳât efendî

Ol tâ'ir-i kerûbî lâ-mekânun Cibrîl-i ruḥ-ı revânları târiḥ-i Hicrî'nün yedi yüz yetmiş beşinde pr-feşân-ı evc-gâh-ı cinân ve gülistân-ı şuhûd-ı ğayb-i muṭlaḳa revân olmağla zamâyir-i suḥân-perverân-ı ihvândan ser-zede olan târiḥ-i ğarrâ imzâ-yı miskiyyü'l-ḥitâm-ı cerîde-i aḥvâlleri kıldı.

Târîḥ:

Ḥazret-i Sulṭân Ergûn-i Velî

Bezm-i vaşl-ı aşla itdi ḥoş-hırâm

Ya'nî zâhirde butûnı gösterüb

Qıldı bâṭında zuhûra ihtimâm

Pes lişânü'l-ğayb târîhin didi

Rabbühü'l-mevlâ da'î dâra's-selâm. 775

Ve daği cânîşîn-i ekrem ve veled-i muhteremleri ânifen zikri sebkat iden
Burhâneddîn İlyâs Hazretleri'nün gûyân oldukları merşiyeye-i ra'nâ budur.

Merşiyeye:

Ergun Velî gozeşt ez seyr-i şifât

Der vech-i şuhûd hârc kerdest hayât

Ez hâşıl becest yek ser çû revân

Tâ gûte hored heân der luccce-i zât

Egerçi Dîvân-ı merşiyeleri cerâyid-nüvîsân-ı ihvânu's-şafâdan şebt-y[^]fte-i
şahâ'if-i nuqûl olmamışdur. Lâkin âşâr-ı nazmiyyelerinden dest-res olduğumuz çend
kıt'aları kayd-ı lâyiha-i esrârları kıldı.

Gâzel-i Fârisî

Gehî merrât sırr-ı in dânem

Ki ez sergeşteğî hod râ nedânem

Gehî nûr-ı serâpâyem çü merdum

Gehî enbân-ı muşkâb u nânem

Neyâyed hiç ber hâli du 'âlem

Çi cây h[^]l-i digergûn u şânem

Velehû kıddise sırruhu:

Gâh olur vâli velînüñ sâyesi

Böyledür destûr-ı meddü'z-zıll velî

Za'il-i vaḥdet k'ola nâ-gâh zıll

Nâm-ı cism ü cân olur vâli velî

Velehû ḳuddise sırruhu:

Serverân-ı dîn u dünyâ râ beşest in îmtiyâz

Ki yekî vâli şevved dige velîyy-i bî niyâz

2.7.2. Sâkıb Dede'de Celâleddin Ergûn Çelebi⁴³⁴

(Âvurde-end ki) Ol nüḳâve-i ḥanedân-i yaḳîn ve sülâfe-i ensâl-i sultânü'l-'ârifin ve ḥulâşa-i silsile-i zekiyye-i muḥlişin Ḥazreti Çelebi Ergûn Celâle'd-dîn bin Hazreti Burhâne'd-dîn İlyâs Paşa bin Süleymân Şâh-ı Germiyânî ḳabîl-i vilâdet-i pür-bereketlerinde peder-i büzurguvârları temâşâ-yı 'âlem-i ḥayâl ve müşâhede-i cihân-i misâl ve gülçîn-i ğarâyib-i terâkîb-i aḥvâl iken cedd-i a'lâları olan Ergûn Ḥân'ı ḥaşmet-i mülûkâneleriyle sa'âdethânelerine teşrif itmiş mu'âyene buyurub ol sürûr-i mevfûrla bîdâr olduğda bu şâhzâde-i vâlâ-menkabet vilâdetiyle mübeşşer ve ḥuşûl-i ḥubûr-i nâmaḥşûr müyesser olmağla vâḳı'aların tefe'ülen bi'l-ḥayr menzile-i vâḳı'a-i tenzîl ve nâm-i nâmî-i cedd-i Sâmîleriyle tesmiye buyurub (Ergûn-i mâ henûz âmed) nefes-i enfesleriyle 'ulüvvişân ve sümüvv-i mekân-ı şûrî ve ma'nevîye nâmzed olup ve bifazli'llâhi te'âlâ ve berekât-i 'araḳati'l-a'lâ tefe'ül-i teyemmünleri tahaḳḳuḳ-yâb ve mütেকâzîb-i haḳîḳat ve mesned-ârâ-yi ma'rifet ve mehpâre-i vücûd-i pür-sûdları menzili vilâyetde bedrû't-temâm olmuşdur (Beyt): "Zi'âsümân âyedem in baḫt ne ez 'âlem-i ḥâk / Kâr-i iḳbâl ü sitâr'est ne kâr-i bâzû" (Naḳlest ki) Ol nevbâve-i şecere-i tayyibe-i İlyâsiyye ḥusn-i intişâ ve lutf-i nemâda Yûsuf-i Şiddîḳ-nümâ olmağla gûyâ şemeretü'l-fü'âd-ı gürûh-i şiddîḳî-nejâd ve ḳurretü'l-'ayn-i a'yân-i celâlî-nihâd olmağla cümle

⁴³⁴ Sâkıb Dede, a.g.e., s.60.

hıdmet-i terbiye ve himmet-i tenmiyelerinde yekdil olup ‘unfûvân-i şebâblarında mecma‘u’l-baħr-i ‘ulûm-i nakliye ve aklıye ve hâmil-i âdâbi’l-mecâlisi’l-‘âliye ve kâşif-i esrâri’l-mesâ’ili’l-ġâmiza olduğda sâlik-i meslek-i ferâġ-bâl ve sâ’ir-i menhec-i şafâ-yi hâl ve bîzâr-i daġdaġa-i câh u mâl ve miqđâm-i tûtiye-i muqaddeme-i zevk-i me’âl olup mânend-i Sulţân ‘Abâpûş ihtiyâr-i ıarıka-i fakr u fenâ ile vâşıl-i kenz-i lâ-yefnâ ve nâ’il-i sirr-i Mevlâna ve evâsıt-ı ‘ömr-i nâzenînlerinde tâc-i hilâfetdâr ve ‘Imâdü’d-dîn-i Hezârdînâr vaqf ve binâ eylediġi hânķâh-i ıarıka-i Hüdâvendigârî’de şıve-i meşihat ve cilve-i irşâd üzre karar-dâde olmuşlardır (Beyt): “Kesî ki nevbeti’l-fakr fahrî zed cânesh / Çi iltifât kuned tâc ü taht-i dünyâ-râ” rüşendilân-i ‘avâķıb-bînân mevâzîn-i i’tibârlarında gevher-i tâbdâr-ı girân-miğdârların dest-i şıyânet-i rûhâniye-i cedd-i büzurguvârları ġass ü ġaşâk rebûd-i kân-i hevâ-yi devlet-i nâ-pâyidâr silkine inzimâmdan muġâfaza ve kaç’-ı ‘alâķa-i mâsivâya muvâzabe üzere mürâ’ât-i şeyme-i müşfikâneleri eşeri müşâhede olunup ve belki serî’an bâr-i girân-i imâret-i dûş-i himmet-i âzâdân-i ġanedân-ı vilâyetlerinden izâġa ile irâha-i evlâd-ı kirâm buyurulmaķ merâyâ-yi karâyih-i şâfiyelerinde cilveger olmaġla pîşîn-i şavb-i sâhil-i selâmet-i istiġnâ ve ferâġa ‘atf-ı ‘inân-i himmet evvelâ Sulţân ‘Abâpûş ve şâniyen meşreb-i ‘âlîlerinden serzede olup âġirü’l-emr sa’îdü’l-ġayât şehîdü’l-memât-ı Ya’ķûb Çelebî nevbetinde şûret-pezîr-i kadr-i gevher-kadr-i (Velâ yahîķu’l-mekru’s-seyyi’ü illâ bi-ehlih) mazmûn-i münîfi temşiyeti kalem-i tevķî-’i ġayret-i zü’l-celâlî ile şebt-kerde-i şahîfe-i dehr olmuşdur.

2.8. DERVİŞ HÜSÂM

2.8.1. Esrâr Dede’de Derviş Hüsâm⁴³⁵

Fi’l-aşl belde-i Kütâhiyye’de Lâla Paşa câmi’i imâmı olan zât-ı muġabbet-simâtuñ fâtiġa-i ġayatınuñ ġâtimesi ve cevher-i zâtınuñ ġarâz-ı lâzimesi’ olup birâder-i İmâm Dede ittiġâdıyla sâlik-i meslek-i celîle-i Mevleviyye ve buk’a-i mübâreke-i belde-i merķûmda İbrâhim Dede ġazretlerinüñ ġizmetleriyle taġşil-i maķâmât-ı ıarıka-i

⁴³⁵ Genç, a.g.e., ss.121-122.

mevleviyye idüp şi'r ü inşâda hoş-reftâr ve nazm u neşîrde dil-keş-i âşâr olup Sefîne-i Nefise-i Sâkıbiyye'de tafşîl olındığı vech üzre vefâtlarından çend rûz muqaddem ihvânü's-şafâ ve hullânü'l-vefâ teşrîf-i cilve-gâh-ı beķâ ideceklerini işâret ü imâ buyurarak veda' u muşâfaha müdâvemet-i ism-i celâl ile hatm-ı meclis-i 'âlem-i fenâ buyurup gül-bâng-ı âhiresinde rûh-ı pür-fütûh-ı 'aliyyeleri biñ yüz hilâlinde 'urûc-ı ufķ-ı a'lâ eylemişdür. Âşâr-ı nazmiyyelerinden bu kıt'a-i ğarraları muķayyed-i cerâyid-i yârân-ı vefâdur.

Kıt'a:

Zâviye-i tengnâ bâ-to merâ lâ-mekân
 Bâdiye-i lâ-mekân bî-to merâ tengnâ
 Bâ dil-i bî-dest ü pâ hâk-neşîn-i deret
 Ber kef-i dest-i âsmân zîr-i kadem-i bûryâ

2.8.2. Sâkıb Dede'de Dervîş Hüsâm⁴³⁶

(Hâzreti Dervîş Hüsâm) İmâm Dede Hâzretlerinüñ 'emmizâdeleri ve hâl-i şugrundan hâl-i kibre varınca hemders ve hemdem ve hemkâr olmağla ğuyâ tev'emeyn olmuşlar idi lâkin Hüsâm Dede Hâzretleri hemvâre buk'a-i mübâreke-i Ergûniyyede hüdemât-i dergâhla müstefiz ve istî'âb-ı enzâr-ı hasene-i Hâzret-i Şeyh İbrâhîmle müstes'id olup müddeti'l-'ömr ta'îl-i vaķt itmeyüp taķşîl-i meţâlib-i 'ulviyyede bezl-i bizâ'a-i iķtidâr idüp ķadr-şinâsân-i merdüm ve rûşendil-i hasretkeş-i nîm nigâh-ı şafâ-yı hâl-baķşları olmuşlardır ve eyyâm-ı rebî' ve şayfda ihvân ve hullân müteveccih-i nüzhetğâh ve cenâb-ı vâlâ himmetleri daĥî med'uvv olduklarında milâkü'z-zevķ ferâğu'l-bâl ve şafâ'ü'l-hâl fe'izâ haşalâ felâ hâcete ile'l-ğayr 'unvânıyla taĥdîs-i ta'rîz-âmîz buyurup

Nazm:

⁴³⁶ Sâkıb Dede, a.g.e., ss.28-29.

“Zâviye-i tengnâ bâ-tû merâ lâ-mekân

Bâdiye-i Lâmekân bî-tû merâ tengnâ

Bâ dil-i bî-dest ü pâ hâk-neşîn-i deret

Ber kef-i dest-i âsümân zîr-i kâdem-i bûriyâ”

beyt-i laîfleriyle (Eynemâ tüvellû feşemme vechü'llâh) muhîti vaḥdetinde istiğrâklarına işâret buyurup zarûrât-i şerî'at ve tarîkatden mâ'adâ ile bîrûn-i der-i buḳ'a-i mübârekeye naḳş-i pâ itmeyüp hemvâre sâye-i rûḥâniyet-i e'izze-i kirâmda âsûde-ser ve envâr-ı füyûz-ı raḥmândan behrever olmuşlardır ve İmâm Dede Ḥazretleriyle olan müsâmerât-ı maḥremânelerinde müzâkere-i rikḳat-i nuḳ-ı mükâsefe merhûnları muḫâyebeye ḥaml olunmuş iken ednâ inḫirâf-ı mizâcları ḥasebiyle ğam-güsâr-ı dîrîneleri ḥâzır-ı ser-bâlîn-i 'ıyâdetleri ve sâ'il-i çegûnegî-i ṭabî'atları ve mütefahḫıs-ı raĝbet-i ḥâtırları olduğda ḥâtır-ḫâh-ı in esîr-i firâş ânest ki ber dû dest berdârî ve çend nefes der-âĝûş-i yâr-i vefâdâr-i âsâyiş kunem mazmûn-i muḫabbet meşhûnuna îtimâr ile beden-i laîfleri beyne's-semâ'i ve'l-arz olduğı ḥâlde teslîm-i rûḥ-ı pür fütûḫlarında intihâz-i firsât-ı yekdeme eyledikleri kerâmet-i bâhire-i aḫîreleri olmak üzere şüyû'-pezîr olunca 'âmme-i 'ulemâ ve şuleḫâ-yı belde ez zarâyif-i in gürûh-ı pür-şükûh nîz ğaflet nebâyed kerd ki âḫîr beletâ'if-i kerâmet peyvended 'unvân-ı i'tirâf-ı tibyânıyla yekzebân-ı şenâ olmuşlardır ve haftalarına İmâm Dede Ḥazretleri daḫî peyrevleri olup maḳâm-ı Ḥızır 'Aleyhi's-selâm vâḳi' olduğı tell-i refî'în zeylinde olan tell-i mu'azzeziñ üzerinde ḥamûşân-ı mevleviyyede ve pehlû-yi Dervîş Ḥüsâm 'aleyhimâ'r-raḥmet ve'l-in'âmda vedî'a-i âĝûş-i mâder-ḫâk-i raḥmetnâk olmuşdur ve ḫayâtlarında cilveger olan ittiḫâdları nevbet-i fevâtda daḫî ri'âyet-kerdeleri olduğı 'alâ vücûhi't-taḫsîn ḫalka-i cem'iyet-i Ḥazreti Kûtb-i Ekrem Şeyḫ İbrâḫîm nüvvira şerâḫü ve ruvviḫa rûḫuhûda yâd olunduğda ke'ennehümâ kânâ ferḳadeyi'l-arz felâ yeteḫallelü'l-firâḳ beynehümâ nükte-i celîleleriyle sümüvv-i maḳâm ve 'ulüvv-i mekânlarına îmâ buyurmuşlardır ve ba'de fevtihimâ her müşâhid-mişâl-i muḳaddesleri ma'iyet üzere kemâ fi'l-ḫayât ğurfe-zîb-i ittiḫâd mu'âyene eyledikleri yine eṣnâ-yı

hayâlde erbâb-ı rü'yâ-yı şâdıqadan müte'accibîn-i vaz'-ı hâşlarına kemâ te'îşûne temûtüne ve kemâ temûtüne tuşşerûn nefha-i câmi'asıyla te'yîd olunmuşdur ki tafşîl-i cevâb-ı rûhânîlerinden münfehîm olan teşlîş-i ittihâd ve iktirânları nevbet-i ba's ve hasirde dahî hem'inân olmalarıdır edâma'llâhü cem'a şümülihim fi'l-mevâkıf bi'itmâmi'l-ihsân ve'l-ma'ârif âmîn bi'izzeti habîbihî rahmeten li'l-âlemîn.

2.9. ESİFÎ

2.9.1. Esrâr Dede'de Esîfi⁴³⁷

Kütâhiyye kırbında Tavşanlı nâm kaşabada meşâyîh-i tarîka-i Halvetiyye'den bir zât-ı keşirü'l-berekâtun halvet-hane-i vücudunuñ sirâcı ve nûr-ı bâşıra-i ibtihâcı olup hengâm-ı tufulliyetlerinde muqaddemât-ı âliyye ve 'ulûm-ı resmiyyeyi peder-i vâlâ-ahterlerinden görüp muqtezâ-yı tarîkaları üzre seyr ü sülûka mübaderet ve nice zamân halvet ü riyâzetle tezkiyye-i nefis ve taşfiyye-i kalb idüp âhirü'l-emr pederlerinün emr ü tenbîhiyle Kütâhiyye'de şöhret-şi'âr-ı 'ilm-i irşâd ve Cenâb-ı Şâkıb Dede Efebdi Hazretleri'nün hizmet-i pür-bereketlerine müsâra'at

Mısrâ': Muntehâ der muntehâ der aħir resîd

medlûlünce feyz-i nazâr-ı kîmyâ eşerleriyle vâsıl-ı maqşad-ı aqşâ ve nâil-i maḡlab-ı a'lâ olup maskat-ı re'sleri olan Tavşanlı'da himmet-i mürebbîleriyle bir Mevlevîhane ihdâs idüp elân zâviye-i mezkûrda evlâd u a'kâbları şeyh olup kaşaba-i mezbûra bâ-cem'uhum muħibbân-ı tarîka-i celîle-i Mevleviyye ile mâl-â-mâldir. Egerçi esefleri şafâ vü şıdka bedel olup Şıdkî taħalluş buyurmışlardur. Lâkin şöhret-i kadîmelerine binâ'en maḡlaş-ı aşıyyeleri ile yâd olıdılar. Biñ yüz kırk beş târiħinde vefât buyurup

Beyt:

Âħireş cânib-i laħd bordend

Hemçû genceş be ħâk besipordend

⁴³⁷ Genç, a.g.e., ss.36-37

mâ-şadağınca gencîne-i vücûd-ı girân-bahâların tılsım-ı defîne-i merķade pinhân ve mişâl-i kîmyâ-yı ‘adîmü’l-aqrânların verâ-yı perde-i hâkde bî-nişân eylediler.

Gazel:

Gül gibi olmak dilersen şâd u hândan ey gönül

Lâle-veş elden bırakma câmı bir an ey gönül

Dest-i dehr-i keç-devirden içdigüm demler durur

Cism-i dilden kaçre kaçre gelmede kaçan ey gönül

Nekteb-i gerdûna olma hergiz ey dil gam-küsar

Nebet ile ‘izzetine olma şâdân ey gönül

Bulsa mesken devha-i kûyında ol ‘alî-şehûñ

Bağ-ı dehri ihtira‘ eyler mi insân ey gönül

Olmış âşüfte Esîf-âsâ o mâha âftâb

Seyr ider me’vâsını ‘aşkıyle her an ey gönül

Mağla‘:

Dervîşe beş kâba yerine bir ‘abâ yeter

Kevneyn terkin idene kûy-ı fenâ yeter

2.9.2. Sâkıb Dede’de Esîfi⁴³⁸

(Hazreti Dervîş Mehmed Şıdķı) nevâhî-i Medîne-i Kütahya’dan Tavşanlı nâhiyesinde Ayvalı nâm kıaryede şâhıbü’l-âşâr ve bânî-i câmi‘ ve medrese ve mu‘allim-i fûnûn-i mütedâvile ve kibâr-ı meşâyih-ı tarîķa-i Hâlvetiyye’den olan Pîr Mehmed

⁴³⁸ Sâkıb Dede, a.g.e., ss.125-126.

Efendi aḥfâd-ı kirâmdan bir şâb-ı nesîb-i edîb-i fâzıl-ı şâlih olup uşûl-i Ḥalvetiyye üzere sülûk ve tekmîl-i esmâ-yı şerîfe itmişken cedd-i emcedi fevtinden şoñra mûcib-i işârât-i rûḥâniye üzere hareket ve sülûk-i tarîḳa-i Hazreti Ḥüdâvendigârî taşmîmiyle nefsi Kütahya'da ilticâ-yı âsitâne-i kerrûbî âşiyâne-i cenâb-ı velâyet-me'âb Çelebi Celâle'd-dîn Ergûnî ile def-'i teşnegî-i intizâr-ı dîrîne idüp müddet-i medîde ol buḳ'a-i mübâreke de ḥıdemât-ı mebrûre ve mesâ'î-yi meşküre-i ihvâni's-şafâ ve ḥullâni'l-vefâ ile iştiḡâl ve şarf-ı hazâne-i 'ömr ve iḳtidâr idüp şerefyâb-ı telebbüs-i külâh-ı intibâh ve müstenîr-i tekbîr-i sirr-i Ḥazret-i Pîr ḳuddise sirruhü'l-münîr ve evzâ-'ı mendûbe ve etvâr-ı müsteḥıbbe ve ḥüsn-i imtizâc-ı âdâb ve menâsik-i tarîḳateyn-i şerîfeteyn ile bir güzîde-i vaḳt ve nâdire-i zamân olup ve âşâr-i bedî'ati'n-nizâm-i eslâf-ı kirâm-ı Tarîḳat-i Mevleviyye'ye iştiḡâl ve intisâbıyla nâ'il-i bizâ'a-i nûrâniye-i işti'âl-i ḳarîha-i şâfiye olup eşnâ-yı çend sâlde tecâret-i râbiha-i bâzâr-ı faḳr ve fenâda mâlik-i fevâid-i letâ'if ve sâlik-i şâhibü'l-ma'ârif olmuşdur fi'l-vâḳi' ṭahâret-i neseb-i ve zekâvet-i ḥasebi ve letâfet-i edebi ve sülûk-i pîşîn ve âḫirîni birbiriyle tezâ'ud ve te'âvün idüp ḥâtime-i i'tibâr ve şâni el-sine-i fuḳarâda Dervîş Meḫmed Şıdḳı 'unvânıyla imzâ-kerde-i ta'bîr-i nefes-i ḫayr olmuşdur ve ba'de zamâni't-tecerrüd ve't-teferrüd ihyâ-yı sünnet-i nikâh ve iḫrâz-ı ḫoşnûdî-i vâlideyn idüp 'ibâdât ve ṭâ'ât ve tezkîr ve tadrîs ile evḳât-ı şâfiye-güzâr iken imdâd-ı aḫbâbla müceddeden zâviye-i münfericetü's-süknâ feth olup ve nüfûs-i keşîre-i ḳâbilîn-i râḡıb-i sülûk-i tarîḳa-i 'aliyye-i Mevleviyye ve lâbis-i külâh ve ḫırḳa-i irâdet ve muḫabbet ve ol cilvegâh-ı feraḫ-fezâ meydân-ı icrâ-yı âyîn-i şafâ âkîn-i Ḥazreti Mevlâna olup kendüleri daḫî ol maḳâm-ı sâmi'de 'unvân-i ḫâdimü'l-fuḳarâ ile mümtâz olmuşlardır ve ḫademe-i dergâh-ı Ergûniyye'den oldığı eşnâda ihvân-ı inbisât-menîş ve muṭâyebe-endîşden ba'zı şüh-meşreb kendünün bâşıralarında nümâyân olan şehlâ'iyet-vühûli bahâne-i ḫurde-gîrî idüp şumâr-ı im'âniye-i vaḫdet-i müşkil'est ki dûbînî lâzım-ı ḫavl'est 'unvânıyla istintâḳ siyâḳında ḫarf-endâz olduğında el-hamdü li'llâhi'llezî ca'ale ḫavle başârî fhi's-sir li'stiḳâmeti başîretî 'ibâretiyle taḫmîd ve tevcîh ve mu'âyene-i vaḫdet başîretle olduğına işâret ve istikâmet-i başîret olduğunda ḫavl-i başar mâni-'i tevḫîd olmadığına îmâ idüp ve zâhir-bînân ez-merdümân-i bâşıra-em nigehbânî-

i çep ü râst râ havl pindârend ey kâş dû çeşm-i dîger dâştemî ve ânâ nîz nîgehânî-i pîş ve pesem geştendî ve havlem dû-tâ bûdî mazmûn-ı ta‘rîz-maqrûnıyla zebân-bend-i ‘ayb-bînân olmuşdur.

2.10. FÂRİĞÎ

2.10.1. Rızâ’da Fâriğî⁴³⁹

Kütâhya’dan tecümesi şebt olan Maḥvî’nün birâderi ‘Abdurraḥim Çelebî’dür. Üstâdı Şehrî-i tâze-gû’dur. Eş‘ârı bu gûne cilveger zebân-ı ehl-i dildür:

Mübeddel eylemişdür nâme âver reşkden yoḫsa

O şâh-ı ḫüsn dîvânında yazılmaz ğalaṭ kâğıd

Dilim ol bâğbândur sînesin gülzâr-ı derd imiş

Hemîşe dağ-ı ğam perverde eyler ğayr-ı fen bilmez

2.10.2. Mucîb’de Fâriğî⁴⁴⁰

Kütâhya’dan tecümesi gelecek Maḥvî’niñ birâderi ‘Abdurraḥim Çelebî’dir.

Şi’r

Mübeddel eylemişdür nâme âver reşkden yoḫsa

O şâh-ı ḫüsn dîvânında yazılmaz ğalaṭ kâğıd

Dilim ol bâğbândur sînesin gülzâr-ı derd imiş

Hemîşe dağ-ı ğam perverde eyler ğayr-ı fen bilmez

⁴³⁹ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.83.

⁴⁴⁰ Altun, a.g.e., s.53

Maḥşerde cevrine felegiñ bir nişân olur
Dest-i cefâda çâk-ı giribân- ehl-i derd

Bir na‘tındandır:

Nice ta‘bîr idem ğam-ı dilimi
Sûz-ı ğam söyle itdigim meşelâ

Şanki ḥâkister-i şerer-âlûd
Dağ ile cism-i zâr ser-tâ pâ

Bu ğazel daḥi añındır:

Nâz itmeyeydi ye’s ile bu rûzgara baḥt
Vâşıl olurdu ni‘metî-i şad-hezâra baḥt

Qaldı gamıyla keşñ-i dil baḥr-ı ğuşşada
Âḥîr müsa‘id eylemedi bir kenara baḥt

Künc-i belâda yana gide sûz-ı ‘aşķile
Yâr olmaz ise ger bu dil-i dâğ-dâra baḥt

Cânâ ümîd-i genc-i vişâliñle ğam degül
İtmezse rûy-ı devlet-i devre nezâre baḥt

2.10.3. Safâyî’de Fârîğî⁴⁴¹

Nâmı ‘Abdurraḥîm’dür. Kütâhiyya’dan zuhûr itmişdür. Evâ’il-i ḥâlinde İstânbul’a gelüp dîvân şaḥibi olan Şehrî-i pür-iştihârûñ terbiyyesiyle taḥşîl-i ma‘rif-i

⁴⁴¹ Aynagöz, a.g.t., s.403.

bisyâr ile ‘asruñ şu‘arâsından olup biñ yetmiş toköz târhinde fevt olmuşdur. Bu beyt âşârındandır.

Nazm

Mağşerde cevrine felegiñ bir nişân olur
Dest-i cefâda çâk-ı giribân- ehl-i derd

2.10.4. Belig’de Fâriğî⁴⁴²

Kütâhyavî ‘Abdurrahîm Çelebî. Şehrî terbiyet-kerdesi. Biñ yetmiş toközde fevt oldı.

Mağşerde cevrine felegiñ bir nişânedür
Dest-i cefâda çâk-ı giribân- ehl-i derd

Luğf-ı nigâh-ı gamzesi ağıyâradur velî
Dâyim nişân-ı nâvek-i müjgân olan bizüz

Pür-sûhte itdük dili bir şem‘-i cemâle
Fâriğidelüm n’olsa gerek ülfet-i âteş

2.10.5. Vekâyiü’l-Fudalâ’da Fâriğî⁴⁴³

Fâriğ, Kütâhyalı ‘Abdurrahîm Çelebî’dür. Şehrî merhûmuñ tertib-kerdesi olup biñ yetmiş toköz senesi hilâlinde fevt oldı. Bu beyt anuñdur.

Beyt:

Mağşerde cevrine felegiñ bir nişân olur
Dest-i cefâda çâk-ı giribân- ehl-i derd

⁴⁴² Abdülkadiroğlu, a.g.t., s.303.

⁴⁴³ Kayacioğlu, a.g.t., s.236.

2.11. FÂTMA HÂNIM

2.11.1. Sâkıb Dede'de Fâtma Hânım⁴⁴⁴

(Hâzret-i Hâce Fâtıma Hânım) Hâzret-i Kâmile Hânım ibneti Çelebi 'Ârif-i Kûçek cenâb-ı velâyet-meâbının kerîme-i mükerrerme-i şadriyyeleri ve netâyicü'n-netâyic muqâddemât-ı ensâl-ı zekiyye-i hünkâr-ı ekberi ve hayru'n-nisâü's-şâlihât ve fahrü'n-kanîtatü'l-'ârifât olup 'ibâdât-ı maliyye vü bedeniyyede bezl-i mevcûd ve şarf-ı maqđûr edip eğerçi 'ünfuvân-ı sâl-i mu'ammeriyetlerinde 'Osman Paşazâde Maḥmûd Beğ'e tezvîc olunup ve firâşından ancak Hatice nâm kerîme-i muḥtereme ile qarîrû'l-ayn ve ol daḥi ḥâl-i şigarda müsâra'a-ı besâtîn-i ferâdis olmağla ba'de vefâtihâ zevc-i merḳûmuna nice emâ-i ḥüsna iḥsân edip dâmen şû-yı alâka-yı şuy olup nîme-i emvâ-i tayyibelerin ḥarc-ı râh-ı ziyâret-i ḥaramameyn-i muḥteremeyn edip sâye-i devletlerinde nice 'âcizân-ı zâd ü râhile istiḥâ'at-ı tâmmе ile zâir-i beytü'l-ḥaram mütemetti'-i ni'âm-ı nefise-i menâsık-ı celîle lâkin zevci irtihâlinden soñra bi'l-külliyе târik-i 'alâyık-ı dünyâ vü dü dest-keş-i aḥz ve iddiḥâr-ı 'avâ'ik-ı mâsivâ ve el-büyûtu ḥuşûnü'l-amân 'an mekâ'idü'z-zaman feḥvâsiyle 'amel-ferma vü kûşe gizîn-i inzivâ ve hem-defter-i ḥâzret-i Destînâ vü mazḥar-ı âşâr-ı sâlifetü'z-zıkr-i ḥânedân-ı ḥâzret-i Mevlâna ḳuddise sırruhu'l-esnâ olmuşdur. Ve kendüler tehî-âğûşevlâd-ı birâderleri Ḥüseyn Çelebi vefâtından soñra kerîme-i mükerrermeleri yetîme vü ferîde olmağla Ḥavvâ Hânım nâm duḫter- bülend-aḫterlerin ḥacer-terbiye ve kenâr-tenmiyelerinde ta'lîm ü te'dîp berekât-ı enzâr-ı ḥaseneleriyle nevâziş-i şefkât-i bî-pâyân ü ifdâl ve çenâğ-ı dûdmân-ı 'izz ü iḳbâl buyurmuşlardır. Vâlîde-i mâcîdeleriniñ cümle-i kemâlât ü kerâmâtına vârişе olduklarından mâ'âdâ nazm u neşirde fâiketü'l-emşâl ve nâdiretü'l-aḳrân oldukları âşâr-ı kill-i 'ibdâlarından nümâyân ve rüsûm-ı ḥâme-i leṭâyif-nigârlarından bedîdârdır ki müteşeyyihîn-i azmânlarından bir sâde-levḥ-rübûde-i şîve-i iḥsân-ı bî-ımtihânları olmağla ol 'anḳâ-yı Ḳâf-ı ḳurbeti mânend-i 'ankebût şikâr-ı dâm-ı lu'âb-ı kıyl u ḳâl etmek ârzusuyla ba'zı terğîb-i 'inâbet ü terhîb-i infirâdı ḥâki ruḳa'ât-ı tezvîr irsâl

⁴⁴⁴ Sâkıb Dede, a.g.e., ss.259-260.

eyledikde bi'd-defa'ât fuķarât-ı defi'a-i neşriyye ile nişâr-ı le'âli-i nefise-i ta'rizât buyurmaklarından mücâb olmayıp âhir bu nazm-ı laîfeleriyle güsiste-i silk-i ümmid olmuşdur ki rişte-keş-i tahrîr-i menkıbe-i şerîfeleri ve nümûne-i şu'le-i qarîha-i vekkadeleri kılmışdır.

Ġazel:

Mevlâyadır vilâmız ü biz Mevlevîleriz
Ser-mest-i sırr-ı ma'rifet-i Meşnevîleriz

Neyler gibi ki seyr-i maķâmât etmede
Hem-pâ-yı vecd ü hâlet-i hû-yı kavîleriz

Bîgânelerle peyrev-i pîr olmazız hele
Hem-demler ile kâfile-i ma'nevîleriz

Bî-üft ü hîz tayy-ı mekân eyleriz müdam
Sülâk-zâd u râhile-i pertevîleriz

Mânend-i şems-i Fâtıma tenhâ-rev ol yürü
Mevlâyadır vilâmız ü biz Mevlevîleriz

Ve eşnâ-yı râh-ı ziyâret-i harameyn-i muhteremeynde rûmâl-i âsitân-ı melâ'ik-âşiyân hazret-i cedd-i emcedleri olduğda 'acâletü'l-vaķt tabî'at-ı şâfiyye ve meşreb-i 'âlileriniñ tedârik buyurduķları des-tâviz-i niyâz-ı pürsüz ü güdâzdır ki vâlâ destine sultânü'l-âşîķinde mazbûṭ cerîde-i hüsn-i kabûl-i ihvânu's-şafâ olmuşdur. Allah derr kâ'ile 'aleyhe te'âlâ ecîrnâ zame. Niyâz-nâme-i cenâb-ı Rabi'a-i şâniye be-hazret-i hüdâvendigârî ķaddeese sırrahu'l-bâri inest:

Gazel:

Dili halvet-güzîn-i râz eden ‘ayş-ı hayâlîndir
Dü dîdem reh-nişîn-i râz eden şevk-i vişâlîndir

Dil ü dîde niçe bî-dûd u derd olsun bu esnâda
Ezelden her biri bir gûne ser-mest-i celâlîndir

Nola dâ’im harâb-ı neş’e-i feyz olsalar zîrâ
Dü ‘âlemde iki kardeş hayrân-ı kemâlîndir

Yeridir olsalar rû-mâl-ı fırsat âsitânînda
Biri yek-pâre ihlâş ü biri ayn-ı cemâlîndir

‘Aceb mi olsalar âyine-dâr-ı dest-i ihsânî
Biri dervîş-i gam-pîşe biri abdâl-ı hâlîndir

Gerekmez ruşenâ-yı mihr ü mehden anlara şâhâ
Ki bunlarda harîf-i meclîs-i câm-ı hâlindir

Eğerçi kem-nümâdır Fâtıma keç-bîn ü kem-fehme
Velî çeşm-âşinâ-yı hikmete günc-i nevâlindir

Mervi ki: müddet-i medîde dâmen-keş-i mecâlis-i ins-i üns ü hayru’l-enîs fi’z-zamani’l-kitâbı’n-nefis mazmûn-ı şerîfiyle ‘amele ve taşaffuh-ı kütüb-i kibâr-ı tarîkâta muvalla‘a ve ‘âlîme vü ‘âmile ve sâlike vü ‘ârifeye ve melce-i şâlihât ü melâz-ı münîbât olup ve dâri’l-ķana‘a-i Erguniyye’de sâkin fuķara-i bâbu’l-lâhîñ loķma ve hırķaları huşûşuñda nevâziş-i merdânededen hâli olmayıp hemîşe tatyîb kılıp mürkesîrede bezl-i mevcûd üzre muķaddeme olmağla beyne’t-tâ’ifeti’l-mevleviyye ümmü’l-fuķarâ

‘unvâniyle med‘uvve vü ezkâr-ı cemîle ve evşâf-ı hamîde ve âşâr-ı matbuaları vü ezkârı zeyne’l-mecâmi‘-i merdân ve mâ-bihi’l-iftihâr-ı ihvân ü hüllân olup ‘ale’l-husus bu derd-mend-i bî-ser ü pâ vü haqqârü’l-fuqarâ ve efkârü’l-verâ vü hâk-i dergâh-ı evliyâ Dervîş Şâkîb Muştâfâ cema‘ât-ı dervîşân ile mihmân-ı buķ‘a-i mübâreke-i Hâzret-i Celâleddin Ergun kıddise sırrehu’l-meknûn olduğunda fużalâ vü küremâ min külli’l vücûh yefîm ü bî-kes iken tenebbî buyurup ve ğalţân-ı ğîr ü feryâd-res olup ve ol buķ‘a meymûneden ser-ħalka-i fuqarâ vü meşnevî-ħân-ı âyin-i Hâzret-i Mevlâna edip cümle-i mâmeleklerin râh-ı ħimâyet-i bende kemînelerine fedâ vü birâderzâdeleri ve terbiyetkerdeleri olan maħdûme-i mükerreme-i Havvâ Hânım Hâzretlerin tezvîç-fermâ ve şeşcihet ser ü şamânımı ta‘mîr ve çarkûşe -i râhat u refâhiyyetimi termîn ile yekser ihyâ buyurup yirmi üç sene şa‘âdet-i ħizmetleriyle ser-efrâz ü enzâr-ı ħasene ve himem-i ‘âliyyeleriyle mümtaz ve reşkâver-i emşâl ü akrân buyurduķları esnâda küstâhâne âzmâyîş sadedinde fikrârat-ı irşâd-siâmatıyla cedd-i es‘adlarından rû-nüma olan işâret-i mişâliyye-i keyfiyyelerine imâ buyurmuşlardır.

2.12. FENÂYÎ ALÎ

2.12.1. Hadîkatü’l-Cevâmi’de Fenâyî Alî⁴⁴⁵

Bânîsi Kütahyalı eş-Şeyh, es-Seyyid ‘Alî Efendi’dir ki, Üsküdar’da nâmdaşları olan Selâmi eş-Şeyh ‘Alî Efendiden aħz-ı nisbet etdikden sonra Magnisa’ya hicret idüp ve belde-i mezbûrede iķâmet maķşadıyla bir câmi‘-i şerîf ve bir ħânkâh-ı lâţîf binâ etdirmişdir ve bir bi’r-i mâ daħi ħafr etdirmişdir ki, ħâlâ Şeyh Kuyusu denmekle ma‘rûfdur. Ba‘de zemân şeyhi Selâmî ‘Alî Efendi 1104 târiħinde vefâteyledikde, Kütahyalı eş-Şeyh ‘Alî Efendi Üsküdar’a gelüp şeyhinin eşer-i ħayrından olan Selâmî Tekyesi’ne şeyh olup bir müddet mürûrundan soñra bu tekyeyi yine tarîķinden bir kimesneye kaşr-ı yed etmiş ve Üsküdar’da Çavuşbaşı Mektebi muķâbilinde bu cami‘-i şerîfi binâ ve birkaç hücerât daħi inşâ etmekle, müceddeden bir Celvetî dergâhı

⁴⁴⁵ Ayvansarâyî, **Hadîkatü’l-Cevâmi**, s.630.

olmuştur. Târih-i binâsı 1126 senesidir. İbtidâ kendüleri bu hânkâh-ı cedîde post-nişîn ve otuz iki sene mikdârı mesned-i irşâdda muķîm oldukdan sonra âlem-i kudse irtihâl etdikde, maḥall-i mezbûrde vâķi' türbe-i maḥşûşasında defn olundu. Ve Edirne kazâsından ma'zûlen biñ yüz yetmiş toķuz senesi vefât idüp, Câmi'-i Atîk mezâristânında medfûn olan Kilisli Hüseyn Efendi mumâ-ileyhin vefâtına bu târih-i inşâd ve bir levha üzerine kayd ederek, türbesinde âvize eylemiştir:

Mürşîd-i kâmil Fenâyi Şeyḫ 'Alî-i Celvetî
Sâlik-i râh-ı ḥaķîķat pişvâ-yı hâs ü 'âmm

Bu cihân-ı fânîniñ naķşına mâ'il olmayup
Zîkr-i Ḥaķķ ile güzâr eylerdi vaķtini subḫ u şâm

Bezm-i kesretten çıkup ol olmuş idi münzevî
Sırr-ı mûtü ile âmil idi vaḫdetde müdâm

Şarf idüp envâ'-ı mebrûrâte 'ömriñ rûz ü şeb
Naķd-ı vaķtin itmedi zâyî' bulunca ihtimâm

Gûşüne geldikde emr-i irci'î cânı virüp
'Âlem-i kudsî ḫazîre oldu maķziyyü'l-merâm

Cümle tâ'ati olup dergâh-ı izzetde ḫabûl
Hâbgâhın eyleye Ḥaķķ ravze-i dârü's-selâm

Ġaybdan ḫâtîf idüp tebşîr târiḫin dedi
Ġıldı es-Seyyid Fenâyî dâr-ı firdevsi maķâm

Ve şeyh-i mumâ-ileyhin Fenâyî mahlâşıyla eş'âr ve ilâhiyâtı vardır. 1123 senesi Baltacı Meḫmed Paşa'nın def'a-i şânîye şadâretinde vuḫu' bulan Rusya muḫârebesinde mumâ-ileyh daḫi sefere âzim olmağla, hûn-i muḫârebede aḫz eylediği sancak ḫâlâ türbesi başucunda vaz' ve naşb olunup ve bayrağı daḫi şandukası üzere pûşîde kılinmıştır.

2.13. FİRÂKÎ

2.13.1. Riyâzî'de Firâkî⁴⁴⁶

Kütâhyalı 'Abdurrahman Çelebî'dür. Minber-nişîn-i va'z u nasîhat idi. Bu iki beyt anıdır:

Şi'r

Oḫındı mûm ile pervâneler hep
Meger şem'ûn yine cem'ıyyeti var

Ṭoḫuz yüz seksen sekizde fevt oldı.

2.13.2. Fâ'izî'de Firâkî⁴⁴⁷

Firâkî ṭoḫuz yüz ṭoḫsan üç'de fevt olmuştur bu beyt anıdır:

Oḫındı mûm ile pervâneler hep
Meger şem'ûn yine cem'ıyyeti var

Dime her bir ḡubâr ölmüş gedâya ḫâk-i rehdür bu
Fenâ mülkinde çok tozlar ḫoparmış pâdşâhdur bu

⁴⁴⁶ Açıkğöz, a.g.t., s.183.

⁴⁴⁷ Kayabaşı, a.g.t., s.438.

2.14. GAYBÎ

2.14.1. Kendi Eserlerinde Gaybî

2.14.1.1. Sohbetnâme’de Gaybî

“Hâzret-i şeyh İbrâhim Efendi’nin 1059 senesinden 1065 târihine varınca meclîs-i şerîf-i dil-güşâ ve şöhet-i can-fezâlarına hâzır olduğumuzda ta’lim-i tarîkat-ı vâhidiyyete ihrâc buyudukları kelâm-ı dürer-bâri ve güftâr-ı leţâfet-i şî’ar u hikmet-nişârların be-kemâl u hıfz u zabta cân u dil iktizâ’...⁴⁴⁸

“Hâzret-i Şeyh İbrâhim Efendi’nin 1059 senesinden 1065 târihine varınca meclîs-i şerîf-i dil-güşâ ve şöhet-i can-fezâlarına hâzır olduğumuzda ta’lim-i tarîkat-ı vâhidiyyete ihrâc buyudukları kelâm-ı dürer-bâri ve güftâr-ı leţâfet-i şî’ar u hikmet-nişârların be-kemâl u hıfz u zabta cân u dil iktizâ...⁴⁴⁹

2.14.1.2. Biatnâme’de Gaybî

“Cedd-i ‘âlamız Kâlburcu Şeyhi Pîr Aşmed Efendi Hâzretleri Karaman’da Cem Seyyah’a ve İstanbul’da Koca Muştafâ Paşa şeyhi Sünbül Sinân’a nice müddet kemâl-i mertebe hizmetler eyleyüp tarîkleri muktezâsincâ hilâfete ‘icâzet buyurduklarından sonra, hâle muvâfık ve isti’dâdına lâyıq insân-ı kâmil şöhetine vâsıl olamadum deyü tehasürleri menâkıblerinde mezkûrdur ve beyne’l – aḥbâb meşhûrdur.⁴⁵⁰

“... ve valid-i mâcidimiz Müftî Şeyh Aşmed Efendi Hâzretleri daḥi, ceddî Kâlburcu Şeyhi gibi yirmi sene miḳdarı erbâb-ı taḳlîdin dâmına giriftâr olup beşer tâḳat götürmeyecek riyâzat-ı şaḳḳa irtikâbından sonra tekmîl-i esmâ eyleyüp hilâfete mecâz ve silsilenâmelerine muḳayyed olmuşken âḳıbet kendilerine rahat baḳışlayacak ma’rifet

⁴⁴⁸ Gaybî, *Sohbetnâme*, yk. 1b.

⁴⁴⁹ a.g.e., yk. 1b.

⁴⁵⁰ Gaybî, *Biatnâme*, yk. 8b.

haşıl olmayup bi'l – âhire âhir 'ömürlerinde tarîk-i vahdet semtine azîmet ve himmet buyurmuşlardır."⁴⁵¹

2.14.1.3. Me'sele-i Sülûk'da Gaybî

“Mezkûr Şun'ullah Efendi, Müftî Derviş demekle ma'ruf eş- Şeyh Aḥmed Efendi b. eş- Şeyh Beşîr Efendi'nin oğludur. Mezbûr Şeyh Aḥmed Efendi Medîne-i Kûtâhya'ya on sekiz yıl müftî olup, ba'dehû müftîliği terk edüp Elmalılı Ümmî Sinân Efendi ḥazretlerinden bi'at eyleyüp teslîm-i küllî olmuşdur. Âḥiru'l-emr irşâd olup, tarîk-i Ḥâlvetîyye'de kâmil mürşîd oldu. Amma evvel müftî iken gayet münkîrînden idi; inkârdan geçüp ikrâra geldiği kışsa-ı dırâzdır; bu maḥâlde zîkr olması mümkün değildir. Fe'fhem"⁴⁵²

2.14.1.4. Akâidnâme'de Gaybî

“Bâb-ı i'tikâdda sû-i zannı def' ve cemi'-i i'tikâdâdın icmâlen mazmûnını cami' bir kelâm-ı şa'âdet encâm ile mâhüve'l – maḫşûdumuz itmâm eyleyelim.

Her kişi bir dîn ve bir mezheb tutar illâ bize

Dîn-i İslâm, Şer'-i Aḥmed, mezheb-i Nu'man yeter."⁴⁵³

“Bu faḫîr-i Keşîrû't-takşîr Şun'ullah b. Şeyh Aḥmed b. Şeyh Beşîr der ki; fi zamâninâ fuḫârâmızdan geçinür nice cühelâ-i rezîlle ve dervîşânımızdan görünür nice hüzelâ-i bâtıla, tarîkatımız ḥaberdârı ve 'aşḫ u muḫabbetimiz giriftârı olmağın ehyânen alâ tarîki'z-ziyâre kelimesini mertebe-i irâde şanup, gâhi münâsebetle el-kelâm baḫru'l-kelâm fehvâsınca eşnâ-yı şoḫbetde alâ tarîki'n-naḫl ve'l-ḫikâye meşâyîhi'n-nizâmın ve evliyâ-yı kirâmın ḫaḫâyık-ı ma'ârifeye müte'llik olan kelimât-ı ḫudsiyyelerinden ba'zı efvâḫ-ı kelimât isti'mâ eyledükce, mücerred za'm-ı fâside ve fehmi-kâşid...Teveccüh ve mürâḫabeye mülâzemet eylemesini ḫabî'at u niyetine mülâyim ve muvâfiḫ dâr-ı bâbu'l-ilḫâd u zındıḫa meşreb ve mesleğine münâşib ve muḫâbîḫ bir semti iḫtirâ eyleyüp şeri'at-ı muḫahhareye muvâfiḫ deḫil, ba'zı eḫvâl u ef'al u ḫaḫîḫat-ı münevvereye

⁴⁵¹ Gaybî, *Biatnâme*, yk. 31b

⁴⁵² Gaybî, *Mes'ele-i Sülûk*, yk.1468.

⁴⁵³ Gaybî, *Akâidnâme*, yk. 27a.

muṭâbık değil, ba‘zı evdâ u aḥvâl ile râh-ı dalâlete tâbi‘ ve beyne’l-ḥâlķ sū‘-i ḥulḥ ve su‘-i amel ve sū‘-i i‘tikâdla şâyi‘olmağın..Ṭarîķ-ı Ḥaķ’da olan mesleğimizi beyân u izhârı mûmkîn olan mertebe-i ṭarîķatımızı ‘ıyân etmek lâzım geldi. Tâ ki, ṭarîķatımıza muvâfık ve mesleğimize muṭâbık olan ‘âşık-ı ile kendi hevâssına mutâbe‘at üzre olupda bu ṭarîķa müstenid geçinen müdde‘î ve kâzîb ve münâfık zâhir u bâhir ola.⁴⁵⁴

2.15. HÂLİS AHMED

2.15.1. Esrâr Dede’de Hâlis Ahmed⁴⁵⁵

Ḥazret-i Şâķıb-ı mezkûrû’l-menâķıbuñ ferzend-i ercmen ve ḥayru’l-ḥalef-i dil-pesendleri olup ‘unfuvân-ı şebâblarında

‘Arabiyye: Fe evvelü mâ yekûnü’l-leysü şiblün ve evvelü ṭal‘ati’l-bedri’l-hilâli müeddâsınca nâşiyye-i isti‘dâdlarında pertev-i mihr ü zekâ hemçü mihr-i zekâ şa‘şa‘a-perdâz kıllup ‘ârifân ve nûr-efgen-i ‘uyûn-ı ‘aşıķân olup muķaddemât-ı ‘ulûmı nesh-i mütedâvileye varınca cenâb-ı vâlid-i mâcidlerinden telemmüz ü istikşâ ve menâzil ü ma‘ârif-i Mevleviyye’de ḥüsn-i nażar-ı kîmyâ-eşerleri berekâtiyle vâşıl-ı derece-i aķşâ olup pederleri aķıbinde ki biñ yüz kırķ sekiz târîḥinde ḥanķâh-ı Ergûniyye’de istiḥlâf olup meşğûl-i irşâd-ı erbâb-ı isti‘dâd olmışlardır. Ḥaķķâ ki ma‘ârif-i külliye ve cüz’iyye ve meṭâlib-i dîniyye vü ledünniyyede nazîrleri nâ-yâb ve ķarîb zamânda mâ-bihi’l-iftihâr-ı fuķarâ vü aḥbâb olup ‘âlim u fâzıl ve müteverri‘ u şâ‘ir ve lebîb ü edîb ve faķîh u zâhid her vech ile müstecmi‘ ḥaşâ’il-i müstaḥsene ve mazḥar-ı ekmel-i celâl ü cemâl-i Ḥazret-i Pîr-i vâcibü’l-tevķîr ķaddesena’l-lâhü bi-sırrıḥi’l-münîr olmak üzere meşḥûr-ı beyne’l-iḥvân bir zât-ı ‘adîmü’l-aķrân idiler. Kırķ beş seneden mütecâviz mesned-ârâ-yı meşîḥat-i seriyye vü şûriyye olup biñ yüz ṭokşan bir senesi ḥudûdında intikâl-i dâr-ı beķâ buyurmışlar. Ḥattâ Dede Efendimiz cenâb-ı ma‘ârif-nişâblarınıñ ser-zede-i gencîne-i ṭab‘ları olan târîḥ-i gevher-bahânuñ çend beyti inşâ olunur.

⁴⁵⁴ Gaybî, **Risâle-i Bayramiyye**, yk. 9b.

⁴⁵⁵ Genç, **a.g.e.**, ss.154-155.

Târîh:

Ĥâliş Aĥmed Dede ol kâmil-i Şâķıb-zâde
Kıldı bu mesnedi çil sâlden efvân me'men

Pute-i 'aşķda ķâl eyledi cism-i sâfin
Pederinden olup iksîr-i nazâr-tâb-efgen
Nuķre-i ķalbi 'alâyıkla degüldi mağşuş
Kân-ı iĥsândı 'irfândı ma'den ma'den

Şeş-cihetden gelür âvâz-ı te'essüf Ĝâlib
Naķd-i Ĥâlis gibi Aĥmed Dede çıkdı elden

Ĥâlişü'l-'ayârlarından bu ĝazel-i ĥoş-reftâr ve bu kıt'a-i gevher-nişârlar şebt-kerde-i cerâyid-i âşârdur.

Ĥıt'a:

Mevlevîler şubĥa dek şeb zinde-dâr olmaķdadur
Giryem vü sûzişle maĥviyyetleri hep ma'nevî
Maĥv ider şem'i fitîl-i 'aşķ ile sûzân idüp
Oldıĝıyçün şu'lesi şekl-i külâh-ı Mevlevî

Ĝazel:

Gören kûyında cûş-i mevc-i giryem yem kıyas eyler
O ĝül-ruĥsâr ise mânend-i şeb-nem nem kıyâs eyler

Eger zehr olsa nûş eyler raķîbün şundıĝı câmı
Ben aña âb-ı ĥayvân daĥi virsem sem kıyâs eyler

Dil istib‘âb ider ol deñlû neyl-i devlet-i vaşlı
Eger râm olsa ol âhû-yı maħrem rem kıyâs eyler

Ġâm-ı la‘lî ile ħûn-âbe-i pâş-ı miħnet olduċa
Sirişk-i çeşmün seyr iden âdem dem kıyâs eyler

Senüñ her bir sözüñ bir gevher-i sencîdedür Ĥâlîş
Velî kej-tab‘ olan yârân-ı ebkem kem kıyâs eyler

2.16. İZÂRÎ

2.16.1. Riyâzî’de İzârî⁴⁵⁶

Nazm-ı Hüsrev ü Şîrîn Şeyhî’nüñ hemşîrezâdesi Germiyânî Ķâsım Ķelebî’dür. Medâris-i Semânuñ birinde ġuşe-nişîn-i seccâde-i ifâde vü beyân olmış idi. Cevâhir-i efkâr-ı ‘ilmiyyesi ħalâ’idin zîver-i şudûr-ı ħarâyid-i cerâyid ħılmışdur. Bu kıt‘a anuñdur.

Nazm

Bir yaña küst-gîr-i ‘aşķ-ı nigâr
Bir yaña âteş-i ġam u dil-dâr

Bilmezem ħankısıyla tutışayum
Vaķınâ rabbenâ ‘azebe’n-nâr

Neşr

Ĥokuz yüz birde fevt olup Müftî Sa‘dî Efendi târîĥ-i vefâtında şan‘at-ı şeb-istâni üzere bu ġüne gevher-efşânî itmişdür.

⁴⁵⁶ Açıkğöz, a.g.t., s.160.

Târîh

‘Îzârî bî-ser u pâ şod der-in râh
İstanbul’da medfûndur.

2.16.2. Fâ’izî’de İzârî⁴⁵⁷

Monla ‘Îzârî toköz yüz birde fevt olmışdur. Târîh-i Sa’dî Efendi “ be-ţarîkü’t-ta’miyye ‘Îzârî bî-ser u pâ şod der-in râh” bu ebyât anuñdur:

Bir yaña keşt-gîr-i ‘aşq-ı nigâr
Bir yaña firqat-i gam u dil-dâr

Bilmezin kankısıyla tutuşayun
Vaқınâ rabbenâ ‘azebe’n-nâr

Şaқın âhumdan ey nigâr şaқın
Kîne-cûdur bu rûzgâr şaқın

Toқınur çarhuña felek bir gün
Yirde қalmaz bu âh u zâr şaқın

Ben ne hâküm keder virem bahra
Gönlüñe vermesün gubâr şaқın

Dile seng-i melâmet oldı siper
Bulmasun tîrûñ inkisâr şaқın

⁴⁵⁷ Kayabaşı, a.g.t., s.398.

2.17. KABÛLÎ

2.17.1. Riyâzî'de Kabûlî⁴⁵⁸

Gedüsî İbrâhim Çelebi'dür. İstanbul'da dest-nişîn-i mesned-i şeri'at olan Nâzırzâde Efendi'den mülâzemetle kâm-revâ olup şehri-zevk ü safâya çıkar yokdur diyü sâlik-i tarîk-i kazâ olmuşdı. Ekşer eş'arı tavr-ı gayr-ı ma'dûd üzere vâkı' olup ba'z güftârı daği rütbe-i kabûle vuşûl bulmuş idi. Bu ebyât dîvânından intihâb olup şebt olındı.

Şi'r:

Gerçi kim kâşâneme çok úâmeti bâlâ gelür

Ol kağı ra'nâ baña amma katı a'lâ gelür

Bilirsin daği sev çün birisi terk-i cefâ etmez

Dilâ dil-ber saña birkaç gerek biri vefâ etmez

Egerçi hayli müşkildür kişi dünyâda kâm almak

Bütün dünyâ deger ammâ 'adûdan intikâm almak

Muķîm-i kûy-ı yâr ol bekle yiründür didüm saña

N'içün olmazsın ey dîvâne-dil ben didüğüm yerde

Nesr:

Biñ senesinde maħalle kazâsından ma'zûl olup Mısr'dan gelürken ğark olmuşdur.

⁴⁵⁸ Açıkğöz, a.g.t., s.171.

2.17.2. Fâ'izî'de Kabûlî⁴⁵⁹

Kabûlî Gedâsî biñ'de fevt olmışdur bu eş'ârdîvânından intiḥab olındı

Gerçi kim ğam-ḥâneme çok dil-ber-i Ra'nâ gelür

Baña ol serv-i revânum cümleden a'lâ gelür

Bilirsin daḥi sev çün birisi terk-i cefâ etmez

Dilâ dil-ber saña birkaç gerek biri vefâ etmez

Egerçi ḥayli müşkildür kişi dünyâda kâm almak

Bütün dünyâ deger ammâ 'adûdan intiḫâm almak

Muḫîm-i kûy-ı yâr ol bekle yiründür didüm saña

N'içün olmazsın ey dîvâne-dil ben didüğüm yerde

2.18. KALENDERÎ

2.18.1. Riyâzî'de Kalenderî⁴⁶⁰

Germiyân'dandur. Ebû's-Su'ûdzâde Muḥammed Efendinün ferzendi 'Abdü'l-Kerîm Çelebi'den mülâzemetle kâm-revâ olup Balçık kâdîsi iken cünûn 'âriz olmağla kalender-âne terk-i tâc u ḫabâ itmişdi. Bu ebyât anuñdur

Şi'r

Saf-dilsin yûri ḥoş geç diyü sayemde benüm

Cû-yı dil-cûya eli gölgesini virdi çenâr

Muḫḫaf-ı ḥaddini o meh bir kez

'Aşık-ı zâra öpmege virmez

⁴⁵⁹ Kayabaşı, a.g.t., s.457.

⁴⁶⁰ Açıkğöz, a.g.t., s.172.

Ruhuñ vasfinda hep rengîn edâlar iltizâm olsun

Lebüñle her ne söz kim söylenür ruḥ-ı kelâm olsun

Biñ ḥudûdında fevt olup Bursa'da Pınarbaşı'nda defn olındı.

2.18.2. Fâ'izî'de Kalenderî⁴⁶¹

Kaḍî Kakender dîvâne bu eş'âr anuñdur:

Saf-dilsin yûri hoş geç diyü sayemde benüm

Cû-yı dil-cûya eli gölgesini viridi çenâr

Muşhaf-ı ḥaddini o meh bir kez

'Aşık-ı zâra öpmege virmez

2.19. KÜNHÎ

2.19.1. Esrâr Dede'de Kühî⁴⁶²

Şâkıb Dede ḳuddise sırruhu menḳabe-i şerîflerinde zıkrı sebḳat iden Bâb-ı Cedîd şeyḫi Es-Seyyid EbuBekr Dede ḳuddise sırruhu ḫazretlerinüñ sebze-zâr-ı siyâdetinüñ şecersi ve devḫa-i sa'detinüñ şemeresi olan Seyyid 'Abdu'r-Raḫîm Efendî'dür ki el'ân ḫanḳâh-ı merḳumda ḳudûm-zen başı olup enfâs-ı azîzesi ḫayât-baḫş-ı kulûb-ı 'âşıkân ve âvâz-ı laṭfesi rûh-efzâ-yı şâdıḳân u 'ârifândur. Dûş-ı kemâli ḫıl'at-ı 'ilm ü edeble ârâste ve çâr-eṭrâf-ı ḫişâli zîver-i ḫüs-n-i refârla pîrâste olup bir şâbb-nâşî-i 'alâṭâ'ati'llâh ve bir dil-âgâh-ı ma'rifeti'llâhdur.

Yâ Rab to merâ be nefsi-nezzâre medeh

Bâ her çî cuz tust merâ sâz medeh

Men der to hemî gorîzem ez fitne-i ḫiş

Men ân-ı toem merâ benem bâz medeh

⁴⁶¹ Kayabaşı, a.g.t., s.465.

⁴⁶² Genç, a.g.e., ss.454-459.

Rubâ'î-i şerîfiyle terennüm-rîz olarak maqâm-ı hayrete kudûm-zen-i istiğrâk

Beyt:

Be-nağş-ı Mevlevî âheng ber dâr

Hadîs-i dîgerân kon perde-i târ

diyerek müstehlik-i kûlzum-i 'şk-ı Mevlâna ve bî-hod-ı nesâ'im-i şevk-i şâhid-i ma'nâ olup müdâm mest-i müdâm ve temâm peyvest-i merâm olup her lahza ser-be-ceyb-i cûş u hürûş ve ser-hoş-ı istiğrâk-ı hayret ü medhûş bir 'ârif-i deryâ-nûşdurlar ki gâh gâh Rûhu'l-emîn-i tab'-ı nâzeninleri maqâm-ı sühâna

Mışra'

Zi âsmân suhen âmed suhen nehâr boved

Ma'nasını ifâde vü ilkâiçün tenezzül buyurup maḥal maḥal cerâ'id-i ihvâna şebt olunmaḡdadur. Lâkin bu tezkire-i dervîşânemize taḥrîr içün faḡaḡ bu ġazeli ihşân buyurmaḡla

Mışra'

Der-ḡâne eger kesest yek-ḡarf besest

ma'nasını ifâde buyurdılar.

Ġazel:

Ġavvâs şodem ez-dil deryâ-yı suhenrâ

Bisyâr keşîdem guher-i şî'r-i dehenrâ

Der- vaḡt-i temâşâ-yı cemâlet ki şevend mest

Muşkil şode est vaşf-ı to erbâb-ı suhenrâ

Meyḡâre-i 'aşkem zi kadehhâ-yı muḡabbet

Dil zinde zi emvâc-ı şafâ-ḡane-i ten râ

Der dâmen-i şahrâ-yı maḥabbet beresîdem

Endâh̄tem ez-dil heves-i seyr-i çemen râ

Künhî zi reh-i ‘aşk suhenhâ ki be gûyed

Ne vaşf-ı Bedehşân u ne âhû-yı H̄oten râ

Fenn-i mûsikide Fârâbî-i vaqt ü zamânî ve bu ‘asra üstâdân beyinde vâşıl-ı maḥâm-ı mu‘allim-i şânî olup muḥâbelât-ı şerîfede kırâ‘at olınana âyînlerden bundan aḳdem iḥtilâf-ı melevân ve bî-ḳaydî-i iḥvânla Nâyî ‘Osmân Dede’nün H̄icâz âyîn-i şerîfi ḡayb olmaḡla anuñ maḥâmına kendülerinden ta‘allüm-i fenn-i âyîn-h̄‘ânî iden iḥvândan el’ân sâkinoldığımız Ğalaṭa H̄anḳâhında ḳudûm-zen başı olan Dervîş Muḥammed te’şîr- i enfâs-ı mübârekeleriyle üstâd-ı kill olup sıyt-i velvele-i iştiḥârı beyne’l-iḥvân mevc-a-mevc ḳulzüm-i cûşân-ı ‘aşḳ ü ḡaleyân olup ve mezbûr Dervîş Muḥammed’ün aḥbâbından muşahîb-i şehryârî Aḥmed Aḡa merḥûmı sâ’iḳ-i taḳdîr dâire-i maḥabbet-i Mevleviyyeye ihtidâ itmekle Müşârün-ileyh kendünde olan kemâlât-ı mûsikiyeyi maḥâmât-ı Mevleviyyeye şarf idüp H̄icâz v Nihâvend ve Şabâ maḳamlarından üç ‘aded âyîn-i ḥalâvet-âḡîn beste itmişlerdür ve ekşeriya ḥuzûr-ı ḥazret-i celâlet-maḥşûr-ı şehryârîde kırâ‘at idüp ‘aks-i envâr-i feyziyle dil-i pâdişâh-ı ma‘rifet penâhda daḡiser-çeşme-i maḥabbet cûş u ḥurûş eyleyüp bi’z-zât Râst maḥâmı müte‘allaḳâtından Sûz-i Dil nâm bir râh-ı nev fetḥ idüp bir âyîn-i şu‘le âḡîn daḡi ol şehin-şâh-ı ma‘rifet-bîn beste buyurmuşlardur ki fi’l-cümle el’ân muḥâbelât-ı şerîfede ‘âşîḳân u şâdîḳân şemerât-ı naḡamât-ı şekkerîninden şîrîn-kâm-ı şafâ-yı vaqt ü eyyâm olurlar ve mûmâ-ileyh Aḥmed Aḡa biñ iki yüz ṭokuz senesi intikâl-i ‘âlem-i ‘uḳbâ buyurup Ğala ḥanḳâhında türbe-i muḳaddese-i şâriḥü’l-Meşnevînüñ cânib-i yemîninde defn olınup kerâmetlü Dede Efendimiz mette‘anâ’llâhü bi-füyûzâtihi ḥazretleri bu târiḥ inşâd buyurdular

Târîh:

Muşâhib Seyyid Aḥmed ol hünere-mend

Ki olmışdı bu devre pîr-i Fârâb

Vefâtında didüm târiḥ Ğâlib

Muşâhib oldı ḥâmûşâna aḥbâb

Egerçi şi'r ü inşâda gerek muşâhib-i Mûmâ-ileyhûn ve gerek kudümzen başı Dervîş Muhammedûn nev'ân hışşaları olup kelâm-ı mevzûna muḳtedir idiler. Lâkin bu Tezkire-i Mevleviyemüz Cerîde-i üstâdân-ı şi'r olmağla kendüleri taḥrîrden imtinâ itdiler ve eger fi'l-ḥaḳîḳa bu tarzta iltizâmumuz olmasa el'ân ihvân ü ḥullânumuzdan otuza bâliğ olur şâ'ir mevzûn vardır ki inşâllâh te'âlâ kudret-i tâmme-i üstâdiye resîde olduklarında taḥrîr olınurlar ve illâ her devrûn bu sınıfı iltizâm olınsa Tezkire-i Mevleviyye beş on mücelled bir kitâb olmaḳ iḳtizâ iderdi. Keşşereḥümü'llâhü te'âlâ.

2.20. MAHVÎ

2.20.1. Rızâ'da Mahvî⁴⁶³

Kütâhya'dan Aḥmed Çelebi'dür. Ḥâlâ 'aşr-ı ferḥunde-liḳâ şu'arâsından olup hakkâ san'at-ı ihtirâ'da mişli nâdir ve her beytiniñ ma'nâsını virmeğe ḳâdirdür. Bu eş'âr ma'nidârzâde-i tab'-ı dilpezirleridür:

Gird-bâd itse n'ola tâb nesim-i nuḳḳuñ

Reşk ider metebe-i za'fda her gâh bize

Biziz ol Yûsuf-ı bî-ḳayd u ğam delv ü resen

Dest-gîr oldı ḳad-i zemzeme-i âh bize

⁴⁶³ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.90

Ža^ç f-1 ğamîñla sinemi seyr iden görür

Âyine-i dilimde olan inkisârımı

Dil şanur ğâhi ki çeşmi mest-i ħûâb-ı nâz olur

Ġamze-i mesti hucûm-ı ‘işveden bî-tâb olur

Şöyle bî-tâb itdi istilâ-yı nevmidi beni

Pâyıma nûr-ı nigâhım mevce-i girdâb olur

Gâhi bu ğüne eş^ç ârla daĥi âzmâyiş-i ŧab -i nâmdâr iderler idi:

Böyle mestâne olur ħâne-i aĝyâra giden

Bir ‘aceb ħasta olur ħastaya timâra giden

Ateşgede-i zülfüne bî-nûr dimezler

Dâĝ-ı dilime meş^ç ale-i ŧûr dimezler

Olmaĝda siych-pûş-ı şem^ç her seĥer ü şam

Mürg-i dil-i pervâneye bî-sûr dimezler

Şol metebe-i bî-tâb u tüvan eyledi ĥayret

Ah-ı dilime zemezme-i mûr dimezler

Nigâhımdır deĝildir naĝş-ı ĥaŧŧîñ

ŧoĝunmuş rûyuna olmuş siych-pûş

2.20.2. Mucîb'de Mahvî⁴⁶⁴

Kütâhya'dan Aḥmed Çelebî'dir. Hâlâ şî'rde mâhir, san'at-ı iḥtirâda nazîri nâdirdir.

Şî'r:

Gird-bâd itse n'ola tâb nesim-i nuṭṭuñ
Reşk ider metebe-i za' fda her gâh bize

Biziz ol Yûsuf-ı bî-ḳayd u ğam delv ü resen
Dest-gîr oldı ḳad-i zezeme-i âh bize

Şol metebe-i bî-tâb u tüvan eyledi ḫayret
Ah-ı dilime zezeme-i mûr dimezler

Za' f-ı ğamıñla sinemi seyr iden görür
Âyine-i dilimde olan inkisârımı

Dil şanur gâhi ki çeşmi mest-i ḫûâb-ı nâz olur
Ĝamze-i mesti hucûm-ı 'işveden bî-tâb olur

Şöyle bî-tâb itdi istilâ-yı nevmidi beni
Pâyıma nûr-ı nigâhım mevce-i girdâb olur

Böyle mestâne olur ḫâne-i aĝyâra giden
Bir 'aceb ḫasta olur ḫastaya timâra giden

⁴⁶⁴ Altun, a.g.e., s.33.

2.20.3. Safâyî'de Mahvî⁴⁶⁵

Nâmı Aḥmed'dür. Kütâhiyya'dan zuhûr itmişdür. Bu cerîde-i 'irfâna Fâriğ maḥlaş ile tercemesi sebḳ iden 'Abdurrahîm Çelebi'nün birâderidür. Evâ'il-i ḥâlinde taḥşîl-i ma'rifet itmekle 'aşruñ şu'arâsı zümresine daḥil olup biñ seksen toḳuz târiḥinde fevt olmuşdur. Bu beyt âşârından numûnedür.

Nazm

Böyle mestâne olur ḥâne-i aḡyâra giden

Bir 'aceb ḥasta olur ḥstayâ timâra giden

2.20.4. Belîğ'de Mahvî⁴⁶⁶

Kütâhyavî Aḥmed Çelebi'dür. Biñ elli beş senesinde maḥv-i vücûd eyledi.

Dile keyf-i nihânî neşve-i zevḳ-i tebessümdür

Tebessüm 'âşîḳa sermâye-i luḫf u teraḥḫumdur

Dili bîmâr iden zehr-i nigâh-ı pür-füsûnuñdur

Beni bî-tâb iden ḥüsn-i mezâyâ-yı tekellümdür

Bâde-i nâzile bîmâr-ı zebûndur çeşmüñ

Ġamzede şivede seḫḫâre-nümûndur çeşmüñ

'Aklumı alsa eger siḫrile dest-i nigeḥüñ

Pâsbân-ı ḥarem-i râz-ı derûndur çeşmüñ

⁴⁶⁵ Kayacıoğlu, a.g.t., s.236.

⁴⁶⁶ Abdulkadiroğlu, a.g.t., ss.378-379.

2.20.5. Safvet'de Mahvî⁴⁶⁷

Böyle mestâne olur hâne-i ağıyâra giden
Bir 'aceb hasta olur hastaya timâra giden

2.20.6. Vakâiyü' Fudalâ'da Mahvî⁴⁶⁸

Maḥvî Kütâhyalı Aḥmed Çelebi'dür. Biñ elli beş târihinde fevt oldı. Seyyid Rızâ Efendi didigi târihdür.

Beyt:

Çün Maḥvî idi maḥlaşı târiḥ için Rızâ
Didi ki maḥv eyledi âḥir zamânımız

Bu beyt ânuñdur.

Dil şanur gâhi ki çeşmi mest-i ḥ'âb-ı nâz olur
Ġamze-i mesti hucûm-ı 'işveden bî-tâb olur

2.21. NÂSİR

2.21.1. Esrâr Dede'de Nâsır⁴⁶⁹

Sabıķu'l-menķabe Şeyḥ EbûBekir Dedezâde Nuṭķî 'Alî Dede Ḥâzretlerinüñ birâder-i kihterînleri ve ḥanķâh-ı 'aliyyelerinde neyzenbaşılıarı olan Es-Seyyid 'Abdü'l-bâķî Dededür ki el'ân 'ulûm-ı tekmi line ṭâilb ve ber-muḳtezâ-yı ṭabî'at-ı 'âliyye meşķ-i nazma râġıbdur. Bedîhîdür ki inşâ'allâhü te'âlâ elsine-i şelâşede şâḥib-i Dîvân olurlar ve fenn-i mûsiķiyye ve 'ulûm-ı riyâziyyede taşnîf olup İşfehân ü 'Acem-bûselik maḳâmında el'ân muḳâbelât-ı Mevleviyyede iki âyîn beste-kerdeleri okınur. Bir müddet

⁴⁶⁷ Kemiksizzade Mustafa Safvet, *Nuhbetü'l-Âsar fi Fevâidi'l-Eş'ar*, İstanbul üniv. Ktp., nr: Ty. 6189, s.109.

⁴⁶⁸ Kayacıoġlu, *a.g.t.*, s.236.

⁴⁶⁹ Genç, *a.g.e.*, ss.503-506.

peder-i kirâmi-güherleri fevtinden şoñra hânķâh-ı şerîfede hücre-güzîn-i humûl olup mütâla‘a-i âşâr-ı kibâr ile leyl ü nehâr evķât-güzâr iken ızın-i birâder-i ecell ve mürebbî-i ekmelleriyle biñ iki yüz toķuz Receb-i şerîfi haftasında te’ehhül idüp gâh şohbet-i ihvân-ı şafâda ve gâh hânķâh ittişâlinde vâkı‘ sa‘âdet-hânelerinde Menâķıb-ı Şerîfe-i Dede Aħmed Eflâķi yi tercemeye meşğûl olup ol eşer-i mübâreke daħi inşâ‘allâh bu günlerde tekmîle ķarıb olmışdur. Ķadr-i müşterek-i ihvân eş‘âr-ı âbdârları ve pesendîde-i yârân güftârı dürer-bârları olup bu ğazeller eşer-i kilik-i gevher-nigârlarıdır.

Ķazel:

‘Uşşâķa yanma dil-bere resm-i vefâ gerek

Gûyâyâ nâle ğonceye reng-i bahâ gerek

Cânâna mâ-cerâ-yı ğam-ı hecri añma ğöl

Ey dil disende dir ki ne bundan baña gerek

‘Âşķ arar mı dağdağa-yı ķıl ü ķâli lik

Dil-ber hemîşe ‘âşıķa şefķat-nümâ gerek

Añlar mı hâl-i ‘aşķı kelâm ile bir ķişi

Bir pâre derd-i ‘aşķa hele âşinâ gerek

Nâsır humâr-ı ‘aşķa şarabuñ bir nef‘i var

Mümkirse ğâhi bûs-ı leb-i dil-rübâ gerek

Velehû

Gitmez ğayâli dîdeden ol serv-i ķâmetüñ

Naķş oldu dilde şûreti şûr-ı ķıyâmetüñ

Evvel bakışda yağıdı kararum bırakmadı

Âyâ nigâhı âteş-i dil mi o âfetün

Gül göncedür mecâz ile teşbîh olınsa ger

Ruhsârıdır haqîkati reng-i târevetün

Ruyında haţmi belki görünmiş nigâhdan

Âzürdelik nişânı o cism-i leţâfetün

Nâsır eger tasavvur olınsa bi-‘aynihi

Ol şuhdur mücessemi resm-i zerâfetün

Velehû:

Kelâm-ı faqr fahrı ile ‘âmil Mevlevîlerdür

Tevekkül-pîşe dervîşân-ı kâmil Mevlevîlerdür

Cenâb-ı feyz-ı Monlâ ile hergiz baĥş-i ‘aşk itse

Hezerân nükteye bir nuţkı şâmil Mevlevîlerdür

Hümâ-meşreb hemîşe pâdişâh-ı mülk-i istiĥna

Ķanâ‘at kûşesinde merd-i ĥâmil Mevlevîlerdür

N’ola meclislerinde Ķalsa şâhân bir meges-âsâ

Edeb ta‘vîzini her bâr-ĥâmil Mevlevîlerdür

Sipihre Nâşırâ nâz eyleyüp minnet-keşi olmaz

Tevekkül-pîşe dervîşân-ı kâmil Mevlevîlerdür

2.21.2. Hadîkatü'l-Cevâmi'de Nâsır⁴⁷⁰

Ba'de on ikinci şeyh Ebûbekir Dede Efendi'dir ki, şürefâdandır, irtihâlleri 1190. Ve ba'de on üçüncü şeyh es-Seyyid 'Alî Dede Efendi'dir târîhinde bunlar daği vefât eylediklerinde, tekve-i mezbûrede defn olunup birâderleri 'Abdülbâkî Efendi yerine şeyh olduğa akrabâsından Aşçı Meğmed Dede'yi tekyeden ıard edüp ve tekve-i mezbûr daği himmet-i pâdişâhîyle küllîyen tecdîd olunarak, fî biñ iki yüz otuz iki senesi cümâde'l-evvelisîniñ toğuzuncu günü küşâd olunup kırâ'at-i mevlîd-i şerîf için cümle meşâyığ da'vet olunmuş zât- şâhâne daği tebdîlen teşrîf buyurmuş idi. Etrâfında olan celî yazılar dergâh-ı mezbûr dedegânından Keresteci Nûrî Efendi'niñdir. 1239 Şeyh Bâkî Efendi daği intikâl etmekle, orada defn olunup, mağdumları es-Seyyid Hüsni Dede şabb-ı emred olarak pederleri mağâmına iclâs eylediler. Hüsni Dede daği bi-emri'l-lahite'âlâ 1245 senesi ramazân-ı şerîfi evâhîrinde dâr-ı beğâya 'âzim olduğa, pederi cenbinde defn olunmuşdur. Ba'de ammileri 'Abdurrahîm Dede şeyh olup, anlar daği 1247'de vefât etmekle, mezbûr Hüsni Efendi'ninñ küçük birâderi 'Osmân Dede nâ-bâlig olarak seccâde-nişîn-i dergâh-ı mezkûr olmuşdur 1547.

2.22. NUTKÎ

2.22.1. Esrâr Dede'de Nutki⁴⁷¹

Ânifen zikri mürûr iden Eş-şeyh Es-Seyyid EbûBekr Dede hazretlerinin seyyâre-yi şabâh-ı hayâtı ve hürşîd-i âsmân-ı zâtı Seyyid 'Alî Dede Efendi hazretleridür ki peder-i rûşen-güherleri biñ yüz seksen toğuz senesi intikâl buyurduğa bunlar mağâm-ı refi'alarına iclâs olunup el'ân ol hânqâh-ı refi'ada dâd u dih-i meşîhat buyurmağdadurlar. Edâma'llâhü beğâhü. Evşâf-ı 'aliyyeleri ma'lûm-ı hağâyıq-âşinâyân-ı ihvân ü hullân olup

⁴⁷⁰ Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, s.306.

⁴⁷¹ Genç, **a.g.e.**, ss.502-503.

Beyt:

Esrâr-ı ‘aşk fâş degüldür Hudâ bilür
 Bu râzı bî-vuķûf zebân söylerem saña
 mü’eddâsınca tayy taṭvîl olıdı.

Beyt:

Be-bezmgâh-ı hâmûşî mekun çunîn nâlân
 Merâ ki furşât-ı yek dem besest ḥaķķ-ı sukûf

Bu ğazel müşârun-ileyh ḥazretlerinüñ nev-bâve-i bâĝ-ı ṭab‘-ı laṭîfleridür.

Âh eyle gönül âteş-i ‘aşkıyla zamândur
 Her dem işimüz fûrķat-i yâr ile figândur

Bilmem ne zamân ola vaşluñla müşerref
 Zîrâ ki firâķuñla derûnum yanaĝandur

Elden ķoma sabrı ki cihânda neler olmaz
 Elbette niyâz ehline çok nâz olaĝandur

‘Ayb eylemeñüz şubḥa deĝin nâle vü zârüm
 Yalvarmaķ için yâre o bir başķa zamândur

Nuṭķî görebilseñ ne virürsin baña yârı
 Zîrâ görünürse baña yâr saña nihândur

2.23. SÂKIB DEDE

2.23.1. Safâyî'de Sâkib Dede⁴⁷²

Nâmı Muştafa'dur. Zevrâk-ı vücûd-ı sâhil-i İzmir'den bâd-bân-küşâ-yı zuhûr olup bir miqdâr nuqûd-ı 'ömr-i girân-mâyesi isti'â-yı emti'a-i 'ulûma harc ve andan fazla sûy-ı nazma hatve-endâz-ı sühan olup fazl u 'irfânda hadd-i teslîme pâ-nihâde ve fenâ-encâmi-i gerdiş-i etvâr-ı 'âlemden âgâh bir merd-i pür-intibâh olup tarîk-i 'aliyye-i Mevleviyye'ye sülûk ve külâh-ı istiğnâ-yı zîb-i tarîk idüp ba'dehu tarîk-i mezbûrede cevher-i zâtı müsta'idd-i iksîr-i irşâd olduğda Kütâhiyye nâm mevki'de tekve-ârâ-yı meşîhat-ı Mevlevî olmuşdur. 'Asruñ şu'arâsından olmağla bu eş'âr kalemiyyesindendir. Bu maħalle şebt olundu.

Nazm

Çalem ki vesme-nigâr-ı 'arûs-ı luğ u 'ağâ
Fürûğ-ı seyf-i ğazâya tab-bağş-ı 'ârız-ı dîn

Hulâşa rûy-ı memâlik güler eger bunlar
Olursa ğamze vü ebrû gibi ikisi çarîn

Bu cerîde-i 'irfâna taħrîr olunmağ için bir ğazel talebiyle ba'zı yârân-ı Kütâhiyye şeyh-i mumâileyhe mektûb gönderdükde bu ğazel-i bî-bedel ile gönderdiği mektûbdur ki semt-i inşâda daħi mertebe-i mahâreti ma'lûm olmağ için bu maħalle kayd olundu.

Şûret-i Mektûb

Sa'âdetlu ve mekrumetlû ve necâbetlû nûr-ı dîde-i dil ü cân müştâkımuğ ğazretlerinüñ ğuzur-ı fâ'iki ennûr-ı bâ'işü's-sürûr ve mûcibü'l-ħubûrlarına ithâf-ı riyâz-ı taħiyyat ve

⁴⁷² Pervin Aynagöz, a.g.t., ss.403-404.

ihdâ-yı merâsim-i tekrîmât siyâkında purşîş-i hâtır-ı mefâhir-pîrâları ser-levha-i zîb-i ihlâşı up hem-vâre müttékâ-ârâ-yı ‘izz ü ‘âfiyyet ve çâr-bâliş-i nişîn-i hüsni refâhiyyet olmaları da‘vât-ı müstecâbesiyle evkât-ı şâfiye-güzâr oldugumuz ifâde olunur. Mes‘uldür ki lahze-i hüsni teveccüh-i ‘ayn ta‘allukları ile taraf-ı dervîşâne-i maḥlaşânemüz gâh-begâh şeref-yâb-ı iltifât-ı mu‘tâdları idüp endâhte-i ref-i nisyân buyurulmaya bundan esbak-ı vürûdı feyz-i şubḥ-ı dem-baḥş-ı küşâyîş-i gönçe-i ṭab‘-ı müttehâm olan mültefâ-i kerâmîlerinde işâret buyurılan pâ-y-taḥt-ı devletde perveriş-yâfte-i enzâr-ı ḥasene-i zamân-âverân-ı tâze-zemîn-i melâḥat olan ‘urefâ-yı fâyîku’k-emşâlün mestûrû’l-esâmî oldukları tezkireye bizüm gibi bî-nâm u nişân eşeri kayd olunmak istib‘âdıyla irsâlinde terâzî olundu. Mısdâkınca âşâr-ı bedîhe-i hem-kârân-ı sa‘âdet-‘unvânun zuhûr-ı hüsni icâdlarına vesîle olmak mülâḥazasıyla dîvân-ı perîşân-ı evrâk-bendelerinden çıkar gâzeli ihrâc u du‘â-nâme-i fakîrânemize teşbih ü idḥal ve ‘ayn-ı inâyetle nazâr-kerde-i yârân olmak üzre irsâle cesâret kılındı.

Gönderdiği gâzel budur:

Taḥt-ı cefâya kim o şeh-i bî-vefâ çıkar
Cânum dem-i nezâre için rû-nümâ çıkar

Giysûları o beyt-i mu‘ammâdur olsa ḥall
Nâm-ı dil-fütâde-i dâm-ı belâ çıkar

Âğuşa alsa cevher-i âyîne-i ‘aksini
Âh-ı füsûs her bûn-ı mûdan dü-tâ çıkar

İtsün şikest seng-i sitem kalbimüz dürüst
Hem-pâre çünkü kâbil-i feyz-i liḳâ çıkar

almaz ayakda pâyına bir kerre yüz süren
Rihiyle çıkarsa başa hâk-i pâ çıkar

Âmâç tîr-i ğamze iken çeşm-i dil yerine
Her gördigine âyîne-veş âşinâ çıkar

Dâmân-ı hürrem çıkmaz idi dest-i hûşdan
Lîk ol peri çıkınca yüze huşrübâ çıkar

Gûyâ kemân-ebrû-yı dilkeş kemîndür
Andan hemîşe ‘ asker-i tîr-i kazâ çıkar

Ruḥşat bulursa merdüm-i dîde açılmaya
Mabeynimüzde yâr ile çok macera çıkar

Âyîne iddi‘ â-yı şafâ itmesün tehi
Zirâ görince naḫşını bir müdde‘ â çıkar

Bühtân-ı huşkdur saña zâhid bir hırḫadan
Her kim dimiş ise reng-i zîbâ çıkar

Te 'şîr-i feyz-i şoḫbetimüz bundan it kıyâs
ârun girerse ḫalkamıza bî-nevâ çıkar

Dîvâr-ı şeş-cihât-ı ider reşk-i âyine
Ol mâh-pâre sipere ki burḫa‘ -küşâ çıkar

Ey dil görseñ ol ŧehi tîr ü kemân-bâz

Hâzır bulur ki ŧâyete elinden hâta çıkar

Hem-kâre yok bahânemüz illâ ki hâmeler

Vaqtinde ney-ŧekerler ney-i bûriyâ çıkar

Zîr-i külehde nâ 'il olur devlete bu ser

Bir pûtedür gülle ki giren kimmiyâ çıkar

Sâkıb bilür ne çehdüğini kûy-ı yârda

Gûyâ ğarîb hiŧŧesine hep cefâ çıkar

2.23.2. Sâlim'de Sâkıb Dede⁴⁷³

Bunlarıñ dağı nâm-i nâmı ve ism-i kirâmîleri Muŧtafâdur. Merkez dâ'ire-i hâl olan vücûd-ı bî-humâlleri ŧehr-i bî-naẓîr medîne-i İzmir'den nümâyân ve hadâŧet-i sinn-i ŧerîflerinde köprülüzâde ŧehbed Sa'îd Muŧtafâ Pâŧâ merhûmuñ harem-serây-yı terbiyelerinde taŧŧîl-i 'irfân ve kesb-i mu'ârif-i firâvân eyledükden ŧoñra dûr-bîn-i haħîkat-i hâl olan dîde-i baŧîret ceyyidü'l - istidlâl ile mâhiyet-i dünyâyı deniye fikr-i nazâr ve nefker mâ 'il mâllah eyyâmı gûzar eyleyüp bu semâ' -hâne-i devrâne gelip ber-vefk-i dil-h'âh-ı cevelân eyleyen tævüsân-ı ziynet-i fer-beyânıñ mühlet-i 'ömr-i 'azizeleri ba'd irtihâl ancak sefâ'at kadar müddet-i hayâl olunduğu bedihi'l -intikâl olduğu taŧdîk-i hâl ve taħkîk-i bâl eyleyip zîver-i hayât olan mâbe'l- ihtiyâc kâ'inatdan bir hırka ile bir külâha kanâ'at ve baħiye-i ârzûların ser-tâ-baħdem ŧarf-ı 'ibâdet eyleyip âsitâne-i Hâzret-i Mevlânadan kesb-i ref'at ve seccâde-i niŧin irŧâd olan 'azizden aħz-ı yed-i inâbet eyleyip tekmi'l 'irfân-ı ma'rifet ve nice müddet seyr ve seyâhatden ŧoñra Kütâhya ŧehrinde vâki' fuħarâ-yı mevleviyâne maħŧuŧ olan zâviye-i inzivâ medârda ŧeyħ-i Mevlevî olup eŧnâ-yı taħrîr-i tezkiremize gelince ol hâne-kâhda icrâ-yı âyin-i

⁴⁷³ Sâlim Efendi, a.g.e., s.446.

Mevlâna iderek çilekeş dervîşi olup inzivâda idiler. Bu güftâr ol merd-i âgâhîñ cümle-i âşârındandır:

Her küçüğe zülf-i müşkinüñ güzel silker döker
Nañl-i ‘ömrüm hâşılın yâd-ı ecel silker döker

Gazel

Sûziş-i nevâ-yı ateş dildür hevâ-yı ney
‘Uşşâk ‘aceb mi olsa esîr nevâ-yı ney

Güm-kerde râh-ı tih-i muhabbet olanlara
Hakka ki Hızr-i zinde şadâdur verây-ı ney

Âyîn-i nâz sırr-ı niyâzı beyân ider
Remz-i beyân neyzen-i müşgîn-i revâ-yı ney

Gûyâ ki kumri-i dile sevr-i âşiyândur
Olduğca vecd ü hâlle Hû Hû serây-ı ney

Bir demde şad-füsürde dili raşnâk ider
Sihr-i helâldür hele ey dil şedâ-yı ney

Ûttdı sirişk-i dîde-i hûnbârımız gibi
Bezm-i semâyı nağme-i pür-mâcerâ-yı ney

Şâkıb şedâ-yı şehper-i rûh emîndür
Şıgmaz halâşa perde-i fikre edâ-yı ney

2.23.3. Belîğ'de Sâkıb Dede⁴⁷⁴

Kütâhya Menlevî-ḥanesi'nde seccâde-nişîn-i meşîḥat şâhib-i 'ilm ü fazîletdür.

Mecmû'a-i eş'âr-ı belâgat-âşârından nümûnedür:

Güm-geşte-gân-ı vâdî-i ğamdâ haber mi var

Hızr-ı ferâḥ-fezâ-yı emelden eşer mi var

Şeh-bâz-ı çeşm-i bestedür ebnâ-yı rûzgâr

Mürgân-ı bâğ-zâr-ı kemâle nazar mı var

Äaykal-zenî-i neşve-i meyden ğaraž nedür

Äyîne-i zamîrde Şâkıb keder mi var

İzhâr-ı dâĝı çeşmine şâyeste eyledük

Ol tâze verdi pîş-keş-i ḥaste eyledük

Gül-çîn-i bâ-ı 'ârızı oduğ o ğoncenüñ

Târ-ı nigâhı rişte-i gül-deste eyledük

Bir sendil nigâr ki 'aşkıyle mest olup

Mînâ-yı tevbe-i meyi işkeste eyledük

Tîr-i ḥayâli kavş-şîfât der-ber eyledük

Şâkıb şikâr-ı mışra'-ı ber-ceste eyledük

⁴⁷⁴ Abdülkadiroĝlu, a.g.t., s.53.

2.23.4. Râmiz’de Sâkıb Dede⁴⁷⁵

Ol şeyh-i ‘ârif ü âgâhîñ nâm-ı ra‘naları Muştafâ’dır. Zât-ı bî-nazîrleri letâfet-i âb ü hevâ ile reşk-endâz-ı bilâd-ı keşîr olan maħrûse-i İzmir’den vâşıl-ı şehir-istân-ı şühûd ve ev’âil-i hâl-i endek-sâlinde şadrü’ş-şüheda merhûm Köprilizâde Muştafâ Paşanıñ dâ’ire-i devletlerinerûy-mâl ve ol vezîr-i mekâdir-semîri terbiyeleriyle tahşîl-ima‘ârif ü kemâl itmeğın zirve-i a‘lâ-yı ‘irfâna şu‘ûd idüp paşa-yı müşârün-ileyh nûş-ı şerbet-i şehâdet itdükde ârzû-yı encâs-ı âlâyiş-i zînet müste‘âr-ı dünyeviyye sâlik ve gencîne-i ‘irfân-ı bî-pâyâna mâlik olup medîne-i Konya’ya ‘azimet ve âsitâne-i feyz-âşiyâne-i Hâzret-i Mevlânada post-nişîn-i maķâm-ı irşâd olan Çelebî Efendiden aħz-i inâbet ve külâh-ı feyz-intibâh-ı mu‘teber ber-ser ve kabâ-yı zîbâya bedel ‘abâ-yı istiğnâda bir niçe müddet nazm:

Eşiğinde kıl olmak baña sulţân olmadan yeğdir

Müfâdıncâ çille-bend-i hîdmet ile hücre-nişîn-i ikâmet ve biraz eyyâm daħi seyr ü seyâhat idüp tekâmîl-i lâzime-i hîdmet-i tarîķat birle miyâne-i dervîşân-i haķîķat-nişânda zât-ı ‘adîmü’l-aķranları şâyân-ı tevkîr ü şeref olmağın ‘azîzlerinümâ-ileyhden mücâz u müstaħlef olmalarıyla dil-şâd ve medîne-i Kütâhiyyede vâķi‘ âsitâne-i Mevlânada post-nişîn-i maķâm-ı irşâd olup kâm-bîn ve mihrâb-ı kadd-i hamîde-i sâlikin olup müddet-i medîde ol zâviye-i şeref-hâviyyede icrâ-yı âyin ve tesliyet-baħş-ı kılûb-ı fuķâra vü havâtır-ı ğam-ğın ve sinn-i şerîfleri ‘ıkd-ı seb‘îne karın bâhirü’l-kerâme bir şeyh-i biħterin olup bu hâl-i teveccüh-ittişâl üzre iken biñ yüz kırķ senesi hilâlinde “‘irci’î” emr-i münîfi istimâ‘ ve der-hâl şavb-ı cinâna semâ‘ iderek revân olup necm-i Sâkıb ecell-i tarîķ-ı cânib-i emel olduķda rûh-ı laţîfi terk-i şahın-ı deverân ve meydân-ı beķâda cevelân eyledi. Bu köhne saķf-ı ebniye-i cihân-ı bî-esâsa vedâ‘ buyurmuşlardır. Şeyh-i mezbûr etvâr-ı pesendîde ve ahlâķ-ı hamîde ile meşhûr ‘ulûm-ı ‘Arabiyye vü Fârisiyyede aķrânından müntâz ve Meşnevî-i Şerîfe kemâl-i intisâbı zâhir ve edebiyâtta mahâreti vâfir bülend ü ser-efrâz ve şi‘r ü inşâda kaşabü’s-sabaķı’l-i‘câz bir şeyh-i güzîn ve nâdirü’l-aķrân nefisü’l-keķâm ve nüktedân müstağnî-tabî‘at bülend-şân

⁴⁷⁵ Erdem, a.g.t., ss.56-57.

ve kendülerden müstaḥlef ve terbiyet-kerdeleri olup ḥâlen ḥıṣn-ı Dârü'l-ḥilâfeden Mevlevîḥâneye mensûb Yeñikapu ḥâricinde vâkı' âsitânede câ-niṣîn-i maḳâm-ı meşîḥât olan Şiddîk-nihâd-ı riyâzat-kede es-Seyyid EbûBekr Dede Efendiniñ edeb ü vaḳârından ma'lümü'l-etvâr olur. Ḥulâsa-i kelâm muḥibb-i fuḳarâ bir şeyḥ-i benâm olup âşârlarından Mevlâna ḥazretlerinden zamânına deĝin gûzeşte iden meşâyîḥ u fuḳarâyı ḥâvîbir vefeyât tertîb buyurup nice menâḳıb-ı evliyâtertîb buyurup nice menâḳıb-ı evliyâ taḥrîr ü imlâ ve bi'l-münâsebe ibrâz-ı aḥvâl-i Mevleviyye buyurmuşlardır ve daḫi Dîvân-ı belâgat-'ünvânı ve ba'z-ı âşârları olup her biri maḳbûl ve ḳarîn-i i'tibâr ve bu iki ğazelleri tezkirelerde taḥrîr olunan güftârlarıdır ki teberrüken taşîr olundu.

Nazm:

Şûziş-i nevâ-yı ateş dildür hevâ-yı ney

‘Uşşâḳ ‘aceb mi olsa esîr ḳuvâ-yı ney

Âyîn-i nâz sırr-ı niyâzı beyân ider

Remz-i beyân neyzen-i müşĝîn-i revâ-yı ney

Güm-kerde râh-ı tih-i muḥabbet olanlara

Ḥaḳḳâ ki Ḥıẓr-i zinde şadâdur verây-ı ney

Bir demde şad-füsürde dili raḳşnâk ider

Siḥr-i ḥelâldür hele ey dil şedâ-yı ney

Şâḳıb şedâ-yı şehper-i rûḥ emîndür

Şıĝmaz ḥalâşa perde-i fikre edâ-yı ney

2.23.5. Safvet'de Sâkîb Dede⁴⁷⁶

İsm-i sâmi ve nâm-ı nâmileri Muştafâ'dur. Menşe'leri sâhil-i İzmir'den olup tarîk-i 'aliyye-i Mevleviyye'ye sâlik ve külâh-ı istignâ-yı zîb-i tarîk idüp Kütâhya nâm mevki'de tekye-ârâ-yı meşîhat-ı Mevlevî olmuştur. Bu cerideye tahtır olunmak için ba'z yârân bir gazel irsâli talebiyle mektûb gönderdikde gönderdiği gazel-i şahânesidür:

Gazel

Taht-ı cefâya kim o şeh-i bî-vefâ çıkar
Cânum dem-i nezâre için rû-nümâ çıkar

Giysûları o beyt-i mu' ammâdur olsa hâl
Nâm-ı dil-fütâde-i dâm-ı belâ çıkar

Âğuşa alsa cevher-i âyîne-i ' aksini
Âh-ı füsûs her bûn-ı mûdan dü-tâ çıkar

İtsün şikest seng-i sitem kalbimiz dürüst
Hem-pâre çünkü kâbil-i feyz-i likâ çıkar

Kalmaz ayağda pâyına bir kerre yüz süren
Rihiyle çıkarsa başa hâk-i pâ çıkar

Âmâç tîr-i gamze iken çeşm-i dil yerine
Her gördigine âyîne-veş âşinâ çıkar

⁴⁷⁶ Kemiksizzade Mustafa Safvet, *Nuhbetü'l-Âsar fi Fevâidi'l-Eş'ar*, İstanbul üniv. Ktp., nr: Ty. 6189, s:20, 21.

Dâmân-ı hürrem çıkmaz idi dest-i hûşdan

Lîk ol peri çıkınca yüze huşrübâ çıkar

Gûyâ kemân-ebrû-yı dilkeş kemîndür

Andan hemîşe ' asker-i tîr-i kazâ çıkar

Ruḥşat bulursa merdüm-i dîde açılmaya

Mabeynimüzde yâr ile çok macera çıkar

Âyîne iddi' â-yı şafâ itmesün tehi

Zirâ görünce naḫşını bir müdde' â çıkar

Te 'şîr-i feyz-i şoḫbetimüz bundan it kıyâs

Ḳârun girerse ḫalkamıza bî-nevâ çıkar

Dîvâr-ı şeş-cihât-ı ider reşk-i âyine

Ol mâh-pâre sipere ki burḳa' -küşâ çıkar

Ey dil görseñ ol ūhi tîr ü kemân-bâz

Ḥâzır bulur ki ūyet elinden ḫaṫâ çıkar

Hem-kâre yoḳ bahânemüz illâ ki ḫâmeler

Vaḳtinde ney-şekerler ney-i bûriyâ çıkar

Zîr-i külehde nâ 'il olur devlete bu ser

Bir pûtedür gülle ki giren kimmiyâ çıkar

Şâkıb bilür ne çehdüğini kûy-ı yârda

Gûyâ garîb hışşesine hep cefâ çıkar

2.23.6. Esrâr Dede'de Sâkıb Dede⁴⁷⁷

İsm-i sâmilere Muştafâ olup bedrü't-temâm-ı vücûd-ı pür-envârları çâh-ı Nahşeb İzmir'den rû-nümâ bir h̄âce-i kâmrânun necmü's-şâkıb-ı âsmân-ı zâtı ve dürre-i beyzâ-yı âferiniş-i hayâtı olup ibtidâ-i tufulliyeterinde târik-i zer ü zîver ve sâlik-i bâzâr-ı ma'ârif ü hüner olmağla sâye-i peder-i bülend-ahterlerinde ol havâlide mevcûd erbâb-ı 'ulûm ve 'ulemâ-yı rûsûmdan taşşil-i envâ'-ı 'ulûm ve haşiye-i ruhsârları hatt-ı berâverde-i kemâl olunca kendüler daği vâşıl-ı mübellig-ricâl ve arzû-mend-i terakki-hâl olup

'Arabiyye:

Sâfir tecid 'an men tu fârikihî

Ve'n-şub fe innehû lezîzü'l-'ayşi fi'n-naşbi

Ve'l-üsdü levlâ firâku'l-gâbî ma'f-terâset

Ve's-sehmü levlâ firâku'l-gavsi lem yuşib

diyerek âmâç-gâh-ı âmâlün Dâru'd-devle-i 'aliyye cânibine diküp Köprilizâde Fâzıl Muştafâ Paşa'nun bahr-ı zehhâr-ı ma'ârif-i kemâlât olan dâ'ire-i ma'ârif-perverine intisâb ile şeref-yâb ve bir nevbet gerek bi'n-nefs Fâzıl-ı Müşârün-ileyh'den ve gerek intihâ da'iresiyle müste'id olan nağâr-ı fuzâlâdan telemmüz-i mâ-lâ-kelem ve 'ulûm-ı nakliyye vü 'akliyye vü funûn-ı 'Arabiyye vü edebiyede taşşil-i kadh ve mu'allâ-yı sihâm idüp El sine-i Şelâsede qarz-ı şi'r ve inşâ-ı neşre kâdir bir fâzıl-ı zevi'l-mefâhir olup ol dâ'ire-i 'azîmede müşârün-bi'l-benân-ı 'ilm ü 'irfân esfâr-ı Engurûsiyye'de taraf-ı taşarrufât-ı celîle-i aqtâb-ı Mevleviyye ervâh-ı mücerrede-i târiqa-i evveliyeden

⁴⁷⁷ Genç, a.g.e., ss.79-91.

pey-ender-pey rû-nümâ-yı perde-i zuhûr olan eşkâl-i ‘acîbe-i iltimâsıyla umûra sarf-ı nigâh-ı ‘ibret ve sürme-keş-i dîde-i vaqt olup

Mışra‘:

Tâ bînîm ki ez ğayb çî âyed be-zuhûr

Müeddâsıyla nigerân-ı encâm-kar ve hırân-ı hâl-i rûzgâr iken nâ-gâh

Beyt:

Beyâ ki râyet-i Manşûr Pâdişâh resîd

Nuvîd-i feth-i beş’âret be mihr u mâh resîd

Meşnevî:

Hîn beyâ ey tâlib-i devlet şitâb

Ki ki futûhest in zemân u feth-i bâb

mâ-şadağınca enhâr-ı füyûzât-ı mütevâlîyye-i Hâzret-i pîr Dest-gîr kıddise sırruhu’l-münîrden

Beyt:

Zi seyl-i hâdise şahrâ vu kûh der seferend

Çi vâ keşideî ey hânûmân harâb încâ

Âvâze-i cûş-âcûşî resîde-i ğûş-ı hûşî olup bir uğurdan feverân-ı tennûr-ı ‘aşk u maḥabbet ser ü sâmân-ı ta‘allukât u tımtrâkın rû-be-deryâ-yı sirişk-iistiğrak idüp bî-zâr-ı hânûmân ve ser-keşte-i cân ucihân olarak sâhil-i selâmete revân ve tâ Edirne Murâdiyyesi’nde dâhil-i dârü’l-emân ve mülhâk-kerde-i gürûh-ı pür-şükûf-ı hizb-i Mevleviyân olmuşlardır ki şerâre-i ferâğ u tecerrüdlerinden inâre-i çerâğ-ı teferrüdlerine varınca kadem-i şıdık u şafâ üzre mesned-nişîn-i hânkâh-ı mezbûr olan Neşâtî dede cânişîn-i Es-Seyyid Muhammed Dede Hâzretleri’nün hizmet-i pür-bereketlerinde ber-pâ ve ba‘de-vefâti’l-mürebî ihtiyâr-ı seyâhat-ı leyl ü nehâr ve ğüş ü ğüzâr-ı dâr udiyâr ve

temâşâ-yı ‘acâyib-i âşâr-ı Hüdâvendigâr iderek Nesîb Dede ve Hâsîb Dede ve Lebîb Dede ve Vehbî Dede ve Müneccim Aḥmed Dede ve Ḥandî Dede ile ma‘an diyâr-ı Mışriyye’de baḳıyye-i eslâf-ı zamânları olan ṭâhirü’l-istivâ bâhirü’l-iḳtidâ Siyâhî Dede Ḥazretleri’nün ḥizmetine şitâbân ve bir zamân

Beyt:

Âb-ı Hızrî leb-i İskenderî râ ternegerd

Vehbî-i bî-çâre ân-râ der seyyâre yâftest

mü’eddâsınca ol nûr-ı siyâh-ı müntehâ-yı menzil-gâhdan peymâne-i âb-ı ḥayvân-ı ‘ilm ü ‘irfân nûş idüp ba‘de-zamânin ṭaraf-ı İslâmbûl’a atf-ı ‘inân-ı ‘azîmet ve ğavşü’l-enâm ḳuṭbu’l-eyyâm Cenâb-ı Dede Ğavşî ḥizmetinde dâhil-i ‘aynu’l-cem‘-i yârân olup Faşîḥ Dede ve Nâyî ‘Osmân Dede ve Bâzârbaşı Nazîm Çelebî ve anlar emşâli Dâru’d-devle-i ‘aliyye’de sâkin şu‘arâ-yı nâm-dâr-ı ihvân u ḥullân ile şoḥbet-i şî‘r ü inşâ üzre güzerân-ı ezmân buyururlar iken sâ’iḳ-ı câzibe-i Cenâb-ı Pîr ḳuddise sırruhu’l-münîr ṭaraf-ı âstâne-i Cibrîl-âşiyâneye keşân olmağla çend nefer ‘ârifân-ı ihvân ve fâzılân-ı yârân ḥuşûşa Şabûḥî Dede gibi bir merd-i nâdirü’l-aḳrânla ‘âzim-i ṭarîḳa-i sefer ü seyâḫat olup ḫattâ ol âvânda söyledikleri eş‘âr-ı bedî‘u’l âşârından olmaḳ üzre bu ğazel-i ḥoş-reftâr sebk-kerde-i cerâid-i nuḳûl-i ihvân-ı zevi’l-âşârdur.

Ğazel:

Kemer-girifte-i ‘aşḳuz kenâre dek giderüz

Refîḳ-i mevce-i şevḳuz kenâre dek giderüz

Hevâ-yı kâkül-i dil-dârdur ‘alâḳa hemân

Burâḳ-ı ‘azm ile Mi‘râc-ı dâre dek giderüz

Olnca ğonce-i dil kâkül-i nesîm-i bahâr

Ziyâret-i ser-i ḳabr-i hezâre dek giderüz

Külâh u hırka mey-âlûd-ı çâr-pâre be-dest
Verâ-yı perde-i nâmûs u ‘âre dek giderüz

Ġarîb-i şad-vañanuz hem-dem istemez meşeb
Ġubâr-ı hâtır ile tâ mezâre dek giderüz

Eger bu gûne revişlerle hâk iderse bizi
Dü-çeşm-i keç-nigeh-i rûzgâre dek giderüz

Figân ki şehrumüz aldı riyâ ile sem’a
Peyâm-ı şeyh işidilmez diyâre dek giderüz

Sema’ u raqs iderek zereeler gibi ya’nî
Cenâb-ı şems-i hidâyet-medâre dek giderüz

Düşerse kâfile-i semt hane-ber-dûşân
Taraf-ı kûy-ı Hudâvendigâre dek giderüz

İderse himmet-i pîrân-ı Mevlevî imdâd
Reh-i füyûz ile nîlî hîşâre dek giderüz

Penâhımız odur ağıyâr def’ine Sâkıb
Hümâ-yı kâdime-i çâr-yâre dek giderüz

Ve daği nice zamân âstâne-i Ġazret-i Pîr kuddise sırruhu’l-münîrde nâ’il-i ser-
mâye-i vecd ü ‘irfân ve kať’-i pâye-i merâtib-i ‘âşıkân buyurup vâşıl-ı fezâ’il-i bî-şümâr
ve âhirü’l-emr biñ yüz iki senesi Kütâhiyye’de vâkı’ Ġanķâh-ı Ergûniyye’de şeyh-i bâ-

vaqâr olmuşlardır. Hattâ şu'arâ-yı ihvân ve fuzalâ-i yârândan birisi târîh-i meşîhatlerini bu gûne rişte-keş-i şahîfe-i beyân eylemişdür:

Târîh:

Hâk-râh-ı Mevlevî Şâkıb Dede

Mâ-sivâdan eyledükde ihtimâ

Pey-rev-i âzâde-gân-ı râh olup

Kendüye olmuşdı hayret reh-nümâ

Bî-ser ü pâ geşt iderken 'âlemi

Luţf idüp dârende-i arz u semâ

İtmeyüp bî-hûde gürd ü serseri

Hzret-i Ergûn'a buldı intimâ

Dergehinde hizmet-i devlet bilüp

Virdi varın sâyesibde rû-nümâ

Tâ ki âşâr-ı kabûl idüp zuhûr

Oldı ihsân-ı meşîhât rû-nümâ

Hzdü'li'llâh himmet-i pîrân ile

Lâne-sâz oldu serinde ol Hümâ

Behre-yâb olup şafâ-yı vaqt ile

Geldigin gördükde şad-feyz-nümâ

Ḳal idüp târîhin ihvânü's-şafâ

Didiler ey şeyh-i şâhib-hâl-i mâ

Mervîdür ki elli seneye qarîb ol ḥankâh-ı ḥasretü'l-meşâyıḥda dâd u dih-i teslîk ü irşâd-ı tâlibîn ve rûḥ-ı revân-ı ecsâd-ı sâlikîn olup meclis-i şoḥbet-i pür-bereketleri mazhar-ı 'ibâre-i şerîfe-i Men erâde en yeclise ma'a'l-lâhi fe'l-yeclis ma'a ehli't-taşavvufi ve suḥan-ı ma'rifetlerimuntazammın mazmûn-ı münîfe-i Men erâde en yetekelleme ma'allâhi fe'l-yakrai'l-Ḳur'âne nefes-i raḥmân-ı ma'ânî-i 'allâme'l-Ḳur'ân olmağın el'ân evlâd u a'ḳâb-ı şûriyye vü ma'neviyye ve nazâr-kerdegân-ı zâhiriyyevü bâtıniyyelerinden herbiri ḥavâniḳ-ı Mevleviyye'den bir behişt-i ma'rifetüñ Âdemi ve bir Ka'be-i ḥaḳîḳatuñ şâhib-dem ü ḳademidür. Ez-cümle Dede Efendimiz Ḥazretleri'nün mürşid-i reh-nümâları zıkrî âtî Es-seyyid Nuṭḳî 'Ali Dede cenâb-ı şerâfet-me'âblarınun peder-i büzürgvârları Kütâhiyyevî Es-seyyid Eş-şeyḥ Ebû Bekir Dede Ḥazretleri 'Azîz-i Müşârün-ileyhün kûçegân-ı ḥızmet-i meydanlarından olmağın tarîḳa-i Mevleviyye-i 'ulviyye-i Bekriyyede ol sâye-i felek-pâyeye nisbetimiz beyne'l-ihvân ve'l ḥullân bâ'is-i iftiḥâr-ı şûrî vü ma'nevîmüz olup

'Arabiyye:

Men lem yekün 'aleviyyen ḥıyne tensîbuhû

Femâ lehû min ḳadîmi'd-dehri müfteḥiren

mü'eddâsınca zamânımızda ḥânedân-ı celîlü'l-'unvân-ı Şâḳıbiyye'ye nisbet aḳreb-i ittişâliyyât-ı da'ire-i merdân-ı Ḥudâ ve aḥsen-i faḥriyyât-ı rehnûrdân-ı Ḥudâ'dan olup

Rubâ'î:

Şeyḥüm reh-i Mevlevî'de Ğâlib oldı

Feyz-i nefesi 'âleme vâhib oldı

Esrâr egeçi bî-nevâdur ammâ

Bir çâker-i ḥanedân-ı Şâḳıb oldı

mıŝdâkıncâ az çok hiŝŝe-dâr olduğumuz ezvâķ-ı ‘aŝķ u muķabbet ol gülistân ma‘rifetüñ perverde-i feyz-i terbiyyeti olan nihâlân-ı bostân-ı kerâmetüñ sâyesinde olmağla edâ-yı ŝükr ü temedduķlarından tayy-i tûmâr taťvîl olunup teŝebbüs-i dest ü dâmen-i ķizmet-i ŝerîfeleriyle i‘tizâr olındı.

Li-münŝihi:

Dil gevher-i feyze oldu ammâ tâlîb
 Bî-çârede âşâr-ı hevâ pek Ğâlib
 Geldi der-i ĥandânına ağlayarak
 Luťf eyle amân ey Cenâb-ı Sâķıb

Ve dağı ‘Azîz-i Müŝârün-ileyhüñ te‘lifâtlarından yek-pâre âdâb u ĥurde-i tarîķ-i ‘aliyye vü Mevleviyyeyi mübîn ve medâyıķ-ı daķıķa-i evleviyyeyi mutazammın ve mükemmel ü müdevven Dîvân-ı belâġat ‘unvânları olup ve mücelledât-ı ŝelâŝede menâķıb-ı ‘urefâ-i Mevleviyye’yi ŝafaĥâtından leme‘ân iden bevârıķ-ı ĥavârıķ-ı vecd ü ĥâl ve ŝevârıķ-ı ŝârıķ-ı fażl u kemâl ke’ŝ-ŝemsi fi-vasati’n-nehâr olup

‘Arabiyye:

Ve innî mine’l-ķavmi’l-lezîne hemmehüm
 İzâ ġâbe minhüm seyyidün eķâme ŝâķıbüh
 Nücümü semâ’in küllemâ ġâbe kevkebün
 Bedâ kevkebün te’vî ileyhi kevâķıbüh
 Ezâ’et lehüm aĥsâbühüm ve vücühühüm
 Ve fi’l-leyli ĥattâ leťâme’l-cur‘u ŝâķıbüh

Neşîdesin kalem-i zer-kâr-ı şubh ile şebt-i evrâk-ı rûzgâr itmiş ve belki teng teng endâhte-i sevhl-i ta'bir buyurdukları cevâhir-i zevâhir-i ma'ânî ferâ-i binâ-gûş-ı taşîn olmak için mesâmi'-i hûrân-ı huld-ı berîneyetmişdür. Dîvân-ı celâlet-'unvânlarından bu kaşîde-i belâgat-bünyânları li'ecli't-teberrük tahrîr olınmışdur.

Kaşîde:

İkbâl ü kerâmet virür aşhâbına hizmet

İksîr-i sa'âdet olur erbâbına hizmet

Mahdûm-ı cihân olmağa bâ'is olur âhir

İfrâğ olıcağ kâlib-i âdâbına hizmet

Çârûb-keş-i meydân-ı irâdet olup ey dil

İtmiş ola gör maḥlabuñ esbâbına hizmet

Elbette ider dâ'ire-i vüs'ate mâlik

Mânend-i felek nokḫa-i aḫḫâbına hizmet

Gelmez kişinüñ rütbesine şemme-i nokḫân

Mâlen beden en itmeden aḫbâbına hizmet

Tecrîd ile gör beydağı ferzîn-i şeh eyler

Vaḫtiyle ki mebrûr ola ebvâbına hizmet

Dervîşe olur mâye-i pîrî vü cüvân-baht

Bu ḫanḫahuñ şeyḫine vü şabbına hizmet

Deryâ-yı dile şûr-ı şafâ-ñîz gerekdür
Mağşûd ise ‘aşkuñ dür-i nâ-yâbına hizmet

Cânuñ var iken itme şağın maṭbağ-ı dehrüñ
Ten- perver olup kâse-i gird-âbına hizmet

Âgûşı ider ḥalka-i pervîn gibi hâle
Hüsnünüñ naẓar-ı pâk ile mehtâbına hizmet

Gül-çîn-i merâm-ı dil ider çeşm-i ümîdi
Bâğ-ı hünerüñ gül-bin-i şâd-âbına hizmet

Ḳanber gibi reḳḳ-ı men ü mâdan olur âzâd
Şıdḳ ile iden ‘ilm-i ledün bâbına hizmet

Şadrında kemâl olmıyacak şadr-nişîñüñ
Müşkildür anuñ ḳaḳum u sincâbına hizmet

Furşat ki ola nedür çâre-i Rüstem
İtmiş ṭotalım cân ile Sührâbına hizmet

Ancak eli başına irer ol şeh-i ḥûbân
Teklîf idicek bende-i bî-tâbına hizmet

Şakirdi ider ḥaşıyeti behre-ver üstâd
Her şan‘atüñ ihlas ile ḳullâbına hizmet

Nân u nemek-i hulkuñ o kim haqqını bilmez

Şükrâne ider mi der-i Vehhâbına hizmet

Kâhil bulamaz râh-ı rehâ bend kesildi

Hem-vâre ider kendi hur u hûbına hizmet

Bî-hürmet ü maḥrûm ider insânı meges-vâr

Bâğ- hevesüñ süfre-i dûş-âbına hizmet

Düstûr-ı ‘amel itse n’ola bende-i hâşa

Virmişdür eṣer gerdiş-i dolâbına hizmet

‘Ayn-ı berekât itmededür her harekâtı

Mensûb-ı veliyy-i Haḡ u ensâbına hizmet

Ġarḡ-âb-ı cezâ eylemedür her ḡas u ḡârı

Kühsâr-ı fiten ‘uhde-i seyl-âbına hizmet

Şemsü’l-Haḡ-ı Tebrîz’e mürîd olayan itmez

Nüh tâ şadefüñ gevher-i sîr-âbına hizmet

Cüyende-i iksîr-i velâyet olan itsün

Dergâh-ı felek rif’at ü bevvâbına hizmet

Şâḡıb aña kim ḡâlî’-i sa’d olmaya rûzı

Dünyânuñ ider kirmek-i şeb-tâbına hizmet

Taht-ı cefâya kim o şeh-i bî-vefâ çıkar
Cânum dem-i nezâre için rû-nümâ çıkar

Giysûları o beyt-i mu' ammâdur olsa hâll
Nâm-ı dil-fütâde-i dâm-ı belâ çıkar

Âyîne iddi' â-yı şafâ itmesün tehi
Zirâ görince naqşını bir müdde' â çıkar

Âmâç tîr-i gamze iken çeşm-i dil yerine
Her gördigine âyîne-veş âşinâ çıkar

Te 'şîr-i feyz-i şoĥbetimüz bundan it kıyâs
Kârun girerse halkamıza bî-nevâ çıkar

Ey dil görseñ ol şehi tîr ü kemân-bâz
Hâzır bulur ki şâyet elinden ĥaĥâ çıkar

Zîr-i külehde nâ 'il olur devlete bu ser
Bir pûtedür gülle ki giren kimmiyâ çıkar

Şâkıb bilür ne çeĥdüĥini kûy-ı yârda
Gûyâ ĥarîb ĥişşesine hep cefâ çıkar

Rûĥ-ı pür-fütûĥ-ı 'âlîleri târîĥ-i Hicretüñ biñ yüz kırĥ sekizinde pervâz-ı evc-
gâĥ-ı kuds buyurmuşlardur ki Hâzret-i Dede Efendimizüñ inşâd buyurduĥları merşiyye-i
ĥarrâlarınıñ maĥta'ından 'ıyândur.

Târîh:

Mâtemin gûş eyleyüp Gâlib gürûh-ı ‘âşıkân

Didiler târîh-i fevtin hây hatm-i Mevlevî

2.24. SENÂYÎ

2.24.1. Râmiz’de Senâyî⁴⁷⁸

Nâm-ı nâmîleri Aḥmed ve medîne-i Kütahiyyeden zuhûr bir şâ‘ir-i ser-âmed olup nesh ü şülüşde hattât-ı benâm ve şi‘r ü inşâda pâkîze-kelâm Dalḥaban Pâşâ dâmâdlığıyla şöhret-şi‘âr hatt u eş‘ârı medḥ ü senâya şâyân bir zât-ı celflü’l-miḳdâr idiler. Biñ yüz kırk beş senesi hudûdunda Mekke-i Mükerrerede beyt-i cinâna revân olup irtihalleri şayi‘ vefâtlarına “mazhar” lafzı târîh vâқи‘ olmuştur. Bu ebyât senâ vü sitâyîşi olan güftâr-ı pür nükâtlarıdır ki taḥrîr olundu.

2.24.2. Tuhfe-i Hattâtîn’de Senâyî⁴⁷⁹

Kâse-i vücûdı ḥamîr-i mâye-i Kûtâhya’dan maşnû‘ olup bu diyâr-ı maḥbu‘a geldikde Karaḳız şöret ḥ‘âcezâde Mehmed Efendiniñ ‘işmetine teşebbüş ile telemmüz ve şülüş ve nesihde icâzetle telezzüz eylemiş idi ki ba‘z âşârında “men telâmîz” kayd eylemiştir. Tarîḳa-i tadrîse duḥûl ve Dâlḥabân Muştafâ Paşa’ya muşâheretle mazhar-ı muzâhereti olup tarîқи üzere Ḳudüs ve Mışır olmuştur. Mekke-i mükerrere ḳâzîsı iken mazhar-ı 1145 târîhinde anda ‘âzim-i dâr-ı beḳâ ve tâ‘if-i kâ‘be-i liḳâ oldu. Necîbâd ve ḥasenede Ḥâfîz ‘Oşmân Efendi’den telemmüz eyledi ve Medîne-i münevvere ḳâzîsı deyü taşrîḥ eder. Lakin “El-Cevâd-ı ḳadîkebû⁴⁸⁰” mişline maḥmûldür. Seyyid Vehbî merḥum Vekâlet-nâmesi’nde beyit:

⁴⁷⁸ Erdem, a.g.t., s.57.

⁴⁷⁹ Müstakimzade, **Tuhfe-i Hattâtîn**, s.102.

⁴⁸⁰ Atasözünün Türkçesi: Atın ayağı dahi sürçebilir.

“Şenâ ister şenâ’î kimse şânına revâ görmez

Nice fağfûr qaderin bula Kütâhya fincânı”

deyüp harf-endâz-ı düşünâm olur. Ammâ muktezâ-yı maqâm laîfeye şarf olunur. Âşâr-ı keşîresi şâyân-ı şenâ ber-vücûd-ı müsteşnâdır. Pederi ismi ‘Alî olduğuna ba‘de’l-terfîb vâkîf olmağla naklinde tevekkûf olundu.

2.24.3. Vefeyât-ı Ayvansarâyî’de Senâyî⁴⁸¹

Şenâyî Ahmed Efendi Kütâhya’dan gelüp tahşîl-i ‘ulûm ve ma‘ârif eyledükte müderris olup Kemah kâdîsı iken mazhar-ı sene-i 1145 târihinde eşnâ-yı tarîkde vefât eylemişdür aşâr-ı şî‘riyesi olduğu Vehbî-yi merhûmuñ Vekâletnâmesinde daği mezkûrdur ez-cümle bu na‘t-ı şerîf anıñ zâde-i tab‘ındandır:

Sen olduñ hazret-i hatem-i risâlet yâ Rasûlallah

Hem olduñ mazhar-ı luţf u ‘inâyet yâ Rasûlallah

Şenâyî bendene eyle kerem ey hâdî-yi ümmet

Saña kaldı hemân ancağ mürüvvet yâ Rasûlallah

2.25. ŞÂH ÇELEBİ EFENDİ

2.25.1. Esrâr Dede’de Şâh Çelebi Efendi⁴⁸²

Hazret-i İlyâs Paşa-yı Germiyânî evlâd-ı kirâmından ve çelebiyân-ı Karaşîşâr ahfâd-ı be-nâmından olup Sefîne-i Nefîse’de Şâkıb Dede kuddise sırruhu’l-‘azîz terceme-i evşâflarında bu gûne gevher-efşân-ı taḥkîk olurlar ki mâh-ı sipîhr-i celâlet mihr-i evc-i ‘adâlet bir tâc-dâr-ı büzürgvâr-ı evreng-i şehâmet ve dürer-i yektâ-yı kulzüm-i zehhâr-ı feḥâmet idi. Kim müddetü’l-‘ömr cebhe-güşâ-yı mevķı‘-i çîn-gîn olmayup hemîşe gül-i ḥandân-ı gülşen-i beşâset olup cümleyi rûy-ı dil-i şefkat-âyineleriyle ḥoş-nûd ve keff-i kifâyet-i nevâziş-i ihşânlarıyla memnûn idüp kalem-rev-i

⁴⁸¹Ayvansarâyî Hafız Hüseyin, *Vefeyat-ı Ayvansarâyî*, s.137.

⁴⁸² Genç, *a.g.e.*, ss.245-249.

velâyetinde mûr-ı nâ-tüvân ve bebir-i beyâbân yek-sân olup ‘âmmе-i ra‘iyye ve kâffe-i beriyye-i havza-i hükûmeti âsûde-ğâl ve müreffehü’l-bâl olduğundan mâ‘adâ ma‘ârif ü ‘ulûmda ferîd-i ‘aşr ve vahîd-i dehr ‘ale’l-zâhire ile mâl-â-mâl olduğu gibi nüşûr-ı habâyâ-yı bâtına ile meşhûn ve nuql-i bezm-i letâyif-i tev’emleri tâze mazmûn olup ekşeriyâ harîfân-ı ‘işâret-i ruhaniyyeleri lehce-i muğaddeselerinden ser-zede olan nevbâveleri hasbü’l-istiğâ‘a-i rişte-keş-i belâgat idüp ma‘rûz-ı pîş-gâh-ı ‘inâyet-i dest-gâh eyledükde Müşâhidân u züyûrdan şümâ laîfesiyle muğâbele buyururlardı. Ve numûne-i cevdet-meşreb-i ‘âlîleri olmak üzere nu‘ût-ı fâhire-i seyyidü’r-risâle olan âşâr-ı şerîflerinden bu vaşf-ı cezîl-i vişâhu’ş-şadr-ı menkabe-i nefiseleri kılınmışdur.

Na‘tu’n-nebiyyi ‘Aleyhi’s-selâm:

Cüz cemâlet çûn derûn-i pâk-râ mağbûb nîst

Pes be-‘aql esbâb-ı hüsn-i cevheret mağsûb nîst

Zerrehâ-yi ‘âlemî ser-germ-i ânet kîst ân

Der zemîn ü der zamân ez mühr-i tû meczûb nîst

İktibâş-ı nûr-i sirret cân-i Mûsâ râ keşîd

Ve’me der çeşmeş bün-i ħurmâ be-ğayr ez çûb nîst

Tâlib-i ħağ râ çî kâr âyed çerâğ-ı mihr ü mâh

Der reh-i mağleb be cüz nûr-i beyt-i mağlûb nîst

Reşk-i meşğ ü tütüyâ dânenend ħâk-i ravza-et

Z’ân benezd-i evliyâ mânend-i û mergûb nîst

Sâye-i dîvâr-ı dergâhet kirâ mîgeşt puşt

Der cihân-i aşğar u ekber ebed mağlûb nîst

Çûn zi-naẓm-i mu‘cizât-ı dîvân-i hestî geşt pür
Nîst defter-i ânçi der vey na‘t-i tû mektûb nîst

Bîm ü ümîd-i men ez redd ü ẓabûl-i tu‘st ez‘ânki
Mâ‘adâ çûn îñ ü ân dil-guster ü mergûb nîst

Ez neseb hergiz haseb ẖâşıl negerdâned kesî
Tâ ki ensâb-ı şerîf-i türâ be-cân mensûb nîst

Dâmen-i âhir-zamân pür-gird ü şûr-est ve velî
Der miyân-i dest ü dâmân-i tû hiç âşûb nîst

Ger devî bîned miyân-i yekdilânet aẖvelî
Der şumâr-i sahb eger hest û bedil-i mashûb nîst

Her ki ‘ayb-i muẖlişânet cust u ğıybet-cûy şud
Mî nedânist ez harî ki çûn ẖodeş ma‘yûb nîst

Âñ ki bîñ kerd ü ser ez ẖalka-i emret keşîd
Der dû ‘âlem ânçünân yek bedrek ü mağzûb nîst

Âñçünân ez cûş-i vecdet bî-ser ü pâ geşte-end
Nîst ğuyî k‘ânder ü şad Mevlevî pâ-kûb nîst

Sîretem kûyîst ğuyâ der ser-i kûy-i tû meh
Gerçi hûş u ihtiyâr ez şûretem meslûb nîst

Dil esîr-i iştiyâk u dîde giryân-i firâk
El-meded ey kân-i rahmet hemçû men mekrûb nîst

Mâ vaşaftü haqqâ vaşfike güftem ü bes kerde-em
Hadd-i hod dânem merâ bihter ez'în üslûb nîst

Bende-i hâk-i der-i mücrim-penâh-i tu'st şâh
Der harîm-i hürmeteş cüz hâkrû bî-hûb nîst

Târîh-i intikâlleri yedi yüz seksen hilâlinde olup ser-ğad-i mülk-i Germiyân Kûle nâm kaşabada hayrât u 'imâretleri ve zâtlarına binâ olunan künbed-i vâlâ-kımmeleri derûnında medfûndurlar.

2.25.2. Sâkıb Dede'de Şâh Çelebi Efendi⁴⁸³

Hazreti Çelebi Şâh mâh-ı sipihr-i celâlet ve mühr-i evc-i 'adâlet bir tâcdâr-ı büzurgüvâr-ı evreng-i şehâmet dürr-i yektâ-yı kûlüm-i zühâr-ı fehâmet idi kim müddetü'l-'ömr cebhe-i güşâdeleri mevki-'i çin-i kîn olmayub hemîşe gül-i handân-i gülşen-i beşâset olup cümleyi rûy-dil-i şefkat-âyînleriyle hoşnûd ve kefi kifâyet-i nevâziş-i ihsânlarıyla memnûn idüb kalemrev-i vilâyetinde mûr-i nâtevân ve bebr-i beyâbân yeksân olup 'âmme-i ra'yye ve kâffe-i beriye-i havze-i hükûmeti âsûde-ğâl ve müreffehü'l-bâl olduğundan mâ'adâ ma'ârif ve 'ulûmda ferîd-i 'aşr ve vahîd-i dehr ve 'ale'l-huşûş hoş-ğab-'ı nükte-senc ve nâdî-i eyâdî mebâdîleri vüfûr-i 'ağâyâ-yi zâhire ile mâlâmâl olduğu gibi nüsûr-i habâyâ-yı bâtine ile meşhûn ve naql-i bezm-i leğâ'if-i tev'emleri tâze mazmûn olup ekşeriyâ harîfân-i 'ışret-i rûhâniyeleri lehce-i mukaddeselerinden serzede olan nevbâveleri hasbe'l-istiğâ'a rişte-keş-i belâğat idüp

⁴⁸³ Sâkıb Dede, a.g.e., ss.116-119.

ma'rûz-ı pîşgâh-ı 'inâyet-i destgâhları eyledikde (şâhidân mâ ve zîverân şumâ) laîfesiyle mukâbele buyururlar idi ve nümûne-i cevdet-meşreb-i 'âlîleri olmak üzere nü'ût-i fâhire-i seyyidü'r-risâle olan âsâr-i şerîfelerinden bu na't-i celîl ve şâhe's-şadr-i menkabe-i nefiseleri kılınmıştır ki şâdıkhân-i meydân-i muhâbbetleri bulunan hâlân-i vefâya yâdigâr-i rûhânî ve zıkr-i hayr-i âharîn-i habîb-i sübhânî ola. Der-na't-i şerîf-i seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn ve senedü'l-müstemiddîn fi'l-'âlemî sallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem ve âlihî ecma'în fermûde-est:

“Cüz cemâlet çûn derûn-i pâk-râ maḥbûb nîst

Pes be-'aql esbâb-ı hüsn-i cevheret maḥsûb nîst

Zerrehâ-yi 'âlemî ser-germ-i ânet kîst ân

Der zemîn ü der zamân ez mühr-i tû meczûb nîst

İktibâs-ı nûr-i sirret cân-i Mûsâ râ keşîd

Ve'rme der çeşmeş bün-i ḥurmâ be-ğayr ez çûb nîst

Tâlib-i ḥaḫ râ çi kâr âyed çerâğ-ı mihr ü mâh

Der reh-i maḫleb be cüz nûr-i beyt-i maḫlûb nîst

Reşk-i meşk ü tûtiyâ dânenend ḥâk-i ravza-et

Z'ân benezd-i evliyâ mânend-i û mergûb nîst

Sâye-i dîvâr-ı dergâhet kirâ mîgeşt puşt

Der cihân-i aşğar u ekber ebed maḫlûb nîst

Çûn zi-naẓm-i mu'cizât-ı dîvân-i hestî geşt pür

Nîst defter-i ânçi der vey na't-i tû mektûb nîst

Bîm ü ümîd-i men ez redd ü qabûl-i tu'st ez'ânki
 Mâ'adâ çûn in ü ân dil-guster ü mergûb nîst
 Ez neseb hergiz haseb hâşıl negerdâned kesî
 Tâ ki ensâb-ı şerîf-i türâ be-cân mensûb nîst

Dâmen-i âhir-zamân pür-gird ü şûr-est ve velî
 Der miyân-i dest ü dâmân-i tû hiç âşûb nîst

Ger devî bîned miyân-i yekdilânet ahevî
 Der şumâr-i sahb eger hest û bedil-i mashûb nîst

Her ki 'ayb-i muhlişânet cust u gıybet-cûy şud
 Mî nedânist ez harî ki çûn hodeş ma'yûb nîst

Ân ki bînî kerd ü ser ez halka-i emret keşîd
 Der dû 'âlem ânçünân yek bedrek ü mağzûb nîst

Ânçünân ez cûş-i vecdet bî-ser ü pâ geşte-end
 Nîst gûyî k'ânder û şad Mevlevî pâ-kûb nîst

Sîretem kûyîst gûyâ der ser-i kûy-i tû meh
 Gerçi hûş u ihtiyâr ez şûretem meslûb nîst

Dil esîr-i iştiyâk u dîde giryân-i firâk
 El-meded ey kân-i rahmet hemçû men mekrûb nîst

Mâ vaşaftü haqqa vaşfike güftem ü bes kerde-em
 Hadd-i hod dânem merâ bihter ez'in üslûb nîst

Bende-i hâk-i der-i mücrim-penâh-i tu'st şâh
Der hârim-i hürmeteş cüz hâkrû bî-hûb nîst”

(Menkûl'est ki) Hazreti Şâh-ı bâ-intibâh huzûr-i fâ'izu'n-nûrlarında ba'zı aşhâb-ı süm'a ümerâ-yı eţrâfdan nakl-i âşâr-i ma'dilet eylediklerinde bu fıkra-i laţife ile def' şadedinde 'adlû'n-nefs aqdem buyururlar idi fi'l-vâkı' kişi nefsi hakkında 'adle kâdir ve muvaffak olmayınca ğayre 'adl ba'iddir zîrâ zâlûmiyet ve cehûliyetle insân mevsûf ve tahliyeden hâlî iken 'âdiliyet ve 'âlimiyetle tahliye mütesavvir olmadığı mukarrerdir pes zâlimü'n-nefs câhilü's-şalâh olduğu hasebiyle münâfiru'l-'adldir 'âlim olduğu şûretde dahî muvaffak olmayacak 'ilimle cehli müsâvîdir belki 'ilm-i iblîsîdir heher hâl zâlimü'n-nefs lâ-ya'dili'l-ğayr muhaqqıktır farzâ zaleme-i nefsdan âşâr-i 'adl zuhûr dahî itse 'adl-i tahkîkî değildir belki taqlîdî ve riyâ'idir ve dahî ol fıkra-i pür-ħikmet şerh ve beyânı zeylinde (Şîn-ı şâh işâret be-şer'est pes şâhrâ istikâmet-i derûn lâzîm'est ve Hâ'sh îmâ be-çeşm-i 'âkıbet-bîn'est per der her ümûr şâhrâ mülâhaza-i 'âkıbet ve belki mu'âyene-i semere-i kâr ehem'm'est ve bâ-în heme der şülüşân-i evkât ez âh-ı i'tizâr hâlî nebâyed bûd ki dû cüz-i nâmeş âh'est ve beyne'l-ism ve'l-müsemmâ münâsebet vâkı' est zîrâ şûm-i irticâl der yevm-i irtihâl bâdî-i teşettüt-i hâl'est) enfâs-ı irşâd-ı iktibâslarıyla ğafele-i devlet-i dünyâ-yı dûna tenbîh buyurmuşlardır ve dahî evâhîr-i 'ömr-i nâzenînlerinde cümle-i mâ-meleklerin harc-ı râh-ı hayrât ve hasenât idüp ser-i mü ğamhâr-i evlâd u a'kâb olmadıkları ba'zî esîrân-ı şefkat-i beşeriye ve müteqayyidân-i teksîr-i tereke-i mâliye 'indinde serd-nümâ olmağla bir miqdâr mâl ve metâ' terk ve ibkâsına ta'rîz ve terğîb-âmîz itdiklerinde (selimnâ'l-'avâriye ve'l-vedâ'i' ilâ rabbihâ ve teraknâ'l-verasete ilâ vârişi'l-arzı ve's-semâ') 'unvân-i haqqâyık-erkânıyla cevâb-ı şâfi-i emrâz-ı vehmiyye ve pâsüh-ı râsih-ı mizmâr-ı telsiye sedd-i râh-ı ta'n ve bend-i efvâh-i sû-i zan itmişlerdir (Çünân ki) fermûde şud:

“Mâl ü menâl râ be-ħodeş bered merd-i kâr
Ehl ü 'ıyâl râ be-ħodâ kerd ümîd-vâr

Felillâhi'l-ḥamd ve'l-minne ol şâh-ı tevekkül-i destgâhın evlâd ve a'kâbı belki etbâ' ve aḥbâbı sâye-i berekât-ı tefvîz ve teslîmlerinde âfât-ı muzâyâka ve 'acdden sâlimîn ve 'ayş-i rağdla ğânimîn oldukları şıdk-ı ḥâllerine şühûd-i 'udûl olmuşdur ve ol ḥayr-i muḥliş ser-ḥadd-i mülk-i Germiyân olan Kula kaşabası'nda ve ḥayrât ve evkâfi miyânında âsûde-i gülşen-i beheşt olup türbe-i müteberrikeleri ziyâretgâh-ı enâm ve kehfü'l-emân-ı havâdis-i eyyâm olup rîze-i ḥ'ân-ı ḥasenâtı feryâd-res-i derdmendân ve mâye-i inti'âş-ı bî-nevâyân olmuşdur li'llâhi dürruhû ve zâ'afe ecruhû Âmîn bu-ḥurmeti's-şefi' fi yevmi'd-dîn ve ḥurâmân-i ḥayâbân-i ḥadâ'ik-ı cinân olduḡa mükâşifin-i müstefsirîn-i me'âl-i ḥâli (Şâhrâ bendegî-i gedâyân destgîr şud) feḥvâsiyla muḥabbet-i şa'âlike-i bâb-ı ḥaḡka terġîb buyurmuşlardır ve ḥâk-i pâk-i meşhed-i muḡaddesleri tiryâk-i müstemendân-i evcâ' ve eşkâm-ı gûnâgûn olduġı meşhûd 'aleyh-i tecârüb-i şâdıka-i erbâb-ı ḥulûşdur ve evlâd ve aḥfâd-ı kirâm-i Ḥazreti Emîr-i 'âlem-i kebîr ve Ulu 'Ârif ve Muḡahhere Sultân'dan Hızır Beg ve Sinân Paşa ve Pîrî Paşa ve Ya'ḡûb Paşa ve Şâh Efendi ve Kâzî Paşa ve emşâlehüm emâsil-i ensâl-i zekiyye-i şıddîkiyye ve celâliyye olup ânların menâkıb-ı nefiseleri ve mefâḡir-i celîleleri Şaḡâyık ve sâ'ir tevârîḡde mebsûṡ olmaġla her birinden bir nükte-i laṡfe ile iktifâ (ve der ḡâne eger kes'est yek ḡarf bes'est) maẓmûnuyla isti'fâ olunmuşdur.

2.26. KAYNAKLARDA ŞÂH MEHMED ÇELEBİ

2.26.1. Esrâr Dede'de Şâh Mehmed Çelebi⁴⁸⁴

Hızır Şah Çelebî'nün ferzend-i dil-bend ve câ-nişîn-i dil-pesendleri olup meclis-i celâlet-enîsleri melce-i ḡall-i müşkilât-ı menâzil-i ṡarîḡat ve lehce-i pür-behceleri ser-çeşme-i envâr-ı merâtib-i ḡaḡîḡat ve 'ulûm-ı dîniyye vü ledünniyede ferîd-i 'aşr ve vaḡîd-i dehr bir mürşid-i âġâḡ ve bir şâh-ı velâyet-dest-gâḡ idiler.

⁴⁸⁴ Genç, a.g.e., s.249.

Hikâyet olunur ki nev-niyâzân-ı ihvândan iki dervîş-i sâde-dil birbiriyle müşâcere esnâsında birisi âhîrine oğun lafzıyla ta'ne-güşâ-yı zebân-ı 'itâb olup mübtedî-i merķûm huzûr-ı Çelebî-i Müşârün-ileyh'e 'arz-ı hâl-i teşekkî-me'âl itdükde bedâheten bu beyt-i ğarrâlarıyla faşl-ı müdde'â-yı beyne-hümâ buyurup laţîfe-i behiyyeleri bâ'îş-i taşaffuh-ıcemîl olmuşdur.

Beyt:

Nefs-i bed-hû k'ola pür-âteş oğun lafzından
Hîme-i nâr-ı ğazab olduğına şahiddür

Ve daħi dest-res olduğumuz eş'âr-ı feşâhat-şî'ârlarından bu beytlerdür.

Beyt:

Zîkr u fikr-i mâsivâyı terk iden
Hâl ü kâl ü sîrr-i kârı derk iden

Hayret ile eyleyüp tayy-i zamân
Kande olsa 'ayşını pür-berg iden

Ķadr ü 'ıyd olup şeb u rûzı tamâm
Oldurur def'-i telâş-ı merg iden

Biñ hilâlinde intikâl buyurup pehlû-yı merķad-i münevvere-i Hızır Şâh Ķuddise sırruhu'da taħt-nişîn-i laħd olmuşlardır. Ķaddesa'llâhü Sırrahû.

2.26.2. Sâkıb Dede'de Şâh Mehmed Çelebi⁴⁸⁵

(Hazreti Şâh Mehmed Çelebi) Ol şâhbâz-ı mümtâz mânend-i 'ârif-i büzurg zîr-i cenâh-ı pür-necâh Hazreti niyâ-yı 'azîz ve peder-i sâmi-yi güherde neşv ü nemâ-yâb ve mecmû'atü'l-ma'ârif ve câmi'u'l-'avârif olup ibtidâ-yı teşrîf-i 'âlem-i şüretde velâdet-i meymenet-i 'ağkîbleri nev'an 'usretnümâ olmağla vâlid-i mâcidleri cedd-i emcedlerinden istimdâd buyurduklarında bi'z-zât hâne-i vilâdetine pür-nûr-ı kudûm (ve Şâh-ı Mehmed-i mâ hoş biyâ ve hoş bezî ve hoş berev) nuğ-ı kerâmet-tev'emleriyle hiğâb-ı müstetâb buyurdukları sâ'at 'alâ esheli'l-vücûh tevellüd ile rûmâl-i huzûr-i fâ'izu'n-nûr ve istihlâl-âver-i şenâ-yı mevfûr olmuşlardır ve nâf-i mübârekleri ve şust ü şûy ve libâs-ı hizmetleri itmâmı 'ağîbinde derûn-i hırka-i velâyet-meşhûnlarına alup ve ser-i kerâmet-efserlerin ceyb-i murâkabeye çeküb istiğrâk-ı medîdden soñra ihrâc ve gonce-i dehen-i nâzüklerin rîk-ı zâ'ikleriyle güşâde idüp rûz be-rûz bürûz-i 'avâtîf-ı gavsânelerine mazhar olmuşlardır ki 'ulüvv-i himmetle bülend-pervâz-ı merâtib-i 'âliye ve şikârgâh-ı kerâmetde niçe zen-fevz-i huzûz-ı vâfire ve sâbiķu'l-emşâl ve fâ'îķu'l-aķrân ve nâdire-i devrân ve mültecâ-yı nezdîkân ve nümûdâr-ı esrâr-ı güzeştegân olmağla tesliyet-bahş-ı firâk-ı eb ve ced ve sâye-i sa'âdetleri sermâye-i ârâm-ı bî-karârân-ı hicrân olmuşdur ve dağî vâlid-i mâcidlerinin keyfiyet-i irtihâlleri muhayyir-i 'uķûl-i dilbestegân-ı esbâb ve kerâmet-i vâpesîn-i ihlâş-fermâ-yı üli'l-elbâb ve menşe-i teşa'ub-i 'urûk-ı ebhâş-ı müşkili'l-cevâb olmağla (İrtihâl-i emşâl-i Hazreti Hızır Şâhî icâbet-i da'vet-i irci'îst ki der'in 'âlem îşân mu'tâd-ı insilâh-ı cümeli bûd-end vaķtî ki be-guş-i ervâh ve esrârîşân nidâ-yı da'vet-i (Yâ'eyyühâ'n-nefsü'l-muṭme'inne irci'î ilâ rabbiki râzîyeten merzîyyete) resed be-lezzet-i ân nidâ bi'l-küllîye münselih bâşend çi be-ihzâr-i îşân hâcet be-serheng-i marâz-ı mevt nebâşed ki be-tedrîc za'f ve zübûl-i münselih şevved ve încünîn insilâhâ der merdân-ı hüdâ keşîrû'l-vuķû'est) taḥķîķ-i ḥaķîķu't-taşdîķıyla cümleyi yekreng-i iķnâ' idüp ve kâşîfü'l-ķınâ' rûy-i 'arâyis-i ebķâr-ı esrâr olmağla verâşet-i sirriyyeleri cilveger-i 'araşâ-i efhâm ve hâsim-i rîşe-i dağdağâ-i evhâm olmuşdur ve zevât-ı muḥaddese-i enbiyâ-yı 'izâm ve evliyâ-i kirâmdan 'avârîz-ı

⁴⁸⁵ Sâkıb Dede, a.g.e., ss.242-246.

şedîde ile müteveccih-i a'lâ-yi 'illiyîn olanların te'âruz-ı hâllerine eşeddü'l-belâ bi'l-enbiyâ'i şümme'l-evliyâ yef'alü ve yaḥkümü mâ yürüdle Sübhâne men'ittese'a ni'amehû li-evliyâ'ihî fî şiddet-i neḳamihî 'unvânıyla muḳâbele ve su'âl-i muḳadder-i ḥuzzâra pâsüh-ı râsiḥ-fermâ olmuşlardır el-haḳḳu mâ ḥaḳḳaḳahû ve 'aleyhi ta'vîl-i ehli't-ta'dîl femen beddelehû ba'de mâ semi'a fe-'aleyhi vizra't-tesvîl (Mervîdir ki) Ol gevher-i yektâ-yı şadef-necâbet 'unfûvân-i şebâblarında qarîḥa-i laṭifeleri kemâl-i şafvet ve ṭabî'at-ı şerîfeleri nihâyet-i istikâmet üzere ve meşreb-i zarîfleri müşâhede buyurdukları ma'ânî-i nefise ve ḥikem-i şemîneyi cilveger-i libâs-ı nazm ve riştekeş-i seci' ve kavâfi itmege mâil olup nazm-ı âbdâr ve neşr-i tâbdârları dest be-dest-i 'urefâ ve zurefâ ve maḥâfil-pîrâ-yı a'lâm ve kibâr-ı diyâr ve pesendîde-i aşḥâb-ı nişfet ve i'tibâr olunmuşdı.

2.27. KAYNAKLARDA ŞEYHÎ

2.27.1. Riyâzî'de Şeyhî⁴⁸⁶

Germiyânî'dür. Nâmı Sinân'dur. Haḳḳa ki şeyḥ-i seccâde-nişîn-i şavma'a-i belâgat ü beyândur. Çelebi Sulṭân Muḥammed'ün ferzendi Sulṭân Murâd Hân'ün fermân-ı 'âlî-şânı ile Hüsrev ü Şîrîn nazmına taḥrîk-i ḥame-i mu'ciz-nişân itmiş idi. Vâşıl-ı encâm olmadan nazm-ı vücûd maḳta'-ı ihtitâma irişmişdi.

Mervîdür ki Ḥamdî'nün vâlidî Akşemsed-dîn bir dem-i firûzda ser-fürû-bürde-i girîbâb-ı murâḳabe iken, "Hey Germiyân-ı Türkî hey!" diyüp ḥuzzâr-ı meclis-i feyz-eşetleri bu güftâruñ sebep-i vürûdında gavṭa-i ḥûr-i lücce-i ḥayât iken bu gûne gevher-bâr olurlar ki, "Müşâhedemde görünür ki zümre-i mele'-i a'lâ Germiyânî Şeyhî'nün bu beytini vird-i zebân idüp sema'iderler."

⁴⁸⁶ Açıköz, a.g.t., s.98.

Nazm:

Kibriyânuñ qârbânından haber virmez ‘ukûl
İrmez andan cân kulağına meger bâng-i ceres

Devr-i Sulţân Murâd-ı Şânî’de fevt olup Kütâhya’da medfundur.

2.27.2. Fâ’izî’de Şeyhî⁴⁸⁷

Piştêrîn-i şu‘ârâ-yı rûm Şeyhî-i Germiyânî devr-i Sulţân Murâd-ı şânî’de fevt olmışdur bu ebyât dîvânından intihâb olındı.

Gerçi ki hâk eyledi müdbirleri debûr
Sen bir çerâğısın saña nuşret ider şabâ

Mihrüñden ide zerreleri toprağumuñ raqş
Senden kim ire kabrûme bâd-ı seher ey dost

Boynuma sal şaçunuñ selâsilini
Boynuña olmasun vebâl ey dost

Şol cânki yüzüñ şevkine pervânelik eyler
Nûr olsun anuñ yiri ki merdânelik eyler

Yaşumdan özge âhuma hem-dem bulunmadı
Sâyemden özge sırrıma mahrem bulunmadı

Hüsrev ü Şîrîñi görilüp intihâb olındı:

Gel imdi hór bakma bir gubâra
Ki hem-serdür emîr-i tâcdâra

⁴⁸⁷ Kayabaşı, a.g.t., ss.362-363.

Eger bir cidd ola biñ lehvledür
 Eger bir secdedür yüz sehvedür

Dil-i sahtiyle yârûñ cengle aydı
 Anuñcün derdi dâ'im sengle aydı

Didi di-teşneyüm la'l-i nigâra
 'Aceb mi taşu itsem pâre pâre

Bu süz u şevk içinde eyle devr-sâz
 Ki ide nâgmene cân mürgi pervâz

Senüñ oduñ söyünür şubh-demden
 Ben âh itsem göyünür şubh-demden

Taḥammül idemezsin bir deme señ
 Dem ursam yaḳam iki 'âlemi ben

Senüñ devrüñ mekânı şaḳf-ı ḥâne
 Benüm irür düḥânum âsmâna

Sen ol susın ki pâyânuñ belürmez
 Dökersen sırr-ı pinhânuñbelürmez

Ben ol cüyum ki ḥoş pâk u revândur
 Nekim içinde var ise ayandur

2.28. KAYNAKLARDA ÜNSÎ

2.28.1. Rızâ'da Ünsî⁴⁸⁸

Zümre-i mevâlî-i kirâmdan 'Abdullaîf Efendi'dür. Hûb haţtı ve mergûb inşâsı vardır. Bu beyt-i bî-hemtâzâde ıtab' -1 laţıfleridür:

Âh itdim âsmânda oldı peydâ r' ad ü berķ
İltifât itdi felek baña çalıdı nevbetim

2.28.2. Âsım'da Ünsî⁴⁸⁹

Şam kağısı iken biñ yetmiş beşde merhûm olmuşdur. Bu eş'âr dîvânından intihâb olunmuşdur. (Der-kenâr: Târîh-i Fethî: "Ola cennetde kıudsîlerle Ünsî")

Söyletmeseler söylemezüz niteki kûhsâr
Ünsî sebep oldur ki ne gûyâ ne hâmuşuz

Ey müsteş'âr-ı mesned-i temkîn-i 'izz ü câh
Olmaz bir âsmân iki hûrşîde cilve-gâh

Ger rahş-ı hayâlüm itse cünbiş
Dünyâyı tutar ğubâr-ı ma'nâ

Geh taħammül diyerek gâh tecemmül diyerek
Düşe sürçe güç ile irmiş iken bu 'aşra

Şükr kim hişsemüze düşdi hele devletden
Va'd-ı Bağdâd o da ba'de ğarâbü'l-Başra

⁴⁸⁸ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.14.

⁴⁸⁹ Coşkun, a.g.t., s.46.

Yâ-Rabb düşeli gönümöze zevk-i şarâb
 Kaldı gözümüz câmda mânend-i habâb

Meysüz degülüz goft u şenîde kâdir
 Nice virürüz rûz-ı su'âle cevâb

2.28.3. Güftî'de Ünsî⁴⁹⁰

Rûmda nükte-perver-i garrâ
 Ünsî-i tâze-gûy u pâk-edâ

Zât-ı vâlâsı iftihâr-ı fuhûl
 Perveriş-yâb-ı hâk-i İstanbûl

Tab'-ı maḥbû'ı reşk-i Hâḫânî
 Rûzgâruñ edîb ü Hassânî

Mücmelen kâr-dân u nükte-naşîb
 'Ulemâ-yı zemîn-i Rûma edib

Olmış ol dâver-i hîred-'irfân
 İftihâr-ı gürûh-ı monlâyân

Mülket-i şî're Tâlib-i âmil
 Metn-i 'irfâna nüsha-i kâmil

Bâde şu'le câm-ı fikrete denn
 Feylesof-ı 'ulûm u mûcid-i fenn

⁴⁹⁰ Yılmaz, a.g.e., ss.98-100.

Şi'ri hem rütbe-i verâ-i kemâl
 Tab'ı çâbü-k-süvâr-ı 'arşa-i kâl

Olsa ger bezl-i luğfina maqrûn
 Hârc-ı yek-rûze genc-i Efrîdûn

Düşse ders-i keremde tedrîse
 Hâtem-i himmet ü tehî-kîse

Noқта-i kilik-i 'anber-efşânı
 Dâğ-ı reşk-i revân-ı Hâkânî

Lîk temyîz-i mülk-i Rûm-ı ğalaţ
 İhtiyârât-ı nâ-rüsûm-ı ğalaţ

Yine ol hoş-nişîn-i mülk-i sühen
 Dağıdır şıkleti edânîden

İştîlâhât-ı mülk-i Rûm 'aceb
 Bu nesağ üzre rû-nümâdur heb

Ol ki bâlâ vü pesti fark itmez
 Ğam-ı haţır-nişesti fark itmez

'İlm ü 'irfân ile tefahhur ider
 Cehlini mâye-i tasaddur ider

İder işbât-ı zu‘m-ı nâ-ehli
 Hânedân-ı ‘ulûma Bû Cehli

Mücmelen ol Hıdiv-i şuh-meniş
 İtse işbât-ınükteye veriş

Qalem-i vâsıtî-beyânından
 Böyle gül-rîz olur zemîn-i sühan

Sâ’ir eş‘âr-ı dil-pezîri tamâm
 Bulmayup levh-i hatır içre nizâm

Oldı bu hâme-i garîbe celîs
 Şıfat-ı dânişinde kıt‘a-nüvîs

Sâbıka kim Bahâyî-i merhum
 Şadr-ı fetvâya virdi hükm-i merķûm

Eyleyüp rûzgâra ‘arz-ı naşîb
 Silsile kaydın eyledi tertîb

Ünsî zâra virdi feyz-i murâd
 Tâze va‘d-ı mücerred-i Bağdâd

Oldı fi’l-hâl tab‘-ı hayrânı
 Kıt‘a-perdâz-ı şükr-i ihsânı

İtdi bu kıt‘a-i sitâre-tırâş
Hükm-i ter-destî hayâlini fâş

Mücmelen Kıt‘a-i Ünsî-i Edîb

Silsile ıarhımı itdükde Bahâyî-i ferîd
İtdi işbât-ı mekârim ‘ulemâ-yı ‘aşra
Şükür kim hişsemize düşdi hele devletden
Va‘ d-i Bağdâd o da ba‘ de harâbe’l – Başra

Tetimme

İtdi bu kıt‘a-i ğarîbe-nümûn
Tab‘-ı pâk-i Bahâyî’yi memnûn
Virdi Bağdâd hükmini ol dem
Eyledi ser-girân-ı luğ ü kerem

2.28.4. Mucîb’de Ünsî⁴⁹¹

Zümre-i mevâlî-i kirâmdandır. Hûb haıttı ve mergûb inşası vardır. Bu beyt-i bî-hemtâ ol zât-ı şerîfüñ entâs-ı dürer-bârlarından şâdır olunmuştur:

Âh itdim âsmânda oldı peydâ r‘ ad ü berğ
İltifât itdi felek baña çaladı nevbetim

2.28.5 Safâyî’de Ünsî⁴⁹²

İsmi ‘abdullaııf’dür. Anadolı’da Kütâhiyye’den zuhûr idüp evâ’il-i hâlinde İstânbul’a gelüp taıışil-i ma‘ârif-i bî-şumârdan soñra Şeyhü’l-İslâm Bahâyî Mehemmed Efendi’den şeref-i mülâzemeteye nâ’il ba‘dehu silsile-i erbâb-ı tadrîse dâhil olup refte

⁴⁹¹ Altun, a.g.e., s.23.

⁴⁹² Aynagöz, a.g.t., ss.10-12.

refte tayy-ı medâris-i mu'tâde iderek Trablusşâm kâdısı ba'dehu maskağ-ı re'si olan Kütâhya kazâsı ihsân olunup ba'dehu Mar'aş kazâsı ba'dehu İzmîr kazâsı ihsân olunup ba'dehu Uyvâr seferinde ordû-yı hümâyûn kazısı ba'dehu kaza-i Şâm ile muqzi'l-merâm olup biñ yetmiş beş târîhinde medîne-i mezbûrede kazâ-i nahb ile tayy-ı sicill-i hayât itmekle vefâtına bu târih nazm olunmuşdur.

Târih:

Ola cennede qudsilerle Ünsî

Mevlâna-yı mazbûr şeyh-i şûh-tabî'at pîr-i civân-şûret genc-i hüner bir merd-i nükte-perver idi. Birgün perverde-i keremi oldığı 'aşrınıñ vezîr-i a'zamı meclisine varduğda hecme-i seylâb-ı hirem ile bünyân-ı vücûdunda şûret-i inhinâ-nümâyân olmağın vezîr-i müşârülileyh mertebe-i sinn ü sâlınden pursân olduğda henüz medâric-i sinîn-i 'ömrden kadem-i nüh-derece-i süyvum olmuşdur diyü virdüğü cevâbı perîşânî-i 'atehe mahmul olduğın hiss eyleyüp murâdum faqr u ıztırâr ile fûrû-güzeşte olan 'ömrümü keşîde-i rişte-i şumâr itmeyüp ancak mazhar-ı kerem-i vehimleri olduğum hasebiyle refâhiyyetle güzâr iden müddet-i sesâleye i'tibârdur diyü burka' -küşâ-yı çehre-i maqşûd olduğı lañife sebebi ile nâ'il-i luğf-ı nâ-mahdûd olmuşdur. Fi'l-hağîka evâ'il-i hâli ziyâde felâket-zedelikle geçüp müddet-i 'ömründe duyûndan hâlâş olmayup hatta ba'zı dâyinleri kendüye mübâşir çâvuş getürdükde çâvuşun bârgîrini at bâzârına gönderüp fûruğt ve bârgîr bahâsından çâvuşa ücret-i kadem virdüğü meşhûrdur. Mevlâna-yı mezbûr Şâm kâdısı iken a'yân-ı Şam'dan bir kimesne seksen yaşında bir pîre-zen câriyesini huşûr-ı kâdıya getürüp âzâd idüp 'ıtk-nâme tañrîr ve imzaya geldükdeol kâdı-i dâna bu beyt ile imza ider ki:

Şalıvırsen gidebilmez kaçmağaya yoğ tâkati

Kendin âzâd eylemiş âzâda yoğdur hâceti

Bu birkaç beyt gazeliyyâtındandır.

Söyletmeseler söylemezüz nîte ki kuhsâr

Ünsî sebep oldur ki ne gûyâ ne hamûşuz

Velehu

Ey pâdişâh-ı mesned-i yemkîn-i ‘izz ü câh
Olmaz bir asmân iki hürşîde cilvegâh

Velehu

Geh taḥammül diyerek gâh tecemmül diyerek
Düşe sürçe gücile irmiş iken bu ‘aşra

Şükr kim hişsemize düşdi hele devletden
Va‘d-i Bağdâd o da ba‘be ḥarâbü’l-Başra

Neşr:

Mezbûruñ vazîr-i a‘zam Köprilizâde Fâzıl Aḥmed Pâşâ’ya viridiği kaşîdeden
birkaç beyt bu maḥalle şebt olundu.

Ez-Kaşâyid

Melâzâ dergehüñdür melce’im dâr-ı cihân içre
‘Aceb mi ḥâk-i pâkine idersem cübhe-fersâyı

Cefâ-yı çarḥ-ı kec-revden penâhumdur ölürsem de
Komam yüz sürmeden ol südde-i bâb-ı felek-sâyı

Kümeyt-i kilcüm olmasa çatı pâ-der-gill-i ḥasret
Bu yoldan mı iderdüm midḥatüñde râh-ı peymâyı

Ne cümbüşler iderdi ‘arşa-i vaşfuñda görseydi
‘Înân-ı esb-i ḥâtır-râyız-ı miḥnetten irḥâyı

Niçe dem-beste vü lâl olmayam kim zehrlere şundu
Felekden her kaçan itdümse ümmîd-i şeker-ḥâyı

Bu deñlü söylersen de iltifâtuñdur dili yoħsa
 Çıkarmışdum gönülden güft ü gûyu şî'r ü inşâyı

Çıkarsam naķş-ı bıkır-i fikrimi bir laħza bâzâra
 Şalarum ħ̃acegân-ı heft-çarħa şûr u ğavġâyı

Ĥuşûşa ol süħanver ħ̃ace-i bâzâr-ı 'irfânum
 Ki yoķdur nuţkuma tercih ider lü'lü'-yi lâlâyı

Yeter lâf urdun ey Ünsî senüñ bilmez mi miķdârũ
 Niçün taşdi' idersin yoķ yire ol taħ'-ı dâñâyı

2.28.6. Belig'de Ünsî⁴⁹³

Mevâlî-i kirâmdan 'Abdü'l-Laţîf Efendi'dür. Şam ķazasından munfasıl. Biñ yetmiş beş târiħinde terk-i vaħşet-âbâd itdi. Fevtine Sofyavî Fethî'nüñ târiħidür.

“Ola cennetde ķudsîler ile Ünsî”

Mecmû'a-i ġüftârından nümûnedür:

Söyletmeseler söylemezüz nîte ki kuhsâr
 Ünsî sebep oldur ki ne ġuyâ ne ħamûşuz

Dürişti mâni'-i feyz-i nazardur cevher olsañ da
 Ģubar ol sürme-i çeşm-i dil ü cân olmak isterseñ

Ne ġüne nâfe-i müşġîne beñzedür anı
 Yabanda yatmaza ruħsâr-ı dil-rübâdaki ħal

⁴⁹³ Abdulkadiroġlu, a.g.t., s.22.

Ey pâdişâh-ı mesned-i yemkîn-i ‘izz ü câh

Olmaz bir asmân iki hürşîde cilvegâh

Güzel bilür eşer-i tîr-i âh-ı bülbül-i zârı

Gül-i ter tutar anuñçün siper siper üzre

Yâ-Rabb düşeli gönümüze zevk-i şarâb

Çaldı gözümüz câmda mânend-i habâb

Meysüz degülüz goft u şenîde kâdir

Nice virürüz rûz-ı su’âle cevâb

Meysüz degülüz güft ü şenîde kâdir

Nice virürüz rûz-ı suâlünde cevâb

Şuver-nigâr-ı şanem-hâne-i hayâlüm kim

Tasavvurumda bedîd olsa fikr-i cedîd

Midâd-ı nûr ile hûr-ı cinân beyâza çeker

Siyeh kalemle heyûlâsın itmedin tesvîd

2.28.7. Safvet’te Ünsî⁴⁹⁴

İsmi ‘ Abdullâtîf’dür. Kütâhyadan’dur. Şeyh-i şüh-ţabi’ at pîr-i civân-şûret genc-i hüner bir merd-i nükte-ver idi birgün perverde-i keremi olduğu ‘aşrınıñ vezîr-i a’ zâmı meclisine varduğda hecme-i seylâb-ı hirem ile bünyân-ı vücûdunda şûret-i inhinâ-nümâyân olmadığın vezir-i meş’ârülileyh sinn ü sâlınden pursân olduğda henüz medâric-i sinîn-i ‘ömrden kâdem-i nih-derece-i süyvum olmuşdur diyü virdüğü cevâb-ı

⁴⁹⁴ Kemiksizzade Mustafa Safvet, a.g.e., s.11.

perîşânî-i hereme maḥmûl olduğı hiss eyleyüp murâdım faqr u ıztırâr ile fûrû-güzeşte olan ‘ömrümü keşîde-i rişte-i şumâr itmeyüp ancak mazhar-ı kerem-i vehimleri olduğum ḥasebiyle refâhiyyetle güzâr iden müddet-i sesâleye i‘tibârdur diyü burka‘-küşâ-yı çehre-i maḥşûd olduğı laṭife sebebiyle nâ 'il-i luṭf-ı nâ-maḥdûd olmuşdur. Fi'l-ḥaḳîka evâ 'il-i ḥâlî ziyâde felâk-zedelikle geçüp müddet-i ‘ömründe duyûndan ḥalâş olmayup ḥattâ ba‘zı dâyinleri kendüye mübâşir çâvuş getürdükte çâvuşuñ bârgîrini at bâzârına gönderüp fûrûḥt ve bârgîr bahâsından çâvuşa ücret-i ḳadem virdüği meşhûrdur. Hikâye:

Mevlâna-yı mezbûr Şâm ḳâdıı iken a‘yân-ı Şâm’dan bir kimesne seksen yaşında bir pîre-zen câriyesini ḥuzûr-ı ḳâdıya getürüp âzâd idüp ‘itḳ-nâme taḥrîr ve imzâya geldükde ol ḳâdı-i dâna bu beyt ile imzâ ider ki:

Şalıvirseñ gidebilmez kaçmağa yok tâḳati
Kendin âzâd eylemiş âzâda yokdur ḥâceti

Kıt‘a

Geh taḥammül diyerek gâḥ tecemmül diyerek
Düşe sürçe güc ile irmiş iken bu ‘aşra
Şükür kim ḥişsemize düşdi hele devletden
Va‘d-i Bağdâd o da ba‘de ḥarâbe’l – Başra

Târiḥ

Ola cennetde ḳudsîlerle Ünsî
(1075)

2.28.8. Vekâyiü'l-Fudalâ’da Ünsî⁴⁹⁵

El-mevlâ ‘Abdü’l-laṭif Anaṭolı vilâyetinün maḳar vilâyeti olan belde-i Kütahya’dan bürûz ve rûz-i bürûz cevâhir-i isti‘dâdın âfitâb-ı fûrûz idüp ṭarîḳ-i hidâyet refîḳ-i ‘ilme rû-be-râḥ u çehre sây-ı südde efâzıl-ı fezâyıl-ı dest-gah olup Nihâlî

⁴⁹⁵ Kayacıoğlu, a.g.t., s.108.

Meħemmed Efendi bustân-rây-ı ifâdelerine vâsıl ve şeref-i mülâzemetlerine nâ'il olduğdan soñra medâris-i 'ilmiyede medâriseye meşğul ve kırk akçe medreseden ma'zûl iken biñ yigirmi sekiz senesi ħudûdunda rekb-i Şâm kazâsı ve evkâf-Mısr-ı Kâhire muhâsbesi ile me'mûr olmuşdı. Ba'de'l-kufûl biñ otuz iki şferinde Kebîrî Meħemmed Efendi yerine Emre Hâce medresesi ħaricine 'âriç olmuşlar iken sene-i mezkûre recebinde cem'iyet-i câmi-i Sultân Meħemmed Hânî vak'asında bunlar dahî 'azille tezlil olunmuşlar idi. On sene miqdârı şferû'l-yed ma'zûl ħalup ba'dehû kırk iki muħarreminde Kürd Meħemmed Efendi yerine Hâfiz Paşa medresesine mevşûl oldılar. Kırk sekiz rebî'u'l-evvelinde Pirlepelizâde Aħmed Efendi yerine Trablusşam kazasıyla ikrâm olunup elli muħarreminde ma'zûl ve yerlerine Maħmud Efendi mevşûl oldu. Elli bir rebî'u'l-evvelinde 'âcem 'Abdü'l-ġanî Efendi yerine meskaat-ı re'sleri plan Kütahya kazâsı ħükûmeti tefvîz olunmuş idi. Elli üç muħarreminde 'azl ve yerlerine şâniyen İdris Efendi vaşl olındı. Elli altı şferinde Hâlil Efendi yerine Mar'aş kazâsı 'inâyet olunup elli yedi zi'l-ħiccesinde munfaşıl ve yerlerine KaraKaş Muşlihi'd-din Efendi vâsıl oldu. Altı ramazânında Şâmî Hâlil Efendi yerine şâniyen Trablusşam kazâsı in'âm olunup altmış bir recebinde ma'zûl ve yerlerine Şaliħ Efendizâde Şeyħ Meħemmed Efendi mevşûl oldu. Altmış iki rebî'u'l-evvelinde sene-i âtiye muħarremü'l-ħarâmî ġarrası tevķiyetiyle Ümmî İbrâhim Efendi maħlûlünden Mekke-i mu'azzama kazâsıyla ta'zîm olunmuşlar iken istiġna itmegin ol manşıb-ı celîle Şam kağısı Kirli Hânuzâde Hâsan Efendi nağl ve anlaruñ yerine 'Oşmanzâde Meħemmed Efendi vaşl olındı. Altmış üç ramazânında Vânî Meħemmed Efendi yerine Bağdâd beheşt-âbâd kazâsıyla ber-murâd olmuşlar idi. Altmış beş rebî'u'l evvelinde ma'zûl ve yerlerine şâniyen Süleyman Efendi mevşûl oldu. Altmış altı şevvalinde Cerrah Şeyħizâde Meħemmed Efendi yerine sâlisen Trablusşam kazâsında mürebba'-nişin müsned-i aħkâm oldılar. Altmış yedi rebî'u'l-âħirinde 'azl ve yerlerine Müvezzi' Aħmed Efendi vaşl olındı. Altmış tokuz rebî'u'l aħirinde ħabûl itmegin Riyâzizâde 'Abdü'l laţif Üsküdar kazâsı sezâ-vâr görölüp yetmi bir recebinde munfaşıl ve yerlerine Çıracızâde Meħemmed Efendi vaşl olundu. Yetmiş bir şevvalinde Menteşzâde Aħmed Efendi yerine İzmir kazâsı ile tevķır olundılar. Yetmiş üç

cemâziye'l-âhiresinde ma'zûl ve yerlerine Melikzâde tezkirecisi Mehemmed Efendi mevşûl oldu. Sene-i mezkûre ramazanında Şadr-ı a'zam Köprülizâde Fâzıl Aḥmed Paşa Uyvar şefetine ser-'asker ta'yîn olunduḡda bunlar ordu-yı Hümâyûn kazâsı tevcih ve Siroz kazâsı arpalığıyla terfi olunup ba'de'l-feth ve'z-zafer yetmiş beş muḥarreminde Altıparmak İbrâhim Efendi yerine Şâm-ı cennet-meşâm kazâsıyla maḡziyyü'l-mezâm oldılar. Sene-i mezkûre cemâziye'l-evvelinüñ on ikinci şâlişen günü şehr-i Şâm'a düḡûl ile bekâm olduklarında üç gün miḡdârı seccâde-nişîn-i ḡükûmet olmişken keşmekeş-i dehrden âzâde ve der-gâh-ı kaḡiyü'l ḡâcât dünyâda olup şarab-ı saḡt-gîr-i ecel şûr-engîz-ḡırla bedel olmaḡın mah-ı mezbûruñ on toḡuzuncu günü mücmel bend-i aḡiret olup Sinâniye cami'i ḡâd'îḡasında medfûr ve şu'arâ-yı zamânelerinden Şofyalı Fethî Efendi didiḡi târiḡ-i mevzûndu. Mısrâ': "Ola cennet ḡudsîler ile Ünsî" Manşib-ı maḡlûl Âvârezâde Mes'ud Efendi'ye maḡal göildi. Mevlâna-yı merḡûm naḡl-i bend-i envâ'-ı 'ulûm nihâl-i nevber ḡaḡâyık-ı âşâr Ünsî maḡlaş ile tırâzende-i eş'âr ḡavvâş-ı baḡr-ı leḡâyif ve tarâyif-i ḡaḡḡâḡ cevâhir-i nevâdir-i ma'ârif ḡoş-fihem ü ḡoş-şoḡbet ḡüher-nişâr-ı 'ilm ü ma'rifet elsine-i selâsede şî'r ü inşâya ḡadir mazmunları hemsinüñcevâhir vâdisinde ferîde-i dehr aḡvâlinde nâdire-i 'aşr bârân-ı şafâ ile enîs-i ḡavâbil-i rûzgâr ile celîs-i pîr-i mu'ammer sūḡâ vü ḡerem ile muḡammer sinîn-i 'ömri 'aḡd-i nâsî' mütecâviz belki 'aḡd-i 'âşere mütenâhir idi. Bu eş'âr-ı âbdârzâde-i ḡab'-ı ḡüher-bârlarıdır.

Söyletmeseler söylemezüz nîtekim kuhsâr

Ünsî sebep oldur ki ne ḡuyâ ne ḡamûşuz

'Aceb ki nâḡa-i miskine beñzedirler an

Yabanda yatmasa ruḡsâr-ı dil-rübadaki ḡal

2.29. VİSÂLÎ

2.29.1. Riyâzî'de Visâlî⁴⁹⁶

Nigdeden'dür. Rûm İli şadrında kâr-fermâ olan Kemâl Efendi hazretlerinden nâ'il-i şeref-i mülâzemet olup şavb-ı râh-ı kazâyâ taḥrîk-i râhile-i 'azîmet itmiş idi. Bu beyt anuñdur:

Şi'r

Tiğ-ı sitemle başımı gel itme kıana garķ

'Uşşâķ içinde bendeñe lâzım degül mi fark

2.29.2. Fâ'izî'de Visâlî⁴⁹⁷

Ḳâḍî Vişâlî Ḳarâmânî bu beyt anuñdur

Tiğ-ı sitemle başımı gel itme kıana garķ

'Uşşâķ içinde bendeñe lâzım degül mi fark

2.29.3. Rızâ'da Visâlî⁴⁹⁸

Mevâli-i kirâmdan olup sâbıķâ ber-vech-i tekâ'üd Kütâhya'da mesned-nişîn-i iftâ olan Meḥmed Efendi'dür. Ḳıyâfet-nâmesi ve ḳaşîde-i bürdeye şerḫi vardur. Eş'arı ḥûb ve güftârı merġûb idi. Bu iki beyt laṭifzâde-i ṭab' -ı şerîfleridür:

Âteş-i 'aşķ ile bir âh eylesem 'âlem yanar

Sûz-ı dilden nâle kılsam cümleten âdem yanar

Şem' -i meclis gice yanarsa şabâḫın diñlenür

Bezm-i ġamda gör Vişâlî'yi şabâḫ aḫşam yanar

⁴⁹⁶ Açıkgöz, a.g.t., s.65.

⁴⁹⁷ Kayabaşı, a.g.t., s.590.

⁴⁹⁸ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.104.

2.29.4. Mucîb'de Vişâlî⁴⁹⁹

Mevâli-i kirâmdan olup hâlâ ber-vech-i tekâ'üd Kütâhya'da mesned-nişîn-i şadâret-iftâ olan Meḥmed Efendi'dür. Kıyâfet-nâmesi ve kaşîde-i bürdeye şerhi vardır. Eş'arı hûb pîr-i maḥbûbu'l-ḳulûbdur.

Şi'r:

Âteş-i 'aşḳ ile bir âh eylesem 'âlem yanar

Sûz-ı dilden nâle ḳılsam cümleten âdem yanar

Şem'-i meclis gice yanarsa şabâḥın diñlenür

Bezm-i ğamda gör Vişâlî'yi şabâḥ aḥşam yanar

Biñ otuzda fevt oldı.

(İlḥaḳ) Bezm-i ğamda gör Vişâlî zârı kim

Herdem yanar dimiş olsa medḥûl olmazdı

2.29.5. Safâyî'de Vişâlî⁵⁰⁰

Nâmı Meḥmed'dür. Nigde'den zuhûr itmişdür. Evâ'il-i hâlinde İstânbul'a gelüp ba'de't-taḥşîl mülâzım ve ṫarîḳ-i ḳazâyâ 'âzim olup ba'zı manâşıb-ı celîleye mutaşarrıf olduğdan soñra ber-veçh tekâ'üd Kütâhiyye'de mesned-nişîn-i şadâret-i ifnâ iken biñ elli yedi târiḫinde fevt olmuşdur. Ol 'asruñ tertîb-i dîvân iden şu'arâsındandır. Bu ebyât güftâr-ı âbdârındandır.

Nazm

Âteş-i 'aşḳ ile bir âh eylesem 'âlem yanar

Sûz-ı dilden nâle ḳılsam cümleten âdem yanar

⁴⁹⁹ Altun, a.g.e., s.61

⁵⁰⁰ Aynagöz, a.g.t., s.649.

Şem‘ -i meclis gice yanarsa şabâhın diñlenür

Bezm-i gamda gör Vişâlî’yi şabâh aḡşam yanar

2.29.6. Vekâyiü’l-Fudalâ’da Visâlî⁵⁰¹

Vişâlî Nigdevî Meḡemmed Efendi’dür. Ba‘de taḡşîlü’l-istidâd şadr-ı ‘âli-ḡadr Taşköprülüzâde Kemâl Efendi’den mülâzemetle ber-murâd olup devr-i merâtib iderek kırk aḡçe medreseye mevşûl ve andan daḡı ma‘zûl olduḡdan soñra tarîḡ-i ḡazâya sâlik olmaḡın bir ḡaç manşıba ḡadı olmış idi. Medîne-i Kütahya’da ber vechi teḡâ‘üd-i me’zûn-ı bi’l-iftâ iken biñ elli yedi târiḡinde terk-i cihân-ı fânî ve ‘azm-i bekâ-yı câvidânî eyledi. Bu beyt güftârındandır.

Beyt:

Tiḡ-ı sitemle başımı gel itme ḡana ḡarḡ

‘Uşşâḡ içinde bendeñe lâzım degül mi fark

2.30. VUSÛLÎ

2.30.1. Nev’izâde Atâyî’de Vusûlî⁵⁰²

Vilâyet-i Germiyânda Şuhûd dimekle ma‘hûd olan ḡaşabadan pertev-endâz ‘âlim-i şuhûd olup ser-çeşme-i fazâil-i efâzıla vurûd u Şuhûd-ı ‘udûl ile işbât-ı vucûd eyledükde şadr-ı ‘âlîḡadr ‘İvâz Efendi âsitânesine intisâb ve şeref-i mülâzemetlerinden iḡrâz-ı nişâb etmişidi tarîḡ-i ‘ilmde menâzil-i peymâ ve bî-bürde-i merâḡil pest ü bâlâ olarak Kırk Aḡça Medrese’den ma‘zûl iken ḡoḡuz yüz ḡoḡsan beş ḡudûdunda elli aḡça ile ḡamâmiyye dimekle ma‘rûf ḡâdı ḡüsâm müderrisi olmuşidi ḡoḡsan yedi şa‘bânında ‘azl olunup medresesi Ḗoca ‘Aceme verildi ḡoḡuz yüz ḡoḡsan sekiz zi’l-ka‘desinde Zeyne’l-‘Âbidîn Efendi yerine Bursa Şulḡâniyesi ‘inâyet olundu biñ iki şevvâlinde Şecâ‘ Efendi yerine Şahne geldi birkac günden soñra melâ maḡşûd yerine

⁵⁰¹ Kayacıoḡlu, a.g.t., s.72

⁵⁰² Nev’izade Atâyî, a.g.e., s.292.

Âmid kazâsına nâ 'il ve ümid-i aqşâ menzil-i maqşûda vâsıl olmuşidi biñ üç cemâdi el-âhiresinde Kâmizâde yerine Erzurum kazâsına naql olunmuşiken sene-i mezbûre şevvâlinde Hamza şandalî- nişîn bedeni seyr-i kâf-ı 'ademe revân şahife-i 'âlemde elif kâmeti gamze-i ser-pençe-i ecelden hemze gibi pîçân oldu manşib-ı mahlûl ma'rifet efendinüñ aqd-i gerden-i iclâli kılındı mevlâna-yı mezbûr 'ilm ü ma'rifetle meşhûr şâhib-kırân-ı fazl ü hüner tîğ-ı dahhâk tab'-ı mû-şikâfı pür-cevher Vuşûlî muhlişi ile eş'ârı vâsıl rütbe-i kabûl bedi' semâvât-ı gird mefkuresi müsellim-i 'ulemâ-i fuhûlder şî'ri tezkirelerde meşhûr ve efvâh-ı nâsda mezkûrdur.

2.30.2. Fezleke'de Vusûlî⁵⁰³

El-Kirmâni 'İvaz Efendi asitânesine intisâbla mülâzım ve tokuz yüz toksan beş hudûdunda elli aqçe ile Hamâmiye dimekle ma' rûf Kâdı Hüsâm müderrisi olmuşidi biñ ikide Şahne'den Amid kazâsına kalqıp biñ üç cemâze'l-âhiresinde Erzurûm kazâsına naql olunmuşidi sene-i mezbûre şevvâlinde intikâl eyledi mevlâna-yı mezbûr 'ilm ve ma'rifetle meşhûr olup Vuşûlî maħlaş ile eş'ârı ve aşıl rütbe kabûl-i şî'ri tezkirelerde meşhûr ve efvâhda mezkûrdur.

2.31. ZEYNÜDDİN EFENDİ

2.31.1. Esrâr Dede'de Zeynüddin Efendi⁵⁰⁴

Kütâhiyye'de çelebiyân-ı kirâmdan Muzafferü'd-dîn Efendi Hazretleri'nüñ ferzend-i ercmendi ve halefü'l-hayr-i dil-pesendi olup 'üñfuvân-ı şebâblarında evvelâ Cenâb-ı Sulţân Celâl Ergûn quddise sırruhu'l-meknûñ Hazretleri'nüñ nazâr-ı iksîr-perverleriyle bir gevher-i girân-bahâ olmuşlardı. Vefâtlarından sonra daħi Hazret-i Burhânü'd-dîn İlyâs ve Cenâb-ı Peder-i celîlü'l-kadrlerinden daħi aħz-ı emânet-i hilâfet-i seriyye-i Mevleviyye buyurup 'âlim ü fâzıl ve 'ârif-i vâsıl ve şâ'ir-i kâmil bir Çelebî-i mümtâzü'l-aqrânı ve'l-emâşil olup kerâmât-ı bâhire ve velâyât-ı zâhireleri tahîr olınsa

⁵⁰³ Kâtib Çelebi, a.g.e., s.58.

⁵⁰⁴ Genç, a.g.e., ss.223-224.

müstaķıl menâķıb-ı mücellede plmaĝa şâyân ve silsile-i zekiyye-i Hüdâvendigâri'den olmaları kendülere kemâl-i 'unvân-şân ve evşâf-ı sâ'ire-i haŝılaları müstagnî 'ani'l-beyândur.

ķıt'a:

Nisbet-i Mevlâ yeter 'abde şeref
Neylesün mıŝsr-ı sevâd-ı 'izzeti
Ŗöhret ü şânı olunca Mevlevî
İstemez andan ziyâde rif'ati

Rûh-ı pür fütûh-ı 'âlîleri sekiz yüz hilâlinde evc-i 'illiyîne pervâz idüp zeynü'l-mecâlis-i ihvânu'ŝ-şafâ olan eş'âr-ı belâgat-şi'ârlarından bu rûbâ'î-i ĝarrâları olındı.

Rubâ'î:

Bî rûy-ı to mir'ât-ı dil-i mâ çi koned
Gerdîde becâyest u ammâ çi koned
Her ser ki şod âsûde-i zıll-i keremet
Ey tûbî-yi taķķık be-fermâ çi koned

2.31.2. Sâķıb Dede'de Zeynüddin Efendi⁵⁰⁵

(Der Beyân-i Menâķıb-ı Faķri'r-ricâl ve zaķri'l-ebdâl Hâzreti Çelebi Zeyne'd-dîn ibn Ŗâh Melik ibn İlyâs Paşa nüvvira zarîhahümâ) Menķûlest ki Cenâb-ı necâbetme'âb silsile-i İlyâsiyye ve Hâzreti nüķâve-i sa'âdet-intisâb sülâle-i Hızırıyye ki zevi'l-ķarâbeteyn-i dûdmân-i Hünkâr-ı Ekberî olup evvelâ nazar-ı pâķ-i Ergûnî ve şâniyen himmet-i 'aliyye-i Burhânî ile terbiyet-kerde ve neşv ü nemâ-yâfte ve 'ulûm-i zâhire ve bâtinede ferîd-i 'aşr ve vahîd-i dehr bir şâhzâde-i bülend-pervâz ve zât-ı sûtûde-şifât-i 'âlicenâb olmaĝla himmet-i vâlâsı gibi serv-i bâlâsı ĝass ü ĝâr-ı 'alâyıķdan dâmençîn ve kemâl-i tecrîd ve terkle sâlik-i râh-ı cedd-i ĝüzîni ve pîr u pîş-ķademân-ı meslek-i Ŗems-

⁵⁰⁵ Sâķıb Dede, a.g.e., ss.102-107.

i dînî olup beyne'l-aqrân müşâr bi'l-benân ve meydân-ı cihâd-ı ekberde hem'inân-i merdân olup nevbet-i Burhâniyede mâbeyne-i evlâd-ı ma'neviyyelerinden tâc-ı veliyyü'l-'ahdi ile ser-firâz ve yeden be-yed ilbâs-ı hil'at-i hilâfetle mümtâz olmuştur (Mervîst ki) Hâzreti şâhzâde-i 'âlicenâb evâsıt-ı hilâfet-i kudsiyyelerinde (Evliyâ'î tahte kıbâbî lâ ya'rifühüm gayrî) mışdâkınca mütevâri-i kubbeye-i ihtîşâm olup fakîr-i meniş ve emîr-i revîş oldukları zavâhir-bînân-ı hadd-nâşinâsâna girân-nümâ olmağla ekâbir-i beldeden ba'zılarının evâ'il-i ahvâlde terk ve tecrîdlerin taşannü'a ve ba'de zamân tesettür-i kubbeye-i haşmetlerin ihrâz-ı fırsat ve temennü'a hamli müş'ir-i kelimât-ı reşk-âmîzle gaybetleri eşnâsında bi-gayreti'llâhi Te'âlâ sîret-i seyvi'e-i kec-bînî dîdelerinde ve şûret-i kerîhe-i bed-gûy-i dehânında hüveydâ ve füc'eten 'ârîza-i lağveye mübtelâ olduğu gûşgüzârân-ı hurde-gîrâna sebep-i intibâh olup herkes haklarında fikr-i nâma'kûlden hâttırın tahliye ve şıdk ve hulûşla derûnun tahalliye idüp kaç'an kendülere ve mensûât-ı dergelerine ferd-i vâhid-i kec-nigâh ve bed-gû olmağa cür'et idemeyüp yevmen feyevmen kevkebe-i zuhûrları izdiyâd ve debdebe-i bürûzları iştidâdıyla ekşer erbâb-ı 'inâd dahîl-i halka-i inkıyâdları olmuştur.

Rubâ'î:

Dûş ân but-i men dest der-âgûşem kerd

Begirift be kahr u halka der gûşem kerd

Men bânk hemîzedem ki gûşem gûşem

Leb ber leb-i men nihâd u hâmmûşem kerd

mışdâkınca ser-keşân-i dâ'ire-i inâbetlerin ser-pençe-i vilâyetleriyle nâçâr-ı bende-i fermânber idüp kâbil-i irşâd olanlarından niçesin dahî çerâğ-ı fûrûhte-i nûr-i nazâr-ı kîmyâ-eşer idüp her biri fûtâde-i girdâb-ı tereddüd ve inkâr iken garğa-i teveddüd ve ikrâr ve mesned-neşîn-i meşîhat-i tarîka-i evleviyye-i Mevleviyye ve menşe-i âşâr-ı celîle-i şşûriyye ve sirriyye olmuşlardır hattâ zamân-ı şerîflerinde kemâlât-ı bâhirelerin

görüp ve menâkıb-ı fâhirelerin işidenlerden mürîd ve muhib olmayanlar ancak giriftâr-i şeqâvet-i ezeliye olanlar olup bu beyt-i şerîf mu‘arrif-i vaşf-ı bâkleri vâkı‘ olmuşdur.

Beyt:

Nâ-dîde her ân kes ki nâm-i tû şenîd

Dil-i nâmzed-i tû kerd ve muhr-i tû güzîd

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAYNAKLARIN ŞAİRLERİ DEĞERLENDİRMELERİ

3.1. SOSYAL ve KÜLTÜREL DURUM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMELER

Çalışmamızda XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında geçen Kütahyalı şairler tanıtılmaktadır. Kaynakların yetersiz olduğu yerlerde başkaca akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır. Kütahyalı şairler kaynaklarda çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmuşlardır. Bilhassa şu'arâ tezkirelerinin değerlendirmeleri Kütahyalı şairlerin edebiyat dünyasında ve sosyal yaşamda yerlerini göstermesi açısından ve Kütahya'nın bu coğrafyadaki kültürel durumunu ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Çoğu kez kaynaklardan şairler hakkında yeterli bilgi alınamaması sağlıklı değerlendirmeler yapmayı güçleştirmektedir. Fakat sınırlı bilgiler, farklı kaynakların mukayese edilmesi yoluyla bir araya getirilmiş ve bir takım değerlendirmeler elde edilmiştir.

Kaynaklarda şairlerin nerelerde eğitim görüp yetiştikleri, ilim seviyeleri, meslekleri ve geçim durumları ile ilgili verilen bilgiler, kaynakların sosyal ve kültürel durum bakımından değerlendirmeleri olarak bu bölümde incelenecektir.

3.1.1. Öğrenim ve Yetiştirme İle İlgili Değerlendirmeler

XVIII. yüzyıl tezkirelerinde şairler aldıkları eğitim ve yetişme tarzları itibariyle oldukça teferruatlı bir şekilde tanıtıldıkları halde XVII. yüzyıl tezkirelerinde bu konuda çok az bilgi bulunmaktadır. Bu durumun sebebi tezkirecilerin bilgi kaynağına ulaşma sıkıntısından çok, bu tezkirelerin antoloji tipinde eserler olmasından kaynaklanmaktadır. Riyâzî'nin tezkiresini bu genellemenin dışında tutmak gerekir. Çünkü Riyâzî eserini bir antoloji düşüncesiyle oluşturmaktan kaçınmıştır.⁵⁰⁶ Şairlerin kaynaklarda genel olarak çok kısa tanıtılması ve her şair hakkında değerlendirme yapılmaması bizim bu konuda net bilgiler vermemizi zorlaştırmıştır. Bu bölümde şairlerin hangi ilimleri nerede tahsil ettiği, eğitimini düzeli bir şekilde görüp göremediği ve eğitimi sonucunda hangi mesleği yaptığı üzerinde durulmuştur.

Âhî Sâdık hakkında bilgi veren Sefine-i Mevleviyye ve Esrâr Dede'nin tezkiresinde şairin Çelebi Muzafferüddin'e kapılarak dünya nimetlerinden uzaklaştığı ve

⁵⁰⁶ Kılıç, a.g.e., s.158.

ölünceye kadar Ergûniyye dergâhında hizmet ettiği anlatılıyor.⁵⁰⁷ Bu bilgiler ışığında Âhî Sâdık'ın tasavvufî eğitimini Ergûniyye dergâhında Muzafferddin Çelebi'den aldığı anlaşılıyor.

Ârif Efendi hakkında bilgi veren Sâlim, tezkiresinde şairimizin yetişmesi hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

Ârif Mehmed hakkında değerlendirmelerde bulunan Mucîb, Rızâ ve Şeyhî şairin Şeyhü'l-İslâm Yâhyâ Efendi'den mülâzım olduğunu yazıyorlar.⁵⁰⁸ Safâyî, "tahsîl-i ma'rif" ifadesiyle şairin gençliğinde tasavvuf eğitimi aldığını bildirdikten sonra, ilim yolunda karar kılıp ilim tahsil ettiğini ve mülâzım olduktan sonra bazı şehirlerde kadılık yaptığını haber veriyor.⁵⁰⁹ Guftî'nin ise şair hakkında "haricî, dâhilî müderristir" ifadesini kullanması şairin tasavvufla ilgisi olduğunu düşündürmektedir.⁵¹⁰ Ne var ki Şeyhî, Ârif'in hiçbir tarikata sülûk etmediğini bildiriyor.⁵¹¹

Askerî hakkında gerek XVII. yüzyıl gerekse XVIII. yüzyıl kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Hamza GÜNER, şairin ilk eğitimini köyünde bir hocadan veya müderris olan babasından aldığını belirtmektedir.⁵¹² Askerî'nin dîvânındaki:

“Mürşidimdir Pîr Sinân Ümmî azîzim aşkına
Pâdişâhım bizi bizden lütfedip etme suâl”

beyitinden ünlü Halvetî şeyhlerinden Ümmî Sinân'ın yanında tasavvuf eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Askerî eğitimini tamamladıktan sonra hilafet alarak ölünceye kadar Afyon'da Halvetî dergâhında şeyhlik yapmıştır.⁵¹³

Azbî hakkında dönemin kaynaklarından sadece Ayvansarâyî'nin yazdığı Vefeyât mecmuasında bilgi bulunmaktadır. Mutasavvıf bir şair olan Azbî hakkında Ayvansarâyî'nin bildirdiğine göre mutasavvıf bir şair olan Azbî, Niyâzî-yi Mısırî'den tarikat almıştır. Buna göre Azbî tasavvuf ilimlerini Rodos'a sürgüne götürmekle görevli

⁵⁰⁷ Genç, **a.g.e.**, s.29; Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.115.

⁵⁰⁸ Rızâ, **a.g.e.**, s.76; Kudret Altun, **a.g.e.**, s.49; İsmail Kayacıoğlu, **a.g.e.**, s.229.

⁵⁰⁹ Pervin Aynagöz, **a.g.e.**, s.323.

⁵¹⁰ Kaşif Yılmaz, **a.g.e.**, s.176.

⁵¹¹ İsmail Kayacıoğlu, **a.g.e.**, s.229.

⁵¹² Hamza Güner, **a.g.e.**, s.66.

⁵¹³ Güner, **a.g.e.**, s:66.

olduğu Mısır'den tahsil etmiştir.⁵¹⁴ Azbî aslen Dergâh-ı Âlî çavuşu olduğuna göre⁵¹⁵ Azbî'nin iyi bir askerî eğitimden geçtiği de muhakkaktır. Ayrıca Azbî, Ayvansarâyî'nin belirttiği üzere bir kısım Bektaşîler'e muhabbeti neticesinde Nerdübanlı (Merdivenköy) karyesindeki Bektaşî dergâhına şeyh olmuştur.⁵¹⁶ Fakat Azbî'nin Bektaşî sülûkunu kimin yanında tamamladığı bilinmemektedir.

Azmî'nin yetişmesi ile ilgili olarak Fâ'izî ve Riyâzî herhangi bir bilgi vermemektedir. Fakat XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Ahdî, şairin vaktini marifet erbabıyla ve devlet büyükleriyle geçirerek marifet ve fazilet tahsil ettiğini, bunun yanında Fars diline ve şiir tekniğine çalıştığını bildirmektedir.⁵¹⁷ Bu ifadelerden şairin iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Burhaneddin İlyâs Çelebi, Mevlevî şairlerimizden olup Esrâr Dede ve Sâkîb Dede'ye göre Celâleddin Ergûn Çelebi'nin oğlu olup Mevlevîhâne'de hilafet makamına oturmuştur.⁵¹⁸ Anlaşılacağı üzere Burhaneddin İlyâs Çelebi, çok küçük yaşlardan itibaren Mevlevî kültürünün içinde bulunarak yetişmiştir.

Kütahya Mevlevîliği'nin önemli isimlerinden biri olan Ergûn Çelebi'nin zaten annesi tarafından soyu Hazret-i Mevlâna'ya dayanmaktadır. Küçük yaştan itibaren kendisini Mevlevî kültürünün içinde bulması elbette ki doğaldır. Ergûn Çelebi önce Sultan Abâpuş sonrada Ya'kûb Çelebi nezaretinde eğitime başlamıştır.⁵¹⁹ Fakat asıl Emîr Âlim ve Emîr Vâcide'nin terbiyelerinden geçerek Mevlevî tedrisini tamamlamış⁵²⁰ ve Kütahya'da o zamanlar Hezâr-ı Dînâr mescidi denilen yerdeki Mevlevîhâne'nin şeyhliğine getirilmiştir.⁵²¹

Bir diğer Mevlevî şairimiz de Dervîş Hüsâm'dır. Hem Esrâr Dede hem de Sâkîb Dede'nin bildirdiğine göre Lala Paşa Camii imamı olan bir zatın oğludur. Ergûniyye

⁵¹⁴ Ayvansarâyî Hafız Hüseyin, **Vefayat-ı Ayvansarâyî**, s.108; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.315-b.

⁵¹⁵ Erol, **a.g.t.**, s. 5.

⁵¹⁶ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.315-b.

⁵¹⁷ Ersen Ersoy, **a.g.t.**, s.45.

⁵¹⁸ Genç, **a.g.e.**,s.51; Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁵¹⁹ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.60.

⁵²⁰ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.60; İlhan Genç, **a.g.e.**, s:97.

⁵²¹ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s:60; İlhan Genç, **a.g.e.**, s:97.

dergâhına devam ederek özellikle de Şeyh İbrahim Dede'den eğitim görmesi sebebiyle daha yüksek makamlara ulaşmıştır.⁵²²

Esîfî de Mevlevî bir şair olup kendisi hakkında Esrâr Dede ve Sâkıb Dede bilgi vermektedir. Tavşanlı kasabası yakınlarında bulunan Ayvalı köyünde cami'i ve medresenin banisi olan ve Halvetî tarikatı şeyhlerinden Pîr Mehmed Efendi'nin oğludur.⁵²³ Babasının yanında ilk eğitimini almış, Halvetî usullerine göre seyr ü sulûkunu tamamlamıştır.⁵²⁴ Babasının tembihiyle Kütahya'da Ergûniyye dergâhında Sâkıb Dede'nin hizmetine girerek Mevlevî erkânına göre tasavvuf tahsilini tamamlamış ve Tavşanlı'da kendi kurduğu Mevlevîhane'nin şeyhliğini yapmıştır.⁵²⁵

XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında ismi en çok geçen şairlerden biri de Fâriğî'dir. Rızâ, Şeyhî ve Müstakimzâde'ye göre Fâriğî şiir alanında Şehrî'nin terbiyesinden geçmiştir.⁵²⁶ Safâyî de şairin erken yaşta İstanbul'a gelerek Şehrî'nin terbiyesinden geçtiğini ve İstanbul'da marifet tahsilinde bulunduğunu yazsa da şairin tasavvufla ilgisi hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁵²⁷

XVII. yüzyılın Mevlevî şairlerinden olan Fâtma Hânım'ın yetişmesi ile ilgili şairin hakkında bilgi veren tek kaynak olan Sâkıb Dede'de bir bilgi bulunmamakla beraber, Fâtma Hânım'ın Mevlâna soyundan gelmiş olması, Mevlevîhane ve Sâkıb Dede üzerinde etkili oluşu⁵²⁸ onun yetiştiği çevre ve seviyesi üzerinde olumlu bir fikir yürütmemizi sağlamaktadır.

XVIII. yüzyıl'da yaşamış Kütahyalı mutasavvıf şairlerimizden olan Fenâyî Ali Efendi hakkında Hadikatü'l-Cevâmi isimli eserinde bilgi veren Ayvansarâyî şairimizin Üsküdar'da Şeyh Selâmî Ali Efendi'den tasavvuf eğitimi aldığını yazıyor.⁵²⁹

⁵²² Genç, **a.g.e.**, ss.121-122; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.28.

⁵²³ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.125.

⁵²⁴ **a.g.e.**, s.125.

⁵²⁵ Genç, **a.g.e.**, s.36.

⁵²⁶ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.; Abdülkadiroğlu, **a.g.t.**, s.303.; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.236.; Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.333-b.

⁵²⁷ Aynagöz, **a.g.t.**, s.403.

⁵²⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.259.

⁵²⁹ Ayvansarâyî, **Hadikatü'l-Cevâmi**, s.630.

Firâkî, XVI. yüzyıl şairi olmasına rağmen Fâ'izî ve Riyâzî kendisinden bahsetmiştir. Fâ'izî şair hakkında önemli bir bilgi vermezken Riyâzî şairin vâiz olduğunu bildirmektedir⁵³⁰ ki bu özelliği de onun özellikle dinî ilimlerde iyi bir eğitim aldığına işaret eder. Şair hakkında önemli bilgileri esas olarak XVI. yüzyıl kaynaklarından alıyoruz. Bu kaynakların hepsi şairimizin iyi bir eğitim aldığını belirtmektedirler. Latîfî onu muhaddis ve müfessir olarak tanıtırken, Ahdî onun âlimler ve sâlihler zümresinden olduğunu yazmıştır. Hasan Çelebi, onun bir zaman ilim yolunda yürüdüğünü ancak bir müddet sonra bu yoldan vazgeçip çileye çekildiğini anlatmaktadır.⁵³¹

Gaybî hakkında döneminin kaynaklarında bilgi bulunmamakla beraber kendisinin Sohbetnâme isimli esrinden öğrendiğimize göre Gaybî, İstanbul'a gelerek, İbrahim Efendiye 1059(1649) yılında intisap etmiştir.⁵³² Bu bilgiden hareketle Gaybî'nin tasavvuf eğitimi almak için İstanbul'a gelerek Oğlanlar Şeyhî İbrahim Efendi'nin terbiyesine girdiği anlaşılıyor.

Hâlis Ahmed Dede, Mevlevî büyüklerinden Sâkîb Dede'nin oğlu olup Esrâr Dede'nin ifade ettiği üzere babasından aldığı eğitimle ve Mevlevîhane'nin bereketiyle yetişmiş, babasından sonra H.1148 (M.1735) senesinde Kütahya Ergûniyye dergâhına şeyh olmuştur.⁵³³

İzârî, XV. yüzyıl şairi olmasına karşın Fâ'izî ve Riyâzî şair hakkında bilgi vermektedirler. Fâ'izî, İzârî'yi molla olarak tanıtmakla yetinmiştir⁵³⁴ ki Riyâzî, İzârî'nin Semân medreselerinin birinde görev aldığını açıkça belirtir. Bununla birlikte İzârî'nin ilmini net bir şekilde över. "Medâris-i Semânuñ birinde gûşe-nişîn-i seccâde-i ifâde vü beyân olmuş idi. Cevâhir-i efkâr-ı 'ilmiyyesi kalâ'idin zîver-i sudûr-ı harâyid-i cerâyid kılmışdur."⁵³⁵ Mecelle'de ise İzârî'nin çok iyi Farsça bildiği yazılıdır.⁵³⁶ Zaten Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde Sahn-ı Semân gibi çok önemli bir medresede görev

⁵³⁰ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.183.

⁵³¹ Ersoy **a.g.t.**, s.59.

⁵³² Sun'ullah Gaybî, **Sohbetnâme**, yk.1b.

⁵³³ Genç, **a.g.e.**, ss.154-155.

⁵³⁴ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.398.

⁵³⁵ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.160.

⁵³⁶ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.315-b.

almış olması, Şeyhî gibi bir şairin yeğeni olması onun çok iyi bir eğitim almış olduğunu, yüksek bir ilime sahip olduğunu düşündürmektedir.

Kabûlî’de XVI. yüzyıl şairi olmakla beraber Riyâzî şair hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır. Riyâzî, Kabûlî’nin İstanbul’da Nazırzâde’den mülâzım olduğunu daha sonra “zevk ve safâya çıkar yoldur” diyerek kadı olmayı tercih ettiğini anlatıyor.⁵³⁷ Kabûlî’nin önce mülâzım olup sonra kadılık görevinde bulunmuş olması dikkate alındığında şairin iyi bir eğitimden geçtiği anlaşılıyor.

Kalenderî hakkında değerlendirmede bulunan Riyâzî, şairin Ebu’s-Su’udzâde Muhammed Efendinin oğlu Abdulkerim Efendi’den mülâzım olduğunu daha sonra da Balçık kadısı olduğunu bildiriyor.⁵³⁸ Bu da şairin iyi bir eğitim alarak yetiştiğini göstermektedir.

Nutkî, Nâsır ve Künhî Dedeler Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Ebubekir Dede’nin çocukları olup, babalarının ölümüyle bu şairler çocuk yaşta yetim kalmışlardır. Defter-i Dervîşân ve Mehmed Ziya’nın Yenikapı Mevlevîhânesi isimli eserinde bahsedildiği gibi bundan sona kendilerinin terbiyesiyle Amcazadeleri Sâlih Ahmed Dede ilgilenmiştir.⁵³⁹ Mevlevîhane’nin feyizli ortamından da istifade ederek bilhassa edebiyat ve musiki alanlarında önemli eserler vermişlerdir.

Mahvî hakkında sadece Safâyî, genç yaşta marifet tahsiline girdiğini belirtmektedir.⁵⁴⁰ Sâkîb Dede hakkında bilgi veren pek çok kaynak bulunmaktadır. Esrâr Dede’nin bildirdiğine göre ilk tahsilini İzmir’de babasının yanında o çevrenin alimlerinden almıştır.⁵⁴¹ Buradaki hocalarını yeterli görmeyerek İstanbul’a gelmiş, Sarf ü Nahiv, Mantık ve Me’anî derslerini okumak üzere Fatih Medresesine girmiştir.⁵⁴² Bu sırada Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa’nın himayesine girdiğini Sâlim, Esrâr Dede, Belîğ, Ahmed Dede, Safâyî ve Râmiz ittifakla bildiriyorlar. Fâzıl Paşa’nın yanında çok

⁵³⁷ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.171.

⁵³⁸ **a.g.t.**, s.172.

⁵³⁹ Mehmed Ziya, **a.g.e.**, s.158.

⁵⁴⁰ Aynagöz, **a.g.t.**, s.499.

⁵⁴¹ Genç, **a.g.e.**, s.80.

⁵⁴² Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, v.3a.

iyi bir tahsil gören Sâkîb Dede, Esrâr Dede'nin ifadeleriyle parmakla gösterilir hale gelmiştir.⁵⁴³ Fâzıl Paşa'nın yanında Çehrin seferine katılmış, bu seferde Dervîş Hâc Muhammed Mevlevî adlı bir şahsın etkisiyle o zamana kadar hiç bilgisinin olmadığı Mevlevîliğe ilgi duymaya başlamış.⁵⁴⁴ Öncelikle Acem Ahmed Efendi'den Farsça öğrenmiş.⁵⁴⁵ Daha sonra Konya'ya giderek Köseç Ahmed Dede'den Füsûs okumuştur.⁵⁴⁶ Tarikat seçiminde oldukça temkinli davrandığı görülen Sâkîb Dede İstanbul'a dönüşünden bir miktar zaman sonra Edirne'ye giderek Neşâtî Dede'nin yetiştirmesi Seyyid Muhammed Dede'nin terbiyesine girmiştir.⁵⁴⁷ Tufeyl'de burada çile çıkartıp "Dede" vasfını aldığı bildiriliyor.⁵⁴⁸ Seyyid Muhammed Dede'nin vefatından sonra Nesîb Dede, Hasîb Dede, Lebîb Dede, Vehbî Dede, Müneccim Ahmed Dede ve Handî Dede ile Mısır'a gidip Siyahî Dede'nin hizmetlerinde bulunmuşlardır.⁵⁴⁹ Tekrar İstanbul'a dönen Sâkîb Dede, Galata Mevlevîhanesi şeyhi Gavsî Dede'ye intisap etmiş, Fâsîh Dede, Nâyî Osmân Dede ve Bâzârbaşı Nazîm Çelebî gibi devrin tanınmış edipleriyle burada arkadaşlıklar kurarak⁵⁵⁰ Mevlevîhane'nin feyzinden de istifade etmiştir.

Senâyî'nin yetişmesi ile ilgili olarak Vefeyât-ı Ayvansarâyî'de geçen "Kütâhya'dan gelüp tahsîl-i 'ulûm ve ma'ârif eyledükte" ifadesinden Senâyî'nin eğitimi için İstanbul'a geldiği anlaşılıyor. Ayvansarâyî, ifadesinin devamında müderris olduğunu ve Kemah kadısı iken vefat ettiğini bildiriyor.⁵⁵¹ Kemah'ta kadılık görevinde bulunan Senâyî'nin nerede veya nerelerde müderrislik yaptığını bilemiyoruz. Müstakimzâde Süleyman'ın yazdığı Tuhfe-i Hattâtîn'den de şairimizin Kütahya'dan İstanbul'a geldiğinde Hocazâde Mehmed Efendi'nin terbiyesine girdiğini kendisinden hat sanatını üzerine eğitim aldığı, daha sonra da medrese eğitimine devam ettiğini öğreniyoruz.⁵⁵²

⁵⁴³ Genç, **a.g.e.**, s.80.

⁵⁴⁴ Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, v. 12-b.

⁵⁴⁵ **a.g.e.**, v.14a.

⁵⁴⁶ **a.g.e.**, v.16-b.

⁵⁴⁷ Genç, **a.g.e.**, s.82.

⁵⁴⁸ Halis Ahmed Dede **a.g.e.**, v.20-a.

⁵⁴⁹ Genç, **a.g.e.**, s.82.

⁵⁵⁰ **a.g.e.**, s.82.

⁵⁵¹ Ayvansarâyî, **a.g.e.**, s.137.

⁵⁵² **a.g.e.**, s.137.

Halk ozanımız Sırrı ile ilgili hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Şah Çelebi Efendi'nin yetişmesi ile ilgili ne Sâkıb Dede ne de Esrâr Dede de bilgi bulunmaktadır. Ancak Germiyanlı İlyas Paşa'nın oğlu olması, Mevlevî Karahisar Çelebileri'nden olarak tanıtılması⁵⁵³ iyi bir eğitim almış olduğunu düşündürmektedir. Şah Mehmed Çelebi'nin yetişmesi hakkında da herhangi bir değerlendirme bulunmamaktadır. Şerîfî'nin müderris olduğunu Mecelletü'n-Nisâb'dan öğreniyoruz.⁵⁵⁴ Müderris olduğuna göre Şerîfî'nin iyi bir eğitimden geçtiği muhakkaktır.

Şeyhî hakkında bilgi veren Riyâzî ve Fâ'izî'de şairin yetişmesi ile ilgili bir değerlendirme bulunmamaktadır. Mecelletü'n-Nisab'da ise onun Hacı Bayram Veli'nin müridi olduğu yazmaktadır.⁵⁵⁵ Şeyhî ile ilgili XVI. yüzyıl kaynaklarından daha fazla bilgi edinmek mümkündür. Gelibolulu Âli'nin Kühü'l-Ahbâr isimli eserinde Şeyhî'nin bir diğer Kütahyalı şair Ahmedî'den ders aldığı ve tıp ilminde çok ileride olup Sultan Çelebi Mehmed'in göz hastalığını tedavi ettiği kaydedilmiştir. Sehî Bey'in tezkiresinde Şeyhî'nin ilim tahsili için İran'a gittiği, hatta zamanın meşhur âlimlerinden Seyyid Şerif Cürçânî ile burada arkadaşlık ettiği yazılıdır.⁵⁵⁶ Osmanlı Müellifleri'nde de Şeyhî'nin şiir kaidelerini Ahmedî'den öğrendiği yazmaktadır.⁵⁵⁷ Latifi ise tezkiresinde Şeyhî'nin hem zâhirî hem de bâtunî ilimleri tahsil ettiğini bilhassa da tıp ilminde ilerlediğini, ayrıca Hacı Bayram Veli'ye halife olduğunu yazmaktadır.⁵⁵⁸

Halk şairimiz Şükrü hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakla beraber Şükrü'nün cönklerde aruzla yazılmış şiirlerinin bulunması onun belli bir eğitimden geçmiş olabileceğini sezdirmektedir.⁵⁵⁹

Ünsî hakkında Safâyî, tahsil için İstanbul'a geldiğini, daha sonra Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra medrese erbabına dahil olduğunu anlatıyor.⁵⁶⁰ Şeyhî ise Nihâli Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra medreseler

⁵⁵³ Genç, **a.g.e.**, s.245.

⁵⁵⁴ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.273-b.

⁵⁵⁵ **a.g.e.**, s.283-a.

⁵⁵⁶ Ersoy, **a.g.t.**, s.85.

⁵⁵⁷ Tâhir, **a.g.e.**, s.254..

⁵⁵⁸ Ersoy, **a.g.et**, s.85.

⁵⁵⁹ Güler, **a.g.e.**, s.155.

⁵⁶⁰ Aynagöz, **a.g.t.**, s.10.

ile meşgûl olduğunu daha sonra ise pek çok müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunduğunu yazıyor.⁵⁶¹

Visâlî'nin Riyâzî, Safâyî ve Şeyhî'de Niğdeli olduğu ve gençliğinde tahsil için İstanbul'a geldiği bildirilir. Aynı kaynaklar şairin Taşköprüzâde Kemal Efendi'den mülâzım olduğunu ve akabinde de Kırk Akçe medreseye müderris olduğunu bildirmektedirler.⁵⁶²

Vusûlî, Kâtip Çelebi ve Atâyî'ye göre 'İvâz Efendi âsitânesine intisap etmiştir. Buradan mülâzım olduktan sonra pek çok müderrisliklerde bulunduğunu ayrıca şahsın esas olarak ilim ve irfanla meşhur olduğunu bildirirler.⁵⁶³

Zeynüddin Efendi İlk eğitimini Ergûn Çelebi'den almıştır. Ergûn Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Burhaneddin Çelebi'nin terbiyesi altına girmiştir.⁵⁶⁴ Burhaneddin Çelebi'nin vefatından sonra Ergûniyye dergâhında hilafet makamına oturmuş olması⁵⁶⁵ ne denli iyi bir eğitimden geçtiğini göstermektedir.

Sonuç olarak XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında adı geçen şairlerin hemen hepsi iyi bir eğitimden geçmişlerdir. Bu şairlerden Mevlevî olanlar eğitimlerini Kütahya'da Ergûniyye dergâhında tamamlamışlardır. Ancak Mevlevî olan Nutkî, Nâsır ve Kühî kardeşler eğitimlerine İstanbul Yenikapı Mevlevîhânesinde başlamışlar ve burada devam etmişlerdir. Sâkıb Dede ise İzmir, İstanbul, Edirne, Mısır gibi değişik yerlerde eğitim aldıktan sonra Kütahya'ya gelmiştir. Mevlevîlik ile ilgisi olmayan diğer şairlerimize baktığımızda ise bunların genel olarak eğitimlerine Kütahya'da başladıkları ancak daha sonra İstanbul'a giderek tahsil hayatlarına burada devam ettikleri görülmektedir. Dönemin kaynaklarının ozanlara yer vermemeleri ise onlar hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapmamıza engel olmaktadır.

⁵⁶¹ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.108.

⁵⁶² Açıkgöz, **a.g.t.**, s.65; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72.

⁵⁶³ Nev'îzade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, s.58.

⁵⁶⁴ Genç, **a.g.e.**, s.222.; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁵⁶⁵ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

3.1.2. İlmî Durum ve Seviye ile İlgili Değerlendirmeler

Kaynaklarda şairlerin ilmî durum ve seviyeleri hakkında yapılan değerlendirmelerden şairlerin sosyal yaşamdaki konumlarını ve şiir sanatındaki başarılarını açıklayacak bilgilere ulaşılabılır. Ancak kaynaklarda ilmî durum ve seviye ile ilgili değerlendirmelere ancak çok iyi tanınan şairlerde rastlanmaktadır.

Ârif Mehmed hakkında Safâyî, şairin gençliğinde tasavvuf eğitimi aldığını bildirdikten sonra, ilim yolunda karar kılp ilim tahsil ettiğini ve mülâzım olduktan sonra bazı şehirlerde kadılık yaptığını haber veriyor.⁵⁶⁶ Guftî ise şair hakkında “haricî, dâhilî müderristir” ifadesini kullanır.⁵⁶⁷ Şairin kadılık ve müderrislik gibi görevlerde bulunması bile onun ilmi seviyesinin iyi bir noktada olduğunu düşündürüyor.

Mecelle’de İzârî’nin çok iyi Farsça bildiği yazılıdır.⁵⁶⁸ Bununla birlikte Riyâzî, İzârî’nin ilmini net bir şekilde över: “Medâris-i Semânuñ birinde gûşe-nişîn-i seccâde-i ifâde vü beyân olmuş idi. Cevâhir-i efkâr-ı ‘ilmiyyesi kalâ’idin zîver-i sudûr-ı harâyid-i cerâyid kılmışdur.”⁵⁶⁹ Zaten Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezinde Sahn-ı Semân gibi çok önemli bir medresede görev almış olması, Şeyhî gibi bir şairin yeğeni olması; onun çok iyi bir eğitim almış olduğunu, yüksek bir ilime sahip olduğunu düşündürmektedir.

Mahvî’nin genç yaşta ilim tahsil etmeye başladığı Safâyî’de bildirilmekteydi.⁵⁷⁰ Diğer tezkirelerde de Mahvî’nin isminin sonuna eklenen “Çelebi” unvanı⁵⁷¹ onun ilmiye sınıfından olabileceğini düşündürmektedir. Fakat kaynaklarda bu düşüncemizi destekleyecek hiçbir bulgu bulunmamakla beraber ulema hakkında birinci dereceden kaynak olan şeyhülislam defterlerini kullanan Şeyhî’nin Vekâyiü’l-Fudalâ’da onun sadece şair olarak tanıtıldığını görmekteyiz. Bu durumda Mahvî’nin ilmiye sınıfından olduğunu söylemek çok güçtür.⁵⁷²

⁵⁶⁶ Aynagöz, **a.g.t.**, s.323.

⁵⁶⁷ Yılmaz, **a.g.e.**, s.176.

⁵⁶⁸ Müstakimzade, **Mecelletü’n-Nisâb**, s.315-b.

⁵⁶⁹ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.160.

⁵⁷⁰ Kayacioğlu, **a.g.t.**, s.236.

⁵⁷¹ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90; Altun, **a.g.e.**, s.33.; Abdulkadiroğlu, **a.g.t.**, ss.378-379.; Kayacioğlu, **a.g.t.**, s.236.

⁵⁷² İrfan Aypay, “Mahvî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği”, 4-5 Haziran 1998, **Kütahyalı Şairler Sempozyumu-1**, Kütahya 2000, s.226.

Ali Nutkî Dede zamanının önemli musiki üstatlarından birisi idi. Rauf Yektâ, musiki üstatlarını tanıttığı *Esâtîz-i Elhân* eserinin Dede Efendi başlıklı üçüncü cüzünde Nutkî'yi Dede Efendi'nin hem müşfidi, hem de musîkide üstadı olduğunu ve Nutkî'nin ölümünden az önce meşhur Şevk u Tarab ayinini besteleyip ayini talebesi Derviş İsmail'e ithaf ettiğini anlatıyor.⁵⁷³

Nutkî Dede'nin dergâhın kayıtlarını tutmaya başladığı Defter-i Dervişân isimli mecmuada: “Bu fakîrin zamân-ı meşihatimde semâ-ı şerîfi meşk idüp mukâbele-i şerîfe giren canların târîhleridir. Birâderim Seyyid Abdülbâkî Dede 1190”⁵⁷⁴ ibaresi, Nâsır Dede'nin H.1190 (M.1776) yılında yani henüz 11 yaşında semâ çıkardığını göstermektedir. Esrâr Dede, tezkiresini yazdığı sırada Nâsır Dede hayattadır ve Ali Nutkî Dede'nin şeyhliğindeki Yenikapı dergâhında neyzenbaşısıdır. Esrâr Dede, şeyhin bu genç kardeşinin şiir yazmaya hevesli olduğunu ve üç seneye kadar dîvân sahibi olabileceğini ifade ediyor. Ayrıca Nâsır Dede'nin musiki ilminde de mahir olduğunu ve İsfehân, Acem-bûselik makamlarında iki bestesinin olup, bunların Mevlevî ayinlerinde okunduğunu belirtiyor. Ayrıca Ağabeyinin izni ile Ahmed Eflâki'nin *Menâkıbü'l-Ârifin* isimli Farsça eserinin tercümesiyle meşgul olduğunu ve bitirmeye yakın olduğunu anlatıyor.⁵⁷⁵ Nâsır Dede'nin Ahmed Eflâki'nin *Menâkıbü'l-Ârifin* isimli Farsça eserini H.1209 (M.1793) tarihinde 30 yaşında Türkçe'ye tercüme etmeye başlamış olması⁵⁷⁶ kültür seviyesini göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

Esrâr Dede'nin anlattığına göre kendisinin *Tezkîre-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'yi hazırladığı sırada Kühî, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde kudumzen başısıdır.⁵⁷⁷

Köprülüzâde Fâzıl Paşa'nın yanında çok iyi bir tahsil gören Sâkıb Dede parmakla gösterilir hale gelmiştir. Bu durumu Esrâr Dede şöyle ifade ediyor:

“gerek bi'n nefis Fâzıl-ı Meş'ârün-ileyh'den ve gerek intihâ dâ'iresiyle müste'id olan nahârîr-i fuzâlâdan telemmüz-i mâ-lâ-keîâm ve 'ulûm-i nakliyye vü 'akliyye ve funûn-ı rabîyye vü edebîyyede tahsîl-i kadh ve mu'alla-yı sîhâm idüp Elsine-i Selâse'de karz-ı şî'r ve inşâ-i nesre kâdir bir fâzıl-ı zevi'l-mefâhir olup...”⁵⁷⁸

⁵⁷³ Aksu, **a.g.e.**, s.12.

⁵⁷⁴ Abdülbâkî Nâsır Dede, **Defter-i Dervişân**, v.7.

⁵⁷⁵ Genç, **a.g.e.**, s.503.

⁵⁷⁶ **a.g.e.**, s.504.

⁵⁷⁷ **a.g.e.**, s.455.

⁵⁷⁸ Genç, **a.g.e.**, s.80.

XVI. yüzyıl tezkirecisi Latîfî, Şeyhî'nin hem zâhirî hem de bâtinî ilimleri tahsil ettiğini bilhassa da tıp ilminde ilerlediğini, ayrıca Hacı Bayram Veli'ye halife olduğunu yazmaktadır.⁵⁷⁹

Vusûlî, Kâtip Çelebi ve Atâyî'ye göre pek çok müderrisliklerde bulunmuş ve esas olarak ilim ve irfanla meşhur olmuştur.⁵⁸⁰

3.1.3. Meslek, Sosyal Mevki ve Geçim durumu ile İlgili Değerlendirmeler

XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında şairlerle ilgili üzerinde durulan önemli hususlardan biri de şairlerin meslekleridir. XVII. yüzyıl tezkirelerinde bu konuyla ilgili çok kısa bilgiler verilmektedir. Hele hele Kafzâde tezkiresinde meslek isimleri çoğunlukla tek kelimeyle belirtilip geçilmiştir. XVIII. yüzyıl kaynaklarında ise bu konuyla ilgili nispeten daha teferruatlı bilgiler verilmektedir.

Âhî Sâdık'ın makam, mal ve vakar sahibi iken Muzaffer Çelebi'ye kapıldığını, bütün varlığını Mevlevîliğe sattığını ardından da melâmet göstererek Muzaffer Çelebi'nin hizmetinde dergâhın hamamının külhanında görev aldığını Sefîne ve Esrâr Dede müştereken bildirmektedirler.⁵⁸¹

Ârif Mehmed ise meşhur Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi'den mülâzım olmuş.⁵⁸² daha sonra bazı beldelerde kadılık görevinde bulunmuştur. Güftî de Teşrifatu'ş-Şu'arâsında Ârif'i "Hâricî dâhilî müderrisdür" diye tanımlar.⁵⁸³

Askerî de Afyon Halvetî dergâhının şeyhliğini yapmıştır.⁵⁸⁴ Azbî, Dergâh-ı Âlî çavuşlarından; Niyâzî-yi Mısırî'nin etkisiyle tasavvufa meyl eder daha sonra da Merdivenköy Şahkulu Bektaşî tekkesinde şeyhlik yapar.⁵⁸⁵ Azmî'nin tımar erbabı bir kimse olduğunu Riyâzî'den öğreniyoruz.⁵⁸⁶ Burhaneddin İlyâs Çelebi'nin

⁵⁷⁹ Ersoy, **a.g.e.**, s.85.

⁵⁸⁰ Nev'îzade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Kâtip Çelebi, **a.g.e.**, s.58.

⁵⁸¹ Genç, **a.g.e.**, s.29; Sâkîb Dede, **a.g.e.**, s.115.

⁵⁸² Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.229; Aynagöz, **a.g.t.**, s.323.

⁵⁸³ Yılmaz, **a.g.e.**, s.176.

⁵⁸⁴ Tâhir, **a.g.e.**, c.II, s.308.

⁵⁸⁵ **a.g.e.**, s. 4.

⁵⁸⁶ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.163.

Mevlevîhane’de hilafet makamında yani şeyh olduğu anlıyoruz.⁵⁸⁷ Zaten Mevlevî bir aileden gelen Ergûn Çelebi’de Kütahya’da o zamanlar Hezâr-ı Dînâr mescidi denilen yerdeki Mevlevihâne’nin şeyhliğini yapmıştır.⁵⁸⁸ Derviş Hüsâm Dede hakkında bu konuda bir bilgi bulunmamaktadır. Kütahya’da Lala Paşa Camii imamı olan bir zatın oğlu olduğuna ve genç yaşta Ergûniyye dergâhında hizmete girdiğine göre⁵⁸⁹ kendisine burada bir görev verildiği muhakkaktır. Esîfî, Sâkıb Dede’den hilafet alarak memleketi Tavşanlı’da bir Mevlevihâne kurmuş ve buranın şeyhliğini yapmıştır.⁵⁹⁰

Fâriğî’den kaynaklarda şairin mesleği, sosyal mevkisi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fâtma Hânım kaynaklarda geçen Kütahyalı tek bayan şairdir. Mevlâna’nın soyundan Küçük Ârif Çelebi’nin kızı Kâmile Hanım’ın kızıdır genç yaşta Kütahya valisi Osman Paşa’nın kardeşi Mahmud Bey’le evlenmiştir.⁵⁹¹ Fenâyî Ali Üsküdar’da Çavuşbaşı Mektebi karşısına kendi ismiyle anılan bir cami ve hücreler yaptırarak burasını bir Celvetî dergâhı haline getirmiştir. Bu dergâh’ta otuz iki yıl şeyhlik yapmıştır.⁵⁹² Firâkî’nin, vâ’iz olduğunu Riyâzî yazıyor.⁵⁹³ Kütahya’nın tasavvuf büyüklerinden Gaybî ise İstanbul’da Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi’den Halvetîlik hilafeti, Kütahyalı Muslihiddin Efendi’den de Bayramîlik hilafeti alarak Kütahya’da şeyhlik yapmıştır.⁵⁹⁴ Sâkıb Dede’nin oğlu olan Hâlis Ahmed Dede hakkında bu konuyla ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Şeyhî’nin kız kardeşinin oğlu olan İzârî’nin Semân medreselerinin birinde görev aldığını Riyâzî, açıkça belirtir.⁵⁹⁵

Riyâzî, Kabûlî’nin İstanbul’da Nazırzâde’den mülâzım olduğunu daha sonra “zevk ve safâya çıkar yoldur” diyerek kadı olmayı tercih ettiğini anlatıyor. Nitekim H.1000 (M.1592) senesinde kadılıktan azl olunup Mısır’dan geri dönüş yolunda

⁵⁸⁷ Genç, **a.g.e.**,s.51; Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

⁵⁸⁸ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s. 60; Genç, **a.g.e.**, s:97.

⁵⁸⁹ Genç, **a.g.e.**, ss.121-122.

⁵⁹⁰ **a.g.e.**, s.36.

⁵⁹¹ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.259.

⁵⁹² Ayvansarâyî, **Hadikatü’l-Cevâmi**, s.631.

⁵⁹³ Açık göz, **a.g.t.**, s.183.

⁵⁹⁴ Sun’ullah Gaybî, **Risâle-i Esmâ**, yk.84a-b.

⁵⁹⁵ Açık göz, **a.g.t.**, s.160.

boğularak vefat etmiştir.⁵⁹⁶ Kalenderî, Ebu's-Su'udzâde Muhammed Efendinin oğlu Abdulkerim Efendi'den mülâzım olmuş daha sonra da Balçık kadılığına getirilmiştir.⁵⁹⁷

Mahvî'nin "Çelebi" unvanının bulunması, onun kâtipler veya Mevlevîler sınıfından olabileceğini de düşündürmektedir. Şiirleri arasında Mevlevîlikle ilgili hiçbir ipucunun bulunmaması, Hz. Mevlana'dan bir beyitle olsun bahsetmemesi ve Mevlevî kaynaklarının hiçbirisinde adının geçmemesi onun Mevlevîlikle ilişkisinin olmadığını gösterir. Bu durumda da Mahvî'nin kâtiplikle geçimini sağlayan orta bir memur olduğu kuvvetle muhtemeldir.⁵⁹⁸

Seyyid Ebubekir Dede'nin çocukları olan Nutkî, Nâsır, ve Kühî Dedeler İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhanesi'nde kudümzen başı, neyzen başı gibi görevlerde bulunmuş sonra sırasıyla tekkenin şeyhliğini yapmışlardır.⁵⁹⁹ Esrâr Dede, Kühî için musiki ilminde vaktin Fârâbî'si ve zamanın üstadı ifadelerini; Nâsır Dede için "fenn-i mûsikiyye ve ulûm-ı riyâziyye de sâhib-i tasnif" ifadesini kullanmaktadır.

Mahvî hakkında da kaynaklardan mesleği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Sâkıb Dede, II. Bostan Çelebi tarafından Kütahya'daki Ergûniyye dergâhına şeyh tayin edilmiştir.⁶⁰⁰ Esrâr Dede'nin "elli seneye karîb", Hâlis Ahmed Dede'nin "kırk sekiz sene" dediği Ergûniyye'deki şeyhlik süresi ölüm tarihi göz önüne alındığında (1102–1148) kırk altı yıldır. Bu süre içerisinde üç-dört yıl kadar Afyon âsitânesine de vekâlet etmiştir.⁶⁰¹

Ayvansarâyî, Senâyî'nin müderris olduğunu ve Kemah kadısı iken H.1145 (M.1733) senesinde vefat ettiğini bildiriyor.⁶⁰² Kemah'ta kadılık görevinde bulunan Senâyî'nin nerede veya nerelerde müderrislik yaptığını bilemiyoruz. Ancak Müstakimzâde, Senâyî'nin Daltaban Mustafa Paşa'nın damadı olarak onun himayesinde

⁵⁹⁶ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.171.

⁵⁹⁷ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.172; Kayabaşı, **a.g.t.**, s.465.

⁵⁹⁸ İrfan Aypay, **a.g.e.**, s.226.

⁵⁹⁹ Genç, **a.g.e.**, ss.455-503; Ayvansarâyî, **a.g.e.**, s.306.

⁶⁰⁰ Genç, **a.g.e.**, s.84.

⁶⁰¹ Hâlis Ahmed Dede **a.g.e.**, v.57-a.; Genç, **a.g.e.**, s.85.

⁶⁰² Ayvansarâyî, **a.g.e.**, s.137.

Kudüs ve Mısır'da bulunduğunu yazıyor.⁶⁰³ Bu durumda Senâyî buralarda kadılık veya müderrislik görevlerinde bulunmuş olabilir. Bir halk şairi olan Sırrı ile ilgili hiçbir kaynakta bilgi bulunmamaktadır. Ancak H.1211 tarihli Güftâr-ı Sırrı başlıklı koşmasından anladığımıza göre köyünden ayrılmış ve gurbet elde sıla hasreti çekmektedir. Köyünden ayrılmasının sebebi Kilisli Muallim Rıfat'a göre Sipahi olmasıdır.⁶⁰⁴

Şah Çelebi Efendi, Sâkıb Dede'nin ifadesiyle makam ve mevki heveslisi bir kimse değildir.⁶⁰⁵ Bununla birlikte şairin mesleğiyle ilgili bir bilgi verilmemektedir. Şah Mehmed Çelebi hakkında da bu konuyla ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Mecelletü'n-Nisâb'ta Şerifi'nin babasının Maraş kadısı Hüsâm Efendi olduğu ve Şerifi'nin de müderris iken vefat ettiği yazılmaktadır.⁶⁰⁶ Şeyhî'nin mesleği ile ilgili olarak XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında bilgi bulunmamakla beraber XVI. yüzyıl tezkirelerinde şairin tıp ilminde çok ileri olduğu özellikle göz hastalıklarını tedavi etmede başarılı olduğu anlatılmaktadır. Nitekim Şeyhî dönemin padişahı Sultan Çelebi Mehmed'i de tedavi etmiştir.⁶⁰⁷ Âşık Şükrü hakkında da kaynaklardan bilgi edinilememiştir.

Vekâyiü'l-Fudalâ yazarı Şeyhî, Ünsî'nin kadılık ve müderrislik görevleri hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Buna göre Ünsî, Nihâli Mehmed Efendi'den mülazım olduktan sonra medreseler ile meşgul olduğunu, Kırk Akçe Medreseden azl edilmiş iken H.1028 (M.1619) senesinde Şam süvari alayına kadı, hemen ardından Kâhire evkaf muhasebesine memur olduğunu bildiriyor. Daha sonra H.1032 (1622) senesinde Emre Hoca medresesinde iken Sultan Mehmed Hân Camii (Fatih Camii) olaylarında-Genç Osman'ın Yeniçeriler tarafından tahtan indirilmesi olayıdır-görevinden azl edilip, on yıl kadar bu hâl ile bekleyip H.1042 (M.1632) senesinde Hâfız Paşa medresesinde görev aldı. H.1048 (M.1638) senesinde Şam kadısı oldu. H.1050 (M.1641) senesinde azl edip, memleketi olan Kütahya'ya kadı olarak

⁶⁰³ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.102.

⁶⁰⁴ Muallim Mustafa Hakkı, **a.g.e.**, s. 1.

⁶⁰⁵ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.117.

⁶⁰⁶ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, s.273-b.

⁶⁰⁷ Ersoy, **a.g.t.**, s.200.

görevlendirilmiştir.⁶⁰⁸ Sonra birbirini takip eden azl ve atamalarla sırasıyla H.1056 (M.1646) senesinde Maraş ve H.1057 (M.1647) senesinde ikinci kez Şam kadılıklarında bulunmuştur. Mekke kadılığı kendisine verilince bu yüce görevi istiğna göstererek kabul etmemiştir. H.1063 (M.1653) senesinde Bağdat kadılığına atanmıştır. H.1065 (M.1655) senesinde üçüncü kez Şam kadılığına getirildi. H.1067 (M.1657)'de Üsküdar kadısı, H.1071 (M.1661)'de İzmir kadısı oldu.⁶⁰⁹ H.1073 (M.1663) senesinde Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın Uyvar seferinde ordu kadısı ve akabinde Siroz kadısı oldu.⁶¹⁰ Zaferden sonra H.1075 (M.1664) senesinde dördüncü kez Şam'a kadı olarak atandı. Bu şehre geldikten üç gün kadar sonra vefat etmişlerdir.⁶¹¹

Visâlî, Taşköprüzâde Kemal Efendi'den mülâzemetle⁶¹² Kırk Akçe medreseye müderris olmuştur. Buradan azl olunduktan sonra çeşitli yerlerde kadılıklarda ve mutasarrıflıklarda bulunmuştur.⁶¹³ Fakat Visâlî'nin görev aldığı bu yerler hakkında bilgi verilmemektedir. Kütahya'da kadılık görevinde bulunurken emekli olup buraya yerleşmiştir.⁶¹⁴

Vusûlî, İvâz Efendi âsîtânesine intisap etmiştir. Buradan mülâzım olduktan sonra Kırk Akça Medrese'den azl olunmuş, H.995 (M.1587) senesinde Hamâmiyye diye bilinen Kadı Hüsam medresesine müderris olmuştur. Bu görevinden H.997 (M.1589) senesinde azl olunup Koca Acem'e gönderildi. H.998 (M.1590) senesinde Zeynelabidin Efendi'nin yerine Bursa Sultaniyesi'nde görevlendirildi. H.1002 (M.1593) senesinde Amid kadılığına atanmış, H.1003 (M.1594) senesinde Kâmizâde yerine Erzurum kadısı oldu. Aynı sene bu görevinde iken vefat etmiştir.⁶¹⁵

Zeynüddin Efendi, Burhaneddin Çelebi'nin vefatından sonra Ergûniyye dergâhında hilafet makamına oturmuştur.⁶¹⁶

⁶⁰⁸ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.108.

⁶⁰⁹ **a.g.t.**, s.108.

⁶¹⁰ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.109; Aynagöz, **a.g.t.**, s.10.

⁶¹¹ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.109.

⁶¹² Açıkgöz, **a.g.t.**, s.65; Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72

⁶¹³ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72; Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁶¹⁴ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.72

⁶¹⁵ Nev'îzade Atâyî, **a.g.e.**, s.292.; Kâtib Çelebi, **a.g.e.**, s.58.

⁶¹⁶ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.102.

3.2. ŞAİRLERİN SANATKÂRLIKLARI ve ŞİİRLERİYLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Özellikle tezkirelerde şairlerin şiirleri ve sanat güçleriyle ilgili değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler şairin doğuştan şair olup olmadığı, bir sanatkâr olarak yaratılış ve mizacının genel niteliklerinin ne olduğu üzerine şairin tezkireci üzerinde bıraktığı estetik izlenimlerden oluşmaktadır. Fakat ifade edilen değerlendirmelerin kaynağı tam olarak açıklanmamaktadır. Bununla birlikte az veya dolaylı yoldan da olsa yapılan değerlendirmenin niçin yapıldığına dair bazı açıklamalara rastlamak da mümkün olabilmektedir.⁶¹⁷

Âhî Sâdık'ın şiirleriyle ilgili olarak ne Esrâr Dede ne de Sâkıb Dede bir değerlendirmeye gitmişlerdir. Her iki kaynak da Mevlevî tarikatına ait olup öncelikli olarak ele aldıkları şahsiyetlerin erdemlerini ve Mevlevîlikle alakalarını anlatmaktadırlar. Aynı durum Derviş Hisâm, Hâlis Ahmed Dede, Şah Mehmed Çelebi, Zeynüddin Efendi gibi diğer Mevlevî şairler için de geçerlidir.

Ârif Efendi'nin şiiri ile ilgili olarak Sâlim tezkiresinde bir değerlendirmeye rastlayamıyoruz. Fakat Ârif Efendi'nin gazeline nazire yaptığı Murtazâ Han'ın, "Ben Suhansâz-ı Rum'u böyle bilmezdim." dediğini bildirir.⁶¹⁸ Buradan hareketle 'Ârif Efendi'nin şairlik kabiliyetinin takdir edildiği sonucuna ulaşılabilir.

Ârif Mehmed'in şiirleri üzerinde yorum yapan kaynaklar Rızâ, Mucîb ve Güftî Tezkireleri'dir. Rızâ ve Mucîb, Ârif'in şiirlerini eşsiz ve gönül okşayan olarak değerlendirip beğenirlerken, Rızâ: "Eş'ârı bînazîr ve güftârı dilpezîr"⁶¹⁹, Mucîb: "Eş'ârı dilpezîr ve güftârı lânazîre kudret-yâbdır"⁶²⁰ ifadelerini kullanırlar. Güftî ise manzum ve mizahi tezkiresinde Ârif'i beğenmeyip, değersiz bir şair olarak görür.⁶²¹

⁶¹⁷ Kılıç, a.g.e., s.250.

⁶¹⁸ Uzunçarşılı a.g.e., s.221.

⁶¹⁹ Seyyid Rızâ, a.g.e., s.76.

⁶²⁰ Altun, a.g.e., s.49.

⁶²¹ Altun, a.g.e., s.49; Seyyid Rızâ, a.g.e., s:76.

Mutasavvıf şairlerimiz Askerî ve Azbî'nin şiirleri hakkında kaynaklardan herhangi bir değerlendirmeye ulaşılammamaktadır. Ancak şiirlerinde tasavvufi duyuş ve düşünüş sistemini yayma arzusu içerisinde oldukları görölmektedir.

Azmî hakkında bilgi veren Fâ'izî ve Riyâzî'de şairin şiirleriyle ilgili bir değerlendirmeye gidilmemiştir. Fakat XVI. yüzyıl tezkirecisi Ahdî'ye göre Azmi sürekli Fars edebiyatına ve şiir fennine çalıştığı için şiirleri şeker gibi tatlı ve ferahlık vericidir.⁶²²

Esrâr Dede, Burhaneddin İlyâs Çelebi'nin şiirlerinin cerideleri süslediğini yazıyor⁶²³. Buna göre Burhaneddin İlyâs Çelebi'nin şiirlerinin Mevlevîler arasında sevildiği söylenebilir. Esrâr Dede, Ergûn Çelebi'nin şiirinden de övgüyle bahseder. Esrâr Dede'ye göre Ergûn Çelebi'nin şiirleri gösterişli büyük inci tanesi olup gayb âleminin hazinesinin cevheridir.⁶²⁴ Bir diğeri Mevlevî şairimiz Esîfî'nin şiirleri hakkında ne Sâkıb Dede'den ve ne de Esrâr Dede'den değerlendirme alamamaktayız. Fakat 19. yüzyıl tezkirecilerinden Fatin, Hadimetü'l-Eş'âr isimli tezkiresinde Esîfî'nin şiirlerini "Mümâileyhin eş'ârı hûb ve zîbâ olup ta'rifden ziyâde vâki' olmuştur" ifadesiyle beğenmektedir.⁶²⁵

Kaynaklarda Fâriğî'nin şiirleri üzerine sadece Rızâ yorum yapmışlardır. Rızâ'ya göre: "Eş'ârı bu gûne cilveger zebân-ı ehl-i dildür."⁶²⁶ Yani Fâriğ'in şiiri gönül ehli insanların dilinin cilvelisidir.

Fâtma Hânım'ın edebiyatçılığını Sâkıb Dede şöyle değerlendirmektedir: "...nazm u nesirde fâiketü'l emsâl ve nâdiretü'l-akrân oldukları âsâr-ı kilik-i ibdâlarından nümâyân ve rüsûm-ı hâme-i letâyif-nigârlarından bedîdârdır..."⁶²⁷ Buna göre Fatma Hanım'ın nazım ve nesirde benzerlerinden üstün, akranları arasında benzersiz olduğu, onun eşsiz ve benzersiz eserlerinden anlaşılmaktadır.

⁶²² Ersoy, **a.g.t.**, s.202.

⁶²³ Genç, **a.g.e.**, s. 53,54.

⁶²⁴ **a.g.e.**, s.98.

⁶²⁵ Ergun, **a.g.e.**, c.III, s.1342.

⁶²⁶ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.83.

⁶²⁷ Sâkıb Dede, **a.g.e.**, s.260.

Fenâyî Ali hakkında zaten tezkirelerde bilgi bulunmamakla beraber hakkında bilgi verilen Hadîkatü'l-Cevâmi isimli eserde Fenâyî Ali'nin şiirleri hakkında değerlendirme yapılmamaktadır.

Firâkî'nin şairliği hakkında kendisine tezkirelerinde yer veren Fâ'izî ve Riyâzî hiçbir bilgi vermemektedir. Ancak XVI. yüzyıl tezkirecilerinden Âşık Çelebi, “ammâ selîkası şiir üzere olmanın elbette cemî evkâtda nazm-ı eş'ârdan güzîri yokdur ve eğlencelerde yanında nazmından dil-pezîri yokdur” demektedir. Hasan Çelebi'ye göre ise Firâkî'nin vaiz olmasının etkisiyle şiirleri nasihat içermektedir ve ayrıca vasat değerdedir.⁶²⁸

Gaybî'nin şiirleri hakkında da kaynaklarda değerlendirme bulunmamaktadır. İzârî hakkında bilgi veren Fâ'izî ve Riyâzî, İzârî'nin şiirleriyle ilgili bir değerlendirme yapmamaktadırlar. Ancak XVI. yüzyıl kaynaklarında bu türden bilgiler bulunmaktadır. Âşık Çelebi, onun şiirdeki lafzını tumturaklı fakat sözlerinin manasız olduğunu belirtmektedir. Hasan Çelebi ise İzârî'nin şiirlerinin tarzının güzel olduğunu ve üslubunun rağbet edildiğini ifade etmektedir. Beyânî ise şiirinin matlalarının güzel ve vezinli olduğunu yazmaktadır.⁶²⁹

Kabûlî hakkında bilgi veren dönemin kaynaklarından Riyâzî, Kabûlî'nin çoğu şiirinin tavrını belirsiz olarak nitelemekle birlikte bazı sözlerinin “rütbe-i kabûle vusul” olduğunu belirtmektedir.⁶³⁰ Fâ'izî ise Kabûlî'nin şiirleri üzerine herhangi bir yorum yapmamıştır. Fakat şair hakkında bilgi veren diğer XVI. yüzyıl kaynakları şiirini öven ifadelerde bulunmuşlardır. Kınalızâde Hasan Çelebi, “fenn-i belâgatta tab'ının kabûli ve dekâik-i şi'r ü inşâya şümûli vardır. Hey'et ü sohbeti zerâfet ü letâfet şi'r ü inşâsilutf u melâhat üzredür...” ifadelerini kullanırken Beyânî de Kabûlî'nin edebiyatçılığıyla ilgili olarak “...nazmı makbûl-i ehl-i 'irfân-ı kâbil-i şândur...” ifadelerinde bulunmaktadır.⁶³¹

⁶²⁸ Ersoy, **a.g.t.**, s.202.

⁶²⁹ **a.g.t.**, ss.202-203.

⁶³⁰ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.171.

⁶³¹ Ersoy, **a.g.t.**, s.73.

Kalenderî'nin şiirleri hakkında da tezkirelerde veya diğer kaynaklarda değerlendirme bulunmamaktadır.

Esrâr Dede “kelâm-ı mevzûna muktedir idiler” diyerek güzel söz söyleme kabiliyetinin bulunduğunu ifade ettiği Künhî'nin, otuza yakın gazelinin Mevlevîler arasında dolaştığını söylüyor. Fakat Künhî'nin tezkiresine şiir göndermekten kaçındığını da ifade ediyor.⁶³²

Kaynaklarda Mahvî'nin şairliği ve şiiri üzerine pek yorum yapılmamıştır. Rızâ ve Mucîp “ihtirâda misli nâdir” diyerek onun yeni buluşlar, söyleyişler ortaya çıkarmada başarısından bahsederler.⁶³³ Ayrıca Rızâ, şairin her beyitin manasını verebilmeye kâdir olduğu bilgisini vermektedir.⁶³⁴

Esrâr Dede, Nâsır'ın edebiyatçılığı ile ilgili olarak şiire hevesli olduğunu, “Kadr-i müşterek-i ihvân eş'âr-ı âbdârları ve pesendîde-i yârân güftâr-ı durer-bârları olup” ifadesinden nükteli, zarif şiirlerinin olduğu, bu inci tanesi gibi kıymetli sözlerinin dostların dillerinde olduğunu söylüyor. Cevher güzelliğinde eser veren kaleminden de üç gazeli örnek olarak veriyor.⁶³⁵

Nutkî'nin edebiyatçılığı üzerine kaynaklardan net değerlendirmeler alamamaktayız. Esrâr Dede'nin tezkiresinde Nutkî'nin bir gazelini güzel yaratılışının numunesi olarak nitelendirir.⁶³⁶

Sâkîb Dede'nin edebî yönüyle ilgili kaynaklardan net ifadeler edinememekteyiz. Ancak Râmîz, Edebiyyâtda mahâreti vâfir bülend ü ser-efrâz ve şi'r ü inşâda kasabü's-sabakî'l-i'câz bir şeyh-i güzîn ve nâdirü'l-akrân nefisü'l-keâm ve nüktedân müstağnî-tabî'at bülend-şân⁶³⁷ ifadeleriyle Sâkîb Dede'nin edebiyatta hünerli olduğunu, şiir ve

⁶³² Genç, **a.g.e.**, s.456.

⁶³³ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90; Altun, **a.g.e.**, s.57.

⁶³⁴ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.90.

⁶³⁵ Genç, **a.g.e.**, s.504.

⁶³⁶ **a.g.e.**, s.502.

⁶³⁷ Erdem, **a.g.t.**, s.56.

nesirde tatlı sözlerinin olduğunu, kelâmını benzersiz güzellikte ve nükteli olduğunu ifade ediyor.

Senâyî hakkında bilgi veren tek tezkireci Râmiz, Senâyî'nin şairliği ile ilgili yorum yapmazken Tuhfe-i Hattâtîn'de Ayvansarâyî, “Âsâr-ı kesîresi şâyân-ı senâ ber-vücûd-ı müstesnâdır”⁶³⁸ diyerek eserlerinin çoğunun müstesna güzellikte ve övgüye değer olduğunu belirtmektedir.

Halk ozanlarımız Sırrı ve Şükrü hakkında kaynaklarda hiçbir değerlendirme bulunmamaktadır. Fakat Fuat KÖPRÜLÜ, Sırrı'nın edebi kıymetini vasttan daha aşağı olarak nitelendirilmektedir.⁶³⁹ Şükrü'nün şiirleri incelendiğinde de konu ve vezin açısından çok başarılı olmadığı görülmektedir.⁶⁴⁰

Şah Çelebi'nin şiirleri hakkında Esrâr Dede'de değerlendirme bulunmazken Sâkîb Dede, söylediği güzel sözlerin daima âşıkların dillerinde gezindiğini ifade etmiştir.⁶⁴¹

Şükrü hakkında bilgi veren kaynaklarda edebiyatçılığı üzerine hiçbir şekilde değinilmemiştir.

Şeyhî hakkında bilgi veren Fâ'izî ve Riyâzî, şairin edebiyatçılığı hakkında bilgi vermemişlerdir. Ancak XVI. yüzyıl tezkirecilerinden bu konudaki eksikliği kapatmak mümkündür. Sehî Bey, Şeyhî'nin şiirinin fesahat bahçesinde bir gül yaprağı, sümbül dalı olduğunu ayrıca şiirin bütün dallarında fen sahibi olduğunu belirtir.⁶⁴² Latîfi ise onun kaside ve mesnevi tarzının övgüye layık olduğunu ancak şiirinin Oğuz dili ve köylülere ait tabirlerle dolu olduğunu bu tarzın da artık terk edildiğini belirtir. Âşık Çelebi, Şeyhî'nin zamanının şairlerinin şeyhi olduğunu, mesnevîde çok kudretli olduğunu fakat gazelleri ile mesnevîleri arasında münasebet bulunmadığını yazar.

⁶³⁸ Ayvansarâyî , **a.g.e.**, s.137.

⁶³⁹ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.367.

⁶⁴⁰ Güler, **a.g.e.**, s.155.

⁶⁴¹ Sâkîb Dede, **a.g.e.**, ss.117-118.

⁶⁴² Ersoy, **a.g.t.**, s.205.

Safâyî, Safvet ve Güftî; Ünsî'yi “nükde-perver” olarak tanıtmaktadırlar.⁶⁴³ Şeyhî, Ünsî'yi bir şair olarak beğenmekte, üç dilde de şiir ve inşâda güzel eserler verebilecek zamanın nadir ediplerinden biri olarak göstermektedir.⁶⁴⁴ Rızâ ve Mucîb de güzel hattının ve takdir edilen bir inşâsının olduğunu bildirmektedirler.⁶⁴⁵

Güftî, şairin âlimliğinden ve şiirlerinden övgüyle bahseder:

“Rûmda nükte-perver-i garrâ

Ünsî-i tâze-gûy u pâk-edâ

Mücmelen kâr-dân u nükte-nasîb

‘Ulemâ-yı zemîn-i Rûma edib

Olmış ol dâver-i hîred-‘îrfân

İftihâr-ı gürûh-ı monlâyân

‘İlm ü ‘îrfân ile tefahhur ider

Cehlîni mâye-i tasaddur ider

Yine ol hoş-nişîn-i mülk-i sūhan

Dağıdur sıkleti edânîden”⁶⁴⁶

Visâlî'nin şiirleri hakkında sadece Rızâ ve Mucîb değerlendirmede bulunmuşlar, onlar da şiirlerinin güzel ve sözlerinin rağbet gördüğünü yazmakla yetinmişlerdir.⁶⁴⁷

Vusûlî hakkında da bilgi veren kaynaklardan bu konuyla ilgili bilgi alınamamaktadır.

⁶⁴³ Kayacıoğlu, **a.g.t.**, s.109; Kemiksizzade Mustafa Safvet, **a.g.e.**, s.11. Yılmaz, **a.g.e.**, s.98.

⁶⁴⁴ Kayacıoğlu, **a.g.e.**, s.109.

⁶⁴⁵ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.14; Altun, **a.g.e.**, s.23.

⁶⁴⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, ss.98-99.

⁶⁴⁷ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.104.; Altun, **a.g.e.**, s.61

3.3. ŞAİRLERİN ESERLERİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

Tezkirelerin asıl gayesi kuşkusuz şairleri tanıtmaktır. Ancak o şairler de eser meydana getirdikleri için vardılar. Tezkireciler eser unsuruna tanıtmaya ve değerlendirmenin asıl sebebi ve gayesi olarak bakarlar. Onlara göre asıl önemli olan şairlerdir. Tezkirelerde eser bağlı olarak yapılan tanımlar şairin edebi şahsiyetiyle beraber yürütülmekte veya şekil ve ifade zenginliği ile müstakil bir varlık olma özelliği taşımaktadırlar.⁶⁴⁸

Ârif Mehmed hakkında bilgi veren Rızâ ve Mucîb, şairin bir Şehrengiz vücuda getirdiğini söylemekle ve Şehrengiz'inden örnek beyitler vermekle yetinmektedirler.⁶⁴⁹

Askerî hakkında bilgi veren Hamza GÜNER, Askerî'nin Türkçe bir dîvânı olduğu, bunlardan üç nüshanın İstanbul Üniversitesi kitaplığında, bir nüshanın Üsküdar Haşim Bey kitaplığında, bir nüshanın da Edip Âli Bey'de mevcut olduğunu kaydetmiştir. Edip Âli Bey'deki nüshada yine Askerî'ye ait 250 beyitlik Câm-ı Esrâr adlı bir mesnevi ile "Sulûku's-Sâlikin fi beyân-ı Esrârü'l-Ârifin" başlıklı 22 sayfalık bir risale bulunduğunu bildirmiştir.⁶⁵⁰

Azbî'nin dîvânı ve Mısırî'nin dîvânına yaptığı tahmininin bulunduğu Vefeyât'ta anlatılmaktadır.⁶⁵¹ Azmî hakkında bilgi veren Fâ'izî ve Riyâzî, tezkirelerine aldığı beyitleri Azmî'nin dîvânından aldıklarını belirttiklerine göre şairin bir dîvânı olmalıdır.⁶⁵² Esrâr Dede, Burhaneddin İlyâs Çelebi'nin nazım ve nesir eserlerinin olduğunu, ancak müretteb bir dîvânının duyulmadığını, lakin şiirlerinin cerideleri süslediğini yazıyor.⁶⁵³

Ergûn Çelebi'nin Risâle-i Şerîf veya İşâretü'l-Beş'âre olarak bilinen bir eseriyle Genc-nâme isimli mesnevisi bulunduğunu Esrâr Dede'den öğrenmekteyiz.⁶⁵⁴ Yine Esrâr

⁶⁴⁸ Kılıç, **a.g.e.**, s.318.

⁶⁴⁹ Altun, **a.g.e.**, s.49; Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.76.

⁶⁵⁰ Güner, **a.g.e.**, s.67.

⁶⁵¹ Ayvansarâyî, **Vefeyât-ı Ayvansarâyî**, s:108.

⁶⁵² Kayabaşı, **a.g.t.**, s. 402; Açıkgoz, **a.g.t.**,s.163.

⁶⁵³ Genç, **a.g.e.**,s.53.

⁶⁵⁴ **a.g.e.**, s.97.

Dede'ye göre İşâretü'l-Beş'âre şairin müridlerini ibadetler, zikirler, irşad gibi konularda terbiye etmek için yazılmıştır. Gencnâme ise Ergûn Çelebi'nin marifet denizinin incisi olup Mevlevîliğin şaire kazandırdığı en büyük servet olarak şöyle tanıtılmaktadır:

“Husûsân Genc-nâme ismiyle müsemma buyurdıkları mesnevî-i garrâları hakkâ deryâ-yı gevher-i ma'rifet ve enhâr-ı mütevâliye-i füyûzât-ı ehadiyet olup her bir dürre-i garrâ-yı bir gevher-i gâltân-ı hazîne-i gaybü'l-gayb-ı şühûd ve her bir nükte-i âşinâ-yı ma'nâsı bedrü't-temâm-ı âsmân-ı tılsımât-ı maksûd olup ol gencîne-i devlet-serây-ı ma'rifet-i Öudâvendigârî hazîne-i iksîr-i peydâ-yı hakîkât-ı şehryârî bî-nevâyân-ı dergâh-ı devlet-i Mevleviyye'ye seravet-bahş-ı ma'nevî fütûh-künûz-ı kerâmet-muhtevî olmağla bu mecmû'a-i fakîrâne ve bu cerîde-i 'cizâneye yâd-gâr-ı sühan-dânân-ı ahzâb-ı Mevlevî olmağ için tahrîr olımmışdur.”⁶⁵⁵

XVI. yüzyıl kaynaklarının sadece Latîfî, şairin dîvânı olduğunu manzum ve mensur başka eserlerinin de bulunduğunu ve bunların hepsinin övülmeğe değer olduğunu bildiriyor. Diğer kaynakların hiçbiri Firâkî'ye ait bir eserden bahsetmemektedirler.⁶⁵⁶ Ancak Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri isimli eserinde Firâkî'nin H.964 (M.1558) senesinde Ahlak-ı Muhsinî'yi tercüme ettiğini bildiriyor. Hatta tercümenin bir nüshasının Enderun-ı Hümâyun'da Revân Odası kütüphanesinde olduğunu yazıyor. Ayrıca kaynaklarının büyük kısmının İsrailiyat'a dayandığı Kırk Su'âl isimindeki matbu eserin mukaddeme bölümündeki ibareye dayanarak Mehmed Tahir, bu eserin Firâkîye nisbet edildiğini bildirmektedir.⁶⁵⁷

İzârî hakkında bilgi veren Fâ'izî ve Riyâzî şairin eserleriyle ilgili bir bilgi vermezler. Ancak XVI. yüzyılda kaynaklarından Mecdî Efendi'nin Şakâik tercümesinde ve Tâcû't-tevârih'te Şerh-i Mevâkif isimli esere haşiye yazdığı ayrıca aynı medresede beraber müderrislik yaptığı ve aralarında çekememezlik ve mücadelenin bulunduğu Molla Lütfî isimli bir zatın Seb'un Şidâd isimli eserine cevap mahiyetinde bir eser yazdığı bildirilmektedir.⁶⁵⁸

Kâbûlî hakkında Riyâzî ve Fâ'izî bilgi vermekle beraber her iki kaynaktan da Kabûlî'nin dîvânı olduğunu öğrenmekle beraber başkaca bir eseri olup olmadığını öğrenemiyoruz.⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ Genç, **a.g.e.**, ss.97-98.

⁶⁵⁶ Ersoy, **a.g.t.**, ss.207-208.

⁶⁵⁷ Tahir, **a.g.e.**, c.II s.363.

⁶⁵⁸ Ersoy, **a.g.t.**, s.69.

⁶⁵⁹ Açıkgöz, **a.g.t.**, s.171; Kayabaşı, **a.g.t.**, s.457.

Musiki sahasında kudretli bir şahsiyet olan Künhî Abdurrahim Dede'nin "Anberefşân" isimli bir de terkininin olduğunu ağabeyi Nasır Dede'den öğreniyoruz⁶⁶⁰. Ayrıca Künhî Hicâz, Nihâvend ve Saba makamlarında üç adet Mevlvî ayini düzenlemiş, bunun yanı sıra Rast makamından Sûz-i Dil isimli yeni bir makam bulmuştur.⁶⁶¹

Esrâr Dede, tezkiresini yazdığı sırada Nâsır Dede hayattadır ve Ali Nutkî Dede'nin şeyhliğindeki Yenikapı dergâhında neyzenbaşısıdır. Esrâr dede, şeyhin bu genç kardeşinin şiir yazmaya hevesli olduğunu ve üç seneye kadar dîvân sahibi olabileceğini ifade ediyor. Ayrıca Nâsır Dede'nin musiki ilminde de mahir olduğunu ve İsfehân, Acem-bûselik makamlarında iki bestesinin olup, bunların Mevlvî ayinlerinde okunduğunu belirtiyor. Ayrıca ağabeyinin izni ile Ahmed Eflâki'nin Menâkıbü'l-Ârifin isimli Farsça eserinin tercümesiyle meşgul olduğunu ve bitirmeye yakın olduğunu anlatıyor.⁶⁶² Bunların dışında Nâsır Dede'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa yazma eserler bölümü no: 1242/1'de Tedkîk u Tahkîk isimli eseri bulunmaktadır.

Nutkî'nin ölümünden az önce meşhur Şevk u Tarab ayinini besteleyip ayini talebesi Derviş İsmail'e ithaf ettiğini Rauf Yekta anlatıyor.⁶⁶³ Ali Nutkî Dede, musikişinas ve şair olduğu kadar aynı zamanda iyi bir hattat idi. Nutkî Dede'nin kaynaklarda edebî bir eserine rastlayamıyoruz. Fakat H.1203 (M.1788) senesinde talik yazı ile istinsah ettiği Neşâtî Dîvânı, Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa 942 numaradadır.

Sâkıb Dede'nin bir Dîvân'ı ve Sefîne-i Mevleviyye isimli mensur bir eseri vardır. Ramiz bu eserlerden sadece Dîvân'dan bahsetmekte fakat hiçbir değerlendirme yapmamaktadır.⁶⁶⁴ Esrâr Dede ise Sâkıb Dede'nin iki eserinden de bahsetmektedir. Esrâr Dede, Dîvân'ı mükemmel ve müdevven olarak kısaca değerlendirmekte; Sefîne-i

⁶⁶⁰ Abdalbâki Nasır Dede, **Tedkîk u Tahkîk**, yk.1242/1.

⁶⁶¹ Genç, **a.g.e.**, ss.458-459.

⁶⁶² **a.g.e.**, s.503.

⁶⁶³ Aksu, **a.g.t.**, s.12.

⁶⁶⁴ Erdem, **a.g.t.**, s.57.

Mevleviyye'yi ise Mevlevî ariflerinin vecd ve olağan üstü durumlarının ince ince güzelliklerle anlatıldığı üç ciltlik bir eser olarak tanıtır.⁶⁶⁵

Şerîfî hakkında bilgi veren Mecelletü'n-Nisab'da şairimizin Tekmiletü'l-Miftâh isimli bir eseri olduğu yazılıdır.⁶⁶⁶ Bursalı Mehmed Tahir ise bu eserin İbn-i Kemâl'in Miftâh isimli eserine tekmile olduğunu ayrıca Şerîfî'nin Fıkh-ı Ekber ve Şafiye isimli eserleri nazmen şerh etmiş olduğu bildirilmektedir.⁶⁶⁷

Fâ'izî, Şeyhî'nin dîvân sahibi olduğunu ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin bulunduğunu bildiriyor.⁶⁶⁸ Riyâzî de bu bilgilerin yanı sıra Şeyhî'nin Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Murad Han'ın emri ile Hüsrev ü Şîrîn'i yazmaya başladığını ancak ömrünün bunu tamamlamaya yetmediğini bildiriyor.⁶⁶⁹ Osmanlı Müellifleri'ne göre bu mesneviyi kız kardeşinin oğlu Cemâlî tamamlamıştır. Şeyhî'nin Harnâme isimli bir başka mesnevisi ve tıbbâ dair bir eserinin var olduğu bilinmektedir. Bunların dışında Osmanlı Müellifleri'nde, Habnâme ve Neynâme isimli iki eserinden daha bahsedilmekle beraber⁶⁷⁰ bu eserler ele geçmemiştir.

Âsım'ın "bu eş'âr dîvânından intihâb olundu" ifadesinden Ünsî'nin bir dîvânı olduğu anlaşılıyor⁶⁷¹. Bunun dışında taradığımız kaynakların hiçbirinde Ünsî'ye ait bir eserden bahsedilmemektedir.

Visâlî hakkında Safâyî, zamanının dîvân sahibi şairlerinden olduğunu bildiriyor.⁶⁷² Rızâ ve Mucîb ise Kıyâfet-nâmesi ve Kasîde-i Bürde şerhi olduğunu, şairlerinin güzel ve sözlerinin rağbet gördüğünü yazarlar.⁶⁷³

⁶⁶⁵ Genç, **a.g.e.**, s.87.

⁶⁶⁶ Müstakimzade, **Mecelletü'n-Nisâb**, yk.273-b.

⁶⁶⁷ Tahir, **a.g.e.**, c.I, ss.276-277.

⁶⁶⁸ Kayabaşı, **a.g.t.**, s.362.

⁶⁶⁹ Açıkgoz, **a.g.t.**, s.98.

⁶⁷⁰ Tâhir, **a.g.e.**, s.255.

⁶⁷¹ Coşkun, **a.g.t.**, s.46.

⁶⁷² Aynagöz, **a.g.t.**, s.649.

⁶⁷³ Seyyid Rızâ, **a.g.e.**, s.104.; Altun, **a.g.e.**, s.61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜTAHYA'DA GELİŞEN EDEBÎ MUHİT

4.1. XVII. ve XVIII. YÜZYILLARDA KÜTAHYA'DA GELİŞEN EDEBÎ MUHİT

Türk Edebiyatının gelişimi, Osmanlı Devleti'nin gelişmesiyle paralel bir çizgi izlemektedir. Devlet yeni yeni topraklar kazanarak sınırlarını genişletmiş, farklı kültürlerle temasa geçerek sosyal, siyasî ve iktisadî bir gelişim göstermiştir. Bununla münasebetle edebiyatı da önce bir emekleme dönemi geçirmiş daha sonra da devletin gelişmesine paralel bir gelişme izleyerek XVI. yüzyılda Türk Edebiyatı en parlak dönemini yaşamıştır. Bu devirden sonra devletin yapısında meydana gelen bozulmalarla devlet bir gerileme sürecine girmiş, edebiyatımızı da bu gerileme dönemine sürüklemiştir.

Türk Edebiyatı'nın hangi şartlar altında teşekkül ettiğini ve geliştiğini araştırırken edebiyatımızın bazı merkezlerde toplandığını görüyoruz. Bu merkezler edebiyata düşkün, nüfuzlu ve şairlere karşı cömert devlet adamlarının etrafında kurulmuştur. Bu edebî muhitlerin hiç şüphesiz en önemlisi padişahların etrafında yani saray çevresinde meydana gelmiştir. Bu bakımdan padişahın ve sadrazam, şeyhülislâm, kazasker, nişancı, defterdar gibi büyük devlet adamlarının devlete başkentlik etmiş olan İstanbul ve Edirne'de etraflarında önemli edebî muhitler toplamış olduklarını görüyoruz.⁶⁷⁴

Başkentlerin dışında şehzade sarayları da edebî muhitlerin teşekkül ettiği merkezler olmuştur. Tahta çıkmadan önce Anadolu'da sancağa çıkan şehzadeler gittikleri yerlerde etraflarına şairleri ve musikiden anlayan insanları toplamışlar ve bu sanatkarları himaye ederek gittikleri yerlerde edebiyatın gelişmesini sağlamışlardır. Böylece Anadolu'da başta Manisa ve Kütahya olmak üzere Konya, Amasya, Trabzon gibi şehirler şairlerin kıymet verildikleri ve toplandıkları merkezler olmuşlardır.

Kütahya da yetiştirdiği şairlerle her dönemde Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Yaklaşık yüz elli sene süren Germiyan Beyliği döneminde, bilhassa Süleyman Şah'ın ve Yakub Çelebi'nin âlim ve şairlere önem vermesiyle şehirde ciddi bir edebî bir ortam oluşmuştur.

⁶⁷⁴ Halûk İpekten, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1996, s.11.

Süleyman Şah, şiire ve şaire karşı büyük bir ilgi göstermiş, bir takım eserler çevirttiği meşhur Ahmedî'ye ve Ahmedî'den önce Anadolu'nun en meşhur şairi sayılan Şeyhoğlu'na bir takım iltifatlarda bulunmuştur. Her iki şahsiyet de tanınmış ve itibarlı şairler olmakla birlikte Süleyman Şah'a yakın olabilmek için sürekli bir mücadelenin içerisinde bulunmuşlardır. Bu rekabet içerisinde Şeyhoğlu, Süleyman Şah'a daha yakın olabilmeyi başarmıştır.⁶⁷⁵

Germiyanoglu II. Yakup Bey'in çevresinde gelişen edebî muhitte de Şeyhî ve Ahmed-i Dâî gibi meşhur iki şairin bulunduğunu görüyoruz. Şeyhî'nin dîvânında Yakup Bey için yazılmış üç methiye ve bir mersiye bulunmaktadır. Ahmed-i Dâî de Tabirname isimli eserini Yakup Bey'e sunmak için yazdığını eserin mukaddimesinde bildirmiş ve Yakup Bey'in methi için on beş beyitlik bir kaside yazmıştır.⁶⁷⁶

Şeyhî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhoğlu Mustafa gibi dîvân şiirimizin ilk üstatları Kütahya'da yetişmiş; Kütahya Osmanlı şiir geleneğinin temellerinin atıldığı bir merkez olmuştur. Osmanlı'nın şehzadelerini tahta çıkarmadan önce yetiştirmek üzere gönderdiği merkezlerden biri olan Kütahya'da şehzadelerin çevresinde önemli edebî muhitler oluşmuştur.⁶⁷⁷

Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden olan Bayezid, devlet yönetiminde tecrübe kazanması için babası tarafından Kütahya'ya vali olarak gönderilmiştir. Burada kendisine yakın olan şairlerden ilk akla gelen şairler Firâkî ve Rahimî'dir. Firâkî, Şehzade Bayezid'in Kütahya'ya gelmesi üzerine kendisine bir gazel yazıp göndermiştir. Şehzade Bayezid'in muhitinde bulunan bir diğer şair ise Gubârî'dir. Şehzade Bayezid'in oğlu Orhan'ın hocalığını yapan Gubârî, şehzadenin tahtta hak iddia ettiği zamanlarda onun yanında bulunmuş ve şehzadenin savaşlarına katılmıştır. İşretî de Şehzade Bayezid'in muhitinde bulunmuş şairlerdendir. Şehzadenin Edirne muhafazası için görevlendirildiğinde ona kaside ve gazeller sunarak yakın olmayı başarmış ve onun özel meclisinde bulunmayı başarmıştır. Şehzade Bayezid'in meclisinde bulunduğu bilinen ancak hakkında fazla bilgi bulunmayan diğer bir şair de Emre'dir. Emre şehzadenin

⁶⁷⁵ Ersoy, a.g.t., s.219.

⁶⁷⁶ a.g.t., s.232.

⁶⁷⁷ Güler, a.g.e., s.49.

sevgisine kazanmış ve şehzade için Pend-i Attar ve Tarih-i Güzide isimli eserleri tercüme etmiştir.⁶⁷⁸

Kanunî'den sonra tahta çıkan II. Selim de şehzadelğinde Kütahya'da bulunmuştur. Çevresinde çok sayıda sanatkâr bulundurması sebebiyle Kütahya'da çok canlı bir edebî muhit oluşturmuştur. Rahîmî, Sarı re'yi, Câmî, Celâlî, Vusûlî, Nişânî, Nigârî, Fazlî-i Kâtib, Sırrî, Âlî, Ahdî gibi şairler II. Selim'in Kütahya'daki edebî muhitinde bulunmuşlar, II. Selim'e pek çok şiir ve eser sunmuşlardır.⁶⁷⁹

Osmanlı'da şehzadelerin müstakbel padişah sıfatıyla devlet idaresinde bilgi ve tecrübe edinmek için sancak beyi olarak eyaletlere gönderilmesi geleneği Şehzade Bayezid vakasından sonra kaldırılmıştır. Ne yazık ki bundan sonra şairler İstanbul'da padişahın yanında toplanmaya gayret etmişlerdir.⁶⁸⁰ Kütahya şehri de sona eren bu uygulamadan edebî muhit açısından olumsuz etkilenmiştir. Şehzadelerle birlikte gelen şairler artık olmadığı için onların ortamında yetişen Kütahyalı şairlerden de bahsetmek mümkün değildir.

Kaynaklarda rastladığımız XVII. ve XVIII. yüzyıl şairlerinden Ârif Mehmed Efendi, Fârîğî, Mahvî, Şerifî, Ünsî ve Vusûlî'nin eğitim almak için İstanbul'a gittiklerini görüyoruz. Devrin âlimlerinden mülâzım olan bu kişilerden Mahvî hariç tamamının kadılık veya müderrislik görevlerinde bulunup, Osmanlı coğrafyasına dağıldıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Visâlî'nin durumu da buna değişik bir örnektir ki kendisi Niğdeli olmakla beraber en son Kütahya'da görev yapmış ve buraya yerleşmiştir.

Askerî, Azbî, Fenâyî, Kühî, Nâsır, Nutkî isimli Kütahyalı şairler de tasavvufi bir çizgi içerisine girip, şeyh unvanıyla Kütahya dışında kendi düşüncelerine hizmet yoluna girmişlerdir. Askerî, Afyon'da Halvetî dergâhında; Azbî, Beşiktaş'ta Bektaşî dergâhında; Fenâyî, Celvetî dergâhında; Kühî, Nâsır ve Nutkî kardeşlerde İstanbul'da

⁶⁷⁸ Ersoy, **a.g.t.**, ss.238-239.

⁶⁷⁹ **a.g.t.**, s.246

⁶⁸⁰ İpekten, **a.g.e.**, s.12.

Yenikapı Mevlevî dergâhında şeyhlik yapmışlardır. Dolayısıyla bu şairler de Kütahya'dan ve Kütahya'nın edebî muhitinden uzaktadırlar.

Sırrı ve Şükrü, bu dönemde yaşamış ve isimlerini cönklerden tespit ettiğimiz halk şairlerimizdir. Sırrı'nın bir koşmasından yurdunu terk ettiği anlaşılıyor. Şükrü'nün şiirlerinde ise abdal Musa'ya intisap ettiği ve Bektaşîliğe meylettiği anlaşılıyor. Zaten geri kalan şairlerimize bakıldığında Kütahya'daki edebî muhitin tasavvufî bir hüviyet kazandığı görülüyor.⁶⁸¹ Gaybî XVII. yüzyılın önemli mutasavvıflarından olup, Bayramî-Melâmî tarikatı şeyhidir.

Âhî Sâdık, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergûn Çelebi, Esîfî, Fatmâ Hânım, Hâlis Ahmed, Sâkıb, Şâh Çelebi, Şâh Mehmed Çelebi, Zeynüddin Çelebi ise Kütahyalı Mevlevî şairlerdir. Kütahya, Mevlevîliğin Konya ve Afyon'dan sonraki üçüncü merkezi durumundadır.⁶⁸² Mevlevîliğin kurucuları ve Mevlâna soyundan gelen çelebilerin hemen hepsi şair, Mevlevî şeyh ve dervişlerinin büyük bir kısmı dîvân sahibi, güzel sanatların herhangi bir şubesinde temâyüz etmiş kişilikleri bulunan kimselerdir. Mevlâna'dan sonra Sultan Veled tarafından kurulan Mevlevîliğin, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında sosyal ve edebî hayata önemli etkileri olmuştur. Siyasî ve sosyal hayatın içinde Mevlevîhaneler, güzel sanatların bütün şubelerini içinde barındırmış özellikle de Mevlevîhane çevresinde önemli edebî muhitler meydana gelmiştir. Mevlevî tekkelerinde hayat sürenlerin hepsi birer şair olmasa bile, şiir okuyan ve şiirden tat alan insanlardır. Mevlevî dergâhları zengin kütüphanelere sahiptir. Bu kitaplıklar şeyh ve müridler tarafından biriktirilerek oluşmuştur. Zamanla büyüyen bu kitaplıklar Mevlevîhane kültürünün ve edebî muhitin devamlılığını sağlamıştır.⁶⁸³ Bu itibarla Kütahya'da Ergûniyye dergâhının Kütahya'da sosyal hayata önemli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Kaynaklarda ismi geçen Kütahyalı şairlerden büyük bir kısmı Mevlevî'dir.

⁶⁸¹ Güler, a.g.e., s.48.

⁶⁸² a.g.e., s.48.

⁶⁸³ Nilgün Açıll, *Dîvân Edebiyatı'nda Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniv., 2002, s.111.

SONUÇ

Kütahya tarihinin her döneminde dikkate değer şairler yetiştirmiştir. Şiire, sanata düşkün olan bu şehir her zaman Anadolu'nun önemli kültür merkezlerinden biri olmayı başarmıştır. Yaklaşık yüz elli sene süren Germiyan Beyliği döneminde, bilhassa Yakub Çelebi'nin âlim ve şairlere önem vermesiyle şehirde ciddi bir edebî bir ortam oluşmuştur. Şeyhî, Ahmedî, Ahmed-i Dâî, Şeyhoğlu Mustafa gibi dîvân şiirimizin ilk üstatları Kütahya'da yetişmiş; Kütahya Osmanlı şiir geleneğinin temellerinin atıldığı bir merkez olmuştur. Osmanlı'nın şehzadelerini tahta çıkarmadan önce yetiştirmek üzere gönderdiği merkezlerden biri olan Kütahya'da şehzadelerin çevresinde önemli edebî muhitler oluşmuştur.

Kanunî Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden olan Bayezid, devlet yönetiminde tecrübe kazanması için babası tarafından Kütahya'ya vali olarak gönderilmiştir. Burada kendisine yakın olan şairlerden ilk akla gelen şairler Firâkî ve Rahimî'dir. Firâkî, Şehzade Bayezid'in Kütahya'ya gelmesi üzerine kendisine bir gazel yazıp göndermiştir. Şehzade Bayezid'in muhitinde bulunan bir diğer şair ise Gubârî'dir. Şehzade Bayezid'in oğlu Orhan'ın hocalığını yapan Gubârî, şehzadenin tahtta hak iddia ettiği zamanlarda onun yanında bulunmuş ve şehzadenin savaşlarına katılmıştır. İşretî de Şehzade Bayezid'in muhitinde bulunmuş şairlerdendir. Şehzadenin Edirne muhafazası için görevlendirildiğinde ona kaside ve gazeller sunarak yakın olmayı başarmış ve onun özel meclisinde bulunmayı başarmıştır. Şehzade Bayezid'in meclisinde bulunduğu bilinen ancak hakkında fazla bilgi bulunmayan diğer bir şair de Emre'dir. Emre, şehzadenin sevgisine kazanmış ve şehzade için Pend-i Attar ve Tarih-i Güzide isimli eserleri tercüme etmiştir.

Kanunî'den sonra tahta çıkan II. Selim de şehzadelikte Kütahya'da bulunmuştur. Çevresinde çok sayıda sanatkâr bulundurması sebebiyle Kütahya'da çok canlı bir edebî muhit oluşturmuştur. Rahimî, Sarı re'yi, Câmî, Celâlî, Vusûlî, Nişânî, Nigârî, Fazlî-i Kâtib, Sırrî, Âlî, Ahdî gibi şairler II. Selim'in Kütahya'daki edebî muhitinde bulunmuşlar, II. Selim'e pek çok şiir ve eser sunmuşlardır.

Osmanlı'da şehzadelerin müstakbel padişah sıfatıyla devlet idaresinde bilgi ve tecrübe edinmek için sancak beyi olarak eyaletlere gönderilmesi geleneği Şehzade Bayezid vakasından sonra kaldırılmıştır. Bu durum Kütahya'daki edebî hayatı olumsuz etkilemiş, Kütahya'da yetişen şairler kendilerine bir hamî bulamadıkları için kadılık, müderrislik gibi çeşitli görevlerle Kütahya'nın dışına çıkma durumunda kalmışlardır. Ancak XVII. yüzyıldan itibaren Kütahya'daki edebî muhit kendine tasavvufî bir yol çizmiştir. Kütahya'daki Ergûniyye tekkesi şehrin sosyal ve siyasî hayatına etkide bulunurken şehirde önemli bir edebî muhit de meydana getirmiştir. Diğer tasavvufî düşünce sistemleri de Kütahya'da Mevlevîhane kadar olmasa bile kendi edebî muhitlerini oluşturmuşlardır.

XVII. ve XVIII. yüzyılda Kütahya'da pek çok şair yetişmiştir. Dönemin kaynaklarında bu şairler hakkında bilgiler bulunmaktadır. XVII. ve XVIII. yüzyıl kaynaklarında toplam otuz beş Kütahyalı şairden bahsedilmiştir. Bu şairler alfabe sırasıyla Âhî Sâdık, Ârif Efendi, Ârif Mehmed, Askerî, Azbî, Azmî, Burhaneddin İlyâs Çelebi, Celâleddin Ergûn Çelebi, Derviş Hüsâm, Esîfî, Fârîğî, Fâtma Hânım, Fenâyî Alî, Firâkî, Gaybî, Hâlis Ahmed Dede, İzârî, Kabûlî, Kalenderî, Kühî, Mahvî, Nâsır, Nutkî, Sâkıb Dede, Senâyî, Sırrı, Şah Çelebi Efendi, Şah Mehmed Çelebi, Şerîfî, Şeyhî, Şükrü, Ünsî, Visâlî, Vusûlî ve Zeynüddin Efendi'dir.

Âhî Sâdık hakkında bildiklerimiz sınırlıdır. Zengin bir kimse iken Muzafferüddin Çelebi'ye kapılarak terk-i dünya edip Mevlevîliğe intisap etmiştir. Dergâhın külhanında uzun yıllar çalışmış, buranın ağır koşulları sağlığını bozmuş ve külhandaki görevinde iken vefat etmiştir. Şairliği ve eserleri üzerine kaynaklarda bilgi bulunmamakta kendisine ait sadece Farsça bir kıt'a verilmektedir.

Ârif Efendi, Şam ve Mısır kadılıklarında bulunmuş Ahmed Efendi'nin akrabalarındandır. Osmanlı'ya İran'dan elçi olarak gelen ve şiirlerinde Nâmî mahlasını kullanan Murtazâ Han'ın gazeline nazire söylemiştir.

Ârif Mehmed Efendi, Kütahya'ya kadı olarak gelip yerleşen şair Visâlî'nin oğludur. Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi'den mülazım olduktan sonra çeşitli kadılıklarda

ve müderrisliklerde bulunmuştur. Rızâ ve Mucîb, Ârif'in şiirlerini beğenirken Güftî, Ârif'in şiirlerini beğenmemiştir. Rızâ ve Mucîb, Ârif'in bir şehrengîzi olduğunu bildirmektedirler.

Askerî, Halvetî şeyhlerinden bir kimsedir. Elmalı Sinân Ümmî'nin halifesi, ünlü mutasavvıf ve şair Niyâzî-yi Mısırî'nin pirdaşı ve yoldaşıdır. Askerî, Afyon'a gelerek otuz yılı aşkın süre ile Hisarardı Medresesi'nde ders vermiştir. Askerî'nin Türkçe bir dîvânı, Câmi-i Esrâr isimli bir mesnevisi ve Sulûku's-Sâlikin fi Beyân-ı Esrârü'l-Ârifin başlıklı 22 sayfalık bir risalesi bulunmaktadır.

Azbî, Dergâh-ı Âlî çavuşlarından olup Niyâzî-yi Mısırî'yi sürgün yeri olan Rodos'a götürmekle görevlendirilmiştir. Yol boyunca kerametlerini müşahede ettiği Mısırî'ye Rodos'a geldiklerinde intisap eder. Mısırî'nin vefatından sonra Azbî, İstanbul'a gelerek Elvan Çelebi adındaki bir Bektaşî şeyhine bağlanır. Burada Bektaşî usul ve erkânına göre sülûkunu tamamlar. Adı geçen şeyhin vefatından sonra Merdivenköy Şahkulu Bektaşî tekkesinde şeyhlik yapar. Azbî'nin bir dîvânı bulunmaktadır.

Azmî, XVI. yüzyıl şairi olmakla beraber XVII. yüzyıl tezkireleri kendisinden bahsetmektedirler. Azmi, Gedizli tımar erbabı bir kimsedir. Vaktini marifet erbabı kimselerle ve devlet adamlarıyla geçirmektedir. Kaynaklarda Azmî'nin dîvânı olduğu bildirilir.

Burhaneddin İlyâs Çelebi, Kütahya Mevlevîliğinin kurucularından Celâleddin Ergûn Çelebi'nin oğludur. Babasından sonra dergâhın şeyhliğini üstlenmiştir. Nazım ve nesir eserleri olmakla beraber bir dîvânı bulunmamaktadır.

Celâleddin Ergûn Çelebi, aile kökleri itibariyle bir yandan Germiyan hanedanına diğer yandan da Mevlâna'ya dayanmaktadır. Emîr Âlim ve Emîr Vâcide'nin terbiyelerinden geçmiştir. Ömrünün ortalarına doğru Kütahya'da o zamanlar Hezâr-ı Dînâr mescidi denilen yerdeki Mevlevihâne'nin şeyhliğine getirilmiş, ölünceye kadar bu görevini sürdürmüştür. Kütahya'yı Mevlevîliğin önemli merkezlerinden biri durumuna getirmiştir. Risâle-i Şerîf veya İşâretü'l-Beş'âre olarak bilinen bir eseriyle

Genc-nâme isimli mesnevisi bulunmaktadır. Şiirlerinde Ergûn ismini kullandığı görülmektedir.

Derviş Hüsâm, Kütahya’da Lala Paşa Camii imamı olan bir zatın oğludur. Derviş Hüsâm, Şeyh İbrahim Dede’den terbiye görmesi ve Ergûniyye dergâhında hizmete devam etmesi sebebiyle yüksek makamlara ulaşmıştır. Esrâr Dede, Derviş Hüsâm’ın nazım ve nesirde gönül okşayan güzel eserler verdiğini bildiriyor.

Esîfî, Tavşanlı kasabası yakınlarında Ayvalı köyünde cami’i ve medresenin banisi olan ve Halvetî tarikatı şeyhlerinden Pîr Mehmed Efendi’nin oğludur. Babasının tembihiyle Kütahya’da Ergûniyye dergâhında Sâkîb Dede’nin hizmetine girmiştir. Sâkîb Dede’den hilafet alarak memleketi Tavşanlı’da bir Mevlevihâne kurmuştur. Otuz beş yaşında vefat eden şairin bir dîvânı bulunmaktadır.

Fâriğî bir diğer Kütahyalı şairimiz Mahvî’nin kardeşidir. Fâriğî, genç yaşta İstanbul’a tahsil için gelerek dîvân sahibi bir şair olan Şehrî’nin terbiyesine girmiş ve XVII. yüzyıl şairlerinden biri olmuştur. Hakkında bilgi veren kaynaklardan Rızâ, Fâriğî’nin şiirlerinden övgüyle bahsetmiştir.

Fatmâ Hânım, Kütahya Mevlevîliğinin önemli isimlerinden biridir. Mevlâna’nın soyundan Küçük Ârif Çelebi’nin kızı Kâmîle Hanım’ın kızıdır. Fatmâ Hânım, genç yaşta Osman Paşazâde Mahmud Bey’le evlenmiştir. Evliliklerinden kısa bir süre sonra eşini kaybetmiş ve dünya nimetlerinden uzaklaşarak kendini Mevlevîliğe adanmıştır. Fâtma Hânım, Ergûniyye dergâhında dervişlere, fakir ve acizlere son derece cömert davranmış, bu yüzden Ümmü’l-fukarâ “Fakirlerin Annesi” unvanıyla anılır olmuştur. Sâkîb Dede’ye göre hem nazım alanında hem de nesir alanında benzersiz örnekler vermiştir.

Fenâyî’nin ilk ve medrese eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul’a gitmiştir. Fenâyî, burada Üsküdarlı Şeyh Selâmî Alî Efendi’ye intisâp ettikten sonra Manisa’ya göç etmiştir. İkamet amacıyla geldiği Manisa’da bir cami ve tekke binâ ettirmiş bir de Şeyh Kuyusu olarak bilinen su kuyusunu yaptırmıştır. Selâmî Alî Efendi’nin H.1104

(M.1692/3) tarihinde vefât etmesi üzerine Fenâyî, Üsküdar'a dönerek şeyhinin yerine Selâmî Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Daha sonra Tekkeyi yine tarikatından bir zata bırakarak, H.1126 (M.1714) senesinde Üsküdar'da Çavuşbaşı Mektebi karşısına kendi ismiyle anılan bir cami ve hücreler yaptırarak burasını bir Celvetî dergâhı haline getirmiştir. Bu yeni tekkede otuz iki yıl post-nîşîn olarak irşad hizmetinde bulunmuştur. Fenâyî'nin tasavvufî neşveyle yazdığı ilahileri mevcuttur.

Firâkî, XVI. yüzyılda Kütahya'da yaşamış ve vaizlik yapmıştır. Şehzade Bayezid'in yakın çevresinde olmayı başarabilmiştir. İyi bir eğitim aldığı anlaşılan Firâkî'nin dîvânı olduğu belirtilmektedir.

Gaybî, Kütahya'nın yetiştirdiği meşhur mutasavvıflardandır. İstanbul'a giderek Bayrâmî-Melâmîlerinden, Halvetîlik yönü de olan Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'ye babasının vasiyeti üzerine intisap etmiştir. Gaybî, tasavvufî görüşlerinin halk arasında yanlış anlaşılması olmasından bizzat kendisi eserlerinde bahsetmiştir. Ömrünün sonuna kadar bu su-i zanların ortadan kaldırılması için çalışmış; tasavvufî düşüncelerini açıklayan Akâidnâme, Risâle-i Halvetiyye vü Bayramiyye, Sohbetnâme, Mes'ele-i Sülûk, Biatnâme gibi eserler yazmıştır.

Hâlis Ahmed Dede, Kütahya Mevlevîhânesi şeyhi olan ve Mevlevîlikte bir hanedanlığın kurucusu olarak gösterilen Sâkıb Dede'nin oğludur. Annesi bir diğer Mevlevî şairimiz Fâtma Hânım'ın kardeşi Hüseyin Ağa'nın kızı Havvâ Hanım'dır. Babasından aldığı eğitimle ve Mevlevîhane'nin bereketiyle yetişmiş, babasından sonra H.1148 (M.1735) senesinde Kütahya Ergüniyye dergâhına şeyh olmuştur. Şiir ve edebiyatla da meşgul olmuş, babasının biyografisini yazdığı Tufeyl-i Menâkıbe'l-Kibârı Mevlevî fi Menâkıbet-i Hazret-i Şeyh Sâkıbe'l Ma'nevi isimli bir eser vermiştir.

İzârî, meşhur Kütahyalı şair Şeyhî'nin kız kardeşinin oğludur. İyi bir eğitimden geçen İzârî, Semân medreselerinin birinde görev almıştır. İlminin net bir şekilde övüldüğü şairin şiirleri de beğenilmektedir.

Kabûlî'nin İstanbul'da Nazırzâde'den mülâzım olmuş daha sonra da kadılık görevlerinde bulunmuştur. Bir dîvânı bulunan şairin şiirlerinde tavrının belirsiz olduğu söylenmekle birlikte bazı sözlerinin güzel kabul edildiği vurgulanmaktadır.

Kalenderî, Ebu's-Su'udzâde Muhammed Efendinin oğlu Abdülkerim Efendi'den mülâzım olduktan sonra Balçık kadısı olmuştur. Buradaki görevindeyken aklını yitirmiş, kalenderâne bir tavırla dünya nimetlerini terk etmiştir. Kaynaklarda eserleriyle veya şiirleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır.

Kühî, Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Kütahyalı Seyyid Ebubekir Dede'nin küçük oğlu, Abdurrahim Dede'dir. Ali Nutkî Dede ve Abdalbâki Nâsır Dede'nin kardeşleridir. Musiki ve edebiyat alanlarında eşsiz eserler vermiş ağabeyi Nutkî Dede'nin ölümünden sonra Yenikapı Mevlevîhanesi'nin şeyhi olmuştur. Şiirlerinden İlâhî aşk ile dopdolu olduğu, Mevlâna yoluna sınıksız bağlandığı ve bunu da herkese telkin ettiği görülür.

Mahvî, daha önce tanıttığımız Fârîğî ile kardeşidir. Mahvî hakkında pek çok tezkirede bilgi bulunmasına rağmen şiiri hakkında sadece Rızâ ve Mucîb değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre Mahvî, yeni buluşlar, söyleyişler bulmakta mahirdir.

Nâsır, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Seyyid Ebubekir Dede'nin ikinci oğlu Abdalbâkî Nâsır Dede'dir. Ali Nutkî Dede'nin küçük kardeşi, Abdurrahim Kühî Dede'nin ağabeyidir. Nâsır Dede Mevlevî bir ailenin oğlu olarak doğduğu andan vefat edene kadar bu muhitin içinde yaşamıştır. Nâsır Dede tıpkı ailenin diğer bireyleri gibi tasavvuf, musiki ve edebiyat alanlarında yaptığı çalışmalarla dikkat çeken devrinin önemli simalarından biri olmuştur. Ağabeyi Nutkî Dede'nin vefatından sonra Yenikapı Mevlevîhanesi'nin şeyhi olmuştur. İyi bir edebiyatçı olan Nâsır aynı zamanda bir musikişinastır. Zarif ve nükteli şiirleri bulunan şairin dîvânı ve Ahmed Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin tercümesi bulunmaktadır.

Nutkî, Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Seyyid Ebubekir Dede'nin en büyük oğlu Ali Nutkî Dede'dir. Abdülbâki Nâsır Dede ve Abdurrahim Kühnî Dede'nin ağabeyidir. Babasının ölümü üzerine Mevlevîhane'nin şeyhliğini üstlenmiştir. Etrafında pek çok seçkin şahsiyet toplanmaya başlamıştır. Mevlevî büyüklerinden Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine kadar yükselecek olan şair Galib Dede, Nutkî Dede'nin müntesipleri arasındadır. İyi bir edebiyatçı, musikişinas ve hattattır.

Sâkıb Dede, Mevlevî tarikatının en önemli isimlerinden olup Mevlevîlik içerisinde uzun sürecek bir etki oluşturmuş ve Mevlevîlik içerisinde ismiyle anılan bir hanedanlıktan bahsedilir olmuştur. Fatmâ Hânım'ın etkisiyle Kütahya Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edilmiş, kırk sekiz yıl burada şeyhlik yapmıştır. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Seyyid Ebubekir Dede, Sâkıb Dede'nin yetiştirmesidir. Sâkıb Dede dîvân sahibi bir şairdir. Şiirleri Hikemî tarzda söylenmiştir. Ayrıca Sefîne-i Nefise-i Mevlevîyân isimli Mevlevî büyüklerinin tanıtıldığı üç ciltlik çok önemli mensur bir eseri vardır.

Senâyî, tahsil için İstanbul'a gitmiş, çeşitli müderrislik ve kadılıklarda bulunmuştur. Hattat olan Senâyî'nin Müstakimzâde'ye göre takdire şayan şiirleri de vardır.

Sırrı, Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlı Kayı köyünden bir halk şairidir. Şiirlerinden gurbete çıktığını, Rıdvan isimli bir çocuğunu kaybettiğini öğreniyoruz. Yaşadığı yörenin şive özellikleriyle yazan Sırrı, gerek kullandığı nazım şekillerinde, gerekse vezin ve kafiyede fazla başarılı değildir. Edebi kıymeti Fuat Köprülü tarafından vasattan daha aşağı olarak nitelendirilmektedir.

Şah Çelebi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Karahisar Çelebileri'nden olan şair, makam ve mevki heveslisi bir kimse olmayıp halka her zaman şefkat ve türlü ihsanlarda bulunup halkın memnuniyetini kazanmıştır. Âşıklarla bir araya geldikleri meclislerde söylediği güzel sözler daima âşıkların dillerinde gezinmiştir.

Şah Mehmed Çelebi, hakkında çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. Hızır Şah Çelebi'nin oğludur. Dervişlerin dinî ve dünyevî sıkıntılarını halletmekle bilinen zamanını mühim mürşidlerinden biri olarak tanınmaktadır.

Şeyhî, XV. yüzyıl şairlerinden olup Dîvân edebiyatımızın seçkin isimlerinden biridir. Hem Germiyan hem de Osmanlı sarayında bulunmuş, çeşitli iltifatlara mazhar olmuştur. Hayatı boyunca devletin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmayı başarabilmiştir. Gerek şairliği ile gerekse tabipliği ile kendisini hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde kabul ettirmiştir.

XVIII. yüzyıl halk şairlerinden olan Şükrü, Sırrı'nın muasırı olmakla beraber, Kütahya'nın hangi mahallesinden olduğu, hangi yıllar arasında yaşadığı bilinmemektedir. Şiirlerinden Bektaşiliğe meyli olduğu, Abdal Musa'ya intisap ettiği sonucuna da ulaşılabilmektedir.

Ünsî, tahsil için genç yaşta İstanbul'a gitmiş, daha sonra Şeyhü'l-İslâm Bahâyî Mehmed Efendi'den mülâzım olduktan sonra medrese erbabına dahil olmuş pek çok yerde müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Kaynaklara göre Ünsî, üç dilde de şiir ne inşada güzel eserler verebilecek zamanın nadir ediplerinden biridir.

Visâlî, Niğdeli olup gençliğinde tahsil için İstanbul'a gelmiştir. Taşköprüzâde Kemal Efendi'den mülâzimetle Kırk Akçe medreseye müderris olmuştur. Buradan azl olunduktan sonra çeşitli yerlerde kadılıklarda ve mutasarrıflıklarda bulunmuştur. En son Kütahya'da emekli olup buraya yerleşmiştir. Dîvân sahibi bir şair olup ayrıca Kaside-i Bürde şerhi de bulunmaktadır.

Vusûlî, fazileti ve Hakk'a bağlılığıyla kendisini tanıtip 'İvâz Efendi âsitânesine intisap etmiştir. Buradan mülâzım olduktan sonra çeşitli müderris ve kadılıklarda bulunmuştur. Kaynaklar Vusûlî'nin şiirleriyle ilgili değerlendirme yapmamakla beraber sadece onun şiirlerinin halka mâl olduğunu belirtirler.

Zeynüddin Efendi, ilk eğitimini Ergûn Çelebi'den almıştır. Ergûn Çelebi'nin vefatından sonra oğlu Burhaneddin Çelebi'nin terbiyesi altına girmiştir. Burhaneddin Çelebi'nin vefatından sonra Ergûniyye dergâhında hilafet makamına oturmuştur. Zeynüddin Efendi'nin şiirleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır.

SÖZLÜK

A

Âbâ: Babalar. Gök kürreleri, seyyareler.

A'bâ: Yükler, ağırlıklar.

Âbâd: Mahmur, şen, bayındır. Çokluk bildirir.

Abâ-pûş: Aba giyen, derviş. Rind.

Abb: Işık

Abd: Tann yaratığı. Kul, köle. "Tanrı kulu" anlamıyla Tann adlanndan herhangi biriyle birleşik kelime halinde birçok adlar meydana getirilmiştir.

Âbdâr: Sulu, taze. Parlak. Sağlam vücutlu. Nükteli. Zarif, güzel, hoş.

Âb-ı hayvân: Ab-ı hayat.

Abîr: Bir yerden geçen, giden yolcu. Geçen. Hz. İbrahim'in dedelerinden birisinin adı.

Abkari: Büyük bir ustalıkla işlenmiş kumaşlara sıfat olarak ince, çok güzel manasına gelen kelime.

Âbrûd: Sünbüller, nilüferler.

Abûs: Somurtkan.

A'câm: Acemler. Arap olmayan kavimler. İranlılar.

Acîb: Tuhaf. Acibül-kıyafe: Kıyafeti tuhaf olan.

A'da: Düşmanlar.

Adâvet: Husumet, düşmanlık, kin, garaz.

Adû-küş: Düşman öldüren.

Aferin: Beğenme, alkış.

Agâh: Bilgili, haberli uyanık.

Agdiye: Yenip içilecek şeyler, gıdalar.

Agîn: Dolu, doldurulmuş.

Aglâl: Boyna takılan laleler, zincirler.

Agleb: Kuvvetli, en çok galib.

Aguş: iki kolun açılmış çevresi. Kucak. Sığımlacak yer.

Ahd-i şebâbet: Gençlik yemini.

Ahd-nâme: Verilmiş sözlerin bir kitap halinde toplanması.

Ahenîn-veş: Demir gibi, pek sağlam.

Ahker: Yanar kömür, ateş kuru, kızıl ateş.

Ahsen: Pek güzel.

Ahter: Yıldız.

Ahvel: Bir şeyi iki gören, şaşılı.

Ahz u ekl: Alma kabul etme, ele geçirme.

Akâid: İnançlar, akideler, inanılan şeyler.

Akdemün: Evvelce olanlar. Eskiler, geçmişler. Önce yaşamış olanlar.

Akid: Bağlama, bağlanma.

Akîde: İman, dini inanış. Ağdalanmış iken ufak ufak kesilmiş olan renkli şeker

Akmişe: Kumaşlar, yünden veya pamuktan yapılmış bezler, dokumalar.

Akvâl: Sözler, takırtılar.

Ale'1-fevr: Derhal, çarçabuk, birdenbire, aniden.

Ale'l-icmal: Topluca, toplu olarak.

Alî-kadr: Yüksek kıymette olan, çok kıymetli, çok takdir edilen, çok saygıdeğer.

Alîl: Kör, sakat, hasta.

Allâm: Çok bilgin. Allah'ın sıfatıdır.

Âlûde: Bulaşmış, bulaşık.

Âlüfte: Alışık, alışkan. İffetsiz, namussuz kadın.

A'mal: İşler.

Âmî: Yıllık, yılda. Avama mahsus, avamca.

Amîk: derin.

Ammâl: Yaıcılar. Devlet, idare adamları.

Âmme: Umumi. Su içinde üstüne binip yüzülen şişirilmiş tulum. Sargı.

Âmûz: Bilen, öğrenmiş.

Ânifen: Az yukarda, biraz önce.

A'rac: Anadan doğma topal. Aksak.

Arak-rîz: Ter dökken, terleyen.

Ârâmîde: Dinlenen, rahat olan, rahatta ve sükûn halinde bulunan.

Ârasât: Mahşer yeri, haşır neşir yeri.

Ârâste: Bezenmiş, süslenmiş.

Ârız: Gelen. Yanak. Dağ, bulut... Görmeye mani olan her şey. Tesadüfî vakıa. Sonradan olan şey. Seyrek sakallı kimse.

Arûs: Gelin. Husrev Perviz'in sekiz hazinesinden biri.

Âsâf: Hz. Süleyman'ın veziri. Vezir. Bir ot ismi.

Asamm: Sağır, işitmez. Söz işitmez. Sert, güç, tahammül edilmez.

Asfiyâ: Tutuğu yol doğru olan kimse.

Asîr: Suyu alınmak için sıkılmış şey.

Âsitâne: Eşik. Başkent. Büyük tekke. Allah'a yakın kimselerim kabri. Merkez. Osmanlı devletinin merkezi olması dolayısıyla tahsisen "İstanbul" anlamına gelir.

Âstîn: Esvap kolu. Yen.

Âsûde: rahat, dinç.

Âşî: Akşam yemeği. Gidip uzaklaşan.

Âşûb: Kargaşalık, karıştırıcı.

Atâyâ: Hediyeler, armağanlar.

Atebe: Eşik, basamak.

A'van: Yardımcılar.

Avâid: İratlar, gelirler.

Avâriz: Sakatlıklar, bozukluklar. Engeller. Girinti, çıkıntı.

Avâyık: Alıkoymak, vazgeçirmek.

Âvâze: Yüksek ses. Şöhret, ün.

A'vec: Eğri büğrü.

A'ver: Bir gözü kör, tek gözlü.

Âvîz: Asılı bulunan, asılan.

A'yân: Gözler. Bir yerin ileri gelenleri. Muayyen ve müşahhas olan şeyler. Altınlar.

Ayende: Gelen, gelici.

Ayyâr: Hilekar, dolandırıcı. Zeki, kurnaz.

Azb-i ibârât: İbarelerin talilîği.

Azîr: Biçilmiş olan. Ekinin tarlada satılması.

Azmâyîş: Tecürebe, deneme, sına.

Azürde: İncinmiş, kırılmış, gücenmiş.

B

Bâdpây: Ayağı çabuk olan.

Bahîl: Hasis, cimri, tamahkâr.

Baîd: Uzak, arası çok olan, irak.

Bâl: Kanat, kol, üst, boy bos. Kalp. Hatır. Bir çeşit balık.

Bâlâ: Yüksek, yukarı, üst, yüce.

Bâm u rezven: Çatı ve pencere.

Bâr: Tanrı, Allah.

Bâr-ber: Yük taşıyan, hamal.

Bârî: Yaratan, yaratıcı.

Bârik: Nazik, dakik, ince.

Basîret: Hakikati kalbiyle hissedip anlama.

Bast: Yayma, serme, açma. Gevşetme.

Bâz-gûne: Ters, başaşağı.

Bebga: Dudu, papağan.

Bebr-kîn: Canvar kinli.

Bed-güher: İçi, tabiatı fene, soysuz, mayası bozuk.

Bed-kîş: Dinsiz.

Bedâhe: Herhangi bir konuya dair birden bire söz söyleme.

Bedâyi’: Eşi benzeri olmayan güzel, mükemmel ve yeni şeyler.

Bedîa: Görülmemiş derecede güzel. Yeni icad edilmiş şey.

Bedre: İçi altın dolu kese.

Begâyet: Pek çok, aşın, son derecede. Pek ziyade.

Beher-hâl: Her halde, mutlaka.

Behişt: Cennet, uçmak.

Behr: Uzaklık, mesafe. Ümidin boşa çıkması.

Behre: Hisse, pay, kısmet, nasip.

Belâhet: Bönlük.

Belî: Evet.

Benâm: Namlı, ünlü, meşhur.

Benân: Parmak ucu, parmak.

Benât: Kızlar, kuklalar, bebekler.

Bende: Kul, köle, bağlı.

Beng: Afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici "ban" denilen bir nebat ve bunun tohumu, esrar.

Bengî: Esrarkeş.

Bennâ: Yapı yapan, mimar, kalfa, dülger.

Ber: Üzere. Sine. Fayda. Meyve. Evin kapışı. Götürme.

Berâhin: Kanıtlar.

Berây: İçin, dolayı.

Berbatt: Kaz göğüslü. Lavuta denilen bir çalgı.

Berdâr: Salbedilmiş, asılmış. Yemişli.

Berf: Kar.

Berî: Sâlim, kurtulmuş, temiz.

Berîn: Pek yüksek, en yüce. Yank, yırtık, delik.

Berş: Afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun. Arzu, gönül isteği.

Berûmend: Taze. Verimli, faydalı. Hisseli, nasipli, isteğine uyan.

Ber-vech: Olduğu gibi. Aynen.

Berş'âret: Müjde, yeni çıkan acayip şey.

Bey': Satma, satış, satılma, satın alma.

Beyne'l-akrân: Akranlar, yaşlılar arasında.

Beyne'1-enâm: Halk arasında.

Beyne'n-nâs: İnsanlar arasında, halk arasında.

Beytü'1-mâl: Maliye hazinesi (İslam hukukunda).

Beyyine: delil, şahit, tanık.

Bezl: Bol bol verme, saçma.

Bezle: Hoşa giden, nazik söz, şaka tarzında söylenen lakırdı. Ahenkle okunun şiir.

Bezle-gû: Şakacı, latife yapan.

Bî-bâk: Sakınmaz, korkusuz.

Bîd: Söğüt ağacı.

Bîdâr: Uyanık.

Bigâne: Yabancı, tanınmaz, yaşadığı halde dünya ile ilgisini kesmiş.

Bîm: Korku, tehlike.

Bîmâr: Hasta, sayn.

Bîmeâl: Manasız, hükümsüz, saçmasapan.

Bîniş: Basiret, görme kabiliyeti, mülakat.

Bîrûn: Dışarı, dış, harici, fazla dışarıda, hariçte.

Bîş: Artık, ziyade. Bıldırcı otu denilen, Çin'de yetişir zehirli bir ot.

Bidâyet: Başlama, başlangıç.

Bih: Ayva. İyi.

Bihter: En iyi.

Bikr: Kızlık, bozulmamış, el sürülmemiş.

Bikr-i pâkîze: Temiz kadın.

Bilâd: Memleketler, şehirler, kasabalar.

Biryân: Tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı.

Bisât: Halı, kilim, yaygı, döşeme.

Bîve: Kocasız, dul kadın.

Buhûr: Denizler.

Bûm: Tabiat, huy. Baykuş.

Bûriyâ: Hasır.

Bühtân: Yalan, iftira.

Bünyân: Yapı. Duvar. Esas.

Bürde: Hırka, elbise.

Burdûn: Bilmece, bulmaca, muamma.

Bürehna: Açık, çıplak, yalın.

Bürhân: Delil, İspat.

Bürka': Kadınların örttükleri peçe, tül, yaşmak, yüz örtüşü.

Bürrân: Keskin.

Büyût: Evler.

Büzgâle: Oğlak.

Büzürg: Kocaman, büyük. Yapışı iri. Kudretli. Şef. Başkan. Musiki makamlardan abecese sırasıyla birincisi.

C

Câ-be-câ: Yer yer.

Câfi: Cefa eden, eziyet eden.

Câh: Makam, kadr, itibar.

Câhîm: Cehennem.

Cebâbire: Cebrediciler, zorlayıcılar, zorbalar.

Cebe: Zincirden veya halkadan örme zırh.

Cebîn: Alın. Korkak, cesaretsiz.

Cedâvil: Cedveller.

Cedel: Sert münakaşa, tartışma, kavga.

Cefâ-pîşe: Gaddarlar. Sevgili.

Cehd: Fazla çalışma, insanın nefesine hâkim olması.

Cehûd: Yahudi.

Celîl: Mertebesi yüksek. Celadet sahibi.

Celîs: Birlikte oturan, arkadaş.

Cem'-i emvâl: Malların toplanması.

Cer: Yank, çatlak, özellikle yarılmış yer.

Cerâim: Suçlar, kabahatler, cinayetler.

Ceres: Çan, çingirak. Zindan.

Cerrâr: Dilenci. Çekici, arkasından sürükleyen. Harp aletleriyle donatılmış kalabalık ordu.

Cev: Arpa.

Cevdet: İyilik, güzellik, olgunluk, büyüklük.

Cevelân: Dolaşma, dolanma, gezinme.

Cevşen: örme zırh, zamanla giyilen savaş elbisesi.

Cev cev: Tane tane. Bir ona bir buna.

Cezîl: Bol, çok.

Cezm: Kesin karar, niyet. Bir kelimenin sonundaki harf veya harekeyi düşürme.

Cidâr: Duvar.

Cife: Leş, iâşe.

Cilf: Kaba, hoyrat, ayak takımımdan.

Cisr: Köprü.

Cûd: Cömertlik.

Cüllâb: Gülsuyu.

Cunbîde: Kımıldanmış sallanmış, harckel etmiş.

Cür'a: Yudum, İçim.

Cürâten: Bir yudumluk.

Cüst ü cû: Arama, arştırma.

Ç

Çâh: Kuyu, çukur.

Çâk: Yırtık, yırtılma.

Çâker: Hizmetçi, köle.

Çârdeh: On dört.

Çarh: Çark, tekerlek. Felek, gök. Yaka, Ok yayı.

Çârûb: Süpürge.

Çâşni: Çeşni, lezzet, tat, tadımlık.

Çehâr-yâr: Dört dost (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali)

Çekîde: Damlamış. Topuz, gürz gibi evvelce kullanılan savaş aleti.

Çendân: Gerçi, her ne kadar, o kadar.

Çetr: Çadır, şemsiye, güneşlik.

Çûb: Ağaç değnek, odun. Sopa, çöp.

D

Dâd: Adalet, doğruluk. İhsan, vergi.

Dâden: Farsça "vermek" anlamında fiil.

Dâdger: Adaletli.

Dâfi’: Men edici. Ortadan engeli kaldırıcı.

Dâlle: Sapıtılmış, doğru yoldan ayrılmış. Hayata düşmüş, günaha girmiş.

Dânâ: Bilen, bilici.

Dârâ: Keyaniyan sülalesine mensup eski İran hükümdarlarından dokuzuncusu, Keykubad, hükümdar.

Darb-zen: Kale döven, madeni levha iizerinde kabartma nakışlar yapan.

Darîr: Anadan doğma kör.

Darü's-selâm: Cennet. Bağdat'ın eski adı.

Dâver: Doğru, insafı olan hükümdar, vezir veya hâkim.

De'âvî: Davalar.

Debbâğ: Tabak, sepici, deri terbiye eden kimse.

Debîr: Kâtip, yazıcı. Müsteşar, Dcbîr-sîtan: Kalem odası.

Defâtır: Defterler, birlikte dikilmiş kâğıtlar.

Defâyin: Definenin çoğulu, definelere.

Dehen: Ağzı.

Denâet: Alçaklık, adilik.

Denânîr: Altınlar.

Dendân: Diş tansı. Çrk vesaire dişi.

Denî: Alçak, rezil, soysuz.

Der: Yırtan, yırtıcı manalarında kelimeyi sıfallaştırır.

Derâhim: Dirhemler, akçalar, paralar.

Derâmed: Gelir.

Derbân: Kapıcı, kapıya bakan.

Derc: Sokma, arasına sıkıştırma. Gazeteye yazma. Toplama, biriktirme.

Dermend: Tasalı, kaygılı, dertli.

Derk: Anlama, kavrama.

Dermânde: Biçare, aciz, beceriksiz, zavallı.

Derrâk: Çabuk anlayan, anlayışlı.

Dervâze: Kent ve kale kapışı.

Dest-res: Elerme, kuvvet ve zenginlik, isteğine ulaşan.

Deşne: Hançer.

Dest: Bozkır, çöl, ova, kır.

Devâvîn: Dîvânlar (şiiir için).

Devha: Büyük, ulu ağaç.

Deycûr: Çok karanlık.

Dırâz: Uzun.

Dirîga: Yazık, eyvanlar olsun.

Dîbâ: renkli dokuma motiflerle süslü, bir çeşit lüks ipek kumaş, canfes kumaş.

Dîbâc: Dallı, çiçekli bir çeşit ipek kumaş.

Dîbâce: Önsöz.

Dîde: Göz, görmek, gözcü. Göz bebeği, göz ucu.

Dîrîne: Eski, kadîm.

Dîhkân: Çiftçi, köylü. Köy ağası.

Dildâr: Birinin gönlünü almış, sevgili. Kalbi hükmü altında tutan.

Dil-fîrîb: Gönül aldatan, cazibeli.

Dil-güşâ: Gönül açan, iç açan, kalbe ferahlık veren.

Direm: Akça, para.

Dizdâr: Kale muhafızı.

Dûd: Duman. Acı, gam. Soluk nefes.

Dûde: Soy, sop. Kabile, ocak.

Dûr: Uzuak. Evler, bölgeler.

Dûşîze: Kız, kızıoğlan kız, el değmemiş.

Düm: Kuyruk.

Dürç: Kuut, mücevher kutusu. Hokka gibi olan ağız, biçimli ağız.

Dürer-bâr: İnciler yağdıran. Çok kıymetli sözler söyleyen.

Dürr-i semîn: Kıymetli inci.

Dürûg: Yalan.

Düşvâr: Güç, müşkil.

Düzd: Hırsız, uğru.

E

E'âlf: Pek yüksek olanlar, şeref sahibi olan büyük kimseler.

Ebkâr: Kızıoğlan kızlar. Birinci defa söylenmiş mazmunlar.

Ebkâr-ı efkâr: Evvelce söylenmemiş olan fikirler.

Ebkem: Dilsiz.

Ebleh: Bönlük, saflık, ahmaklık.

Ebna: Oğullar, çocuklar.

Ebrâr: Hayır sahipleri, iyiler, dindarlar, özü sözü doğru olanlar.

Ebsâr: Gözler, görme hassaları.

Ebter: Zum yeisiz ve hayırsız (adam). Faydasız şey. Kuyruğu kesik (hayvan).

Ebvâb: Kapılar, kısımlar, bölümler.

Echel: Daha cahil, nadan, aksi kimse.

Ecil: İşini sonraya, geriye bırakan. Geciktiren şey.

Ecma'in: Hepsi, cümlesi, topu.

Ecmel: En (dalla, pek, çok-güzel, yakışıklı).

Ecnâs: Cinsler, nevilere, çeşitler.

Ecr: Bir iş karşılığı verilen şey, ücret. Ahîrct mükâfatı, sevab.

Ecvibe: Sorulan şeylerin, söylenilen sözlerin karşılıkları.

Edânî: En alçak, en bayağı. Aşağılık kimseler.

Ednâ: Pek aşağı, en bayağı, alçak. Az, pek az.

Edvâr: Devirler, zamanlar, asırlar.

Ef'âl: İşler, ameller.

Efi: Engerek yılanı. Fena tabiatlı.

Efâzıl: Pek mümtaz olanlar, çok bilgililer.

Efdal: Daha (en, pek) faziletli. En ala, üstün.

Efgende: Yıkılmış, yıkık, düşürülmüş, yere atılmış. Düşkün, biçare.

Efrûhte: Yanmış, tutuşmuş, parlamış, ışıklanmış, aydınlanmış.

Efsah: Daha (en, pek) fesahattı, çok üzgün söz söyleyen.

Efvâh: Ağızlar, menfezler, ağıza benzeyen her türlü delikler.

Efzâ: Arttıran, çoğaltan.

Ebâdis: Peygamberim izin sözleri. Haberler, sözler.

Ehakk: (Daha. en) layık, müstehak.

Ebass: En hususi, başlıca.

Ehibbâ: Sevgililer.

Ehlullah: Tanrı adamı, velî, evliya.

Ehrimen: Şeytan.

Ehvâ: Kastetmek, almak- Nefsin istek ve arzuları. Muhabbetler, arzu ve istekler.

Eimme: İmamlar.

Ekâbir: Rütbece, görgü ve faziletçe büyük olanlar. Devlet ricali.

Ekfâ: Eşler, benzerler, denkler, uygunlar, müsaviler.

Ekkâl: Çok yiyen, obur.

Eki ü şürb: Yeme içme.

Ekmel: Daha (en, pek) kamil, mükemmel ve kusursuz olan, **en** uygun, en eksiksiz.

- Eknân:** Perdeler. Örtüler. Evler, odalar, çadırlar.
- El'an:** Şimdi, şimdiki, halde, henüz, hala, bu ana kadar.
- El-uhdetü ale'r-ravî:** Doğru olup olmaması mes'uliyeti rivayet edene aittir.
- Elbâb:** akıllar.
- Elfâz;** Kelimeler, sözler.
- Ehlak:** Hakikaten, gerçekten, doğrusu, doğrusuya.
- Elhân:** Nağmeler.
- Elsine:** Diller, lisanlar.
- Eltaf:** (en) latif, güzel, hoş olan.
- Emâsil:** En çok benzeyenler, akranlar, eşler. İtibarlı kimseler.
- Emced:** Daha mecid, çok şeref, onur ve haysiyet sahibi olan.
- Emrâz:** İletler, hastalıklar.
- Emti'a:** Kumaşlar. Satılacak şeyler, mallar.
- Emvâc:** Dalgalar.
- Eslem:** En emin, en sclaınetli. En doğru, en sağlam.
- Esnâ:** Ara, aralık, vakit, sıra.
- Esnâm:** Putlar, heykeller, suretler.
- Esnâ-yı enâm:** Yaratı im işi an n en ulusu, yücesi.
- Esvât:** Sesler.
- Eşbeh:** Pek benzeyen, en müşabih.
- Eşerr:** Şerli.
- Eşrât:** Nişanlar, şartlar.
- Etbâ:** Birinin sözüne. İşine, mesleğine uyanlar. Hizmetçiler.
- Etibbâ:** Hekimler, doktorlar, tıp ilmini bilenler.
- Etvâr:** Hal ve hareketler, işler, tarzlar.

Evâhir: Sonlar, ayın son günleri.

Evân: Vakit, zaman, çağ.

Evâsıt: Ortalar, ortadakiler, ortada bulunanlar, orta zamanlar.

Evâyil: Başlangıçlar, ilk vakitler, evvel zamanlar, önlere, evveller, eskiler.

Evceh: Çok uygun, pek münasebetli.

Evkâr: Kuş yuvaları.

Evlâ: Daha uygun, pek münasebetli.

Evza': Haller, vaziyetler, tavırlar.

Evezân: Daha vazih, çok açık, besbelli.

Eyâdî: Eller.

Eyser: Sol taraflaki. Pek kolay.

Eytâm: Yetimler, babaları ölmüş çocuklar.

Ezdiyâd: Karşıtlar, zıtlıklar.

Ehzer: Pek beyaz, güzel ve parlak.

Ezkiyâ: Keskin fikirliler, anlayışlılar.

Ezmân: Vakitler, anlar, çağlar.

Ezmâr: Bahadırlar, kahramanlar, yiğitler.

F

Firîb: Aldatan, kandıran anlamıyla kelimelere katılır.

Fâhiş: Mübalağalı, taşkın, aşırı. Büyük, iri. Ahlaksız.

Fahr; Öğünme, böbürlenme, büyüklenine, şeref, onur, kıvanç.

Fâka: Fakirlik, yoksulluk. İhtiyaç.

Fârigu'1-bal Başı dinç, rahat.

Fart: Aşın , aşırılık, taşkınlık, taşkın, aşkın, fevkaladelik.

Fâsid: Kötü, fena, yanlı, bozuk. Münafık, fesat çıkarıcı.

Fassâd: Kan alıcı. Cerrah.

Fâş: Meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

Fâtır: Yaratan, yaratıcı.

Faysal: Kesin hüküm, karar. Keskin kılıç. Hâkim.

Fehîm: Zeki, anlayışlı, akıllı.

Fehm: Anlama, anlayış

Fehvâ: Mana, anlam, mefhum, kavram.

Fe-keyfe: "Nasıl" manasına kullanılan eski bir tabir.

Felah: Kurtuluş, selamet, onnu. Mutluluk, kutluluk.

Felâsife: Felsefe ile uğraşanlar. Düşüncesiz, rahat, kaygısız yaşayanlar.

Ferâiz: Farz. Allah'ın emri. Lazım, vacip, gerek. Borç, vazife.

Ferâmüş: Unutma, hatırdan çıkma.

Fercâm: son, sonuç.

Ferc ü gelû: Dişilerde tenasül aleti ve boğaz.

Feres-i firâset: At yetiştirme bilgisi ile yetiştirilen at.

Ferhunde: Mübarek, mesut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.

Ferîd: Tek, eşsiz, eşi olmayan, kıyas kabul edilemez, ölçüsüz, üstün.

Ferzâne: Hakim, feylesof, bilgili (kimse). Nefsanî bağlantılardan sıyrılmış olan derviş.

Ferzend: Oğul, çocuk.

Fesâhat: Doğru ve düzgün söyleyiş. Açık ve güzel ifadeli konuşmak.

Fesâne: Asılsız hikâye, masal.

Fettân: Fitneci. Kurnaz. Altın eriten kuyumcu, hırsız.

Fevâid: Menfaatler, faydalar, karlar, kazançlar.

Fevriyyât: Fevrî, fevriyye, birdenbire, düşünmeden.

Feyt: Bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma.

Fısk: Hak yolundan veya hak yoldan çıkma, Allah'a karşı isyan etme. Hainlik.

Dinsizlik, ahlaksızlık.

Fi'l-hâl: Bu anda, hemen şimdi.

Firâş: Döşek, yatak

Firâvân: Çok, bol. Fazla, aşın

Firifte: Aldatılmış, kandırılmış, aldanmış

Fiten: Fitneler, ayartmalar, azdırmalar, ara bozmalar

Fuâd: Yürek, kalp, dil, gönül. Anlık

Fuhâl: Büyük âlimlerin ileri gelenleri. Emsalinden üstün olan

Furkân: İyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren herşey. Kur'an-ı Kerim

Futa: Peştamal. Eskiden kullanılan bir çeşit kumaş

Fuzalâ: Fazıllar, faziletli, erdemli kimseler

Füccâr: Günahkârlar

Fücur: İşret, sefihlik, günahkârlık, ahlaka aykırı durum

Fülfül: Karabiber

Fülk: Gemi, kayık, filika. Ağırşak. Yuvarlak nesne. Nuh'un gemisi

Füls: Akça, pul.

Fülûs: Pul mangır, akçe, para

Fünûn-ı mütedâvile: Tedavülde bulunan, kullanılan tenler

Fürs: Farşlılar, Fars milleti. Eski İran

Fürsâ: Şark kavimleri

Fürû: Dallar, budaklar. Bir atadan gelenler, çoluk çocuk, torunlar

Fürû-mâye: Mayası bozuk, sütü bozuk, soysuz, aşağılık

Fürûg: nur, ziya, ışık, parlaklık, parıldayış

Fuseha: Genişlik, açıklık.

Fütûh: galibiyet, zafer, üstünlük, gönül ferahlığı.

Fütur: Zayıflık, gevşeklik, bezginlik, usanma, usanç, bıkma. Kader, ümitsizlik.

G

Gabâvet: Anlayışsızlık, bönlük, kalın kafalılık.

Gabgab: Çeşme altı, çifte gerdan.

Gabn: Alışverişte aldatma. Ziyade kazanma.

Gadr: Hainlik, vefasızlık. Zulüm, merhametsizlik. Haksızlık, yazık.

Galat etmek: Yanlış yapmak, yanılmak.

Galîz: Çirkin. Kokmuş madde

Gâliye-sâ: Galiye, ıtır, güzel koku tertipleyen kimse, aktar

Gam-küsâr: Gam ve kederi defeden, teselli veren, gam ortağı

Gam-rîş: Gam yarası

Gâmız: Anhişitması güç olan, anlaşılmaz, karışık kapalı söz

Gamze-i hûn-rîz: Kan dökücü gamze

Ganî: Zengin, varlıklı, doygun. Allah'ın adlanndan biri

Gâr: Mağara, in. Defne ağacı

Garrâ: Ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayişli, şatafatlı

Garrân: Homurdanan, kükreyen

Gassâle: Ölü yıkayan kadın. Yıkanacak ilaçlı su. Sabahları içilen şarap

Gavâmız: Anlaşılmaz şeyler, güç şeyler, karışık kapalı sözler

Gayûr: Gayretli, çok çalışkan. Kıskanç. Hamiyetli. Dayanıkl.

Gazûb: Kızgın, öfkeli, hiddetli. Kükremiş.

Gebr: Ateşe tapan, mecusi

Gendüm: Buğday

Gerdiş: Dönüş, dönme, dolaşma

Gerdûn: Dönücü, dönen, devreden. Felek, dünya, sema

Gezend: Zarar, ziyan. Elem, keder, afet, musibet

Gılâf: Kılıf, kın, mahfaza

Gılâz: Kınlar. Kabalar. Bıyığı çıkmamış gençler

Gılmân: Cennette hizmet gören delikanlılar. Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. Köleler, esirler

Gılzet: Kabalık, kalınlık

Gırrâ: Gururlu, kibirli, kendini beğenmiş kimse

Gîsû: Omuza dökülen saç. Saç örgüsü

Gidâr: Meşguliyet, iş. Adet, tarz, yürüyüş

Gil: Balçık, su ile ıslanmış toprak, lüleci çamuru, kil

Girân: Ağır. Pis. Kötü, kokmuş. Sıkıntılı, usandırıcı. Sert, katı

Girîbân: Elbise yakası

Giriftâr: Tutulmuş, yakalanmış

Girh-gîr: Düğüm tutmuş, düğümlü dolaşık

Giyâh: Ot

Gufrân: Affetme, merhamet etme, yarhgama

Gulâm: Tüyü, bıyığı çıkmamış genç, delikanlı. Köle. Esir, kölemen

Gulgule: Gürültü, şamata, bağışıp, çağırma

Gumûm: Kederler, kaygılar, dertler, tasalar

Gûne: Çeşit, türlü. Gidiş, tarz, yol. Sıfat

Gurâb: Karga

Gurfe: Çardak, köşk, balkon, cumba

Gurre: Parlaklık, ışıldama. Atın altındaki beyaz akıtma. Ayın ilk görünmesi. Arabî ayın ilk günü

Gussa: Keder, kaygı, tasa

Gûş: Kulak. İşitme, dinleme

Gûy: Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu. Yuvarlak şey

Gûyende: Söyleyen, söyleyici

Guzât: Gaza eden, ordunun basma geçen, savaşı, savaştan sağ ve muzaffer dönen. Böyle bir ordunun başkumandanı

Güdâz: Eriten, yakan, mahveden. Takat-güdaz: Takati mahveden

Güftâr: Söz

Gülnâr: Nar çiçeği

Gül-rîz: Gül saçan, gül serpen. Meşhur bir çeşit lale.

Gümân: Zan, sanma, sezme

Gümrâh: Yolunu şaşırılmış, doğru yoldan ayrılmış. Bol, gür.

Günbed: kümbet. Üst tarafı yuvarlak şekilde olan bina.

Gürbe: Kedi.

Gürg: Kurt, canavar.

Gürîz: Kaçma, kaçan. Kasidelerde konuya girmeden önce söylenen beyt.

Güvâh: Delil Güvâh-ı beş: Yeterli delil

Güzerân: Geçici, geçen

Güzin: Seçen, seçilmiş, seçkin, beğenilmiş.

H

Habâb: Su üzerinde olan hava kabarcıkları

Habâset: Pislik, kötülük

Habt: İptal etme, bozma. Bir bahiste birini susturma, ağızım kapama

Haccü'l-haremeyn: Zamanında şer'î merasimc uyarak Mekke-i Mükerrerme ile Medine-i Münevvereyi ziyaret eden kimse

Haclet: Utanma

Hadâset: Evvel, Önce. Başlangıç. Tazelik, gençlik

Hadd: Yanak

Hadeng: Kayın ağacı, kayın ağacından yapılmış ok

Hades: yeni peyda olan şey, abdest ve gıslün tazelenmesini gerektiren hal

Hâher: Kız kardeş, hemşire

Hâib: İsteğine kavuşamayan. İsteği olmayan

Hakâyık: Hakikatler, gerçekler. Şüphesiz bulunan şeyler

Hâlât: Haller

Halâvet: Tatlılık, şirinlik, zevk

Hamâkat: Beyinsizlik. Anlamama hali. Ahmaklık. Bönlük

Hamîde: Eğrilmiş, bükülmüş, kambur

Hamîm: Soy sop. Pek sıcak, pek kaynar nesne

Haml: Ana karnındaki çocuk. Gebe olma, gebelik. Yük, yüklenme

Hamûl: Tahammüllü, sabırlı, dayanıklı

Hâmûş: Sessiz, suskun

Hamse: Arapça'da beş sayısı.

Hande-rûy: Güler yüzlü.

Hânende: Şarkıcı, şarkı söyleyen.

Hanîs: Yemini bozup altında çıkamayan adam.

Hârâ: Katı taş, mermer. Üzeri menevişli kumaş.

Hâre: Yiyecek, yiyinti.

Harîde: Kız oğlan kız. Delinmemiş inci.

Harîf: Sanat arkadaşı, meslektaş. Teklifsiz dost.

Harîm: Biri için kutsal olan şeyler. Harem dairesi, harem. Evin içi gib başkasına kapalı olan yer. Bir evin civarı. Avlu. Ortak, şerik.

Hasâil: Hasletler, huylar, tabiatlar.

Hasenât: iyilikler, iyi haller. İyi işler, hayırlı işler.

Hasene: Güzel, iyi, hoş.

Hasîs: Cimri, pinti, alçak, değersiz.

Haslet: İnsanın yaratılışındaki huyu. Tabiatı, mizacı.

Hâss: Mahsus, özel. Hükümdarın kendine mahsus olan. Saf, halis.

Hasûd: Hasetçi, kıskanç, çekemeyen.

Hâşâk: Çöp, sürpüntü, yonga.

Hâşe-lillâh: Allah göstermesin, asla, katlyyen. Hiçbir vakit.

Haşyet: Korku.

Hatar: Tehlike.

Hatem: Mühür, üstü mühürlü yüzük.

Hatve: Adım.

Havâric: Asiller, zorbalar. Hakem olayından sonra Hz. Ali'ye isyan eden zümre. Hariciler.

Havârik: Harikalar, imkân ve yaratılışın üstünde olan, insanda hayranlık uyandıran şeyler.

Havâs: Hassalar, keyfiyetler. Muhterem, saygın olanlar.

Havâşi: Haşiyeler, derkenarlar. Kuyruklar, maiyet adamları.

Havâyic: İhtiyaçlar, gerekli şeyler.

Havf: Korku, korkma.

Havsala: Kuş kursağı. Mide. Anlayış, şekil, zihin.

Hayf: Yazık.

Hayîde: Ağızda çiğnenmiş, ağızdan ağıza dolaşmış, bayat, köhne söz.

Hayyât: Terzi.

Hayyiz: Taraf, meydan, mekân, mevki. Uzam.

Hazâkat: Ustalık. Hekim ve sanatçı ustalığı.

Hazar: Sabit meskeni olanların oturdukları memleket. Banş ve güven.

Hazer: Sakınma, kaçınma, korunma, çekinme.

Hazîz: En aşağı. Dağ eteği.

Hem-kîş: Aynı dinden olan.

Hem-pehlû: Aynı yanda olan.

Hem-râz: Sırdaş, en yakın arkadaş.

Hemîşe: Daima, her vakit, her zaman.

Hemmâz: Koğucu.

Hemser: Arkadaş.

Hemvâr: Daima.

Hemyân: Heybe, dağarcık. Çanta, büyük kese.

Hemgâme-gîr: Hikaye söyleyicisi, hokkabaz. Kavgacı, gürültücü.

Hergiz: Asla.

Herze: Boş lakırdı, saçma.

Her bâr: Her defa.

Heştâd: Seksen.

Hevl-nâk: Korkunç, korkulu.

Heycâ: Gürültü, kavga, dövüş.

Hezârân: Bülbüller. Binlerce.

Hezec: Güzel sesle şarkı söyleme. Türk müziğinin büyük usullerinden. Aruz vezninde bir bahir.

Hezl: Eğlence, şaka, alay. Latife. Meşhur ve yaygın bir nazmın vezni ve kafiyesi taklit edilmemek suretiyle latife tarzında nazım yazma. Bu tarz da yazılan nazım.

Hezliyyât: Şaka ve mizahla ilgili şiir veya sözler.

Hıdr: Perde, hail, mani.

Hıkd: Kin tutma. Öç almak için fırsat beklemek. Kötü niyet besleme.

Hıred: Akıl.

Hırmen: Harman.

Hısâs: Paylar, nasipler.

Hîn: An, zaman, vakit, sıra.

Hîn-i bahs: Bahis esnasında, bahis sırasında.

Hîre: Kamaşık, donuk, fersiz.

Hîş: Akraba, soy sop.

Hil'at: Yüksek makamdaki zatların beğendiği kimseye ve takdir edilen zevata giydirildiği kıymetli, süslü elbise. Kaftan.

Hilm: İnsanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık.

Himem: Gayretler, emekler, çalışmalar, yüksek iradeler. Ermiş olanların tesirleri

Hirâset: Çiftlik

Hod-bîn: Bencil, kendini beğenmiş

Hoş-âyende: Hoşa giden, beğenilen

Hos-elhan: Makamı güzel, güzel ve tatlı okuyan

Hûb: Güzel, hoş iyi

- Hucec:** Hücetler. Padişah beratları. Defterhane kayıtları, mahkeme sicilleri
- Huceste:** Uğurlu, meymenetli, hayırlı, saadetli, kutlu
- Hud'a:** Aldatma, oyun, hile, dalavere, düzen, dek
- Huffâş:** Yarasa, gece kuşu
- Hukne:** Şırınga
- Huld:** şurup giden, sonu olmayan varlık. Tükenmeme, bakilik. Cennet
- Hulk:** Huy
- Hulûl:** Gelip, çatma
- Humâr:** İçkiden sonra meydana gelen baş ağrısı, sersemlik
- Humhâne:** Şarap küplerinin konulduğu yer. Meyhane. Açığı kalbi
- Humk:** Ahmaklık, aptallık
- Humret;** Kırmızılık, kızılık. Hamra.
- Hun-âlûd:** Kana bulanmış
- Hûn-rîz;** Kan döken
- Hûnâbe:** Gözyaşı. Kanlı su
- Hurde:** Ufak değersiz şey, kırıklık. Nükte, dakika. Yazıya ince ayırım veren bir tarz
- Hurrem:** Şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan. Taze. Bir yazı türü
- Husemâ:** Düşmanlar. Muhalifler, karşı taraflar
- Hussâd:** Haset edenler.
- Husûf:** Ay tutulması.
- Husûmet:** Düşmanlık.
- Huşk:** Kuru, kaba.
- Huşûmet:** Kabalık, sertlik, katılık. İnatçılık.
- Hutûr:** Hatırlama, akla gelme.
- Hutût:** Çizgiler, yazılar. Yollar.

Huyût: İpler, iplikler. Lifler, teller.

Hüccet: Senet, vesika, delil.

Hüner-mend: Hünerli, marifetli.

Hüt: Büyük balık. Balık burcu, semanın güney yarımküresinde Sevr burcundan ileri.Hamel burcunun istikametinde bir burç.

Hüveyda: Aşikâr. Belli.

Hüve: Üçüncü müfret (tekil) şahıs zamiri.

I-İ-J

I'rab: Tazı, yükrek at.

Isgâ: Kulak verip söz dinlenme. Söylenilen sözü dinleyip kabul etme.

Iskât: Düşürme, düşürülme. Yok etme. Hükümsüz bırakma, ölünün azapsız kalması için dağıtılan sadaka.

Istılâhât: İlim sözleri, tabirleri, terimler.

Itlâk: Salı verme, koyvenne. Bağışlama, cezadan kurtarma.

Itnâb: Sözü uzatma, gereksiz ayrıntılara girme.

İttulâ: Haberi olma, bilgisi bulunma.

Ivec: Eğrilik, çarpıklık, yanlışlık.

Iyâl: Bir adamın Üzerine nafakasını vermek vacip olan, kendilerini geçindirdiği kimseler.

Iyâr: Altının, gümüşün ve başka kıymetli madenlerin karışma derecesi. Saadete doğru gitme. Ayar.

Izâr: Yanak.

Izmar: Gönülde gizleme, saklama, gizlenilme.

Izz: Değer, kıymet. Yücelik, ululuk, güçlülük.

İbâ: Çekinme, razı olmama, tikslenme.

İb'âd: Uzaklaşma, uzaklaştırılma. Tard etme, kovma.

İbârât: Cümleler, paragraflar, bir metinden çıkartılmış olan satırlar.

İbdâ: Örnek siz olarak bir şeyi meydana getirme, yaratma. Yeni ve güzel bir eser meydana getirme.

İbrâm: Can sıkacak derecede ısrar etme, üstüne düşme.

İbrâz: meydana çıkarma, gösterme.

İbtidâ: Başlama, başlangıç.

İbtigâ: Talep, arzu, istek. Maksat, gaye.

İbtihâc: Sevinç, sevinme, gönlü açılma.

İbtihâl: Yalvarıp yakarma.

İclâs: Oturtma, oturtulma.

İcmâl: Kısaltma, öz, özet.

İctinâb: Sakınma.

İdgâm: gizlemek.

İfrât: Aşın gitme, pek ileri varma.

İfrâz: Bir bütünden bir parça ayırma, ayrılma.

İftikâr: Fakirlik gösterme, çok ihtiyacı olma. Alçak gönüllülük.

İftirâk: Ayrılma, dağılma, perişan olma.

İftitâh: Açma, açılma, başlama.

İgmâz: Ayıplama, Göz yumma, görmezlikten gelme.

İgrâk: Akla yakın geldiği halde, imkânsız bulunan mübalağa. Suda boğma.

İlham: Vehme düşürme. İki manalı kelimelerden en az kullanılan manayı bilerek kullanma.

İhâta: Bir şeyin etrafını çevirme, sarma, kuşatma, etrafı çevrilme, kuşatılma, sarılma.

İhfâ: Saklamak. Tecvidde harflerden birisini söylerken gizli ve zayıf söylemek.

İhrâb: Harab etme, edilme.

İhrâk: Yakmak, yandırmak. Dönme. Akıtma.

İhsâs: Hisse verme, edilme.

İhtikan: Kan yürümesi, kanın bir yere toplanması, birikmesi.

İhtilâc: Çarpıntı, çarpınma. Seğirme. Havale nöbeti tutma.

İhtilât: Karışma, katışma. Karşılaşıp görüşme.

İhtirâ': Benzeri görülmemiş bir şey icad etme, vücuda getirme.

İhtirâk: Tutuşup yanma.

İhtirâm: Saygı, hürmet.

İhtisâr: Kısaltma, sözü, yazıyı kısaltma.

İhtitâm: İş bitme, sona erdirme.

İhvân: Sadık, samimi, candan dostlar. Bir tarikat arkadaşları.

İkâb: Azap, eziyet.

İkâl: Deve ayağına bağlı bağ, köstek.

İksâr: Çoğaltma, çoğaltılma, arttırma.

İktibâs: iki veya daha çok şeyin, biri öteki sanılacak surette birbirine benzemesi.

İltimâs: Kayırma, arka kayırıcı.

İltivâ: Sarılma, sarılıp dolaşma. Büklüm olma. Dalgalanma. Eğri durma.

İltiyâk: Sıkı fıkı dost olma.

İlzâm: Cevap veremez hale getirme, susturma

İmsâk: Bir şeyden el çekme, perhiz. Cimrilik, pintilik

İmtinâ: Çekinme, geri durma. İmkansızlık, olamayış.

İmtisâl: İcab edeni, gerekeni yapma, bir örneğe göre hareket etme.

În'âm: Nimet verme, iyilik etme.

Înâ: Yemiş toplama zamanı gelem.

Inbâ: Haber verme.

Inbisât: Yayılma, açılma, genişleme, iç açılma, ferahlık.

İnd: Yan, taraf, yön, kat. Yanında, düşüncesine göre.

İnde'l-efâzıl: Pek mümtaz olanlar, çok bilgiler.

İnfiâl: Gücenme, darılma.

İnhilâl: Çözülüp ayrılma. Dağılma, erime.

İnhirâf: Dönme, sapma, değişme, bozulma, kırıklık, doğru yoldan çıkma.

İnkıbaz: Büzülüp toplanma, çekilme. Kasvet, keder, sıkıntı.

İnkıtâ': Kesilme, arası kesilme. Tükenme.

İnkıyad: Uyan, uygun, münasip.

İnti'âş: Hastalıktan kurtulup kalkma. Doğrulup kalkma.

İntifâ: Faydalanma.

İntihâb: Seçme, seçilme. En güzel.

İrâd: Getirme, söyleme.

İrâdet: İrade, dileme. Gönül isteği.

İrdâf: Ardı sıra yürütme, yürütülme.

İirtifâ: Yükselme, yükseklik.

İrkikâb: Fena bir iş işleme. Rüşvet alma.

İrtişâ: Rüşvet alma, rüşvetçilik.

İsâet: Kötülükte bulunma, kötü iş işleme.

İsâl: Vusul bulma, buldurulma vardırma.

İsâr: İkram, bahşiş. Cömertlikte verme. Dökme, saçma, serpme.

İskâ: Sulama, su verme.

İ'tizal: Bir tarafa çekilme. Takımdan ayrılma.

İ'tizâr: Özür dileme.

İsti'câb: Hayrette kalma, şaşma.

İsti'mâl: Kullanma.

İstidlâl: Bir delil çıkarma, delil gösterme.

İstifsâr: Sorma, sorulma.

İstiftâ: Fetva almak, isteme, müftüye müracaat etme.

İstiğnâ: Aza kanaat elme, tok gözlülük.

İstigrâb: Garip bulma, şaşma

İstihkâk: Hakkı olma, hak kazanma

İstihrâc: Netice çıkarma. Mana çıkarma

İstimâ': Dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme

İstimâlet: Gönül çekme, teselli etme, avutma

İstinsâf: Alacağım alma, ödeşme

İstitâ'at: Takat, kudret, güç yetme, güç yeterlik

İstitrad: Yeri gelmişken söylenen söz

İş'âr: Yazı ile bildirme

İşrâb: İçinne. Maksudı açıktan değil de dolayısıyla gösterme

İşrâk: Doğma, doğarak etrafı ışıklandırma

İştibâh: Şüphelenme, şüphe etme

İştihâr: Şöhretlenme, şöhret bulma, meşhur olma, ün alma, ünlü olma

İtâb: Paylama, azarlama, tersleme, darılma

İttibâ: Tabi olma, itaat etme

İttisâl: Bitişme, kavuşma, ulaşma. Birbime dokunma

İvaz: Bedel, hazırlanmış.

İyâdet: Hatır sorma, ziyaretinde bulunma, gidip görme. Hasta ziyaret etme.

İz'ân: Anlayış, kavrayış, akıl. İtaat, söz dinleme, boyun eğme.

İzâfet: İki şey arasındaki bağ, ilgi.

Jeng: Pas, küf, kir. Jengar.

Jülîde: Dağınık, karmaşık

K

Kabâ: Üste giyilen elbise

Kabh: Çirkin, yakışsız, fena, ayıp

Kabz ü bast: Kapanıp açılma, daralıp genişleme

Kadh: Bir kimsenin ayıp ve kusurlarını söyleyerek gıybet etme. [enge] olma

Kadr: Değer, itibar. Onur, şeref, haysiyet

Kadı: İslam hukukuna göre hüküm veren yargıç. Kazalarda yöneticilik görevi de bulunmaktaydı.

Kâffe: Hep, bütün, cümle

Kaht: Kıtlık, kuraklık, kuraklıktan dolayı ürünün yetişmemesi

Kâil: Söyleyen, diyen. Rız olmuş, boyun eğmiş

Kâim: Ayakta duran, ayakta bulunan

Kâlâ: Kumaş. Giyim, kusan için güzel şeyler

Kaltabân: Namussuz

Kâme: Meram, arzu, maksat

Kâmkâr: İsteğine ulaşmış, mutlu

Kamyâb: Kam bulan, talihli, isteğine ulaşmış, bahtiyar, mutlu

Kân: Maden ocağı, maden kuyusu. Bir şeyin kaynağı, menbaı

Kand: Şeker, şeker kamışının doymuş hali

Kapıcıbaşı: Saray kapıcılarının amiri. Sayılan zamanla değişiklik göstermiştir. Saraydaki hizmetlerden sorumludur.

Kâr-âzmûde: Görgülü, tecrübeli

Kârdân: İş bilir, işten anlar

Karîne: Karışık ve belirsiz bir şeyin anlaşılmasına yarayan ipucu.

Karye: Köy

Karz: ödünç, borç.

Kasas: Bildirme, anlatma, hikâye etme. İz sürme. Bir yazı çeşidi.

Kasîr: Kısa

Kasîd: Kasteden, tasarlayan, kıyan. Postacı, haberci, tatar, ulak.

Kassâm: Varisler, mirasçılar arasında mirası takdim eden ve küçüklerin hakkını koruyan şeriat memuru

Kat': Kesme, kesilme, biçme. Halletme, karar verme, sona erdirme, bitirme

Kattâl: Çok katleden, çok öldürücü

Kavâfi: Kafiyeleler

Kazasker: İlimiye sınıfının en yüksek mertebelerinden biridir. Dîvân toplantılarına da katılan kazasker, Osmanlı devletinde askeri sınıfa ait davalara bakardı. Anadolu ve Rumeli kazaskerliği olmak üzere iki kazaskerlik mevcuttur.

Kazzaz: İpekçi, ipek işleyen, ipek satan

Kazvin: İran'da Tahran'a 150 km. mesafede bir şehir.

Kebâir: Büyük günahlar.

Kec: Eğri, çarpık.

Ked: Çalışma, çabalama, uğraşma, iş, emek. Ev.

Keff: El içi, el ayası, avuç. Ayağın altı, taban. El çekme, vazgeçme.

Kef: Köpük.

Kehf: Mağara, in. Sığınılacak yer.

Kehhâl: Göz hekimi. Göze çok sürme süren. Sürme süren kimse.

Kelâg: Bir cins karga.

Kelâl: Yorgunluk, bıkkınlık.

Kem-bidâa: Sermayesi kıt. Bilgisi zayıf, az okunmuş.

Kem-gûy: Az söyleyen.

Kem-peymâ: Eksik ölçen.

Kemâ-hüve: Olduğu gibi.

Kemend: Güzelin saçı.

Kemîne: Noksan, eksik., hakir, zavallı.

Kemter: Daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. Eksik, noksan.

Kenz: Hazine, define, yeraltında saklı değerli eşya.

Ker: Sağır. Kuvvet, kudret. Meram ve maksat.

Kerih: İğrenç, pis kokan.

Kerkes: Akraba.

Kerrât: Kereler, defalar. Çarpım cetveli.

Kerrûb: Meleklerin büyüğü.

Kesâfet: Kir, pislik. Bulanıklık, açık ve berrak olmayış

Kesb: Çalışıp kazanma.

Keselân: Gevşelik, yorgunluk, ağırlık.

Kesîr: Çok çok olan, bol

Keşâkeş: Çekinme. Tereddüt, sıkıntı, ıstırap. Tasa.

Ketb: Yazma.

Ketm: BİR sözü, bir haberi, bir sim saklama, gizli tutma.

Kevkeb-i keyvân: Zuhâl yıldızı.

Kevn: Olma, var olma, varlık, vücut.

Key: Büyük hükümdar, padişah. Nasıl, ne şekilde. Ne zaman.

Kıbâb: Tepesi yarım küre şeklinde olan bina damları.

Kıdve: Kendisine uyulup arkasından gidilecek kimse.

Killet: Azlık, kıtlık.

Kırtâs: Kâğıt, kâğıt tabakası, sahife. Kâğıtçı.

Kıtmîr: Ashab-ı keyfin köpeğinin adı.

Kîl ü kâl: Dedikodu.

Kîne: Gönülde gizlenen düşmanlık.

Kihter: Çok küçük.

Kilâb: Köpekler.

Kirâm: Soydan gelenler, soyu temizler, ulular, şerefli. Cömertler, eli açıklar.

Kisvet: Özel kıyafet. Yağlı güreşte giyilen meşin pantolon.

Kişver: Ülke, memleket, iklim.

Kizb: Yalan söyleme, yalan.

Kuddise: "Mukaddes, mübarek olsun!" anlamında ermişler hakkında kullanılan bir dua.

Kudemâ: Eskiler, eski adamlar. Eskiliği bakımından ileri gelenler.

Kudâm: Uzak bir yoldan, uzak bir yerden geçme, ayak basma.

Kûkken: Dağ kazıcı, dağ kazan.

Kullâb: Çengel, kanca, ucu eğri nesne.

Kulle: Dağ tepesi, doruk. Kule. Bazı harp gemilerinin güverlelerinde bulunan ve makine ile hareket eden ağır top.

Kulzüm: Deniz.

Kûs: Kös. Eski savaşlarda, alaylarda deve veya araba üstünde taşmarak çalınan büyük davul.

Kuyûd: Kayıtlar, bağlar. Deftere geçirmeler.

Kuzât: Kadınlar.

Küdûret: Gam, tasa, kaygı, bulanıklık.

Külâl: Dağ tepeleri, doruklar, kuleler.

Külhan: Hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer

Kümmel: Kamiller, olgunlar

Künc: Köşe, bucak

Küster: Döşeyen, yayan anlamıyla tamlamalara girer

Küşâde: Açık, açılmış, ferahlı

Küşte: Öldürülmüş

Kütüb-i mensûha: Hükmü kalmamış kitaplar

L

Lâbe: Yaltaklama, yalvarma, acz gösterme. Bu yolda söylenen söz.

Lâbes: Sakınca yok.

Lâbüd: Lazım, gerekli, gerek.

Lâcerem: Şüphesiz, besbelli, elbette.

Lâg: Şaka, latife, oyun.

Lâgar: Zayıf, cılız.

Lahsa: Basra Körfezi'nde bir şehirdir. Osmanlılar devrinde beylerbeyliği olmuştur.

La'l-i müzâb: Şarap.

Lala: Şehzadelerin yetiştirimelerinden sorumlu kişi.

Lâyih: Parlak, parlayan. Aşıkâr, meydanda. Hatıra gelen.

Lâ-yuadd: Sayılmaz, sayılamaz, pek çok.

Lâ-yuhsâ: Sayılmaz hesaba gelmez.

Le'âli: İnciler.

Leb-i çâh: Koyunun ağzı

Lebbeyk-gûyân: "Büyürünüz, emir sizindir efendim!" diyen

Ledün: Allah yanı.

Lehhhan: Okurken çok yanlışlık yapan

Leked: Tepme, çifte

Lem'a: Parıltı, parlamış

Lem-yezel: Zail olmaz, bâkî, daimi olan.

Lemeât: Parıltılar, parlamışlar

Leng: Topal

Lenger: Gemi demiri

Let: Dayak, kötek. Şiddetle çarpma

Levm: Zemmetme, çekiştirme, paylama

Levn: Renk, boya. Nevi, çeşit

Li: "İçin, ötürü, dolayı, yüzünden" manasına gelir

Libâs: Elbise, esvap

Lihye: Sakal

Lîk: Lakin, amma, ancak, fakat

Likâ: Yüz, çehre. Görme, rast gelip kavuşma

Livâ: Bayrak. Fırka ile tabur arasında asker birliği. İdare bölümlerinden kaza ile vilayet arasında derece. Sancak, mutasarrıf İdaresindeki bölge.

Liyâkat: Layık olma, değerlilik, yararlık. İktidar, hüner, fazilet

Lu'b: Oyun, eğlence

Lu'bet: Oynanan, oynanılan şey, oyuncak

Lugaz: Bilmece, bulmaca, yanıltmaca

Lü'lü: İnci

Lücce-i deryâ: Engin deniz.

M

Maa-hâzâ: Böyle iken bununla beraber.

Maâric: Merdivenler.

Mâbeyn: İki şeyin arası, padişah sarayı.

Mâadâ: -den başka.

Ma'delet: Adalet, adillik, insafılık.

Mâdih: Medheden öven.

Ma'dûde: Sayılı, belli, belirli.

Ma'dum: Yok olan mevcut olmayan.

Ma-fi'l-bâI: Kalpteki, gönüldeki şey.

Mağfûrun-leh: Affedilmiş, bağışlanmış.

Mağz: Beyin, dimağ.

Mâhbûb: Sevgili, sevilen.

Mahdûm: Öğüt, evlat.

Mahfi: Gizli, saklı.

Mahmidet: Övme, medhetme.

Mahmiyye: Bir şeyi himaye etme koruma. Büyük şehir.

Mahrûse: Büyük şehir

Mahsûd: Haset edilen kişi

Mahz: Nikâh. Katıksız. Kendisi. Sadece. Halis

Mahzûf: hazf olunmuş, kaldırılmış. Eski yazıda noktasız harflerle yazılmış manzum ve mensur söz

Makâl: Söz, lakırdı. Söyleme.

Makâmât: makamlar. Meclisler. Topluluklar.

Makdûr: Güç, kudret, Allah'ın takdiri.

Maklûb: Tersine çevrilmiş, değiştirilmiş, başka hale konulmuş.

Makrûn: Yakın, yakmiaştınîmiş. Ulaşmış, kavuşmuş.

Maksûm: Paylaştırılmış, taksim edilmiş. Nasip

Makûle: Çeşit, tür, soy.

Mâlâ-kelâm: Söz götürmez, diyecek yok.

Mânend: Benzer, eş.

Mansıb: Devlet hizmet, memuriyet

Mâ-sadak: Uygun, tıpkı

Ma'siyet: İsyân, günah, itaatsizlik

Masâf: Taburun toplandığı yer. Saf.

Masdûka: Doğru söz, gerçek.

Mâ-sivâ: Allah'tan gayn her şey.

Masnû: Sanatlı, güzel. Uydurma, düzme şey.

Matlûb: Talep edilen, istene şey.

Matmah: Göz dikilen, göz konulan yer. Bakacak yer.

Ma'tûf: İsnat olunmuş. Eğilmiş, bir tarata doğru çevrilmiş.

Ma'ûnet: Ölmeyecek kadar yiyip içmek. Zahmet, meşakkat, sıkıntı.

Ma'yûb: Ayıplanmış, ayıplanan.

Ma'zûl: Azl edilmiş, işinden çıkarılmış.

Meâb: Sığınmak, sığınacak yer.

Meâsir: Güzel eserler, nişanlar.

Meâyib: Ayıplar, kusurlar.

Me'haz: Bir şeyin alındığı çıkarıldığı yer. Almak manasına gelen ahz fiilinden.

Me'mûl: Emel edilen, istenen.

Me'vâ: Yurt, mesken, yer, makam, sığınacak yer.

Mebânî: Binalar, yapılar, temeller.

Mebde': Evvel, başlangıç, ilk unsur.

Mebgûz: Buğz edilen, nefret edilen.

Mebhût: Sersem, şaşkın.

Mebnî: Bina olunmuş, yapılmış.

Mebrûr: Hayırlı, makbul, beğenilmiş.

Mecrûh: Yaralı.

Medâr: Bir şeyin döneceği, üzerinde hareket edeceği yer.

Medâyah: Övmeler, medheler.

Medfû': Def olunmuş, dışarı çıkarılmış.

Medhûş: Dehşete uğramış, korkmuş.

Medîd: Uzun, uzatılmış.

Medlûl: Delalet olunan, gösterilen.

Mefâhir: Övülecek, iftihar edilecek şeyler.

Mefâsid: Bozukluklar, azdırmalar, fenalıklar.

Meges: Sinek.

Mehâb: korkulu ve dehşetli yer.

Mehâmid: Şükürler ve hamdler.

Mehcûr: Ter edilmiş, bırakılmış.

Mehmâ-emken: Mümkün olabildiği kadar.

Mehhûz: Düşünülebilen, hatıra gelen.

Mekârim: Keremler, iyilikler.

Mekîn: Oturan, yerleşen.

Meknûn: Dizilmiş, saklı, gizli, örtülü.

Meknûze: Yere gömülmüş olan, hazine.

Mekr: Hile, düzen.

Mekşûf: Keşf olunmuş.

Mektûm: Gizli, saklı.

Melâlî: Oyunlar, eğlenceler, cümbüşler.

Melâlet: Usanma, bıkkıma, sıkılm.

Melce': iltica edecek, sığınacak yer.

Melih: Güzel, şirin, sevimli, tuzlu.

Mellâh: Gemici, kaptan.

Memerr: Mürur edilecek, geçilecek yol. Yer, geçit, cadde.

Memnû': Men edilmiş, yasaklanmış

Menâfi': Menfaatler, yararlar, çıkarlar.

Menâhî: Dinen yapılması yasaklanmış şey, haram.

Menâkıb: Velilerin hayatlanndan olağan üstü sahneler anlatan destansı hikâyeler.

Menâl: Yetişme, nail olma, ele geçen şey.

Menâm: Uyku, rüya, düş.

Menâr: Minare, ışık bulunan yer, deniz feneri.

Menâsik: Mensekler, ibadet edilecek yerler ve İbadet ederken gerekli olan usul yol ve tarz.

Menâşir: Padişah tarafından verilen vezirlik veya müşirlik fermanları.

Menâzil: Menziller, evler, durak yerleri, konak yerleri.

Menküha: Nikâhlı kadın

Mensûh: Hükmü kaldırılmış, nesh edilmiş.

Menşûr: Dağıtılmış, yayılmış. Padişah tarafından verilen vezirlik.

Mer'î: Yürürlükte olan, riayet edilen.

Merâtib: Rütbeler, dereceler.

Merbût: Rabt olunmuş, bağlanmış, bağlı. Ulaşmış, bitişik.

Merdân: İnsanlar, erler, yiğitler.

Merdûd: Ger çevrilmiş, reddolunmuş, kovulmuş.

Mergûb: Rağbet edilen, beğenilen, herkeş tarafından istenen.

Merkâd: Mezar.

Mermûze: İşaretle anlatılmış, ima edilmiş.

Mersûm: Resm olunmuş, çizilmiş, ytazılmış. Bahsi geçen, adı geçen

Mervî: Rivayet olunan, binliden işilerek söylemek.

Mcsâil: Meseleler.

Mcsâlib: Ayıplar, eksikler, kusurlar.

Mesâlik: Meslekler, tutulan yollar.

Meserret: Sevinç, mutluluk, şenlik.

Meshûn: Isıtılmış.

Meşhûr: Büyülenmiş, kendine sihir yapılmış.

Meskenet: Miskinlik, fakirlik, becerisizlik.

Mesleb: Ayıp eksik, kusur.

Meslûb: Selb olunmuş, soyulmuş, alınmış, giderilmiş.

Mesmû': İşitilen, duyulan, haber alınan şey. Dinlemeye layık haber, konu.

Mesned: Dayanılan isnat edilen şey. Rütbe derece, paye, makam.

Meşgûf: Aşk yüzünden kendİnden geçmiş, divane olmuş.

Meşhed: Bir şehidin öldürüldüğü ve gömüldüğü yer.

Meşhûn: Doldurulmuş, dolu.

Meşİb: ihtiyarlama. Saçın ve sakalın ağannası.

Meta': Satılacak mal, eşya, sermaye, elde bulunan varlık.

Mevâni': Maniler, engeller.

Mevârid: Vürud eden, gelen, ortaya çıkan.

Mevâzi': Mevziler, yerler.

Meveddet: İsteme, sevme, sevgi.

Mevfûr: Çok, bol.

Mevhibet: Bahşİş, ihsan, bağİş.

Mevleviyet: Mollalık, müderrislikten sonra gelene ilmi paye.

Mevrûs: Miras kalmış mal ve mülk.

Mevsûm: İşaretlenmiş.

Meygûn: Şarap rebdinde olan.

Meyhâr: Şarap, içki içen. Ayyaş.

Meyyit: ölmüş, ölü.

Mezâhib: Mezhepler.

Mezâk: Zevk alma, tad duyma. Zevk, lezzet.

Mezâyâ: Meiyetler, üstün vasıflar.

Mezbûr: Adı geçen, yukarıda söylenmiş.

Mezellet: Zillet, horluk, alçaklık.

Mezemmet: Kınama, yerme.

Mezîd: Artma, arttırma, çoğalma.

Mezra'a: Ziraat olunan ekilen yer, tarla.

- Mısdak:** Bir şeyin doğru otuğunu isbat eden şey. Değer ölçüşü.
- Mızmar:** Koşu Meydanı, yarış sahası.
- Mîr-i mîrân:** Beyler beyi eyalet valisi
- Micmer:** Buhurdan. İçinde tütsü yakılan kap.
- Midâd:** Yazı mürekkebi.
- Midhat:** Övme, medhetme.
- Mihâr:** Taylar
- Mihman:** Miasfir, konuk.
- Miknet:** Kuvvet, kudret, güç.
- Min-ba'd:** Bundan sonra, bundan böyle.
- Minvâl:** Tarz, yol, suret, şekil.
- Miskin;** Aciz, zavallı, fakir, hareketsiz.
- Miyân:** Orta, aralık, bel.
- Mîzan:** Terazî, tartma.
- Muâdil:** Beraber, eşit.
- Muahhar:** Sonraya veya geriye bırakılmış olan, sonraki. Daha sonra.
- Muâlece:** İlaç yapma. İlaçla tedavi etme.
- Muammer:** Uzun ömürlü. Ömür süren.
- Mu'tekid:** İnanan, inanmış olan.
- Mu'terif:** İtiraf eden.
- Mu'teriz:** İtiraz eden.
- Muattar:** Güzel kokulu, ıtırılı.
- Muâvenet:** Yardım etme.
- Mubassır:** Gözetici, bekleyici.
- Mufassal:** Tafsilatlı, ayrıntılı.

- Mugannî:** Şarkıcı, güzel Öten kuş,
- Muğber:** Tozlu tozlanmış
- Muhakkik:** Tahkik eden, gerçeği arayıp meydana çıkaran.
- Muhallâ:** Tahliye olunmuş, süslenmiş.
- Muhalled:** Ebedi, daima olan.
- Muhâl:** Mümkün olmayan
- Muharrik:** Hareket ettiren
- Muhâsama:** Muhalefet, iki taraf arasındaki düşmanlık.
- Muhassıl:** Hâsıl eden, meydana getiren.
- Muhkem:** sağlam kılınmış, dayanıklı.
- Muhtale:** Hileci, dalavereci.
- Muhtasar:** Kısaltılmış.
- Muhtelit:** Karışmış, karıştırılmış.
- Muhteri':** îcateden
- Muhyî:** İhya eden, diriltten, canlandıran.
- Mukaddem:** Önde olan, önde giden.
- Mukaffâ:** Kafiye, kafiyeleşmiş.
- Mukârenet:** Bitişiklik, uygunluk, yaklaşma, kavuşma.
- Mukarrer:** Kararlaştırılmış.
- Mukatta':** Kesilmiş, kesik, ayn.
- Mukbil:** İkbali olan, kutlu, mutlu-
- Mukır:** İkrar eden. Kabahat ve aybını gizlemeden söyleyen.
- Mukîm:** ikamet eden.
- Muktedâ:** Kendisine uyulan. Örnek tutulan, önde bulunan.
- Mûmâ-ileyh:** İşaret olunan adı geçen.

Munkariz: Biten, arkası gelmeyen, sönen, zürriyeti kesilmiş olan.

Musâhabet: Sohbet etme, arkadaşlık etme, konuşma.

Musannif: Tasnif eden, sınıflayan.

Mû-şikâf: İnceden inceye araştıran, kılı kırk yaran.

Mutabakat: Mutabıklık, uygunluk.

Mutahhar: Temiz.

Mutarrâ: Taravetli, taze.

Mutavvel: Uzatılmış.

Mutazammın: İçine alan. Kefil olan, üsttine alan.

Muvahhid: Allah'ın birliğine inanan, birleyici.

Muvâsalat: Ulaşma, yetişme.

Muvaşşah: Süslü.

Muzmer: Gizli saklı örtülü.

Mübahase: Bahâsleşme.

Mübâhât: Övünme.

Mübâşeret: Bir işe başlamak.

Mübdi': İcat eden, yeni şeyler bulan. Benzeri görülmemiş şiir söyleyen.

Mübeddel: Değişmiş, değiştirilmiş.

Müberhen: Burhanlı, delil ile ispat edilmiş.

Mübeyyin: Bildiren, açıklayan.

Mübtedî: Bir işi Öğrenmeye yeni başlayan

Mücâvir: Komşu. Yurdunu terk ederek zamanım Mekke ve Medine'de ibadet ederek geçiren kimse.

Mücerrib: Tecrübe eden

Mücmel: Kısa ve az sözle anlatılmış, öz. Özet.

Mücteni': Toplanan. Bir araya gelen.

Müctenib: İctinab eden, sakınan, çekinen.

Müdârâ: Yüze gülme dost gibi görünme.

Müddeî: İddia eden, davacı, ayak direyen, inatçı.

Müdevven: Divan haline getirilmiş.

Müeyyed: Teyid edilmiş, yardım görmüş, doğrulanmış

Müfid: Faydalı, meramım güzel anlatan,

Müfsid: İfsad eden, bozan, bozguncu-

Müft: Bedava.

Mühmelât: Manasız boş sözler.

Müje: Kirpik

Mükâşefe: Keşfime, İlahi sırların keşfi, ortaya çıkması.

Mükteseb: Elde edilmiş, kazanılmış.

Mülâhaza: İyice düşünme, dikkatle bakma.

Mülakkab; Lakaplanmış, lakap takılmış.

Mülazim: Medresede tahsilim bitirip icazet alanlar için kullanılan bir tabirdir. Yedi seneden ibaret olan mülazimlik müddetini dolduranlar imtihanı geçerse kadı olurlardı.

Mülevven: Renkli, rengârenk, türlü renklerle boyanmış.

Mülevves: Kirli, pis.

Mülhid: Allah'ı inkâr eden, dinsiz.

Mümârese: Pratik yapma, çahşarak maharet kazanma.

Mümâsil: Benzeyen, andıran.

Mütefennin: Bilgin, fen sahibi, âlim.

Mütekâid: Emekli.

Mütckârib: Yakın, yaklaşan.

Mütekâsir: Çok, çoğalmış.

Mütemekkin: Mekân tutmuş, yerleşmiş, oturan.

Mütenâhî: Nihayet bulan, sona eren

Mütenevvi': Türlü, çeşit çeşit.

Mütevârid: Tevarüd eden, gelen.

Mütevattın: Vatan edinmiş, yurt tutmuş olan.

Mütevârid: Tevarüd eden, gelen.

Müteveccih: Teveccüh eden, bir tarafa yönelen.

Müteverri': Dindar.

Müttehem: Töhmety altında olan.

Müyesser: Kolay olan, kolaylaştırılmış.

Müzehheb: Altın suyuna bulandırılmış, yaldızlanmış.

N

Nâb: Saf, berrak. Azı dişî.

Nâ-bedîd: Görünmeyen, ortada olmayan.

Nâ-bûd: Mevcut olmayan, yok olan.

Nâ-dân: Cahil, bilmeyen. Kaba.

Nâdim: Pişman olan, nedamet duyan.

Nâfe: Ceylanın göbeğinden alınan kan pıhtısından yapılan bir çeşit koku.

Nâfî': Fayda veren, karlı.

Nagamât: Nağmeler, ezgiler, güzel sesler.

Nahvet: Kibir, gurur, büyüklenme.

Nakîz: Zıt, karşı.

Namî: Namlı, şerefli, ünlü.

Nâsih: Nasihat eden.

Nâsûtî: İnsanlıkla ilgili, dünyaya ait.

Naşî: Neş'et eden, ötürü, dolayı, sebebiyle.

Nâ-tüvân: Gücsüz, kuvvetsiz, gücü yetmeyen.

Necât: Kurtulma.

Nefrîn: Lanet okuma, sövüp sayma.

Nehâr: Gündüz.

Nehc: Yol, usul.

Nekbet: Talihsizlik, bahtsızlık.

Nemat: Usul, tarz, yol.

Nemmâm: Dedikoducu, koğucu.

Nemnâk: Nemli.

Neng: Şöhret, ün.

Nerd: Tavla oyunu.

Nerm: Yumuşak.

Nesih: Hükümünü kaidırma, yeni hüküm getirme.

Neşât: Çalışmak, iş işlemek.

Nevâ: Ses, ahenk, makam, nağme.

Nevâziş: Okşama, gönül alma, iltifat etme.

Nevmîd: Ümitsiz.

Nısf: Yan, yarım.

Nihâd: Huy, yaratılış.

Nîk: iyi.

Nikâb: Peçe, yüz örtüşü.

Nireng: Hile. Düzen, efsun büyü.

Nisâr: Saçma, serpmeye.

Nisyân: Unutma.

Nişancı: Hükümdarların işaretlerini taşıyan ferman ve beratlarla nişan, bu işaretleri çekmekle görevli kişilere de nişancı denir. Ahidnâme, berat veya mensumame ve ilmiyeye ait cihat beratları ile fermanların baş taratma padişahın imzası olan tuğrayı çekmek nişancının vazifesi idi.

Niyâm: Kın, kılıç kını.

Nîze: Mızrak.

Nu'ût: Naatlar.

Nukl: Meze, çerez.

Nush: Nasihat verme.

Nutuk: Söz, lakırdı, konuşma.

Nükât: Nükteler.

Nükhet: Güzel koku.

Nümâ: Gösteren.

Nüzhet-gâh: Gezinti yeri.

P

Pâ-bürehne: Yalınayak.

Pâ-mâl: Ayaklar altında kalmış, çiğnenmiş.

Parsâî: Dîne bağlılık, sofuluk.

Pasbân: Gece bekçisi.

Pehlû: Yan.

Pelîd: Pis, murdar, alçak rezil.

Penâh: Sığınacak yer.

Per: Kanat.

Pardâz: Düzeltici, düzenleyen.

Pertev: Işık.

Pes: Arka, art. Sonra.

Pesend: Beğenme.

Peyker: Yüz, surat.

Pey-rev: Arkadan giden, takip eden.

Peyvend: Ulaşma, varma.

Pezîr: Kabul eden, kabul edici.

Pindâr: Sanma, zannetme.

Pîrâste: Süslenmiş, donatılmış.

Pîrâye: Ziyet, süs.

Pirehen: Gömlek.

Pîrezen: Kocakarı

Pîç: Ön taraf, ileri, ön.

Pîşe: Sanat, meslek, iç, huy, tabiat.

Pîşvâ: Başkan, reis.

R

Râcil: Yaya. Bilgisiz.

Râgıb: Rağbet eden, isteyen. İstekli.

Rahne: Gedik, yank.

Raht: Binek hayvanlanna vurulan eyer.

Rakîk: Mecazen ince. Yufka yürekli.

- Ra'nâ:** Güzel, hoş, latif.
- Rasad:** Gözlemek.
- Râsih:** Sağlam, temeli kuvvetli.
- Râşid:** Doğru yolda olan, hak dini kabul etmiş olan.
- Râvî:** Rivayet eden, haber veren.
- Ravza:** Bahçe, cennet.
- Râygân:** bedava, çok, bol.
- Râz:** Sır.
- Reâyâ:** Bütün halk, teba.
- Rebâb:** Bir çeşit müzik aleti.
- Rafî:** Yüksek
- Rehâ:** Kurtuluş.
- Remed:** Göz hastalığı, göz ağrısı
- Remîde:** Ürkmüş, korkmuş.
- Remniâl:** Kumlara bir şeyler çizerek fala bakan kişi.
- Remz:** İşaret, işaretle anlatma.
- Renc:** Sıkıntı, ağn, Öfke.
- Rengîn:** Renkli, hoş, parlak, güzel.
- Resâyil:** Risaleler, mektuplar, mecmualar.
- Resen:** İp, urgan, halat.
- Resîde:** Erişmiş, yetişmiş, ulaşmış.
- Reşk:** Kıskanma.
- Revâbit:** bağlar, münasebetler, ilgiler, bağlılıklar.
- Reviş:** Gidiş, yürüyüş.
- Reyb:** Şüphe.

- Rez:** Asma, bağ kütüğü.
- Rezm:** Savaş.
- Rıdvân:** Razı olma.
- Rihlet:** Göç etme, hicret.
- Rif'at:** Yükseklik.
- Rîh:** Rüzgâr, kuvvet, sızı.
- Risman:** İp, halat.
- Rîş:** Sakal, tüy.
- Rişte:** İp.
- Riyâset:** Reislik, başkanlık.
- Riyazet:** Yemeden İçmeden kesiîerek nefsi terbiye etmek.
- Rîze:** Kırıntı, döküntü.
- Rûşen-zamîr:** Kalbi aydın olan.
- Rüchân:** Üstünlük, üstün olma.
- Rüsûh:** Sağlam, muhkem, bir ilmin derinliğine vakıf olma.

S

- Sabâvet:** Sabîlik, çocukluk.
- Sâbık:** İlerde bulunan, zaman ve rütbe olarak Önde gelen.
- Sabıku'z-zıkr:** Adı geçen, yukarıda belirtilen.
- Sad:** Yüz sayışı.
- Sâdât:** Seyyid.
- Sadr:** Göğüs, yürek, ber şeyin başı, ilerisi, en yukansı.
- Safi:** Temiz, halis, an.
- Sagîr:** Küçük.

Sahih: Sıhhatli, doğru, halis, kusursuz.

Sahir: Büyücü, büyüleyici.

Sahn: Avlu.

Sa'îd: Mutlu, huzurlu.

Sakâmet: Hastalık, bozukluk, sakatlık.

Sâkıb: Delen, açan.

Sakîl: Ağır.

Sâl: Sene, yıl.

Salb: Asma, darağacına çekme.

Sâlifü'z-zıkr: Adı geçen.

Salûs: Riyakâr, ikiyüzlü.

Sâmit: Susan, sessiz.

Sevgend: Ant, yemin.

Sevm: Satılık, bir şeye paha biçme.

Sıklet: Ağırlık, yük, sıkıntı.

Sîret: Bir kimsenin iç yüzü, ahlak.

Sifâl: Orak, Çanak, çömlek. Kuru yemiş kabuğu,

Sifle: Terbiyesiz, alçak, adi.

Sikkîn: Bıçak.

Sil: Yol. İptik. Pancar. Kurt. Ahlaksız kadın.

Simât: Sofra, ziyafet.

Sinn: Diş, yaş.

Sipih: Gök, talih.

Sirâyet: Bulaşma, geçme yayılma.

Sirişt: Yaratılış, tabiat, huy.

Sitâre: Yıldız, örtünülcek şey.

Siyâb: Giyecekler.

Siyâdet: Efendilik, seyyillik.

Sûd: Fayda, kar

Sudûr: Sadır olma, ortaya çıkma

Suhte: Medrese öğrencisi.

Sûk: Çarşı, pazar.

Sulehâ: Salihler.

Sûsen: Susam

Suver: Suretler, görünüşler.

Sû: Taraf, yön.

Südde: Kapı, eşik.

Süfelîâ: Sefihler, alçaklar, reziller.

Süfte: Delinmiş, delikli.

Sühan-gû: Söz söyleyen.

Sülûk: Bir yola girme, yol tutma.

Sürûd: Şarkı, türkü.

Süst: Gevşek tembel.

Sütûde: Övülmüş, Övgüye değer.

Süveydâ: Yüreğin ortasındaki kara benek. Kalptekî gizli günah.

Ş

Şâfi: Şifa veren.

Şahbaz: Yiğit, şanlı, gösterişli adam. Bir cins iri, beyaz at.

Şâhvâr: Şahlara yakışacak derecede.

Şebâbet: Gençlik, tazelik.

Secer: Ağaç.

Şegab: Fitne uyandıran.

Şekâvet: Bedbahtlık, bahtı karalık. Eşkiyalık, haydutluk.

Şemşîr: Kılıç.

Şerer: Kıvılcımlar.

Şerîk: Ortak.

Şermende: Utanmış.

Şetm: Sövme, sövüp sayma.

Şevâhid: Şahitler.

Şeyn: Leke, ayıp, kusur.

Şi'ar: Üstünlük veren işaret, iz. Ölüm.

Şidâd: Sertler, katılar.

Şikâf: Yank, yırtık, çatlak.

Şikâk: Uyuşmazlık, anlaşmazlık, bozuşma.

Şikem: Karın. Mide.

Şinâver: Yüzen, yüzgeç.

Şu'arâ: Şairler.

Şugl: İş, uğraşacak, meşgul olacak şey.

Şûm: Şom, uğursuz.

Şûr-engîz: Şamata, gürültü koparan.

Şümûl: İçine alma, kaplama.

Şûrb: İçme

Şürekâ: Ortaklar.

Şürû': Başlama.

Şürût: Şartlar.

Şütür: Deve.

Şüyu': Yayılma. Şayi olma, herkes tarafından bilinme.

Şüyûh: Şeyhler.

T

Tab': Tabiat, huy, yaratılış. Mühür damga basma. Kitap basma.

Tâbe-serâh: Toprağı temiz olsun anlamında Ölenler için edilen dua.

Tadlîl: Dalalete düşürme, saptırma.

Tağyîr: Değiştirme.

Tahallûs: Şirde mahlas kullanma.

Tahattîf: Bir şeyi atlayıp geçme, sınırı aşma.

Tahiyyât: Selamlar, hayır dualar.

Tahkîk: Bir şeyin doğru olup olmadığını araştırma, meydana çıkarma.

Tahsîn: Güzel bulup takdir etme.

Takaddüs: Mübarek kutlu kılma.

Takarrüb: Yaklaşma, yakınlaşma.

Takbîh: Çirkin görme, beğenmeme.

Takrî': Başa kakma, azarlama.

Takvâ: Allah'tan korkma.

Tal'at: Yüz, surat, çehre. Güzellik.

Tal': Doğan güneş. Talih kader.

Tama': Doymazlık, çok isteme.

Tâmât: Uygunsuz, saçma sapan söz.

Tâmme: Bütün eksiksiz, olgun.

Ta'n: Kınama, ayıplama.

Tarab: Sevinçlilik, şenlik, sevinçten gelen coşkunluk.

Tarâvet: Tazelik.

Tarh: Uzaklaştırmak, bırakmak.

Tarrâr: Yankesici.

Tasadduk: Sadaka verme, bağışlama.

Tasannu': Bir şeyi olduğundan daha değerli gösterme.

Tavattun: Vatan edinme.

Tavîl: Uzun.

Ta'yîb: Ayıplama.

Tayy: Dürüp bükme. Atlama, üzerinden geçme.

Tazarru': Yalvarma.

Ta'zîm: Büyükleme.

Teaddî: Saldırma. Örf ve adetlerin tersine hareket etme.

Teehül: Evlenme.

Te'lifât: Telif etmeler, yazılmış kitaplar.

Teber: Balta.

Tecnîs: Cinas yapma.

Tedennüs: Kirlenme, pislenme.

Tedvîn: Divan şekline sokmalar, kitap haline getirmeler.

Teferrüc: Açılma, ferahlama. Gezinti.

Teferrüd: Yalnız kalma. Tek olma.

Tagayyür: Başkalaşma, gayrı olma,

Teheccî: Heceleme.

Tehevür: öfkelenme. Köpürme.

Tehî-dest: Eli boş, fakir.

Tekâsül: Tembellik, ilgisizlik.

Tekellûf: Yüklenmek, kendi isteğiyle bir zorluğa katlanmak. Zoraki hareket.

Tekrîm: Saygı gösterme, ululama.

Televvüs: Kirlenme, pisenme.

Telezûz: Tat lezzet alma.

Temettü’: Kar etme, kazanma.

Temhîd: Yayma, döşeme. Düzeltme, düzenleme.

Temyîz: Ayırma, iyiyi kötüden ayırdı cline.

Tenâvül: Alıp yeme.

Teng: Dar.

Tenvîr: Işıklandırma, aydınlatma

Terâhî: Gevşetme, gevşeklik gösterme.

Tereffu’: Yükselme, yukarı çıkma.

Teressül: Yavaş yavaş dikkatte görme. Mektup yazma.

Tersâ: Hristiyan.

Tervîh: Koku verme.

Terzîk: Rızık verme.

Tesmiye: Adlandırma, isim koyma.

Tesvîd: Karartma.

Teşne: Susamış.

Teşnî’: Çok ayıp ve çirkin bulma, kınama.

Teşrîh: Açma, yayma, şerhelme, dilimleme, ameliyat etme.

Teşviş: Karmakarışık etme, karıştırma.

Tetebbu': Araştırıp tetkik etme. Öğrenmek için okuma.

Tevâbi': Bir kimseye tabi olanlar.

Tevakku': Umma, arzu etme.

Tevâriid: Arka arkaya gelme. İki şairin birbirinden habersiz olarak aynı mısra veya beyti söylemeleri.

Tevcîh: Yönelme, döndürme.

Tevellâ: Birbirine yanaşma, dost edinme.

Tevfik: Allah'ın kuluna yardım etmesi.

Tevliyet: Vakıf işlerine bakma görevi. Yüz çevirme.

Tezkiye: Temizleme, arıtma.

Tezvîc: Evlenme, evlendirmek.

Tezvîr: Yalan, dolan. Ara bozmak.

Tıbâ': Yaratılışlar, tabiatler.

Tıynet: Yaratılış, maya, mizaç.

Tîşe: Kazma, balta, külüng.

Tilmiz: Talebe, öğrenci,

Tisa'mie: Arapça'da dokuz yüz sayısı

Töhmet: Birine isnat olan suç.

Tu'me: Azık, lokma, çeşni.

Tufeyl: Dalkavuk.

Tuğyân: Azgınlık, zulüm ve küfürde ileri gitmek.

Tuhfe: Hediye.

Turra: Alın saçı, kıvrıcık saç lülesi.

Türrehât: Saçma sapan sözler, boş sözler.

U

Ubûdiyet: Kulluk

Uhûr: Bir taraftan başka bir tarata geçme.

Ucûbe: Pek acayip şaşılacak garip şey.

Udûl: Sapma, yoldan çıkma.

Uhde: Söz verme, bir işi üzerine alma,

Uhrâ: Başka, diğer, son.

Ukbâ: Ceza, ahiret

Ukde: Düğüm

Ûlâ: Birinci, İlk.

Ulu'fe: Sipahi ve yeniçerilere verilen maaş.

Ûlü'l-elbâb: Akıl sahibi kimseler.

Ulyâ: Daha, en yüce.

Umde: Dayanılacak güvenilecek şey. Dayak, dayanak, destek.

Ûmk: Derinlik.

Umûr: İşler.

Unfuvân: Gençlik. Tazelik, parlaklık.

Uryân: Çıplak.

Usret: Zorluk.

Uyûn: Gözler, pınarlar,

Uzlet: Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama.

Uzûbet: Tatlılık.

Û

Ûftâde: Düşmüş, düşkün, biçare.

Ülfet: Alışma, alışkanlık.

Ümenâ: Güvenilir kişiler.

Umerâ: Emirler, beyler.

Üns: Alışma, alışkanlık.

Ünsâ: Kadın, dişi.

Ümmî: Anasından nasıl doğmuş ise öyle, okuma yazma bilmez.

V

Vâcib: Terki caiz olmayan.

Vâfi: Yeter, tam. Vefalı, sözünde duran.

Vâfir: Çok, bol.

Vakf: Durdurma, alıkoyma. Duruş, durma. Bir malı veya mülkü satılmamak kaydıyla hayır içlerine bağışlama.

Vaki': Gerçekleşen, vuku bulan.

Vâlâ: Yüksek

Vâlih: Şaşkın, akli gitmiş.

Varak: Ağaç veya ot yaprağı. Yazılmış kâğıt.

Vardar Yenicesi: Makedonya'da Vardar Irmağı çevresinde kurulmuş şehir. 1371 yılında Türk hâkimiyetine geçmiştir.

Vâridat: Gelen, içe doğan şeyler.

Vâsi': Geniş, açık

Vassâf: Vasi fi andıran, vasıflarım sayarak öven.

Vefret: Çokluk, bolluk.

Veğâ: Gürültü, patırtı, savaş.

Vehbî: Allah vergisi.

Velehû: Bu da ona ait.

Verâ: Halk, âlem, yaratıklar.

Verd: Gül.

Vesm: Dağlama, damgalatma.

Vicâhet: Yüzleşme, yüz yüze gelme.

Vifâk: Uygunluk, aynı düşüncede olma.

Vürûd: Varma, gelme.

Vüs'at: Genişlik.

Y

Yâb: Bulan, bulucu.

Yabis: Kuru

Yâde: Hatırda tutulan

Yafte: Bulmuş, bulan.

Yenbağî: Şayan, münasip, uygun.

Yakîn: Sağlam bilgi.

Yâkut: Bir tür değerli taş.

Yâve: Boş, saçma söz.

Yed: El.

Yegâne: Biricik, tek.

Yevm: Gün

Yümn: Uğur, bereket.

Z

Zâğ: Karga.

Zâhîh: Giden, gidici.

Zâd: çoğalsın, artsın.

Zâde: Oğul, evlat.

Zâhid: Çok aşın sofu.

Zahm: Yara.

Zâkir: Zikreden.

Zalâm: Karanlık.

Zamîr: İç, kişinin içyüzü.

Zâr: Zararlı.

Zarîf: Zerafetli, güzel, şık.

Zeâmet: Fetih sırasında emri arazi tabir olunan yerlerden kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen hazine hissesi yerine kullanılan bir tabirdir.

Zeban: Dil, lisan.

Zeber: Üst.

Zecr: Önleme, yasak etme.

Zebûn: Zayıf, güçsüz, aciz.

Zehâb: Gitme, bir düşünceye saplanma.

Zeheb: Altın.

Zekâvet: Zeka, zekilik.

Zemm: Yerme, kınama, ayıplama.

Zen: Kadın.

Zerd: San, solgun, soluk.

Zerk: Hile, riya, ikiyüzlülük.

Zerrîn: Altından yapılmış.

Zevâyâ: Zaviyeler, köşeler, dergâhlar.

Zevrâk: Kayık, sandal.

Zeyn: Süs, bezek.

Zîb: Süs

Zindegânî: Hayat, dirilik.

Zişt: Çirkin.

Zî: Sahip.

Zu'afâ: Zayıflar, dermansızlar.

Zürefâ: Zarif kimseler.

Zücâc: Sırça, cam şişe.

Zübd: Her türlü zevke karşı kendini ibadete verme.

Zülâl: Hafif, tatlı su.

EKLER

Ek 1: Rıza Tezkiresi

عارفی

قواله دن محمد چلبی در . قضاتدن اولوب خوب خط و اشعارى
 بو مرغوب گفتاری وارد در . بو بیت بی همتا زاده لطیف لریدر :
 خاطر کن چیقمسون لطف ایت همان . هه جور اولان
 اولسون باری کوکلدن دور کوزدن دور اولان

عارف

ترجمه ده ثبت اولان وصالینک فرزندی کوتاهی دن عارف محمد
 چلبی در . شیخ الاسلام یحیی افندی حضرت تلی رینک شرف ملازم تلی یاه
 مشرف اولوب اشعارى بی نظیر ، گفتاری دلپذیر در . بو بیت بی همتا
 زاده طبع لطیف لریدر :

عندلیک جگری پاره لریدر یریر
 باغده زینت اولان صنمه که دال اوستنه کل

بو ابیات بهجت انکیز (شهر انکیز) ننددر :

اولا دلبر دلفروزک آتش حسنله جهانسوزک
 بری ابراهیم شکفته عذار کوستر آتش ایچره اول کلزار
 جمله بتلر آنک شکسته سیدر دیر حسن ایچره جمله خسته سیدر
 وصلنه اولسه ایدم ارزانی اولور یدم یولنده قربانی

عنقا

شیرازی ملا حسین در . عجم ایکن رومیانه اشعارى وشاعرانه

— ۸۳ —

واشعاری مخیل در . بویت رعنازادہ طبع لطیف لریدر :
 کلشنی درویشیدر کل ، غنجه لردر مولوی
 بلبل خوش خوان او قور که مثنوی ، که معنوی
 بیک اون در تده عجم سر حدنده فوت اولدی .

فارغی

کوتاهیه دن ترجمه سی ثبت اولسان محوینک برادری عبدالرحیم
 چاپی در . استادی شهرئ تازه کودر . اشعاری بوکونه جلوہ کر زبان
 اهل دلدرد :

مبدل ایلمشدر نامه آور رشکدن یوخسه
 او شاه حسن دیواننده یازماز غلط کاغد

§

دل اول باغباندر سینه سن کلزار درد ایتمش
 همیشه داغ غم پرورده ایلرغیری فن بیلمز

فارغی

شامی شیخ عبدالستاردر . شاعرانه کفتاری واردر .

حرف القاف

قادری

بچی زاده عبدالقادر افندیدر . علم و فضل ایله یکانه و شعر و انشا

ذره دكلو كورينور آنده وفانك اثرى

§

نه عجبدر كه اومه شيويه ايتسه آغاز
حيرتندن ايدم من عاشق دلخسته نياز
بيك برده شيخ الاسلام ايكن فجأة وقت ايلمشدر .

منطقى

عجم پدر و عرب مادر در . مراتب معتاده ايله شام شريف انجامده
مسند نشين حكومت اولمشيدى . اقرانك فضلاسندن وتازه كو اولان
شعرانك فصحاسندن ايدى . بوبيت بى نظير زاده طبع دلپذير لريدر :
عنان چشم كريان آلدى دست اختيارمدن
صاولسون با كه سدراه اولنلر رهگذارمدن
يا دستاوين محتله كلور ، ياتحفه غمله
اوصاندم حاصلى آمد شد ليل ونهارمدن
بيك قرق آلتیده شام شريفده قضاء وفات ايتمشدر .

محوى

كوتاهيه دن احمد چايي در . حالا بو عصر فرخنده لقا شعراسندن
اولوب حقا صنعت اختراعه مثل نادر وهر بيتك معناسنى ويرمكه
قادر در . بواشعار معنى دار زاده طبع دلپذير لريدر :

کرد باد ایتسه نوله تاب نسیم نطقك
 رشك ايدر مرتبه ضعفده هرگاه بزه
 بز اول یوسف بی قید و غم دلو ورسن
 دستگیر اولدی قد زمزمه آه بزه

§

ضعف غمگله سینه می سیر ایلین کورر
 آینه دلمه اولان انکسارمی

§

دل صانور کاهی که چشمی مست خواب ناز اولور
 غمزه مستی هجوم عشوه دن بی تاب اولور
 شویله بی تاب ایتدی استیلائی نومیدی بی
 پایمه نور نگاهم موجه کرداب اولور
 کاهی بوکونه اشعارله دخی آزمایش طبع نامدار ایدر لر ایدی :
بویله مستانه اولور خانه اغیاره کیدن
 برعجب خسته اولور خسته یه تیماره کیدن

§

آتشد زلفکه بی نور دیمزلر
 داغ دلمه مشعله طور دیمزلر
 اولمقده سیه پوش شمع هر سحر و شام
مرك دل پروانه بی سور دیمزلر
 شول مرتبه بی تاب و توان ایلدی حیرت
 آه دلمه زمزمه مور دیمزلر

مرحوم اسعد افندی روم ایلی تشریف ایله کده دیدیکی تاریخدر:
(تاریخ)

مهر فلك علم وهنر اسعد افندی کیم فضل و کمالات ایله دنیاده مثلدر
بر نسخهدر اول ذات مکرم که سراپا مطالباری، معناری هپ علم و عملدر
سعد اولدی مکر کو کبه طالعی آنک بو فضل خدا آناره بر لطف از لدر
اول ذاتله صدر علما کا اولدی مشرف شمدنکیرو جماعه علما مشکلی حاددر
روم ایلی تشریفه هاتف دیدی تاریخ صدر علما اسعدی افندی یه محاددر

السی

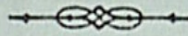
زمره موالی کرامدن عبداللطیف افندیدر. خوب خطی و مرغوب
انشاسی واردر. بویت بی همتازاده طبع لطیف لریدر:
آه ایتدم آسمانده اولدی پیدا رعد و برق
التفات ایتدی فلك با که چالندی نوبتم

وصالی

موالی کرامدن اولوب سابقا بروجه تقاعد کوتاهیله مسند نشین
افتا اولان محمد افندیدر. قیافت نامہ سی و قصیدہ بردہ یه شرحی واردر.
اشعاری خوب و کفتاری مرغوب ایدی. بو ایکی بیت لطیف زاده
طبع شریف لریدر:

آتش عشقیله بر آه ایلسهم عالم یانار
سوز دلن ناله قیلسم جملة آدم یانار
شمع مجلس کیجه یانار سه صباحن دکنور
بزم غمده کور و صالی بی صباح اخشام یانار

وحی

دیار بکرلی عمر چایی در. اشعاری مخیل و کفتاری همه بی بدلدرد.
بو اییات زاده طبع دلپذیر لریدر:
دیر کورن عارضکی زلف سیه کارک ایله

Ek 2: Tuhfe-i Hatâfîn

تحفة خطاطین

احمد

شهریدر . قورشونجی زاده احمد مذکورک شاگرداننددر . چوقه‌جی زاده دیو
کتبه‌سندہ قید ایدر . لیکن امیر افندیکنک شاگردانندن ابراهیم آغا دخی بشقہدر .
قدر مشترک ثلث ونسخہ مالک اولوب (النغم ۱۱۲۱) تاریخلرنده ولولہ ظنین
شهرتی طاس فلکده [۱] کوشزد صباح اهل عرفان اولور ایدی .

احمد ثنائی

کاسه وجودی خمیر مایه کوتاهییدن مصنوع اولوب بو دیار مطبوعه کلدکده
قره‌قر شهرت خواجهزاده محمدافندیکنک دامن عصمتنه تشبث ایله تلذوثلک ونسخده
اجازتله تلذذ ایلمشیدی کد بعض آثارنده «من تلامیذ» قید ایلمشدر . طریقه تدریسه
دخول ودال طبان مصطفی پاشایه مصاهرته مظهر مظاهرتی اولوب طریق اوزره
قدس ومصر اولمشدی . مکہ مکرمه قاضی ایکن (مظهر ۱۱۴۵) تاریخنده آندہ
عازم داربقا وطائف کعبه لقا اولدی . اگرچه نجیادوحه‌سندہ حافظ عثمان افندیکن
تلذذ ایلدی ومدینه منوره قاضی دیو تصریح ایدر . لیکن «الجواد قدیکبو» مثلنه
محمولدر . سیدوهی مرحوم وکالت‌نامه‌سندہ «بیت»
ثنائیه ثنائی کیمسه شائیه روا کورمز نیجه فغفور قدرین بوله کوتاهیہ فنجانی
دیوب حرف انداز دشنام اولور . اما مقتضای مقام ایله لطیفهیه صرف اولتور .
آثار کثیره سی شایان ثنا برووجود مستشاردر . پدري اسمی علی اولدیغنه بعدالترتیب
واقف اولمغله نقلنده توقف اولندی .

Ek 3: Vefeyât-ı Ayvansarâyî

شنامی احمد افندی

شنامی احمد افندی کوتاهیه دن کلوب تحصیل علوم و معارف الیحدکده مدرس اولوب

که قاضی سی ایکن منظم^{۱۱۴۵} تاریخچه انامی طریقده وفات الیحدکده اثر شعریه سی

اولدوغنی وهنی مروجیک دکالت نامرسنده دخی مذکوردر از جمله بولعت شریف

ایک زاده طبعنددر

سن اولدیک حضرت ختم رسالت یا رسول الله هم اولدیک منظم لطف عنایت یا رسول الله

شنامی مذهبه ایله کرم ای عاوی امت سکا فالدی همان ایخ مروت یا رسول الله

KAYNAKÇA

Yazma Eserler:

- ABDULBÂKÎ NASIR DEDE, **Tedkîk u Tahkîk**, Sül. Küt. Nâfiz Paşa 1242/1.
 -----, **Defter-i Dervîşân**, Sül. Küt. Nâfiz Paşa. 1194.
 AYWANSARÂÿÎ HÜSEYİN, **Vefeyat-ı Ayvansarâyî**, İstanbul Üniv. Ktp., Ty, No. 2464.
 HALİS AHMED DEDE, **Tufeyl-i Menâkıbe'l-Kibârı Mevlevî fi Menâkıbet-i Hazret-i Şeyh Sâkıbe'l Ma'nevi**, Süleymaniye küt. Nafiz Paşa Böl. No: 1186.
 GAYBÎ SUN'ULLAH, **Risale-i Esmâ**, Kütahya Belediyesi, nr. 24596.
 -----, **Tarîku'l-hak fi Teveccühi'l-Mutlak**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. K.292.
 -----, **Risale-i Ruhü'l-Hakika**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 107.
 -----, **Akâidname**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı O. Ergin Yazmaları, nr.62/5.
 -----, **Sohbetname**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. K. 292.
 -----, **Biatname**, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, O. N. Ergin Yazmaları, nr. 107.
 -----, **Mes'ele-i Sülûk**, A.Ü. İlahiyat Fak. Küt. Yazmaları, nr:1468.
 -----, **Risâle-i Bayramiyye**, Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Genel 1441/1.
 KEMİKSİZZADE SAFVET, **Nuhbetü'l-Âsâr fi fevâidi'l-Eş'âr**, İÜ. Ktp. Nr: Ty. 6189.
 MÜSTAKİMZADE SÜLEYMAN, **Mecelletü'n-Nisâb**, Süleymaniye Ktp., Halef Ef., No.1716/67.

Osmanlı ve Latin Harfli Basma Kitaplar:

- ABDÜLKADİROĞLU Abdülkerim, **İsmail Belîğ, Nuhbetül Asar li zeyli Zübdetü'l-Eş'ar**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988.
 ALTUN Kudret , **Tezkire-i Mucib**, Atatürk Kültür Yay., Ankara, 1997.
 AYGEM M. Saadettin, **Gülâboğlu Muhammed Askerî**, Türkeli Mat., Afyon, 1979.
 BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, **Hediyetü'l-Ârifin**, MEB Yay., İstanbul, 1955.
 BURSALI MEHMED TÂHİR, **Osmanlı Müellifleri**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2000.
 ERDEM Sadık, **Ramiz ve Adab-ı Zürefası inceleme- tenkidli metin-indeks-sözlük**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1994.

- ERGUN Saadet Nüzhet, **Türk Şairleri**, İstanbul.
- GAZİ ASKER SÂLİM EFENDİ, **Tezkire-i Sâlim**, İkdâm Mtb, İstanbul, 1315.
- GENÇ İlhan, **Esrâr dede Tezkire-i Şu' ara-yı Mevleviyye**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2000.
- GÜLER Kadir, **Kütahya Yazıları**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2004.
- GÜNER Hamza, **Kütahyalı Divan Şairleri, Halk Şairleri, Tekke Şairleri, Âşık ve Ozanlar**, Kütahya İl Basımevi, Kütahya, 1967.
- GÜNEŞ Mustafa - GÜLER Kadir, **Kütahyalı Gaybî Sun'ullah ve Şiirleri**, Kütahya Belediyesi, Kütahya, 1999.
- Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, **Hadîkatü'l-Cevâmi**, Haz: Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yay., İstanbul, Mayıs 2001.
- İPEKTEN Haluk, **Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'arâ Tezkireleri**, Atatürk Üniv. Yay., Erzurum, 1986.
- , **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996.
- İSEN Mustafa, KILIÇ Filiz, AKSOYAK İsmail Hakkı, EYDURAN Aysun, **Şair Tezkireleri**, Grafiker Yay., Ankara, 2002.
- KARA Mustafa, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler I**, Uludağ Yay., Bursa, 1993.
- KÂTİB ÇELEBİ, **Fezleke-i Kâtib Çelebi**, Ceride-i Havâdis Matbaası, İstanbul, 1286
- KILIÇ Filiz, **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Akçağ Yay., Ankara, 1988.
- KOCATÜRK Vasfî Mahir, **Tekke Şiiri Antolojisi**, Buluş Kitabevi, Ankara, 1955.
- KÖPRÜLÜ Fuad, **Türk Saz Şairleri**, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.
- , **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Akçağ Yay., Ankara, 2003
- LEVEND Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Dördüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- HULVÎ Mahmud Celaleddin, **Lemazât-ı Hulviyye ez Lemezât-ı Ulviyye**, Haz. Serhan Tayşî, MÜ İlahiyat Fak. Yay., İstanbul, 1993.
- MEHMED ZİYA, **Yenikapı Mevlevihanesi**, Haz: Yavuz Senemoğlu, Tercüman Yay., İstanbul, 1987.
- MUALLİM MUSTAFA HAKKI, **Kütahya Halk Şairleri**, Kütahya Vilayet Mat., Kütahya, 1934.
- MÜSTAKİMZADE Süleyman, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Devlet Matbaası, İstanbul 1928.

- NEV'ÎZADE ATAYÎ, **Hadâiku'l-Hakâik fi Teklîmetü's-Şakâyık**, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul, 1989.
- SAMANCIGİL Kemal, **Alevî Şairler Antolojisi**, Gün Basımevi, İstanbul, 1946
- SÂKIB DEDE, **Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân**, Matbaa-yı Vehbiyyer, Mısır, 1283.
- SÜREYYA Mehmed, **Sicilli Osmani**, Sebil Yay., İstanbul, 1998.
- Seyyid Rızâ, **Tezkire-i Rızâ**, İkdâm Matb., İstanbul, 1316.
- OKUYUCU Cihan , **Dîvân Edebiyatı Estetiği**, L&M Yay., İstanbul, 2004.
- TUMAN Nail, **Tuhfe-i Nailî**, Bizim Büro Yay., Ankara, 2001.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.
- YILMAZ Kaşif, **Güftî ve Teşrifatu's-Şu'arâsı**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2001.

Tezler:

- AÇIKGÖZ Namık, **Riyazü's-Şu'arâ, Riyâzî Mehmed Efendi, (metin-dizin)**,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ün. SBE, 1982.
- AÇIL Nilgün, **Dîvân Edebiyatı'nda Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler**,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Ün. 2002.
- AKSU Fatma Âdile, **Abdübâki Nâsır Dede ve Tedkîk u Tahkîk**, Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi, MÜ, 1988.
- ARI Ahmet, **Sâkıb Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın
Tenkidli Metni**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Ün., 1995.
- AYNAGÖZ Pervin, **Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî, inceleme-metin-indeks**,
Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Fırat Ün., SBE, 1988.
- BAŞER Fatma Âdile, **Türk Musikisinde Abdübâkî Nâsır Dede**, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, MÜ, 1996.
- COŞKUN Ali Osman, **Seyrekzade Muhammed Asım'ın Hayatı ve Zeyl-i Zübdetü'l
-Eş'âr**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ün., 1985.
- ERSOY Ersen, **XVI. Yüzyıl Kaynaklarına Göre Kütahyalı Şairler ve Kütahya'da
Edebî Muhit**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Ün., SBÜ, 2003.
- EROL Mehmet, **Azbî Baba Dîvânı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz
Mart Ün., SBE, 2002.
- KARAGÖZ Halil, **Askerî Dîvânı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman

Demirel Ün., SBE, 1997.

KAYACIOĞLU İsmail, **Vakâyiü'l-Fudalâ'daki Şair Biyografileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, 1998.

KAYABAŞI Bekir, **Kafzade Faizinin Zübdetül Eş'arı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Ün., SBE, 1996.

SARI Mehmed, **Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri, Edebi kişiliği, Dîvânının Tenkidli Metni**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ün., 1993.

YURDAER Berrin, **Defter-i Dervişân**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ SBE, 1993

Makale ve Bildiriler:

AYPAY İrfan, "Mahvî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği", **4-5 Haziran 1998, Kütahyalı Şairler Sempozyumu-1**, Kütahya, 2000.

GÜLER Kadir, "Tezkireler Göre Germiyan Şu'arâsı", Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S.1, Gazimagosa, 1988.

ÖZCAN Nuri, "Celaleddin Ergûn", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.7, İstanbul, 1993.

PALA İskender, "Bir Cinas Ustası Gedizli Kabûlî", **4-5 Haziran 1998, Kütahyalı Şairler Sempozyumu-1**, Kütahya, 2000.

SAKAOĞLU Saim, "Sırrı", **Büyük Türk Klasikleri**, Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul, 1988.

Sözlükler:

DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca Türkçe Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 1995.

Muallim Naci, **Lügat-i Nacî**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1998.

PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü**, MEB Yayınları, İstanbul, 1998.

ŞEMSEDDİN SAMÎ, **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

İSİM, YER, ESER DİZİNİ

- Afyon, 23, 24, 80, 228, 238, 240, 257, 260, 273, 342
 Âhî Sâdık, 10, 15, 16, 17, 18, 111, 112, 227, 238, 243, 257, 259
 Ahmed b. Beşir, 49
 Akâidnâme, 47, 50, 153, 262
 Ârif Efendi, 8, 16, 18, 19, 113, 228, 243, 259
 Ârif Mehmed, 6, 7, 8, 10, 12, 16, 19, 105, 114, 115, 116, 117, 119, 228, 236, 238, 243, 249, 256, 259
 Askerî, 16, 23, 24, 25, 228, 238, 244, 249, 256, 259, 260, 342, 345
 Azbî, 14, 16, 25, 26, 27, 28, 119, 228, 238, 244, 249, 256, 259, 260, 344
 Azmî, 5, 6, 16, 28, 29, 121, 122, 229, 238, 244, 249, 259, 260
 Bağdat, 104, 278
 Belîğ, 4, 8, 9, 39, 61, 62, 63, 76, 77, 102, 103, 232, 342
 Biatnâme, 48, 49, 50, 152, 153, 262
 Burhaneddin İlyâs Çelebi, 15, 16, 29, 30, 31, 108, 126, 229, 238, 244, 249, 257, 259, 260
 Bursalı Mehmed Tahir, 23, 44, 47, 95, 250, 252
 Câm-ı Esrâr, 249
 Celâleddin Ergûn Çelebi, 10, 15, 16, 32, 136, 257, 259, 260
 Defter-i Dervîşân, 59, 64, 74, 75, 232, 237, 342, 345
 Dervîş Hüsâm, 10, 15, 16, 35, 36, 137, 138, 239, 259, 261
 Edirne, 78, 150, 183, 233, 235, 254, 255, 258
 Elmalı Sinân Ümmî, 23, 260
 Emîr Âlim, 32, 229, 260
 Emir Vâcide, 128
 Ergûniyye, 14, 35, 37, 42, 52, 79, 80, 108, 228, 229, 230, 231, 235, 239, 240, 242, 257, 259, 261, 262, 266
 Erzurum, 3, 107, 242, 343
 Esîfî, 10, 15, 16, 37, 38, 140, 141, 230, 239, 244, 257, 259
 Esrâr Dede, 10, 17, 18, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 52, 60, 61, 69, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 92, 93, 94, 108, 111, 122, 127, 137, 140, 154, 160, 167, 170, 182, 194, 201, 222, 227, 229, 230, 231, 232, 234, 237, 238, 240, 243, 244, 246, 247, 249, 251, 261
 Fârîğî, 6, 7, 8, 9, 12, 16, 39, 61, 143, 144, 145, 230, 239, 256, 259, 261, 263
 Fatîm, 38, 65, 244
 Fâtma Hânım, 15, 16, 40, 41, 42, 43, 146, 259, 261
 Fenâyî Alî, 14, 16, 43, 149, 259
 Firâkî, 6, 16, 44, 45, 46, 47, 151, 231, 239, 245, 250, 255, 258, 259, 262
 Galata Mevlevihânesi, 58, 78, 233
 Gaybî, 16, 47, 48, 49, 50, 51, 152, 153, 154, 231, 239, 245, 257, 259, 262
 Gediz, 29
 Germiyan, 29, 32, 92, 95, 260, 265, 345
 Güftî Ali, 7
 Hacı Bayram Veli, 96, 234, 238
 Hâlis Ahmed Dede, 10, 16, 52, 53, 77, 80, 231, 239, 240, 243, 259, 262
 Hamza Güner, 23, 228
 Harnâme, 96, 252
 Havvâ Hanım, 52, 79, 80, 262
 Hezâr-ı Dînâr, 14, 32, 229, 239, 260
 Hüsrev ü Şîrîn, 54, 95, 96, 97, 156, 204, 252
 II. Selim, 256, 258
 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 19
 İstanbul, 2, 19, 21, 25, 26, 27, 38, 39, 43, 47, 48, 50, 56, 58, 59, 65, 67, 77, 78, 84, 85, 87, 89, 95, 100, 102, 106, 107, 152, 157, 158, 167, 180, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 239, 240, 249, 254, 256, 257, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 270, 342, 343, 344, 345
 İzârî, 5, 6, 16, 54, 55, 156, 157, 231, 236, 239, 245, 250, 259, 262
 İzmir, 77, 103, 172, 175, 178, 180, 182, 218, 232, 235, 242
 Kabûlî, 5, 6, 16, 56, 158, 159, 232, 239, 245, 250, 259, 263, 345

- Kalenderî, 16, 57, 58, 159, 160, 232, 240, 246, 259, 263
- Kaside-i Bürde, 265
- Kemiksizzâde Safvet, 19, 20, 21
- Kırk Su'âl, 47, 250
- Kıyâfet-nâmesi, 106, 252
- Konya, 15, 71, 78, 79, 81, 178, 233, 254, 257
- Kühî, 10, 14, 16, 58, 59, 60, 61, 64, 70, 71, 160, 162, 232, 235, 237, 240, 246, 251, 256, 259, 263, 264
- Kütahya, 2, 14, 16, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 29, 32, 35, 37, 40, 45, 46, 47, 48, 52, 71, 79, 84, 85, 99, 102, 106, 141, 216, 221, 227, 229, 230, 231, 233, 235, 236, 239, 241, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 342, 343, 344, 345
- Lamiî Çelebi, 46
- Lemazât-ı Hulviyye, 48, 343
- Mahvî, 6, 7, 8, 9, 12, 16, 39, 61, 62, 163, 165, 166, 167, 232, 236, 240, 246, 256, 259, 261, 263, 345
- Makâsid-i Ayniyye, 51
- Mehmed Ziya, 58, 59, 60, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 74, 232
- Mısır, 15, 17, 19, 56, 78, 85, 233, 235, 239, 241, 259, 344
- Mucîb, 4, 7, 19, 20, 21, 22, 39, 61, 62, 102, 103, 104, 105, 106, 116, 143, 165, 211, 220, 228, 243, 248, 249, 252, 260, 263
- Muzafferüddin Çelebi, 17, 32, 259
- Müstakimzâde, 13, 14, 15, 20, 85, 95, 230, 233, 240, 264
- Nâsır, 10, 14, 16, 58, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 167, 168, 169, 170, 232, 235, 237, 240, 246, 251, 256, 259, 263, 264, 344
- Nâyi Osmân Dede, 78, 233
- Niyâzî Mısrî, 23, 24, 25, 27, 28, 228, 238, 260
- Nutkî, 10, 14, 16, 58, 59, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 80, 170, 232, 235, 237, 240, 246, 251, 256, 259, 263, 264
- Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, 50, 239, 262
- Osmanlı Müellifleri, 23, 44, 47, 95, 96, 234, 250, 252, 342
- Pîr Ahmed Efendi, 48, 49
- Pîr Mehmed Efendi, 37, 230, 261
- Râmiz, 4, 9, 76, 77, 80, 84, 103, 178, 193, 232, 246, 247
- Rızâ, 5, 6, 7, 8, 19, 20, 21, 22, 39, 61, 62, 63, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 143, 163, 207, 219, 228, 230, 236, 243, 244, 246, 248, 249, 252, 260, 261, 263, 344
- Risâle-i Esmâ, 47, 51, 239
- Risâle-i Halvetiyye vü Bayramiyye, 50, 262
- Risâle-i Ruhü'l-Hakika, 47
- Risâle-i Şerîf, 34, 128, 249, 260
- Riyâzî, 3, 4, 5, 6, 7, 28, 29, 44, 45, 54, 55, 56, 57, 95, 97, 105, 106, 121, 151, 156, 158, 159, 204, 219, 227, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 238, 239, 244, 245, 247, 249, 250, 252, 344
- Rodos, 27, 228, 260
- Saadet Nüzhet Ergün, 26
- Sabûhî Dede, 79
- Safayî, 4, 8, 9, 21, 39, 61, 62, 76, 77, 102, 103, 105, 106, 117, 144, 166, 172, 211, 220, 228, 230, 232, 234, 235, 236, 248, 252
- Sahih Ahmed Dede, 65, 67, 72, 74
- Sâkıb Dede, 8, 9, 10, 16, 17, 18, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 52, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 92, 93, 94, 108, 109, 112, 126, 136, 138, 141, 146, 172, 175, 177, 178, 180, 182, 197, 203, 223, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 251, 259, 261, 262, 264
- Sâlim, 4, 8, 9, 18, 76, 77, 113, 228, 232, 343
- Sefîne-i Mevleviyye, 29, 32, 92, 93, 108, 227, 251
- Selâmî Alî Efendi, 43, 261
- Senâyî, 9, 13, 14, 16, 84, 85, 193, 194, 233, 240, 247, 259, 264
- Seyyid Ebubekir Dede, 58, 64, 70, 71, 75, 80, 232, 240, 263, 264

- Sırrı, 2, 16, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 99, 234, 241, 247, 257, 259, 264, 265, 343, 345
- Sohbetnâme, 48, 50, 152, 231, 262
- Şah Çelebi Efendi, 10, 15, 16, 92, 234, 241, 259
- Şah Mehmed Çelebi, 10, 15, 16, 93, 234, 241, 243, 259, 265
- Şam, 19, 102, 103, 207, 212, 214, 217, 241, 259
- Şehzâde Bayezid, 46, 262
- Şerîfî, 16, 94, 95, 234, 252, 259
- Şeyh Galib, 72, 75
- Şeyhî, 5, 6, 12, 16, 54, 61, 62, 95, 96, 98, 102, 103, 105, 106, 204, 205, 228, 230, 231, 232, 234, 235, 236, 238, 239, 241, 247, 248, 252, 255, 258, 259, 262, 265
- Şükrü, 16, 99, 100, 101, 102, 234, 241, 247, 257, 259, 265
- Tavşanlı, 37, 38, 85, 90, 230, 239, 261, 264
- Tedkîk u Tahkîk, 58, 65, 67, 251, 342, 344
- Tercüme-i Menâkıb, 65
- Tezkîre-i Şu'ara-yı Mevlevîyye, 237
- Tufeyl-i Menâkıbe'l-Kibârı Mevlevî fi Menâkıbet-i Hazret-i Şeyh Sâkıbe'l Ma'nevi, 52, 53, 262, 342
- Tuhfe-i Hattâtîn, 13, 84, 85, 193, 233, 247, 343
- Tuhfe-i Nailî, 344
- Ünsî, 6, 7, 8, 9, 12, 16, 102, 103, 104, 105, 207, 208, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 218, 241, 248, 252, 256, 259, 265
- Üsküdar, 14, 25, 26, 27, 43, 103, 149, 217, 230, 239, 242, 249, 262
- Vefeyât-ı Ayvansarâyî, 25, 84, 119, 194, 233, 249
- Visâlî, 5, 6, 7, 8, 12, 16, 20, 105, 106, 219, 220, 221, 235, 242, 248, 252, 256, 259, 265
- Vusûlî, 12, 13, 16, 107, 221, 222, 235, 238, 242, 248, 256, 258, 259, 265
- Yakub Çelebi, 16, 255, 258
- Yenikapı Mevlevîhanesi, 58, 59, 70, 71, 72, 237, 263, 264
- Yümnî, 4, 6
- Zeynüddin Efendi, 10, 15, 16, 108, 222, 223, 235, 242, 259, 266